LUMINIŢA HOARŢĂ LĂZĂRESCU

SINONIMIA ŞI OMONIMIA GRAMATICALĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ

EDITURA
CERMI
IAŞI

II 331.273

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PREFAȚĂ

Lucrarea de față reprezintă o contribuție de seamă în lingvistica românească, pentru cunoașterea uneia din problemele dificile din literatura de specialitate, cea a omonimiei și sinonimiei și a efectelor lor în procesul de comunicare. Ca sistem de semne, sau mai bine zis, ca un sistem de semne, iar în unele cazuri, la bilingvi sau poligloți, ca un *conglomerat* de sisteme, limba este plină de analogii și anomalii, de deficiențe și de redundanțe, de constante și de variabile. Discutate încă din antichitate de filosofi și de gramaticieni, anomaliile și analogiile, redundanțele și deficiențele, constantele sau variabilele includ, în ultimă instanță, problemele tratate în această lucrare: sinonimia, ca redundanță, ca variabilă și omonimia, ca o deficiență, ca o boală a limbii, ca o constantă deficitară, pentru care vorbirea, procesul de comunicare sau, mai bine zis, instanța de comunicare găsește anumite terapii, anumite mijloace de însănătoșire (este vorba de terapeutica limbajului pentru combaterea efectelor insuficienței limbajului, a omonimiei, sincretismului sau omofoniei). Din acest punct de vedere, lucrarea are un dublu merit: pe de o parte, la clarificarea unor probleme de lingvistică generală și de filosofie a limbajului prin aplicarea unor teze mai generale la sistemul limbii române, pentru o evidență empirică privind „gramatica generală", iar pe de altă parte, prin cercetarea omonimiei și sinonimiei, deci a deficiențelor și redundanțelor din sistemul concret pentru desprinderea pe cale apriorică a unui sistem general al limbajului omenesc.

Lucrarea, bazată pe o vastă și interesantă bibliografie de aproximativ 150 de titluri în limbile română, germană, engleză, franceză, este bine structurată, întrunind condițiile necesare și suficiente ale unei bune descrieri lingvistice a fenomenelor cercetate: ea este *fără contradiții*, este *exhaustivă* (autoarea fiind la punct cu ultimele cercetări în domeniu, inclusiv în domenii la „modă" ca pragmatica și semantica din ultimii ani din occident) și, în sfârșit, este scrisă într-un stil științific, deductiv și inductiv, condiția necesară în această epocă, când nu se mai distinge clar între știință și literatură.

Prof. univ. dr. C. Frâncu

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

SINONIMIA GRAMATICALĂ

A. Introducere

Limba română este un sistem de nivele integrate, de la simplu la complex: nivelul fonetico-fonologic, nivelul lexical-semantic, nivelul gramatical (morfologic şi sintactic), nivelul stilistic. În organizarea de sistem a limbii, fiecare nivel se dezvoltă din cele anterioare, pe care şi le include. Cercetarea lingvistică presupune investigarea tuturor acestor nivele, datorită faptului că la nivele diferite apar fapte de limbă comparabile. Există în limbă, la diferite nivele ale ei, mijloace diverse de transmitere a aceleiaşi informaţii, fie ea de natură ***semantică*** (*nea-omăt*), fie de natură ***gramaticală*** (morfologică: *mă voi duce-am să mă duc* şi sintactică: ***Studenţii*** *intră în sală* - ***Cine învaţă*** *intră în sală*), fie de natură ***stilistică*** (*a fugit - a luat-o la sănătoasa*). Mijloacele diferite de transmitere a aceleiaşi informaţii (**semantică, morfologică, sintactică, stilistică**) reprezintă ***fenomenul sinonimic***. La aceste nivele ale limbii, sinonimia a fost cercetată în măsură diferită, existând numeroase studii referitoare la sinonimia lexicală, fiind lăsate în subsidiar, însă, nivelele morfologic şi sintactic.

1. În legătură cu *sinonimia lexicală*, s-au conturat în literatura de specialitate românească şi străină două probleme majore, şi anume, ***conceptul de sinonimie lexicală*** şi ***grade de sinonimie lexicală***.

Bazându-ne pe opiniile existente în lingvistica românească şi străină privitoare la *definirea* sinonimiei lexicale, observăm că nu există unitate de vederi, semnificaţia conceptului de ***sinonimie lexicală*** mergând de la un sens restrâns, la unul foarte larg. În lingvistica generală, o modalitate de definire a sinonimiei lexicale este aceea care echivalează sinonimia lexicală cu *substituţia*, admiţându-se că semnele „supletive" (sinonimia lexicală este numită „suppletion") reprezintă cuvintele cu aceeaşi semnificaţie şi cu

semnificanți diferiți, al căror rol este determinat de o alegere arbitrară[1]. Sinonimele lexicale au fost considerate și cuvinte sau realizări de enunțuri fonologic distincte și cu aceeași semnificație[2], o altă definiție fiind aceea potrivit căreia sinonimele lexicale sunt cuvintele comutabile în propoziții, fără ca această comutare să altereze actul ilocuționar potențial al propozițiilor[3].

În lingvistica românească apar, în principiu, aceleași idei ca și în lingvistica generală, în privința conceptului de sinonimie lexicală. Astfel, un mod de definire a sinonimiei lexicale a fost acela potrivit căruia sinonimia lexicală vizează cuvinte aparținând unui câmp semantic limitat, fiind sinonime lexicale cuvintele sau unitățile frazeologice formal diferite, care denumesc aceeași realitate semantică[4]. Definiția sinonimiei lexicale poate presupune și o arie semantică extinsă, ea reprezentând semnificanți diferiți, care exprimă aproximativ același semnificat[5].

De asemenea, definițiile date sinonimiei lexicale reușesc să detalieze fenomenul sinonimic, fie printr-o concentrare a planului expresiei, sinonimele lexicale fiind cuvinte cu sensuri aproximativ identice[6], fie prin extinderea enunțului în linearitatea sa, sinonimele lexicale fiind cuvintele care, deși diferite în planul expresiei, au același sau aproximativ același înțeles, deci semnifică același denotat[7].

---

[1] Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Édition Fancke Berne, 1965, pg. 179 (=Bally, *Linguistique*).

[2] N. Chomsky, *Structures syntaxiques*, Édition du Seuil, 1979, pg. 105 (=Chomsky, *Structures*).

[3] W.P. Alston, *Philosophy of Lanquage*, United States of America, 1964, pg. 44 (=Alston, *Philosophy*).

[4] M. Seche, *Note despre sinonimie*, în CL, 22, nr. 2, 1977, pg. 221 (=Seche, *Note*).

[5] Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald, *Tratat de lingvistică generală*, Editura Academiei, București, 1971, pg. 267 (=Graur, Stati, Wald, *Tratat*).

[6] Gh. Bulgăr, *Sinonimele în viitorul dicționar general al limbii române*, în LR, nr. 2, 1959, pg. 152 (=Bulgăr, *Sinonimele*).

[7] I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, Editura didactică și pedagogică, București, 1978, pg. 269 (=Iordan, Robu, LRC).

Notă După cum s-a putut observa, pentru definirea sinonimiei lexicale sunt folosiți termeni ca ***înțeles***, „același înțeles”, ***semnificație***, „aceeași semnificație”, ***sens***, „același sens”, motiv pentru care considerăm necesară o clarificare și o diferențiere a acestor termeni și a conceptelor pe care aceștia le acoperă, în măsura în care acest lucru se poate realiza pentru limba română și pentru alte limbi, pentru a înțelege ce anume ***organizează*** sinonimia lexicală.

În limba română, cuvintele ***înțeles*** și ***sens*** sunt sinonime lexicale, ele însemnând informația semantică pe care o transmite „învelișul sonor” al cuvântului[8] sau „conținutul ideal pe care îl transmite expresia materială (segmentală și suprasegmentală) a unui cuvânt”[9], selecția unuia sau a altuia dintre aceste cuvinte fiind arbitrară. ***Înțelesul*** sau ***sensul*** unui cuvânt este, însă, în limba română, diferit de ***semnificația*** acestuia. Un cuvânt ***semnifică*** ceva, deci are o ***semnificație***, numai dacă se află în legătură cu alte semne lingvistice, cărora li se opune, deci numai dacă se constituie într-o „unitate pozitivă angajată în sistem, în opoziție cu alte unități ale aceleiași ordini”[10].

În alte limbi, există diferență între ***înțeles, semnificație*** și ***sens***. În privința ***înțelesului***, în lingvistica generală se consideră că aceasta reprezintă „latura interioară” a cuvintelor, adică „imaginea” pe care și-o face ascultătorul pe baza unui sunet sau cuvânt rostit, înțelesurile putând fi clasificate în înțelesuri *uzuale* (normale), *ocazionale* (speciale), *emotive, gramaticale, instrumentale, categoriale, cognitive, lexicale, marginale, ontice, structurale* (sintactice), *centrale* etc[11]. Cât privește ***semnificația*** unui cuvânt, ea a fost definită ca reprezentând diferite dimensiuni ale acceptabilității, deci ca o compatibilitate semantică a termenilor care reprezintă elementele constitutive ale unui enunț. De exemplu, verbul german *sterben (a muri)* poate fi folosit în limba germană numai în relație cu substantive animate. De asemenea, propozițiile *Hans isst Milch* (*Hans mănâncă lapte*) și, respectiv, *John trink* Brot (John bea pâine) nu sunt „semnificative”, deoarece verbul *essen* (*a mânca*) este compatibil numai cu substantive care descriu

[8] Graur, Stati, Wald, *Tratat*, pg. 26.
[9] Iordan, Robu, LRC, pg. 221.
[10] Iordan, Robu, LRC, pg. 221.
[11] Pentru definirea și clasificarea ***înțelesului*** în lingvistica generală, vezi *Terminologie zur neueren Linguistic*, Tübingen, 1974, pg. 56-57 (=*Terminologie*).

hrana solidă, iar verbul *trinken* (*a bea*) este compatibil numai cu substantivele care reprezintă „hrana" fluidă[12]. În privința conceptului de *sens* al unui cuvânt, lingviștii străini înțeleg, în general, prin aceasta, locul cuvântului într-un sistem de relații pe care cuvântul respectiv le are cu alte cuvinte ale vocabularului. Chiar dacă pe terenul semioticii se face distincție între **semantică**, pe de o parte, și **pragmatică**, pe de altă parte[13], se consideră, totuși, că oricâte diferențieri s-ar face între semantica pură și pragmatica pură, analiza ***sensului*** în limbile naturale va include cu necesitate ***pragmatica***. Din perspectiva pragmaticii, s-a făcut distincție în lingvistica generală între două nivele ale ***sensului***, și anume, între ***sentence-meaning*** (*sensul propoziției*) și ***utterance-meaning*** (*sensul propoziției în context*). Prin *sentence-meaning* se înțelege sensul global compus din sensurile constituenților propoziției, în timp ce, prin *utterance-meaning* se înțelege sensul aceleiași propoziții, când aceasta este folosită într-un context anume[14].

Astfel, o propoziție cu elemente deictice[15] ca *I am sixty-three today* (*Eu împlinesc șaizeci și trei de ani astăzi*) va avea, bineînțeles, sensuri diferite, depinzând de cine o spune și când[16]. Faptul că sinonimia lexicală se stabilește între două sau mai multe elemente ale vocabularului, face ca aceasta să fie subordonată ***sensului*** și nu ***înțelesului*** sau ***semnificației***. Ca atare, considerăm că sinonimia lexicală trebuie văzută „ca o relație între elemente lexicale și nu ca o relație între

[12] În legătură cu definirea ***semnificației***, vezi J. Lyons, *Einführung in die moderne Linguistik*, München, 1975, pg. 433 (=Lyons, *Einführung*).

[13] Pentru a distinge *semantica* de *pragmatică*, se afirmă că *semantica* studiază felul în care semnele sunt legate de lucruri, în vreme ce *pragmatica* studiază modul în care semnele sunt legate de oameni. (Vezi J. Lyons, *Semantics*, Cambridge, 1977, pg. 116) (=Lyons, *Semantics*).

[14] St. C. Levinson, *Three levels of meaning*, în *Grammar and meaning*, Cambridge, 1995, pg. 91 (=Levinson, *Levels*).

[15] **Elementele deictice** aparțin domeniului pragmaticii pentru că ele presupun relația dintre structura limbilor și contextele în care acestea sunt folosite, elementele deictice **fiind demonstrativele, persoana întâi și a doua a pronumelor personale, adverbele specifice care arată timpul și locul** ca *acum* și *aici* (Vezi în acest sens St. C. Levinson, *Pragmatics*, Cambridge, 1983, pg. 54) (=Levinson, *Pragmatics*).

[16] Pentru clarificarea conceptului de *sens*, vezi Lyons, *Einführung*, pg. 437, Lyons, *Semantics*, pg. 117, Levinson, *Levels*, pg. 91.

înțelesurile acestor cuvinte"[17]. Cu alte cuvinte, sinonimia elementelor lexicale este o parte a *sensului* lor, adică o parte a sensului pe care aceste cuvinte îl transmit în strânsă legătură cu *sensul* altor cuvinte cu care acestea intră în distribuție. Considerăm, însă, termenul *sens* discutabil, deoarece el este foarte des folosit în literatura de specialitate românească și străină, de fiecare dată cu accepții diferite, motiv pentru care vom folosi în locul termenului *sens*, sintagma *informație semantică*[18]. *Informația semantică* este elementul care ordonează sinonimia lexicală. Ce vom înțelege noi prin *informația semantică* a unui cuvânt este, de fapt, întreaga grupă de relații semantice pe care un cuvânt anumit le are cu alte elemente ale vocabularului cu care intră în distribuție. Sinonimia lexicală este, din această perspectivă, o sinonimie *cu includere* sau *contextuală*.

Chiar dacă *definițiile* date sinonimiei lexicale sunt diferite datorită inexistenței unor metode obiective cu ajutorul cărora să se indice care cuvinte se găsesc în relație de sinonimie lexicală[19], prin încercările de definire a sinonimiei lexicale se ajunge, totuși, la relevarea trăsăturilor ei pertinente, și anume, ***non-identitate în planul expresiei*** și ***relativa identitate în privința informației semantice***. Aceste trăsături definitorii ale sinonimiei lexicale se conturează numai în cadrul raportului saussurian dintre *semnificant* și *semnificat*. Considerăm, deci, că sinonimia lexicală reprezintă *mijloacele formale diferite de transmitere a aproximativ aceleiași informații semantice*, definiție pe care o aplicăm, mutatis mutandis, și nivelului gramatical al limbii, informația fiind, în acest caz, însă, de natură ***gramaticală*** (morfologică și sintactică).

2. În literatura de specialitate, atunci când se vorbește despre *gradele* de sinonimie lexicală, soluțiile nu sunt unitare. Astfel,

[17] Lyons, *Einführung*, pg. 438.
[18] Sintagma *informație semantică* este utilizată de către C. Dimitriu în *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Editura Virginia, Iași, 1994, pg. 44 (=Dimitriu, GLRM).
[19] Lyons, *Einführung*, pg. 457.

în lingvistica generală, există opinia că numai puţine cuvinte sunt adevărate sinonime lexicale într-o limbă anumită şi că sinonimia „pură" reprezintă un lux pe care limba îl poate realiza foarte greu[20]. După Ullmann, existenţa unei sinonimii lexicale „pure" şi „totale" presupune satisfacerea a două condiţii obligatorii, şi anume, cuvintele sinonime „pure" trebuie să fie comutabile în toate contextele în care apar, fără a cauza nici cea mai mică schimbare în privinţa informaţiei lor semantice sau stilistice, şi cuvintele sinonime „pure" trebuie să aibă identitate absolută la nivelul informaţiei lor semantice şi stilistice. În transmiterea informaţiei semantice, vorbitorul poate fi uneori neutru, iar alteori poate participa afectiv. Lucrul acesta devine evident atunci când comparăm două sau mai multe posibilităţi de comunicare a aceleiaşi informaţii semantice, când una dintre posibilităţi este *obiectivă*, iar cealaltă (sau celelalte) este *subiectivă*, transmiţându-se atât informaţie semantică, cât şi *informaţie stilistică*. Exemplu: *a pleca* (comunicare *obiectivă*) - *a spăla putina* (comunicare *subiectivă*). Avându-se în vedere distincţia dintre *informaţia semantică*, pe de o parte, şi *informaţia stilistică*, pe de altă parte, în lingvistica generală a fost propusă următoarea clasificare a sinonimiei lexicale: există, pe de o parte, ***sinonimia pură***, relaţie în interiorul căreia există echivalenţă atât la nivelul informaţiei semantice, cât şi la nivelul informaţiei stilistice, iar, pe de altă parte, există ***sinonimia totală***, care reprezintă relaţia dintre două sau mai multe sinonime lexicale care sunt comutabile în toate contextele în care apar. După cum se poate observa, sinonimia lexicală ***pură*** se suprapune întocmai, în opinia noastră, peste sinonimia lexicală ***totală***. Dacă anumite sinonime lexicale sunt comutabile în toate contextele în care apar, urmează că, de fapt, există echivalenţă atât la nivelul informaţiei semantice, cât şi la nivelul informaţiei stilistice a acestora.

Luându-se în consideraţie criteriul ***comutabilităţii în context*** şi cel al ***identităţii informaţiei semantice şi stilistice***, în

[20] Vezi în acest sens, S. Ullmann, *Grundzüge der Semantik. Die Bedeutung in sprachwissenschaftlicher Sicht*, Berlin, 1967, pg. 101 (=Ullmann, *Grundzüge*).

clasificarea sinonimelor lexicale, în lingvistica generală, se contuează alte două grade, și anume, ***sinonimele pure*** și ***pseudo-sinonimele*** sau ***homoionimele***. ***Sinonimele pure***, după cum am menționat, sunt sinonimele lexicale care transmit aceeași informație semantică și stilistică, putând fi comutabile în toate contextele în care apar. Exemplu: (în metalimbaj) „caecitis" și „typhlitis" pentru inflamarea apendicelui[21]. ***Pseudo-sinonimele*** sau ***homoionimele*** sunt, la rândul lor, clasificate în *pseudo-sinonime* care în unele contexte sunt congruente, iar în altele nu (ex: germ. „Hilfe-Beistand-Unterstüzung") și *pseudo-sinonime* care sunt congruente numai în privința informației semantice, nu și în ceea ce privește informația stilistică (ex: engl. „liberty-freedom")[22]. Principalul motiv pentru care este dificil să existe într-o limbă oarecare sinonime lexicale „pure" este acela că, practic, cuvintele, în general, transmit mai mult decât o singură informație semantică. Cu cât un anumit cuvânt transmite mai multe informații semantice, cu atât este mai puțin posibil ca un alt cuvânt să aibă același spectru de informații semantice, în același spectru de contexte[23]. În lingvistica generală, se consideră că există mai multe ***motive*** care determină distincția dintre diverse sinonime lexicale potențial pure, și anume, faptul că, unele sinonime lexicale aparțin diferitelor dialecte ale limbii (ex: engl. „fall" - „autumn"), faptul că există sinonime lexicale folosite în variate stiluri funcționale sau „registre" ale unei limbi (ex: engl. „nasty smell" - „an'orrible stink"), că o serie de sinonime lexicale diferă numai în privința informației stilistice, informația lor semantică rămânând aceeași (ex: engl. „statesman-politician") și faptul că unele sinonime lexicale au restricție colocvială, adică pot apărea numai în context cu *anumite* cuvinte (ex: engl. *rancid* intră în distribuție cu *bacon* sau *butter*, dar *addled* ocurează cu *eggs* sau *brains*)[24].

Nu numai în lingvistica generală se vorbește despre mai

---

[21] Ullmann, *Grundzüge*, pg. 102.

[22] În privința clasificării sinonimiei și sinonimelor lexicale în lingvistica generală, vezi Lyons, *Einführung*, pg. 458; Ullmann, *Grundzüge*, pg. 102.

[23] Vezi în acest sens Alston, *Philosophy*, pg. 45.

[24] Vezi F.R. Palmer, *Semantics*, Cambridge, 1976, pg. 63 (=Palmer, *Semantics*).

multe grade existente în cadrul sinonimiei lexicale, ci și în lingvistica românească există studii care conțin diverse clasificări ale sinonimelor lexicale. Astfel, în funcție de identitatea sau non-identitatea informațiilor semantice ce aparțin sferei de semnificație a cuvintelor sinonime, unii specialiști consideră că în limba română există *două* grade fundamentale în cadrul relației sinonimice lexicale, și anume, ***sinonimia lexicală totală***, care reprezintă diferențieri regionale ale vocabularului: *porumb, cucuruz, păpușoi* și ***sinonimia lexicală parțială***, care se manifestă între cuvinte ale căror denotate nu coincid în totalitate[25]: *pom, arbore, copac*. Pentru denumirea acestor două grade ale sinonimiei lexicale, sunt utilizate, în lingvistica românească, și alte perechi de termeni, care acoperă aceeași realitate lexico-semantică: ***absolut-circumstanțial***[26] sau ***total-relativ***[27].

Din punctul de vedere al informației *stilistice* pe care sinonimele lexicale o transmit, în lingvistica românească se vorbește despre alte două grade de sinonimie lexicală, și anume, ***sinonimia stilistică*** și ***sinonimia noțională*** sau ***ideografică***. Dacă termenii aflați în relație sinonimică lexicală se caracterizează prin trăsătura + *afectivitate*, se vorbește despre existența unei sinonimii ***stilistice***, iar dacă informația stilistică este zero, sinonimia lexicală este *noțională* sau *ideografică*[28].

Din analiza aspectelor referitoare la ***gradele*** de sinonimie lexicală, rezultă că *două* sunt condițiile pentru existența sinonimiei lexicale *totale*, și anume, ***comutabilitatea în toate contextele*** și ***identitatea în privința informației semantice și stilistice***.

Condiția comutabilității sinonimelor lexicale în toate contextele înseamnă, după părerea noastră, acceptarea faptului că există

[25] Iordan, Robu, LRC, pg. 271.
[26] Seche, *Note*, pg. 221.
[27] Iordan, Robu, LRC, pg. 269.
[28] Vezi în acest sens, M. Radu, *Observații în legătură cu sinonimia, sistemul vocabularului și raportul limbii cu gândirea*, în LL, 1967, nr. 3, pg. 107 (=Radu, *Observații*).

foarte rar sinonime lexicale *totale*, adică sinonime lexicale care pot fi substituibile în toate contextele în care acestea apar. Este cazul sinonimelor lexicale care reprezintă *diferenţieri regionale* ale vocabularului: *porumb, cucuruz, păpusoi*. Rezultă că majoritatea sinonimelor lexicale sunt sinonime lexicale *parţiale* şi nu totale. Sinonimele lexicale *parţiale* nu sunt comutabile în toate contextele în care apar, ci numai în *anumite* contexte, ele având restricţie contextuală, intrând în distribuţie numai cu anumite cuvinte[29]. De exemplu, *rânced* se foloseşte în context cu *şuncă, unt* şi altele, iar *stricat* ocurează, de exemplu, cu *ouă*. Cuvintele *rânced* şi *stricat* sunt sinonime lexicale, chiar dacă nu sunt substituibile în cele două contexte. *Adânc* şi *profund* pot fi folosite în context cu *simpatie*, dar *apa* nu poate fi *profundă*, ci doar *adâncă*.

Mai mult decât atât, *comutabilitatea în context*, în opinia noastră, nu este cea mai sigură modalitate de verificare dacă două cuvinte sunt sinonime lexicale sau nu. Există cuvinte care sunt comutabile într-un context particular şi, totuşi, nu sunt sinonime lexicale. De exemplu, cuvintele *cumpăr* şi *iau* sunt comutabile în contextul *Merg la magazin ca să --- pâine*, dar *a cumpăra* şi *a lua* nu sunt sinonime lexicale[30]. Rezultă că principala condiţie pe care trebuie s-o îndeplinească două cuvinte pentru a fi sinonime lexicale este aceea a ***identităţii semantice şi stilistice***.

Având în vedere, însă, principiul ***comutabilităţii contextuale***, considerăm că există trei *grade* de sinonimie lexicală, şi anume, 1. ***sinonimele lexicale totale***, care sunt comutabile în toate contextele în care apar: *varză, curechi*, 2. ***sinonimele lexicale parţiale***,

[29] Acesta este motivul pentru care S. Stati defineşte sinonimia lexicală având în vedere *perspectiva contextuală*, afirmând că sinonimele lexicale sunt acele cuvinte care, atunci când sunt substituibile unul cu celălalt, dau *contexte sinonime* (Vezi S. Stati, *Il significato delle parole*, Firenze, 1975, pg. 181 (=Stati, *Il significato*).

[30] Vezi în acest sens şi exemplul oferit de J. Lyons, exemplu în care *fly* şi *go* sunt comutabile în contextele *I'm flying to New York* şi *I'm going to New York by air*, dar *fly (a zbura)* şi *go (a merge)* nu sunt sinonime lexicale. (Lyons, *Einführung*, pg. 462).

care sunt comutabile în câteva contexte, iar în altele nu: *ajutor, asistență, îngrijire* și 3. ***pseudo-sinonimele lexicale***, care sunt necomutabile în context, ele apărând numai în relație cu *anumite* cuvinte, deci având dependență contextuală: *profund, adânc*, în „sentiment profund"; „apă adâncă".

3. Termenul *sinonimie* este utilizat în lingvistica modernă nu numai pentru *nivelul lexical*, ci și pentru fapte de limbă aparținând altor nivele ale limbii[31], cel gramatical cu preponderență, nivelele care-l implică și pe cel stilistic. Puținele studii despre **sinonimia gramaticală** existente în lingvistica românească[32] reprezintă numai câteva puncte de plecare pentru cercetarea problemei în discuție.

Preluând principiile care ordonează sinonimia **lexicală**, și anume, *principiul identității informației semantice și stilistice* și *principiul comutabilității în context*, **sinonimia gramaticală** (morfologică și sintactică) reprezintă, ca și sinonimia lexicală, ***mijloace diferite de transmitere a unei informații comune***, de data aceasta nemaifiind vorba despre ***informația semantică*** (și stilistică), ca în cazul sinonimiei lexicale, ci despre ***informația gramaticală***. Elementul care organizează **sinonimia gramaticală** (morfologică și sintactică) este, deci, ***informația gramaticală***, reprezentată de

[31] Despre sinonimie se vorbește uneori și în *fonetică*. Două sunete identice sunt considerate în fonetică sinonime dacă ele reprezintă „o singură unitate fonologică" (S. Stati, *Omonimie, sinonimie și echivalență în sintaxă*, în „Revue roumaine de linguistique", nr. 2, 1966, pg. 34) (=Stati, *Omonimie*). De exemplu, în anumite limbi, *s* înainte de *p, t, k* și *z* înainte de *b, d, g* reprezintă arhifonemul *s*. Avem a face aici cu diferență de expresie și cu identitate de conținut fonologic. Sinonimele fonetice au sunete corespondente și pe terenul limbii române: de exemplu, sunetele *s* și *z* din cuvintele *a desface* și *a dezvolta* sunt sinonime fonetice.

[32] Ne referim la Stati, *Omonimie*; S. Stati, *Sistemul sintactic. Autoreferatul tezei de doctorat*, București, 1966 (=Stati, *Sistemul*); S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, Editura didactică și pedagogică, București, 1972, pg. 165-176 (=Stati, *Elemente*); S. Stati, Gh. Bulgăr, *Analize sintactice și stilistice*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, pg. 129-140 (=Stati, Bulgăr, *Analize*); Gh. Poalelungi, *Sinonimia gramaticală*, în SCL, 1960, nr. 3, pg. 647 (=Poalelungi, *Sinonimia*).

BCU ... CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

informaţia gramaticală de tip categorial în morfologie şi, respectiv, de ***informaţia sintactică***, mai precis, ***funcţia sintactică***, în sintaxă.

Constatările noastre privind ***sinonimia gramaticală*** se bazează pe un eşantion de limbă din texte aparţinând mai multor variante ale limbii române: pentru *limba română veche*, am folosit *texte religioase*: Coresi, *Tetravanghelul*, 1889, ediţia Gherasim Timuş Piteşteanu (CT); Coresi, *Psaltirea slavo-română 1577*, 1976, ediţia Stela Toma (CP); Varlaam, *Cazania 1643*, 1943, Fundaţia regală pentru literatură şi artă (VC); Dosoftei, *Opere*, vol. 1, *Psaltirea în versuri*, 1978, ediţia N.A. Ursu (DP); *Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia de la 1688*, 1988, vol. 1, 2, ediţia Al. Andriescu, V. Arvinte, I. Caprosu (B) şi *texte istorice*: Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, 1986, ediţia G. Strempel (NL); Radu Popescu, *Cronicari munteni*, 1970, ediţia L. Onu (RP); pentru *varianta populară* a limbii române, am folosit culegerile de texte dialectale: Emil Petrovici, *Texte dialectale (Suplement la Atlasul lingvistic român)*, 2, Sibiu-Leipzig, 1943 (EP); S. Dumistrăcel, I.H. Bârleanu, Doina Hreapcă, *Noul Atlas Lingvistic Român pe regiuni, Moldova şi Bucovina, Texte dialectale*, vol. 1, 2, Bucureşti, 1993 (TD); pentru ***varianta literară modernă*** a limbii române, am avut în vedere texte aparţinând literaturii frumoase: L. Rebreanu, *Opere alese*, Bucureşti, 1962 (=L. Rebreanu); M. Eminescu, *Poezii*, Bucureşti, 1960 (=M. Eminescu, *Poezii*); M. Eminescu, *Proză literară*, Bucureşti, 1964 (=M. Eminescu); L. Blaga, *Poezii*, Bucureşti, 1966 (=L. Blaga); Cezar Petrescu, *Întunecare*, vol. 1, 2, Bucureşti, 1986, (=Cezar Petrescu).

B. Sinonimia morfologică

4. Reprezentând secţiunea gramaticii de tip clasic în care se studiază flexiunea cuvintelor ca unităţi ale unor clase semantico-gramaticale, sub aspectul formei şi al valorilor gramaticale[33], ***morfologia*** realizează o grupare a cuvintelor în clase semantico-gra-

[33] Pentru definirea **morfologiei**, vezi Iordan, Robu, LRC, pg. 348; Dimitriu, GLRM, pg. 3.

maticale, care sunt, de obicei, numite *părţi de vorbire*. În vederea grupării cuvintelor în părţi de vorbire, este utilizat şi *criteriul morfologic*, care are în vedere informaţia gramaticală de tip categorial, motiv pentru care considerăm necesare unele observaţii privind *categoriile gramaticale*[34] în limba română. Dacă prin categorii gramaticale se înţelege „expresia lingvistică a unor categorii logice, adică a unor raporturi stabilite de mintea noastră între noţiuni, obiecte sau fenomene"[35], atunci înseamnă că la categoriile gramaticale există un *conţinut categorial* şi o *formă categorială*. Fiecare dintre aceste două laturi are două aspecte, şi anume, o *formă* şi o *substanţă*: există o formă şi o substanţă a expresiei şi, în mod simetric, o formă şi o substanţă a conţinutului[36]. Din moment ce conţinutul categoriilor gramaticale constă în raportul stabilit de om între noţiuni, fenomene sau obiecte, iar forma categorială înseamnă marca acestui raport, urmează că sinonimia morfologică vizează nu conţinutul categoriilor gramaticale, ci *forma* acestora. Vorbim în cadrul sinonimiei morfologice, deci, despre *mijloace formale diferite de transmitere a aceleiaşi informaţii gramaticale de tip categorial*. Cu alte cuvinte, în morfologie putem vorbi despre sinonimie morfologică atunci când *organizarea morfematică a cuvintelor este diferită*, dar se transmite *aceeaşi informaţie gramaticală de tip categorial*[37].

---

[34] Pe lângă categoriile gramaticale recunoscute de majoritatea specialiştilor: *genul, numărul, cazul, persoana, comparaţia, diateza, modul*, şi *timpul*, se vorbeşte şi despre existenţa altor două categorii gramaticale în limba română, şi anume, categoria gramaticală a *determinării* şi categoria gramaticală a *aspectului* (Vezi Valeria Guţu Romalo, *Articolul şi categoria determinării în limba română*, în „Elemente de lingvistică structurală", Bucureşti, 1967, pg. 225 (=Guţu, *Articolul*); Dimitriu, GLRM, pg. 13). În lucrare luăm în discuţie numai categoriile gramaticale unanim recunoscute.

[35] I. Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956, pg. 238 (=Iordan, LRC).

[36] Vezi în acest sens opinia lui L. Hjelmslev, referitoare la dihotomia *expresie-conţinut*, în Graur, Stati, Wald, *Tratat*, pg. 185-190.

[37] În privinţa încercării de a defini sinonimia morfologică, vezi Stati, *Omonimie*, care este de părere că sinonimia morfologică „semnifică identitate lexicală asociată anumitor opoziţii de conţinut morfologic suprimat" (Stati, *Omonimie*, pg. 134).

Ca și în cazul sinonimiei lexicale, unde se vorbește despre ***grade de sinonimie lexicală***, considerăm că există grade diferite și în cadrul ***sinonimiei morfologice***. Astfel, în funcție de ***identitatea*** sau ***non-identitatea*** informației semantice a elementelor care intră în relație sinonimică de tip morfologic, există, în opinia noastră, două ***grade*** de sinonimie morfologică, pe care le numim ***sinonimia morfologică de gradul I și sinonimia morfologică de gradul al II-lea***. Sinonimele morfologice ***de gradul I*** se caracterizează prin ***organizare morfematică diferită*** și prin ***identitate*** atât la nivelul ***informației gramaticale de tip categorial***, cât și la nivelul ***informației semantice***. Un exemplu de sinonimie morfologică de gradul I este acela al **dativului** cu articol hotărât ***proclitic*** care este sinonim morfologic de gradul I cu **dativul** cu articol hotărât ***enclitic***. Astfel, substantivul în cazul dativ *lui Ion*, din tipul de propoziție *I-am dat lui Ion vestea* este sinonim morfologic de gradul I cu substantivul *băiatului*, din tipul de propoziție *I-am dat băiatului vestea*. Sinonimele morfologice ***de gradul al II-lea*** se caracterizează prin ***organizare morfematică diferită*** și prin ***identitate la nivelul informației gramaticale de tip categorial***. Sinonimele morfologice de gradul al II-lea ***nu au identitate semantică***. Un exemplu de sinonimie morfologică de gradul al II-lea este acela al **genitivului** ***neprepozițional*** care este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu **genitivul** ***prepozițional***. Substantivul în genitiv *umbrei*, din tipul de propoziție „Pe umerii *umbrei* el fruntea și-o lasă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 325), este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu substantivul în genitiv *în jurul cupei*, din tipul de propoziție „Stau *în jurul cupei* cu cifre de maur/Obscunse vrăji scrise ..." (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 325).

I. Sinonimia morfologică de gradul I

5. Sinonimele morfologice de gradul I se caracterizează, așa cum am arătat mai sus, prin ***organizare morfematică diferită*** și prin ***identitate la nivelul informației gramaticale de tip categorial și la***

nivelul informației semantice. Comutabilitatea sinonimelor morfologice de gradul I este ***morfologică***, manifestată prin compatibilitatea sinonimelor morfologice de gradul I cu 1. *mărcile* și *conținutul* unei anumite categorii gramaticale, 2. cu anumiți *regenți* de tip nominal sau verbal, și ***semantică*** (sinonimele morfologice de gradul I sunt substituibile în context).

Sinonimie morfologică de gradul I există la nivelul *desinențelor*[38] pentru marcarea *pluralului* la substantivele comune ale limbii române (sinonimie morfologică *desinențială*). Astfel, desinențele **-i** și **-e** sunt morfeme sinonime de gradul I pentru exprimarea **pluralului** la unele substantive feminine (în opoziție cu desinența de **singular -ă**): *aripă-aripi/aripe; boală-boli/boale; coadă-cozi/coade; coală-coli/coale; datină-datini/datine; roată-roți/roate; stradă-străzi/strade*. Desinențele **-e** și **-uri** sunt morfeme sinonime de gradul I pentru exprimarea **pluralului** la unele substantive neutre (în opoziție cu desinența de **singular -Ø**): *chibrit-Ø-chibrite /chibrituri; nivel-Ø-nivele /niveluri; blestem-Ø-blesteme /blestemuri; ghem-Ø-gheme /ghemuri* etc. Comutabilitatea desinențelor pentru marcarea pluralului **-i** și **-e** la unele substantive feminine și, respectiv, **-e** și **-uri** la unele substantive neutre este atât ***morfologică*** (desinențele în discuție sunt compatibile cu un radical care exprimă conținutul gramatical al numărului *plural*), cât și ***semantică*** (radicalul lor coincide *formal* și *semantic*).

6. ***Diateza*** este una dintre categoriile gramaticale specific verbale (alături de *mod* și *timp*), ea exprimând „raportul marcat formal dintre verbul considerat ca predicat, pe de o parte, și subiectul și „obiectul" verbului predicat, pe de altă parte"[39]. În cadrul categoriei gramaticale a diatezei, există mai multe morfeme care marchează

[38] Pentru o listă completă a *desinențelor* la substantivele comune, vezi Dimitriu, GLRM, pg. 79-80.

[39] C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Editura Junimea, Iași, 1979, pg. 237 (=Dimitriu, GM).

aceeași diateză, deci mai multe mijloace formale de transmitere a aceleiași informații gramaticale de tip categorial. Acesta este și cazul *diatezei pasive*, care dezvoltă în cadrul ei două forme sinonime morfologic de gradul I. Este vorba despre diateza pasivă construită cu verbul auxiliar *a fi* plus participiul acordat plus complementul de agent (exprimat sau neexprimat) care este sinonimă din punct de vedere morfologic cu diateza pasivă construită cu forma neaccentuată de acuzativ a pronumelui reflexiv *se, s* plus complementul de agent (de obicei neexprimat). Formele cu auxiliarul *a fi* și cea cu pronumele reflexiv *se* ale diatezei pasive se află, la o primă vedere, într-o relație de sinonimie morfologică totală. Diferențele dintre cele două forme verbale se manifestă, însă, în cadrul diferitelor stiluri funcționale și în interiorul diverselor variante ale limbii. Diateza pasivă cu auxiliarul *a fi*, având complementul de agent exprimat, prezintă un grad redus de ambiguitate, motiv pentru care este folosită preponderent în textele aparținând stilului științific, în general variantei literare a limbii române. Exemplu: „Spectrele de linii *sunt produse* de atomi liberi". (C.D. Nenițescu, *Chimie organică*, vol. 1, pg. 90). Aceasta nu înseamnă că diateza pasivă cu auxiliarul *a fi* nu este folosită și în alte stiluri funcționale și variante ale limbii române. Exemple: în stilul beletristic: „Titu se zăpăci și *fu cuprins* de o șovăire". (L. Rebreanu, pg. 299); în texte vechi religioase: „Atunce Irod văzu că *batjocurit fu* de către filosofi". (CT, pg. 3); în texte vechi istorice: „Cantacuzenii, carii pururea au fost ficleni domnilor și *n-au fost odihniți* de nici un domn". (RP, pg. 154); în texte dialectale: „Dacă-i un copil bolnav, beteag, apoi zâce: *va hi deochiat*". (EP, pg. 71). Diateza pasivă cu pronumele reflexiv *se*, cu complementul de agent de obicei neexprimat are un oarecare grad de ambiguitate, datorat nu atât neexprimării curente a complementului de agent, cât posibilității confundării diatezei pasive cu alte diateze. Această formă a diatezei pasive predomină în stilul beletristic și, în general, în limba vorbită. Exemple: în stilul beletristic: „Pe-a altarului icoană în de raze roșii

frângeri,/Palidă și mohorâtă Maica Domnului *se vede*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 36).; în texte vechi religioase: „Cât precum Dumnezău în ceriu are duhuri poslușitoare spre slujbă *trimițându-se*". (B, pg. 139); în texte vechi istorice: „Prin multă vreme trecută *s-au dovedit* acest lucru". (RP, pg. 151); în textele dialectale, pronumele reflexiv *se* apare, uneori, cu forma *să*: „Șî atunș *să pun* pintru fiecare om din casă câtă una în poartă". (EP, pg. 69).

7. În cadrul categoriei gramaticale a *modului*, există sinonimie morfologică de gradul I în cazul formelor de **prezent** și de **perfect** ale modului ***prezumtiv***. Prezumtivul exprimă o acțiune prezentată ca presupusă, el fiind modul procesului posibil, dar nesigur. Prezumtivul este inclus, alături de conjunctiv, în grupa modurilor incertitudinii, opunându-se indicativului și imperativului, moduri ale certitudinii[40]. Prezumtivul se realizează ca mod prin două valori temporale: ***prezentul*** și ***perfectul***.

Prezumtivul *prezent* este construit analitic pe baza ***gerunziului*** verbului de conjugat. Gerunziul este precedat de formele de *viitor*, de *conjunctiv* sau de *optativ-condițional* ale verbului auxiliar *a fi*. Aceste trei forme ale modului prezumtiv prezent (*va fi mergând, să fi mergând, ar fi mergând*) sunt sinonime morfologice de gradul I, deoarece ele transmit aceeași informație gramaticală de tip categorial, având și identitate semantică. Exemple: „Dar ce-*oi fi având* cu presa jidovească tocmai tu, care, de, ești nițel cam jidov deacasă". (L. Rebreanu, pg. 921); „Mihai, oare *să fi existând* strigoi?". (D. Zamfirescu, după GA, 1, pg. 223); „Nici nu prea știa ce *ar fi având* să vorbească cu Pintea". (I. Slavici, după D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Editura Junimea, 1976, pg. 118 (=Irimia, SGLV).

---

[40] Pentru definirea și caracteristicile modului **prezumtiv**, vezi *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, vol. 1, București, 1966, pg. 223 (=GA); Iordan, Robu, LRC, pg. 473; Dimitriu, GM, pg. 269.

Prezumtivul *perfect* este, de asemenea, construit analitic, însă, de data aceasta, pe baza ***participiului*** verbului de conjugat, însoțit de verbul auxiliar *a fi*, la una dintre cele trei forme: *viitor, conjunctiv* sau *optativ-condițional (va fi mers, să fi mers, ar fi mers)*. Aceste trei forme ale prezumtivului perfect se află într-o relație sinonimică de gradul I din punct de vedere morfologic. Exemple: „Le-*o fi găsit* ieftine și le-*o fi luat*". (M. Preda, după Irimia, SGLV, pg. 123); „Ce vrei *să fi văzut* eu aici în câmp, când n-am fost nicăiri". (M. Eminescu, pg. 130); „O singură dată a căscat gura, când rămânând deschise două uși, *ar fi strigat* nervos ..." (L. Rebreanu, pg. 290)[41].

8. Complexitatea categoriei gramaticale a ***timpului***, categorie gramaticală care exprimă raportul dintre momentul vorbirii și momentul în care se desfășoară acțiunea comunicării[42], rezultă din numărul mare de morfeme gramaticale temporale existente. În funcție de raportarea numai la momentul vorbirii sau și la momentul vorbirii, și la un alt moment, anterior sau posterior momentului vorbirii, timpurile verbale sunt clasificate, în lucrările de specialitate, în timpuri ***absolute*** și timpuri ***de relație***[43].

Unul dintre timpurile indicativului este ***viitorul***, timp care exprimă „o acțiune care se va petrece după momentul vorbirii"[44] și care cunoaște două ipostaze: de timp ***absolut*** (*viitorul 1*) și de timp ***de relație*** (*viitorul anterior*). Ipostaza de timp absolut a viitorului, *viitorul 1*, cunoaște în limba română actuală două forme sinonime

---

[41] Forme de prezumtiv **perfect** pot fi identificate și în structura unor texte vechi istorice: „Dzic *să fie cădzut* în robie un ficior a lui Ramadan, dintr-un poghiiaz ce au mărsu spre Crâm". (NL, pg. 66).

[42] Pentru definirea categoriei gramaticale a timpului, vezi GA, vol. 1, pg. 234; Dimitriu, GM, pg. 311; Iordan, Robu, LRC, pg. 482; D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997, pg. 210 (=Irimia, GLR).

[43] Vezi Dimitriu, GM, pg. 314; Iordan, Robu, LRC, pg. 483.

[44] GA, vol. 1, pg. 240.

morfologice de gradul I, ambele forme având structură analitică. Prima formă a viitorului 1 (numită și viitorul cu *a vrea*)[45] este formată cu ajutorul auxiliarului *a vrea* și al infinitivului verbului de bază, fără prepoziția-morfem *a*. Exemple: în stilul beletristic: „Îndată ce *va ajunge* el în Parlamentul de pe malurile Dunării, poporul românesc *va fi* liber". (L. Rebreanu), pg. 291); în texte vechi religioase: „Când *va veni* fiiul omenesc întru slava sa". (VC, pg. 21); în texte vechi istorice: „Dacă-l *va ști* tată-său, el *va închina* cetate". (NL, pg. 66). Prezentul indicativ al auxiliarului *a vrea* cu flexiune de auxiliar din structura viitorului cu *a vrea* apare adesea cu fonetism modificat (în loc de *voi, vei, va, vor* întâlnim *oi, îi, or* etc.). Exemplu: „De-*or trece* anii cum trecură". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 156)[46]. Cea de a doua formă a viitorului 1, sinonimă morfologic de gradul I cu prima, conține în structura sa auxiliarul *a avea* la prezentul indicativului cu flexiune identică cu a predicativului *a avea*, deosebindu-se de semiauxiliarul *a avea*[47], și conjunctivul prezent al verbului de bază. Exemple: în stilul beletristic: „Tatăl dumitale n-*are să* ni *se pună* de-a curmezișul". (L. Rebreanu, pg. 293); în texte vechi religioase: „N-*avem să trimitem* corăbiile la Tarson". (B, pg. 137). Uneori, prezentul auxiliarului *a avea* poate apărea cu fonetism modificat: în loc de *are* se poate folosi *a* sau *o* (de exemplu *are să vadă* sau *a să vadă* sau *o să vadă*): în stilul beletristic: „Parcă mare ispravă ***o să** facă* și Grofșoru". (L. Rebreanu, pg. 293); în texte vechi religioase: „Din fire slăbii vintrele-m sacă,/Sufletul, mișelul, ce-*a să facă*?" (DP, pg. 70); în texte dialectale: „Pi cari a apuca-o-năinti balabușcî, așiia fatî *a s-sî măriti-ntăi*". (EP, pg. 173). Utilizarea uneia sau alteia dintre formele viitorului 1 se explică numai stilistic: viitorul 1 cu auxiliarul

[45] Vezi în acest sens, Dimitriu, GM, pg. 323.
[46] Auxiliarul *a vrea*, din cadrul primei forme a viitorului, cunoaște și în limba veche și în varianta populară a limbii, numeroase variante fonetice: „Că toț ceia, Doamne, ce te rabdă,/Nu s-*or stridi* la vreme de pradă". (DP, pg. 56).
[47] Vezi în acest sens, Dimitriu, GM, pg. 188-191.

a vrea se folosește, în special, în stilul științific și în comunicarea oficială, în timp ce viitorul 1 cu auxiliarul *a avea* are frecvență mare în stilul beletristic și în vorbirea colocvială (limbajul familiar).

Mai mult ca perfectul este un timp mixt (atât timp de relație, cât și timp absolut), care este folosit pentru exprimarea unei acțiuni încheiate anterior altei acțiuni din trecut[48]. Ca timp de relație, mai mult ca perfectul are ca termen de referință atât prezentul comunicării, cât și un alt timp trecut. El situează acțiunea într-un moment anterior unei alte acțiuni trecute, dar și ierarhizează acțiunile verbale pe scara timpului[49]. Ca timp absolut, mai mult ca perfectul „are valoare de perfect compus, cu care se poate înlocui fără modificarea comunicării obiective"[50]. Mai mult ca perfectul are două forme sinonime din punct de vedere morfologic (sinonimie morfologică de gradul I). În limba literară, forma mai mult ca perfectului este ***sintetică***, alcătuită din sufixul gramatical temporal *-se*, marcă a mai mult ca perfectului, adăugat la „tema primară a perfectului"[51], împreună cu desinențele pentru persoană și număr. Exemple: în stilul beletristic: „Fusese om tăcut, ursuz și deci nu *tulburase* multă apă în capitală". (L. Rebreanu, pg. 290); în texte vechi religioase: „Mainte până nu se *adunase*". (CT, pg. 2); în texte vechi istorice: „Solii turcești cu porunca împăratului, care *mersese* în doao rânduri, au cerut și pe Niculae-vodă". (RP, pg. 163). În limba veche și în varianta populară a limbii (de unde a fost preluată, pentru expresivitatea ei, de stilul beletristic al limbii literare), există și o formă ***perifrastică*** de mai mult ca perfect, sinonimă morfologic de gradul I cu prima, alcătuită din perfectul compus al auxiliarului *a fi* și tema de participiu a verbului. Exemple: în stilul beletristic: „Părea că printre nouri *s-a fost deschis* o poartă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 53);

---

[48] GA, vol. 1, pg. 239.
[49] Vezi Dimitriu, GM, pg. 322; Irimia, GLR, pg. 237.
[50] Vezi Dimitriu, GM, pg. 323.
[51] Irimia, GLR, pg. 238.

în texte vechi istorice: „Care le-*au fostu adus* acestea moștii din Țara Turcească". (NL, pg. 102).

9. Exemple de sinonimie morfologică de gradul I există și în cadrul categoriei gramaticale a ***comparației*** (numită, uneori, și a ***intensității***)[52]. Conținutul categoriei gramaticale a comparației constă în „intensitatea (măsura) în care se află fie o caracteristică la o singură entitate, ori „acțiune" în circumstanțe diferite sau la entități sau „acțiuni" diferite indiferent de circumstanțe[53]. Clasele lexico-gramaticale la care funcționează opozițiile de comparație sunt ***adjectivul*** și ***adverbul***, adjectivul pentru că semnifică însușiri, iar adverbul pentru că are, în distribuție cu verbul, același rol ca și adjectivul în distribuție cu substantivul.

Gramatica tradițională[54] menționează trei grade de comparație: ***pozitivul, comparativul*** și ***superlativul***[55]. Dintre acestea, comparativul are trei valori, și anume, **comparativul de superioritate, comparativul de inferioritate** și **comparativul de egalitate**. Ultimul menționat, ***comparativul de egalitate***, indică existența caracteristicii care apare în aceeași măsură, fie la același obiect în momente diferite, fie la obiecte diferite, indiferent de moment. Exemple: ***El este astăzi la fel de arogant ca ieri; El este la fel de înalt ca și ea***[56]. Pentru comparativul de egalitate se folosesc câteva locuțiuni adverbiale-morfem, de tipul: *la fel de, tot așa de, tot atât de*, care preced pozitivul adjectivului sau adverbului comparat. Toate aceste morfeme diferite care exprimă același grad de comparație

[52] Vezi Iordan, Robu, LRC, pg. 341; Dimitriu, GLRM, pg. 209 ș.u.; Irimia, GLR, pg. 89 și 297.

[53] Dimitriu, GLRM, pg. 21.

[54] GA, vol. 1, pg. 126.

[55] În afara acestei viziuni de factură clasică privitoare la categoria gramaticală a **comparației**, în literatura de specialitate românească există și alte opinii, opinii prezentate în ordine cronologică de către C. Dimitriu în GLRM, pg. 218-220.

[56] Vezi în acest sens, Dimitriu, GM, pg. 105-106.

(*comparativul de egalitate*) se constituie în forme sinonime din punct de vedere morfologic (sinonimie morfologică de gradul I). Exemple: *Am o colegă la fel de harnică ca tine; El este tot aşa de fericit ca ea.*

Cât priveşte *superlativul absolut*, acesta reprezintă gradul de comparaţie la care intensitatea caracteristicii exprimate de adjectiv sau de adverb „este în măsură maximă"[57]. La acest grad de comparaţie există ***adverbe morfem*** specializate sintetice, de tipul *foarte, tare, prea, mult;* ***locuţiuni adverbiale-morfem***, de tipul *grozav de, teribil de, nemaipomenit de, atât de, aşa de* etc.; ***profixoide***, de tipul *arhi-, extra-, hiper-, super-, supra-, ultra-*[58], prefixoide preluate mai ales din sau după franceză, cu ajutorul cărora iau naştere unele formaţii româneşti, de tipul *arhiştiut*, *hiperemotiv* etc.[59]; cât şi ***sufixul gramatical -isim***, la un adjectiv ca *rarisim*[60]. Toate aceste mijloace diferite de transmitere a aceleiaşi informaţii gramaticale de tip categorial (***gradul superlativ absolut***) reprezintă forme sinonime din punct de vedere morfologic (sinonimie morfologică de gradul I). De obicei, la superlativul absolut, comparaţia este implicită, ceea ce înseamnă că se exprimă numai primul termen al comparaţiei. Exemple: în stilul beletristic: „Victor Grofşoru, avocat *foarte căutat* din Armandia". (L. Rebreanu, pg. 290); „În gând l-a bănuit cu Florica, pe când el e *atât de bun* şi o iubeşte *atât de mult*". (L. Rebreanu, pg. 296); în texte vechi religioase: „Glasul Domnului face holbură *pre mare*". (DP, pg. 65); în texte vechi istorice: „S-au dat războiu *foarte tare*, de înbe părţile". (NL, pg. 109); în texte dialectale: „Şî nu cî iapa iesti *fuarti blândî*". (TD, pg. 53). Ideea formei de superlativ absolut în absenţa ***mărcilor specializate*** ale acestui grad de comparaţie caracterizează vorbirea populară şi familiară (de aici fiind preluată uneori şi

---

[57] Dimitriu, GLRM, pg. 217.

[58] Vezi în acest sens, Rodica Ocheşeanu, *Prefixele superlative în limba română*, SMPFC, 1, Bucureşti, 1959, pg. 29.

[59] Dimitriu, GLRM, pg. 213.

[60] Dimitriu, GLRM, pg. 213.

în stilul beletristic), unde se realizează, prin mijloace diferite, forme care sunt sinonime morfologice de gradul I cu formele superlativului absolut marcat cu mărci specializate discutate anterior. Notăm în acest sens: ***lungirile de sunete (fruumoasă fată); utilizarea unor cuvinte***-de obicei adverbe-***care indică în context o măsură superioară a intensității (inteligent foc); repetarea adjectivului*** *(o problemă* ***grea, grea)*** sau a unor **substantive** care prin informația lor semantică pot indica anumite caracteristici (*mincinosul mincinoșilor*); ***determinarea adjectivelor prin anumite structuri analitice*** capabile să arate o măsură superioară a intensității caracteristicii (*amărât la culme*)[61]. Formele superlativului absolut marcat cu mărci specializate și formele superlativului absolut caracterizate prin absența mărcilor specializate ale acestui grad de comparație, sinonimie morfologice de gradul I, nu sunt egale din punct de vedere *stilistic*. Superlativul absolut marcat cu mărci specializate este utilizat cu preponderență în stilul științific, fiind caracterizat prin trăsătura - *expresivitate*, în timp ce superlativul absolut la care lipsesc mărcile specializate nu apare în stilul științific, caracterizând vorbirea populară și familiară (fiind preluat și în stilul beletristic).

10. O altă categorie gramaticală care conține exemple de sinonimie morfologică de gradul I este categoria gramaticală a ***persoanei***. Această categorie gramaticală exprimă „raportul dintre protagoniștii actului lingvistic (enunțarea) și protagoniștii acțiunii verbale din structura enunțului-obiect al enunțării"[62]. Actul de comunicare lingvistică implică un vorbitor (persoana I), un colocutor (persoana a II-a) și un al treilea element despre care se vorbește (persoana a III-a)[63]. Categoria gramaticală a persoanei se întâlnește la pronume (cuvinte substituite), de tipul ***eu, tu, el, dumnealui*** etc. și la verbe (cuvinte ce exprimă

---

[61] Vezi în acest sens, Dimitriu, GLRM, pg. 224-225.
[62] Irimia, GLR, pg. 216.
[63] Iordan, Robu, LRC, pg. 343.

acţiunea ca proces), de tipul *merg, citeşti, scrie.*

Persoana gramaticală nu corespunde, însă, totdeauna, persoanei reale, ea exprimând, în limbajul afectiv, cu un plus de informaţie stilistică, altă persoană, creându-se, astfel, cazuri de sinonimie morfologică de gradul I. Astfel, persoana a II-a este sinonimă morfologic de gradul I, în limbajul familiar şi în stilul beletristic, cu persoana întâi: „Cu o singură fustă pe mine ... *să ieşi* (pentru *să ies*) şi tu până la poartă, *nu poţi să te duci* (pentru *nu pot să mă duc*), că râde lumea de tine". (M. Preda, după Irimia, SGLV, pg. 60). De asemenea, tot persoana a II-a poate înlocui persoana a III-a, cu care este, în acest caz, sinonimă din punct de vedere morfologic: „Aş, femeia n-aude, n-a vede: *dă*-i înainte! (pentru îi *dă* înainte!) ba încă sare să-l ia de gât". (I.L. Caragiale, după Irimia, SGLV, pg. 60). Persoana a III-a este folosită deseori pentru a desemna persoana întâi, aceeaşi informaţie gramaticală de tip categorial fiind transmisă cu ajutorul ambelor persoane: „*Să*-i *dea* mama (pentru *să*-i *dau*) băieţelului zăhărel?" (I.L. Caragiale, după GA, vol. 1, pg. 243). Persoana întâi este, uneori, sinonimă morfologic de gradul I cu persoanele a II-a sau a III-a: „*Suntem cuminţi*" înseamnă „*tu eşti* cuminte" sau „*el este* cuminte" (după GA, vol. 1, pg. 243).

II. Sinonimia morfologică de gradul al II-lea

11. Datorită faptului că ***informaţia gramaticală de tip categorial*** este cea care ordonează sinonimia morfologică, şi nu informaţia semantică, care organizează sinonimia lexicală, sinonimele morfologice de gradul al II-lea se caracterizează prin ***organizare morfematică diferită*** şi prin ***identitate la nivelul informaţiei gramaticale de tip categorial***. Sinonimele morfologice de gradul al II-lea nu au identitate semantică. Ca şi în cazul ***pseudo-sinonimelor lexicale*** (vezi paragraful 2) comutabilitatea sinonimelor morfologice de gradul al II-lea nu este ***semantică*** (sinonimele morfologice de gradul al II-lea nu sunt substituibile în acelaşi context). Comutabilitatea sinonimelor morfo-

logice de gradul al II-lea este exclusiv ***morfologică***, manifestată prin compatibilitatea sinonimelor morfologice de gradul al II-lea 1. ***mărcile*** și ***conținutul*** specifice unei anumite categorii gramaticale, 2. cu anumiți ***regenți*** de tip nominal sau verbal, 3. cu anumite ***funcții sintactice***, care indică un anumit **caz**. De exemplu, **dativul neprepozițional** *omului*, din tipul de propoziție *Îi dau omului bani* este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu **dativul prepozițional** *grație profesorului*, din tipul de propoziție ***Grație profesorului*** *am reușit în viață*, chiar dacă informația semantică a celor două substantive în dativ nu coincide și chiar dacă cele două substantive în dativ nu sunt comutabile în context. Cuvintele *omului* și, respectiv, *grație profesorului* transmit aceeași informație gramaticală de tip categorial (**dativul**), ambele substantive fiind compatibile 1. cu conținutul cazului dativ (dativul reprezentând cazul **destinatarului** unei acțiuni sau al **beneficiarului** unei însușiri) și 2. cu un regent de tip verbal.

12. În ceea ce privește categoria gramaticală a ***genului***, categorie gramaticală care are la bază existența biologică a genului natural la entitățile animate, fiind expresia lingvistică a acestei referințe[64], aceasta conține o ***sinonimie desinențială*** de gradul al II-lea[65]. Desinențele sinonime morfologice de gradul al II-lea, care transmit aceeași informație gramaticală de tip categorial în cadrul categoriei gramaticale a ***genului*** sunt compatibile 1. cu un anumit conținut categorial al radicalului și 2. cu un radical care să intre în distribuție cu una din perechile de cuvinte: 1) *acest-acești* sau *un-doi* (masculin); 2) *această-aceste* sau *o-două* (feminin); 3) *acest-aceste* sau *un-două*

---

[64] În lingvistica românească s-a pus chiar semnul egalității între ***genul natural*** și ***genul gramatical***, vorbindu-se, la un moment dat, despre substantive *de sex bărbătesc*, substantive *de sex femeiesc* și substantive *asexuate*. În acest sens, vezi Dimitriu, GLRM, pg. 13; Iordan, Robu, LRC, pg. 369.

[65] Pentru o listă completă a *desinențelor* la substantivele comune românești, vezi Dimitriu, GLRM, pg. 79-80.

(neutru)[66]. Desinențele sinonime morfologice de gradul al II-lea pentru exprimarea unui anumit ***gen*** nu sunt comutabile în context. Astfel, desinențele **-Ø** (*copil-Ø*), **-e** (*soare*), **-ă** (*tată*), **-u** (*codru*) sunt morfeme sinonime morfologice de gradul al II-lea pentru exprimarea ***masculinului***. Exemple: „Herdelea, în fundul sufletului, se bucura ca un *copil*". (L. Rebreanu, pg. 293); „Și de lună și de soar*e* /Și de păsări călătoare". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 162); „Cum să mă alunge, tat*ă*? se mira nevasta". (L. Rebreanu, pg. 196); „La mijloc de codr*u* des /Toate păsările ies". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 162).

Desinențele **-Ø** (*zi-Ø*), **-ă** (*casă*) și **-e** (*iubire*) sunt morfeme sinonime de gradul al II-lea pentru exprimarea ***femininului***. Exemple: „Din *zi* în *zi*, George pricepea mai lămurit că Ion i se pune de-a curmezișul". (L. Rebreanu, pg. 172); „De ce nu vii în cas*ă*, Ionică?" (L. Rebreanu, pg. 173); „Ce-adânc trecut de gânduri e-n noaptea lui adâncă,/Azi când a mea iubir*e* e-atâta de curată". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 172).

Desinențele **-Ø** (*suflet -Ø*), **-e** (*nume*) și **-u** (*registru*) sunt sinonime morfologice de gradul al II-lea, deoarece transmit aceeași informație gramaticală de tip categorial, și anume, ***genul neutru***[67]. Exemple: „Titu, vindecat, se avântă trup și *suflet* în vălmășagul luptei". (L. Rebreanu, pg. 291); „Și-n ea gândirea mea să o pierd,/Cum pierde-un èco pribeagul num*e*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 186); *Am scris în registru*.

---

[66] Vezi în acest sens, I. Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, București, 1982, pg. 30 (=Coteanu, *Gramatica*).

[67] În lingvistica românească, problema *genului* este controversată, discuția purtându-se, în special, cu privire la existența ***genului neutru***. Divergențele se grupează în două poziții principale: 1. limba română ***nu*** are genul neutru (vezi I.I. Bujor, *Genul substantivelor în limba română*, în LR, nr. 6, 1955) și 2. există genul neutru în limba română (vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Editura Academiei, 1960, pg. 345-361; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Ediție definitivă, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, pg. 601.

13. Categoria gramaticală a *numărului* cunoaşte în limba română două aspecte opozabile, ***singularul*** şi ***pluralul***, care se deosebesc atât din punctul de vedere al conţinutului, cât şi din punctul de vedere al formei. ***Singularul*** arată că entităţile din realitatea obiectivă apar izolate iar ***pluralul*** arată că entităţile realităţii extralingvistice apar în grup.

Sinonimia morfologică de gradul al II-lea din cadrul categoriei gramaticale a numărului este în strânsă legătură cu sinonimia morfologică de gradul al II-lea din cadrul categoriei gramaticale a genului, deoarece, în principiu, mărcile categoriei gramaticale a numărului sunt aceleaşi ca la gen. Astfel, desinenţele sinonime morfologice de gradul al II-lea pentru exprimarea ***singularului*** coincid cu desinenţele sinonime morfologice de gradul al II-lea care exprimă ***masculinul, femininul*** şi ***neutrul*** (vezi paragraful 12).

În funcţie de ***radicalul*** cu care intră în distribuţie, desinenţele sinonime morfologice de gradul al II-lea pentru exprimarea ***pluralului***[68] pot fi: a) desinenţe sinonime de plural al căror radical **nu** coincide formal şi b) desinenţe sinonime de plural al căror radical coincide formal (nu şi semantic).

a) Desinenţele **-e** (*umbre*), **-i** (*flori*) şi **-le** (*stele*) sunt morfeme sinonime de gradul al II-lea pentru exprimarea ***pluralului*** la substantivele ***feminine*** (în opoziţie cu desinenţele de singular **-ă**: *umbră/umbre*, **-e**: *floare /flori* şi, respectiv, **-Ø**: *stea* **-Ø** */stele*. Exemple: „Căci, nu vezi, mincinoasa de tirani cumpărată/Umbre ţi-a dat în loc de ferice-adevărată". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 187); „Iară tei cu umbra lată şi cu flor***i*** până-n pământ/înspre apa-ntunecată lin se scutură de vânt". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 117); „Şi două ste***le*** negre luciră-n negru foc". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 196). De asemenea, desinenţele **-uri** (*bunuri*),

---

[68] Vezi în acest sens şi opinia lui D. Irimia, care, luând în discuţie clasa ***morfemelor sinonime*** din limba română, oferă ca exemplu desinenţele **-e** şi **-i**, care sunt „morfeme sinonime pentru exprimarea sensului de plural la substantivele feminine". (Irimia, GLR, pg. 31).

-e (*tunete*) și -i (*decenii*) sunt morfeme sinonime de gradul al II-lea pentru exprimarea ***pluralului*** la substantivele ***neutre*** (în opoziție cu desinențele de singular **-Ø:** *bun* **-Ø**/*bunuri*; *tunet* **-Ø**/*tunete* și **-u**: *deceniu*/*decenii*. Exemple: „Și speranți, pe cari le dezminte putrezirea, /Bu*nuri* singure-ai dat". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 188; „Când nori-alung ziua din lumea cea plânsă,/Când tunet*e* cânt". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 191); *Sunt câteva decenii de când am uitat.*

b) Desinențele **-e** (*bande, date*) și **-i** (*benzi, dăți*) sunt morfeme sinonime de gradul al II-lea pentru exprimarea ***pluralului*** la substantivele ***feminine*** (în opoziție cu desinența de singular -ă: *bandă*/*bande* („ceată, grup de persoane asociate cu diverse scopuri, de obicei rele"), dar și *bandă*/*benzi* („fâșii, panglici"); *dată*/*date* („zi, lună, an (anumite)"), dar și *dată*/*dăți* („ori", în: „mai multe dăți"). Desinențele **-e** (*coarne, coate*) și **-uri** (*cornuri, coturi*) sunt morfeme sinonime de gradul al II-lea pentru exprimarea ***pluralului*** la substantivele ***neutre*** (în opoziție cu desinența de singular **-Ø**: *corn* **-Ø**/*cornuri* („produse de patiserie, pâinișoare în formă de semilună"); *cot* **-Ø**/*coate* („părțile din afară ale încheieturii dintre braț și antebraț"), dar și *cot* **-Ø**/*coturi* („îndoiturile unor țevi, tuburi, burlane întoarse în diverse unghiuri; meandre ale unui râu, lac etc.").

14. La categoria gramaticală a ***cazului***, conținutul categorial constă în „raporturile dintre obiecte ... unele față de altele sau dintre obiecte și acțiuni"[69]. Fiecare caz în parte se definește având în vedere ***funcția sintactică*** în propoziție a „numelui". Cu alte cuvinte, fiecare caz este folosit la „nume" cu o frecvență mai mare pentru un anume raport sintactic. Având în vedere acest lucru, spunem că nominativul este cu preponderență, cazul subiectului, genitivul, cu preponderență, cazul atributului, dativul, cu preponderență, cazul complementului direct, iar vocativul se situează în afara funcțiilor sintactice[70]. Afirma-

[69] Iordan, LRC, pg. 242.
[70] Vezi Dimitriu, GLRM, pg. 18.

ţia anterioară este importantă, deoarece, în cadrul categoriei gramaticale a **cazului** [71], nu poate exista sinonimie morfologică *în sine*, ci aceasta implică şi funcţiile sintactice specifice fiecărui caz în parte.

Conţinutul gramatical al cazului ***genitiv***, care vizează „apartenenţa la specie, categorie sau gen”, îşi are originea în funcţia sintactică de ***atribut***: „Să smulg un sunet din trecutul *vieţii*” (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 152).

Un exemplu de sinonimie morfologică de gradul al II-lea este cel al genitivului ***neprepoziţional*** care este sinonim morfologic cu genitivul ***prepoziţional***. Funcţia sintactică de atribut stă la baza conţinutului gramatical al genitivului ***neprepoziţional***, când acesta dezvoltă conţinutul gramatical de „posesiune” sau „apartenenţă”. Exemple: în stilul beletristic: „Dacă n-ar fi necunoscutul în lume, viaţa *omului* n-ar mai avea nici un farmec”. (L. Rebreanu, pg. 290); în texte vechi religioase: „De rodul *grâului*, vinul şi untul înmulţi-se”. (CP, pg. 42); în texte dialectale: „Amatuarea *băietului* trebuia s-o ajuţ”. (TD, pg. 27). ***Prepoziţia*** este o parte de vorbire-morfem care se foloseşte, de obicei, ca „anexă” a substantivului [72], la care, alături de desinenţă, alternanţă fonetică, articol etc., se constituie într-o marcă secundară a cazului [73]. La substantiv, prepoziţiile sunt specializate, principial, pentru un anumit caz. Când genitivul este ***prepoziţional***, adică atunci când genitivul este marcat prin *prepoziţii* sau *locuţiuni prepoziţionale* specifice (*asupra, contra, împotriva, în jurul, în mijlocul* etc.), conţinutul gramatical al cazului rezultă numai „din opoziţia internă cu celelalte cazuri” [74]. Exemple: în stilul beletristic: „Herdelea, *în fundul sufletului*, se bucura ca un copil”. (L. Rebreanu, pg. 293): în texte vechi religioase: „Aşa să se lumineze lumina voastră *înaintea oamenilor*”. (CT, pg. 7); în texte vechi istorice: „L-au

---

[71] În privinţa ***mărcilor*** categoriei gramaticale a cazului, vezi Dimitriu, GLRM, pg. 139-143.

[72] Dimitriu, GLRM, pg. 141.

[73] Dimitriu, GLRM, pg. 141.

[74] Irimia, GLR, pg. 64.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

pus într-un prepeleac *în mijlocul ogrăzii* lui". (NL, pg. 110).

Un mijloc de marcare a cazului, alături de desinențe, alternanțe fonetice, prepoziții, accentul în context obligatoriu, este ***articolul***[75]. Articolul nu marchează la substantiv un anumit caz, ci doar o *formă cazuală*[76]. Articolul hotărât proclitic *lui* este o marcă a formei cazuale de genitiv-dativ singular. Genitivul cu articol hotărât ***proclitic*** este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu genitivul cu articol hotărât ***enclitic***. Procliza articolului hotărât *lui* apare la genitiv în cazul substantivelor comune și proprii masculine ce trimit la persoane (*lui tata, lui Ion*), dar și al substantivelor proprii neologice feminine „care trimit la persoane ca singura posibilitate de construcție"[77] (*lui Jeni, lui Ildy*). Exemple: în stilul beletristic: „Vicleșugul *lui Vasile Baciu* căzuse atât de neașteptat". (L. Rebreanu, pg. 294); în texte vechi religioase: „Păcatul să ijderă de la diavolul mai apoi după greșala *lui Adam*". (VC, pg. 14); în texte vechi istorice: „Au dobândit Cehrinul cu vicleșugul *lui Ramadan*". (NL, pg. 66); în texte dialectale: „Uomu așiala n-o dat numa bani a ... nana *lu Linu*". (TD, pg. 67). În cazul genitiv, ***articolul hotărât enclitic*** însoțește prin excelență un substantiv comun, substantivul în genitiv însoțit de articolul hotărât enclitic fiind individualizat sau generalizat. Exemple: în stilul beletristic: „Ghighi împărtășea din inimă părerile *fratelui* ei". (L. Rebreanu, pg. 294); în texte vechi religioase: „Nevoiți-vă cine după cât poate, ca să dobândiți împărăția *ceriului*". (VC, pg. 11); în texte dialectale: „Și tot mama *copilului* zâse către baba". (EP, pg. 45).

Substantivul în cazul *dativ* se referă la „obiectul gramatical" căruia i se acordă ceva sau căruia îi este destinat ceva, prin acțiunea verbului[78]. Conținutul gramatical al cazului dativ (dativul este cazul

---

[75] În privința tuturor formelor flexionare pentru gen, număr și caz ale articolului *hotărât* și *nehotărât*, vezi Dimitriu, GLRM, pg. 169 și 175.
[76] Dimitriu, GLRM, pg. 141.
[77] Dimitriu, GLRM, pg. 168.
[78] GA, pg. 76.

„destinatarului unei acţiuni sau al beneficiarului unei însuşiri" [79]) îşi are originea în funcţia sintactică de ***complement indirect***: „Şi măicuţa mama lui /se tot plânge *boului*". (L. Blaga, pg. 154).

Dativul neprepoziţional este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu ***dativul prepoziţional***. Impus direct de recţiunea unui verb cu tranzitivitate directă sau indirectă sau a unui adjectiv, prin intermediul raportului de subordonare, ***dativul neprepoziţional*** este, prin excelenţă, un caz personal, substantivele în dativul neprepoziţional denumind, în general, fiinţe umane. Exemple: în stilul beletristic: „Când va spune subinspectorul *prezidentului* că uite-aşa şi aşa ... (L. Rebreanu, pg. 302); în texte vechi religioase: „Eşti-i şi scut tare-n toi, de sprejineală/*Unsului* tău, Doamne, la ceas de năvală". (DP, pg. 64); în texte vechi istorice: „Aşa s-au întâmplat şi *domnului* Nicolae-vodă". (RP, pg. 160); în varianta populară a limbii române, sunetul *i* final din structura articolului hotărât enclitic *lui* nu mai apare: „Îl pun busuiocu şela-n apî şî-l meneeşti şî dă *flăcăulu* şî bei". (EP, pg. 177).

Câteva ***prepoziţii*** (*asemeni/asemenea, mulţumită, datorită, graţie, potrivit, conform*) impun substantivului să se situeze în cazul dativ. Prin recţiunea acestor prepoziţii, „dativul îşi amplifică planul semantic, prin intermediul funcţiei sintactice de complement indirect sau de circumstanţial [80]. Exemplu: „Plop înălţat de-un fir nevăzut *asemenea fusului*". (L. Blaga, pg. 133).

Un alt exemplu de sinonimie morfologică de gradul al II-lea este cel al ***dativului cu articol hotărât enclitic*** („Căci felul cum plutonierul vorbise *flăcăului* şi cum îl apucase la bătaie li se păruse întâi caraghios". (L. Rebreanu, pg. 609) care este sinonim morfologic cu ***dativul cu articol hotărât proclitic***. Procliza articolului hotărât *lui* apare la dativul substantivelor comune sau proprii masculine (***lui*** *tata;* ***lui*** *Vasile*) şi la dativul numelor de persoană feminine străine (***lui*** *Carmen*). Exemple: În stilul beletristic: „Dar fără entuziasm deo-

---

[79] Irimia, GLR, pg. 68.

[80] Irimia, GLR, pg. 68.

sebit, ci numai ca să facă plăcere *lui Grigore*, care într-adevăr se bucura". (L. Rebreanu, pg. 610); în texte vechi religioase: „Și să duse Avram după cum i-a grăit *lui Dumnezău*". (B, pg. 194).

Conținutul gramatical al cazului ***acuzativ*** este dat de funcția sintactică de ***complement direct***: „Eram copil./Mi-aduc aminte, culegeam/odată *trandafiri* sălbatici". (L. Blaga, pg. 28). ***Acuzativul neprepozițional*** este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu ***acuzativul prepozițional***. ***Acuzativul neprepozițional*** are în comun cu nominativul desinențele, alternanțele fonetice și articolele (hotărâte, nehotărâte, adjectivale) [81]. Exemple: în stilul beletristic: „Pentru cauză îmi dau bucuros și *viața*". (L. Rebreanu, pg. 291); în texte vechi religioase: „Și arde tot mai spre multe *răutăți* să facă". (VC, pg. 17); în texte vechi istorice: „Au trimis înainte până la hotar *boiari* și *slujitori*". (RP, pg. 163); în texte dialectale: „Baba care-o tăiat *buricu* duşe ursâtuaria". (EP, pg. 44). ***Acuzativul prepozițional*** este marcat de prepoziții de tipul *cu, de, fără de, la, printre, despre* etc.: „Visător *cu degetele*-i lungi pătrunde vântul/*printre ramuri* și pe fire de păianjen". (L. Blaga, pg. 35). Prepoziția *pe*, în cazul numelor proprii și al celor asimilate cu ele, reprezintă marca distinctivă a acuzativului. Exemple: în stilul beletristic: „Cu toate acestea, el amenința mereu *pe Ion* cu judecata". (L. Rebreanu, pg. 460); în texte vechi religioase [82]: „Pentru că într-une locuri ca acestea tremite diavolul *pre om*". (VC, pg. 17); în texte vechi istorice: „După ce au vădzut și *pre frate-său* scăpat de la Duca-vodă". (NL, pg. 67); în texte dialectale: „La noi îi modia așe: pe când femeile îl spală *pe copil* ..." (EP, pg. 43).

Vocativul este un caz cu statut aparte, în sensul că substantivul aflat în acest caz nu face parte din planul comunicării

[81] Vezi Dimitriu, GLRM, pg. 148.

[82] De obicei, în limba veche, prepoziția *pe*, marcă a acuzativului, apare cu forma *pre*: „Cuvioșii toț, iubiț *pre* Domnul". (DP, pg. 71).

propriu-zise, deci al propoziţiei (motiv pentru care nu îndeplineşte nici o funcţie sintactică în cadrul propoziţiei), ci el aparţine planului comentariilor la comunicare, deci planului incidenţei[83]. Avându-se în vedere cele menţionate, vocativul a fost numit de către unii cercetători ***substitut de propoziţie (sau de frază) volitivă sau deziderativă***[84]. Vocativul este, prin excelenţă, cazul persoanei a doua, această trăsătură distingându-l de alte cazuri. Această trăsătură reiese din faptul că vocativul este un caz al numelor de persoană şi al celor asimilate cu ele, motiv pentru care inanimatele nu cunosc acest caz (inanimatele pot avea, totuşi, cazul vocativ prin personificare: „*Codrule, codruţule*,/Ce mai faci, *drăguţule*?" (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 94). De multe ori, vocativul are forme omonime cu nominativul, în limba română actuală existând tendinţa de a se înlocui formele marcate cu desinenţe specifice ale vocativului cu formele nominativului[85]. Vocativul care are ***forme identice cu nominativul*** este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu ***vocativul marcat cu desinenţe specifice***.

Când vocativul are forme omonime cu nominativul, există, totuşi, trăsături contextuale care disting cele două cazuri, şi anume: intonaţia specifică pentru vocativ, folosirea vocativului în structuri care au referent pentru persoana a doua, ocurenţa nominativului cu structuri care au referent persoana a treia etc. Exemple: în stilul beletristic: „A, de ce nu m-ai vestit, *puişor* iubit?" (L. Rebreanu, pg. 649); „Nu te supăra, *Nadina*, te rog!" (L. Rebreanu, pg. 670); „Măi, *oameni*, de ce nu spuneţi voi, de ce sunteţi ai dracului?" (L. Rebreanu, pg. 608); în texte vechi religioase: „Şi tu, *Dumnezău* sfinte, mi-ai datu-mi putere". (DP, pg. 67).

Vocativul poate fi marcat cu ***desinenţe specifice***, şi anume: **-e** pentru masculin singular, **-o** pentru feminin singular şi **-lor** pentru masculin şi feminin plural. Exemple: În stilul beletristic: „-Stai *Pan-*

[83] Vezi Dimitriu, GLRM, pg. 147.
[84] Dimitriu, GLRM, pg. 147.
[85] Iordan, Robu, LRC, pg. 387.

telimoane! ... De ce fugi, măi *Pantelimoane*? (L. Rebreanu, pg. 609); „E foarte serios, *Nadino*!" (L. Rebreanu, pg. 644); „Măi *fraților*, spune care ai furat, mă, să nu ne omoare pe toți fără vină!" (L. Rebreanu, pg. 607); în texte vechi religioase: „Mă rog, *Doamne* sfinte, de mă izbăvește,/Pentru a ta milă ce ți să vestește". (DP, pg. 60).

15. În cadrul categoriei gramaticale a ***modului***, un exemplu de sinonimie morfologică de gradul al II-lea este cel reprezentat de ***concurența conjunctiv-infinitiv***. Pe baza similitudinilor de conținut morfologic, a avut loc, după o perioadă prealabilă de alternanță, procesul de înlocuire a infinitivului prin conjunctiv: *învață a scrie-învață să scrie*. Încă în textele secolului al 16-lea, modul conjunctiv domină prin frecvență infinitivul, ceea ce dovedește că procesul înlocuirii infinitivului prin conjunctiv datează dintr-o perioadă mult mai îndepărtată [86]. Fenomenul înlocuirii infinitivului cu conjunctivul se poate data înainte de secolul al 16-lea, când, accidental, era notat în latina târzie [87]. Situația din secolele al 16-lea și al 17-lea atestă deprinderea constantă a vorbitorilor și traducătorilor de a înlocui infinitivul cu conjunctivul, acesta din urmă oferind șanse de rigoare exprimării numărului și a persoanei: „Acești doi intrară *să* să *roage* lui Dumnezău" (VC, pg. 9) (texte vechi religioase); „Iar cei den afară nu pute *să* le *strâce* nemic". (NL, pg. 113) (texte vechi istorice). Deseori infinitivele slave erau traduse prin conjunctive, dar existau și numeroase alternanțe de conjunctiv și infinitiv, în textele secolelor al 16-lea și al 17-lea [88]. Exemple: „Nu poate la unul bun, rod reu *să facă*". (CT, pg. 13)/„Cine de voi grijind și poate *adauge*" (CT, pg. 11) (texte vechi religioase); „Din neamul lui Șărban-vodă vor *să* să *ridice* două capete". (RP,

---

[86] I. Diaconescu, *Unele aspecte ale înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română din sec. al 16-lea*, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, București, pg. 167 (=Diaconescu, *Aspecte*).
[87] S. Stati, *Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor*, Editura Academiei, București, 1960, pg. 102 (=Stati, *Limba latină*).
[88] Diaconescu, *Aspecte*, pg. 167.

pg. 149)/„Nimeni n-au putut *nemeri* fără numai Cacavele, dascălul, cele ce au zis". (RP, pg. 149) (texte vechi istorice).

În textele vechi din secolele al 16-lea și al 17-lea există **alternanțe** de conjunctiv și infinitiv chiar în *aceeași* frază: „Poftiia *să moară* ca niște săvârșiți și *a fi* cu Hristos cel desăvârșit" (B, pg. 143) (texte vechi religioase); „Ca *să fie* volnici nemții *a* să *neguțători* în Țara Turcească cu pace". (RP, pg. 162) (texte vechi istorice). Alternanțe de conjunctiv și infinitiv există și în varianta populară a limbii române: „Apăi îl lăsăm *să* să *doskească* acolo o săptămână". (EP, pg. 72)/„Începem *a căra* gunoiul la câmp". (EP, pg. 170). Înlocuirea infinitivului cu modul conjunctiv este „o trăsătură a ariei balcanice" [89], fenomenul fiind întâlnit în limbi ca bulgara, albaneza, neogreaca, sârba și macedoneana și, după informațiile lui G. Rohlfs, se întâlnește și în unele dialecte din Italia meridională [90]. În limba română, infinitivul este întâlnit în varianta populară a limbii în propozițiile subordonate: „Când an gătad de-*a smulge*, am vintu-n stână cu laptele". (EP, pg. 73). Fenomenul înlocuirii infinitivului cu conjunctivul, după Kr. Sandfeld, este propagat din sud, din limba greacă, prin bulgară, albaneză etc. spre limba română [91]. Ceea ce apropie aceste limbi este și sistemul de înlocuire. Când propoziția subordonată este *finală*, se întrebuințează un set de conjuncții + conjunctivul (*să* în limba română, *da* în bulgară, *të* în albaneză), dar dacă propoziția subordonată nu este finală, se recurge la alt set de conjuncții: *că* în română, *če* sau *što* în bulgară, *cë* sau *se* în albaneză, fiind folosit, în acest caz, alt mod (pentru română-indicativul)[92].

Preferința pentru conjunctiv, în defavoarea infinitivului, a fost explicată și ca o evoluție internă, firească, în cadrul sistemului

---

[89] Diaconescu, *Aspecte*, pg. 168.
[90] Diaconescu, *Aspecte*, pg. 168.
[91] Elena Dragoș, *Elemente de sintaxă istorică românească*, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, 1993, pg. 38 (=Dragoș, *Elemente*).
[92] Dragoș, *Elemente*, pg. 39.

limbii române[93], opțiunea pentru conjunctiv fiind, în acest caz, determinată de posibilitățile mult mai largi pe care le are conjunctivul de a raporta acțiunea la număr și la persoană. Considerând lucrurile sub aspectul expresivității, forma de infinitiv este înclinată să vadă existența „sub raportul generalizat și abstract", iar conjunctivul vede viața „ca o acțiune care se desfășoară concret și personal"[94]. Considerăm că forma de infinitiv care apare astăzi în vorbirea curentă nu este o influență a traducerilor sau a folosirii practice a limbilor franceză și germană[95], ci o continuare a infinitivului latinesc dezvoltat mai apoi pe teritoriul României Orientale[96].

Sinonimie morfologică de gradul al II-lea există și în cadrul ***modului infinitiv***. Astfel, forma infinitivului precedat de prepoziția-morfem *a*(*a merge*) este sinonimă morfologic de gradul al II-lea cu forma infinitivului fără prepoziția morfem *a*(*merge*). Prepoziția-morfem *a* poate lipsi din sintagma infinitivului în limba literară actuală în structura viitorului 1 indicativ (*voi merge*) și a prezentului condițional-optativ (*aş merge*)[97], atunci când infinitivul intră în distribuție cu semiauxiliarul de mod *a putea*, formând împreună predicatul verbal compus (*poate merge*) și, respectiv, atunci când infinitivul este precedat de pronume sau adverbe relative[98] (N-ai de **unde** *da*). Exemple: în stilul beletristic: „De-abia cu sforțări se putu *smulge*". (L. Rebreanu, pg. 299); în texte religioase: „Au doară poate *spune* țărna, să grăiască". (DP, pg. 67); în texte vechi istorice: „De care vreun adevăr atuncea nu să putea *găsi*". (RP, pg. 151); în texte dialectale: „Cî nu mai putem *dovidi* ci iara munca diparti". (TD, pg. 26).

---

[93] Diaconescu, *Aspecte*, pg. 167.

[94] D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Fundația pentru literatură și artă, București, 1942, pg. 390.

[95] Iordan, LRC, pg. 411.

[96] Vezi în acest sens, Diaconescu, *Aspecte*, pg. 167.

[97] Dimitriu, GM, pg. 280.

[98] Vezi Irimia, GLR, pg. 263.

Forma infinitivului cu prepoziția-morfem *a* apare de obicei, în subordinea unui element regent oarecare, „căruia i se juxtapune sau de care se leagă printr-un element de relație de tipul *de, pentru, spre, în loc de* etc."[99]. Infinitivul cu prepoziția-morfem *a* poate apărea și în structura unui predicat verbal compus, alături de oricare semiauxiliar afară de *a putea* (*El începe a vorbi*). Exemple: în stilul beletristic: „Prin sat umblau acuma mai des patrule de jandarmi *spre a preîntâmpina* tulburările". (L. Rebreanu, pg. 298); în texte vechi religioase: „*A răspunde* n-am vreme, *a fugi* n-am unde". (VC, pg. 10); în texte vechi istorice: „Ca să fie volnici nemții *a* să *neguțători* în Țara Turcească cu pace". (RP, pg. 162); în texte dialectale: „Șî pi urm-înșepim *a umple* c-o mașânî". (TD, pg. 25).

Un mod nepersonal, nepredicativ, în cadrul căruia se dezvoltă forme sinonime din punct de vedere morfologic (sinonimie morfologică de gradul al II-lea) este ***modul supin***. Acest mod denumește acțiunea verbală, comportându-se atât ca substantiv verbal, cât și ca verb[100]. Distincția dintre cele două ipostaze ale supinului, cea de ***verb*** și cea de ***substantiv***, se realizează la nivel structural. Supinul-substantiv primește articol și nu se construiește cu una dintre prepozițiile-morfem *de, la, pentru* etc., în timp ce supinul-verb nu admite articol și nu se poate lipsi de prepozițiile-morfem, fără de care ar fi confundat cu participiul[101]. Formele supinului-verb, construite cu mărci prepoziționale diferite, sunt sinonime morfologice de gradul al II-lea. Exemple: în stilul beletristic: „Multe sunt *de făcut* și puține *de vorbit* dacă ai cu cine te înțelege". (I. Creangă, după Irimia, GLR, pg. 268); „Ba dacă-i *pe spus*, mai bine spune dumneata, nea Matei". (L. Rebreanu, pg. 1000); în texte dialectale: „Apu meargim noi *la păscut* șî ii vin *la bătut*". (EP, pg. 171); „Și noi ăl țânim în sticli sau într-o vas mari *pentru spălat* sticli". (TD, pg. 29).

---

[99] Dimitriu, GM, pg. 281.

[100] GA, vol. 1, pg. 233.

[101] Irimia, GLR, pg. 268.

C. Sinonimia sintactică

16. Sintaxa are ca obiect de studiu ***unităţile sintactice***, privite dintr-o dublă perspectivă: ***raportuală*** şi ***funcţională***.

Raporturile sintactice reprezintă „relaţiile - marcate lingvistic - ce apar la nivelul unităţilor sintactice"[102]. În literatura de specialitate românească nu există unitate de vederi în ceea ce priveşte *numărul* de raporturi sintactice şi *criteriile* de identificare a lor. În privinţa *numărului* de raporturi sintactice, în lingvistica românească părerile sunt împărţite[103]. În stabilirea numărului de raporturi sintactice, suntem de părere că este necesar să avem în vedere criteriile de identificare a raporturilor sintactice, criterii care vizează *conţinutul* şi *forma* acestora. Conţinutul raporturilor sintactice se referă la *planurile* în care se manifestă unităţile sintactice care intră în raport şi la *importanţa* unităţii sintactice în planul respectiv, iar forma raporturilor sintactice reprezintă *mărcile* cu ajutorul cărora putem distinge un raport sintactic de altul[104]. Aşa stând lucrurile, considerăm că ceea ce unii cercetători numesc raport apozitiv sau raport referenţial sau raport de echivalenţă se încadrează la raportul de subordonare (apoziţia şi propoziţia apozitivă au aceleaşi mărci ca şi raportul de subordonare şi, în acelaşi timp, au şi acelaşi conţinut cu cel al subordonării, şi anume, atât apoziţia, cât şi propoziţia apozitivă depind de un element al comunicării, pe care îl explică). Credem, de asemenea, că raportul de dublă subordonare se înscrie tot la subordonare, datorită faptului că acesta are aceleaşi mărci şi acelaşi conţinut cu cel al subordonării. Având în vedere cele menţionate, suntem de părere că, în limba română, există *şase* raporturi sintactice, şi anume, ***raportul de inerenţă, raportul de coordonare, raportul de subordonare, raportul mixt, raportul explicativ*** şi ***raportul de incidenţă***, fiecare cu forma şi conţinutul său.

---

[102] Irimia, GLR, pg. 268.

[103] Pentru prezentarea diverselor opinii existente în literatura românească de specialitate cu privire la *numărul* raporturilor sintactice, vezi Dimitriu, GLRS, pg. 111-112.

[104] Dimitriu, GLRS, pg. 115.

În lingvistica românească se specifică şi faptul că nu toate raporturile sunt generatoare de funcţii sintactice, asertiune care conduce la o taxinomie a raporturilor sintactice în două clase: ***generatoare*** şi ***nongeneratoare*** de funcţii sintactice. În privinţa raporturilor generatoare şi nongeneratoare de funcţii sintactice - ca în majoritatea problemelor de gramatică - părerile sunt împărţite, anumite raporturi (inerenţă, apozitiv, uneori şi coordonare) fiind considerate de unii specialişti generatoare de funcţii sintactice [105], alţi cercetători considerându-le nongeneratoare[106]. Dintre toate cele şase raporturi sintactice enunţate (vezi supra, pg. 46), suntem de părere că numai două sunt raporturi generatoare de funcţii sintactice, şi anume, ***raportul de inerenţă*** şi ***raportul de subordonare***. Raportul sintactic de inerenţă generează două funcţii sintactice, şi anume, subiectul şi predicatul. În cadrul raportului sintactic de subordonare se dezvoltă cinci tipuri de funcţii sintactice, şi anume, ***atributul, complementul, circumstanţialul, funcţia cu dublă subordonare simultană***[107] şi ***apoziţia***[108]. Funcţiile

[105] Gabriela Pană Dindelegan, *Grupul verbal în sintaxa transformaţională a limbii române* (Rezumatul tezei de doctorat), Bucureşti, 1970, pg. 59-60 (=Dindelegan, *Grupul*); Dimitriu, GLRS, pg. 123; Irimia, GLR, pg. 369; M. Mitran, *Despre apoziţie şi raportul apozitiv*, LR, 12, 1963, nr. 1, pg. 36-45 (=Mitran, *Apoziţia*); Ecaterina Teodorescu, *Raportul apozitiv şi cel predicativ*, AUI, 1974, XX, pg. 5 (=Teodorescu, *Raportul*).

[106] Ion Diaconescu, *Sintaxa limbii române*, 1, *Unităţile sintactice*, Bucureşti, 1992, pg. 89 (Curs litografiat) (=Diaconescu, *Unităţile*); Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Bucureşti, 1989, pg. 152 (=Diaconescu, *Probleme*); D.D. Draşoveanu, *Coordonarea/subordonarea - o diviziune dihotomică*, CL, 1977, nr. 1, pg. 31 (=Draşoveanu, *Coordonarea/subordonarea*).

[107] Utilizăm această terminologie pentru funcţia sintactică a unităţilor sintactice dublu subordonate, deoarece ea denumeşte realitatea lingvistică în discuţie (unităţile sintactice cu această funcţie sunt dublu subordonate simultan) şi pentru că ea este mai puţin discutabilă comparativ cu celelalte denumiri ale funcţiei sintactice cu dublă subordonare simultană: *element predicativ suplimentar* (GA, vol. 2, pg. 206); *atribut circumstanţial* (Dimitriu, GLRS, pg. 153 etc.).

[108] Suntem de părere că funcţia sintactică de apoziţie este generată de raportul de subordonare, deoarece conţinutul apoziţiei, la nivel de propoziţie şi de frază, *depinde* de conţinutul antecedentului.

sintactice sunt rezultatul raporturilor sintactice. Admițând că funcția sintactică reprezintă un adaos dobândit de o unitate sintactică componentă, ca urmare a raporturilor sintactice contractate la nivelul unității sintactice din care face parte[109], urmează că, în limba română - în opinia noastră - există *șapte* funcții sintactice, și anume, ***subiectul, predicatul, atributul, complementul*** (cu toate tipurile de complement), ***circumstanțialul*** (cu toate tipurile de circumstanțial), ***funcția cu dublă subordonare simultană*** și ***apoziția***. Una și aceeași funcție sintactică poate avea mai multe *realizări*, la nivele diferite: *nivelul propoziției* (*partea de propoziție*), *nivelul frazei* (*propoziția* și *substitutul de propoziție*), ***nivelul textului*** (*fraza*). Cele șapte funcții sintactice menționate se realizează în plan sintactic, la nivel de propoziție, de frază și de text, în mod diferit. De exemplu, funcția sintactică de *circumstanțial consecutiv* se realizează numai la nivelul frazei, concretizându-se în propoziția circumstanțială consecutivă[110]. Exemplu: „La steaua care-a răsărit/E-o cale-atât de lungă,/*Că mii de ani i-au trebuit/Luminii* să ne-ajungă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 173). Comparativ cu funcția sintactică de circumstanțial consecutiv, funcția sintactică de circumstanțial concesiv, de exemplu, are ***două*** realizări, ea concretizându-se atât la nivelul propoziție, când se numește *circumstanțial concesiv: A vorbit bine,* ***în ciuda emoțiilor*** (după Dimitriu, GLRS, pg. 302), cât și la nivelul frazei, când poartă numele de *propoziție circumstanțială concesivă*: „Avocatul Baloleanu, *deși era numai cu câtiva ani mai mare ca Iuga*, era foarte voinic". (L. Rebreanu, pg. 543). Cât privește funcția sintactică de *atribut*, aceasta are *trei* realizări, atât la nivelul propoziției, când este numită *atribut*: „Înțelepciunea *unui mag* mi-a povestit odată". (L. Blaga, pg. 9), cât și la nivelul frazei, când se con-

---

[109] Vezi în acest sens, S. Stati, *Noțiunea de „funcție" în gramatică*, în LL, 14, 1967, pg. 127-128 (=Stati, *Noțiunea*).

[110] Ceea ce GA, vol. 2, pg. 186, în exemple de tipul *Căzu la pat bolnavă de moarte*, numește „circumstanțial de mod consecutiv" nu reprezintă ceva distinct de circumstanțialul de mod (vezi Dimitriu, GLRS, pg. 274).

cretizează sau în *propoziție atributivă*: „Păinjeniș *ce-ascunde pretutindeni firea*". (L. Blaga, pg. 9), sau în *substitutul de propoziție atributivă*[111]: ***Întrebarea dacă da sau ba*** *și-o pune mereu.* (după Dimitriu, GLRS, pg. 237). Spre deosebire de funcțiile sintactice discutate (funcțiile sintactice de circumstanțial consecutiv, circumstanțial concesiv și atribut), funcția sintactică de *apoziție* are *patru* realizări. Ea se poate realiza fie ca parte de propoziție, când se numește *apoziție*: „Toma Bulbuc, *tatăl lui George*, sosi acasă abia seara". (L. Rebreanu, pg. 495), fie ca propoziție, când poartă numele de *propoziție apozitivă*: „Dezmierd un chip de copilă în felul meu, *adică umplu un album cu diferite expresii ale unui singur cap*". (M. Eminescu, după GA, vol. 2, pg. 282), fie ca substitut de propoziție, când se numește *substitut de propoziție apozitivă: Tu de colo, băiete*[112], *apropie-te!* (după Dimitriu, GLRS, pg. 352), fie ca frază, când poartă denumirea de *frază apozitivă*: „Oprindu-se într-un loc, i se întâmplă iar să vadă ceva deșențat ce nu mai văzuse: *un om ținea puțin un oboroc deșert cu gura spre soare, apoi răpede-l înșfăca și intra cu dânsul într-un bordei*". (I. Creangă, după Dimitriu, GLRS, pg. 352).

17. La nivelul diverselor realizări ale celor șapte funcții sintactice menționate (vezi paragraful 16), apar fapte de limbă încadrabile în ceea ce putem numi ***sinonimie sintactică***. Având la bază *con-*

---

[111] Admițând că există cea de a patra unitate sintactică (alături de partea de propoziție, propoziție și frază), numită convențional *substitut de propoziție sau frază*, înțelegem prin aceasta „unitatea sintactică indivizibilă la nivel sintactic și nedezvoltabilă în propoziție sau frază, care, în contextul dat, ține locul - în privința comunicării - unei propoziții sau fraze". (Dimitriu, GLRS, pg. 99). În lingvistica românească, substitutul de propoziție sau frază apare și sub denumirea de *propoziții* sau *fraze neanalizabile* (GA, vol. 2, pg. 65) sau de *enunțuri sintetice*, care se caracterizează prin „concentrarea întregului plan semantic într-un singur termen". (D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Editura Junimea, 1983, pg. 42 (=Irimia, SGLS), de *enunțuri nepropoziționale, pseudopropoziții* sau *„semipropoziții"* (Stati, Bulgăr, *Analize*, pg. 21).

[112] În astfel de situații, substantivul în cazul vocativ îndeplinește funcția sintactică de apoziție la nivelul frazei, fiind un substitut de propoziție apozitivă (vezi Dimitriu, GLRS, pg. 352).

ceptul de sinonimie lexicală și *principiile* care ordonează sinonimia lexicală, și anume, *principiul identității informației semantice și stilistice* și *principiul comutabilității în context*, **sinonimia sintactică** reprezintă, ca și sinonimia *lexicală* și *morfologică*, ***mijloace diferite de transmitere a unei informații comune***, de data aceasta nemaifiind vizată *informația semantică* (și *stilistică*) ca în cazul *sinonimiei lexicale* (vezi paragrafele 1 și 2) și nici *informația gramaticală de tip categorial*, ca în cazul *sinonimiei morfologice* (vezi paragraful 3), ci *informația sintactică*, mai exact, *funcția sintactică* și *raportul* generator de această funcție. *Identitatea* sau *non-identitatea* informației *semantice* a structurilor sintactice sinonime, face ca acestea să fie uneori comutabile (atunci când există identitate semantică), iar alteori nu (când structurile sintactice sinonime nu sunt identice din punctul de vedere al informației semantice). ***Sinonimia sintactică***, ca și cea morfologică, a fost puțin cercetată, atât în lingvistica generală, cât și în lingvistica românească[113]. Astfel, în lingvistica generală, sinonimia sintactică a fost numită „suppletion", oferindu-se ca exemple în acest sens tipurile de propoziții sinonime sintactic *Je veux partir* și *Je veux que tu partes* și formele gerundivului francez (*en forgeant, en marchant*), care reprezintă „supletivul tipului cu infinitiv"[114]. De asemenea, tipurile de propoziții care conțin verbe la diateza pasivă cu pronumele reflexiv *se* și cu verbul auxiliar *a fi* sunt considerate a fi sinonime din punct de vedere sintactic. De exemplu, tipurile de propoziții *La maison se construit* și *La maison est construite*[115] reprezintă două modalități de construire a diatezei pasive, aparținând unei relații sinonimice de tip sintactic. Principalele argumente în favoarea susținerii existenței sinonimiei sintactice la nivelul celor două structuri pasive sunt *non-identitatea la nivelul organizării fonologice* și *identitatea informației*

---

[113] Vezi în acest sens, Ch. Bally, *Traité de stylistique française*, ed. 2, vol. 1, Paris, 1951, pg. 179 (=Bally, *Traité*); Chomsky, *Structures*, pg. 105; Stati, *Omonimie*, pg. 142; Stati, *Elemente*, pg. 165-176; Stati, Bulgăr, *Analize*, pg. 129-140; Poalelungi, *Sinonimia*, pg. 647.

[114] Bally, *Traité*, pg. 179.

[115] Bally, *Traité*, pg. 180.

sintactice, adică a *funcției sintactice* și a *raportului* generator de această funcție.

Un alt tip de exemplu de sinonimie sintactică este acela al *propozițiilor active* care sunt considerate sinonime din punct de vedere sintactic cu *propozițiile pasive* care le corespund, acestea înscriindu-se în așa-numitele „realizări de enunțuri fonologic distincte și care au aceeași semnificație"[116]. Opinia potrivit căreia propoziția activă este sinonimă sintactic cu propoziția pasivă este, din punctul nostru de vedere, discutabilă, deoarece funcțiile sintactice ale părților de propoziție conținute în cele două tipuri de propoziții, *activă* și, respectiv, *pasivă*, nu sunt identice. De exemplu, în propozițiile *Studentul citește cartea* și *Cartea este citită de către student*, subiectul primei propoziții, *studentul*, devine complement de agent în cea de a doua propoziție, iar complementul direct al primei propoziții, *cartea*, devine subiect în cea de a doua propoziție.

Fără a se utiliza termenul „**sinonimie sintactică**", în lingvistica generală se observă faptul că există construcții contrastive din punct de vedere structural și identice din perspectiva informației sintactice, oferindu-se tipuri de exemple ca: *Friction made the skin red* (*Fricțiunea a făcut pielea roșie*) și *Friction reddened the skin* (*Fricțiunea a înroșit pielea*)[117], *The detective came into the room and* ***he*** *sat down* (*Detectivul a intrat în cameră și* ***el*** *s-a așezat*) și *The detective came into the room and* ***the man*** *sat down* (*Detectivul a intrat în cameră și* ***omul*** *s-a așezat*) sau *John told her that* ***he*** *would come* (*John i-a spus ei că* ***el*** *va veni*) și *John told her that* ***the man*** *would come* (*John i-a spus ei că* ***omul*** *va veni*[118]. Ultimele două tipuri de exemple oferite pentru ilustrarea sinonimiei sintactice conțin aceleași funcții sintactice, exprimate, însă, prin părți de vorbire diferite: *pronume* (*he*) și, respectiv, *substantiv* (*the man*).

În lingvistica românească, subliniind faptul că nu există

---

[116] Chomsky, *Structures*, pg. 105.
[117] C.C. Fries, apud Stati, *Omonimie*, pg. 143.
[118] Levinson, *Levels*, pg. 102 și 108.

sinonimie sintactică perfectă, unii cercetători consideră că sinonimia în discuție este numită *sintactică* „pentru că ea se întâlnește la enunțuri, care sunt unități sintactice”[119], sinonimia sintactică presupunând „enunțuri diferite ca formă și cu un *conținut* aproximativ identic”[120], motiv pentru care este necesară discutarea termenului *conținut* în sintaxă. În primul rând, există un *„conținut” sintactic* al enunțului (informația sintactică a enunțului), diferit de „conținutul” sintactic al „cuvintelor sintactice” (cuvinte-termeni de frază)[121]. „Conținutul” esențial al *enunțului*[122] (adică informația lui fundamentală), este reprezentat de predicativitate, cea care face ca un cuvânt sau un grup de cuvinte să fie inclus într-o comunicare lingvistică completă și independentă. În al doilea rând, există un „conținut” modal al enunțului (informația stilistică), care se constituie în atitudinea locutorului sau, poate, afectivitate zero, iar în al treilea rând, există un „conținut” denotativ sau referențial al enunțului (informația semantică), acesta reprezentând ceea ce mesajul conține, exprimă și transmite efectiv[123]. În privința celor afirmate mai sus, suntem de părere că includerea în „conținutul” sintactic al enunțului atât a informației semantice, cât și a informației stilistice, înseamnă suprapunerea nivelului sintactic peste alte două nivele distincte ale limbii, și anume, *nivelul semantic* și *nivelul stilistic*.

În literatura de specialitate românească, unii cercetători[124] au făcut distincție între enunțurile sinonime sintactic din punctul de vedere al *modelului sintactic* și enunțurile sinonime sintactic din punctul de vedere al informației semantice transmise. Pentru a evita

---

[119] Stati, *Omonimie*, pg. 142.

[120] S. Stati, *Trois types de significations syntaxiques*, in „Actes du 10-e Congres International de linquistes, Bucarest, 1967, pg. 2 (=Stati, *Types*).

[121] Stati, *Types*, pg. 2.

[122] Folosim termenul *enunț* cu accepția de „secvență fonică (un flux sonor), limitată prin pauze și caracterizată printr-un contur intonațional și care poartă o anumită informație semantică, reprezintă deci o comunicare”. (Guțu, *Sintaxa*, pg. 29).

[123] Stati, *Types*, pg. 2.

[124] Stati, *Omonimie*, pg. 143.

posibilele confuzii, s-a propus utilizarea unei terminologii diferite pentru cele două realități lingvistice, și anume, *echivalență sintactică*, pentru enunțurile care transmit aceeași informație semantică, dar au model sintactic diferit (*L'écolier lit le livre/Le livre est lu par l'écolier*) și, respectiv, *sinonimie sintactică* pentru enunțurile care au același model sintactic, dar care diferă prin „expresia fonematică" (*Mater puellam amat/Magistri pueros laudabunt*)[125]. Esențial este să nu pierdem din vedere faptul că „din punct de vedere semantic, enunțurile sinonime sunt, deseori, neasemănătoare", deci că „asemănarea mai mult sau mai puţin evidentă a semnificaților nu este pertinentă"[126] în cazul sinonimiei sintactice. Non-identitatea informației semantice în cazul enunțurilor sinonime sintactic nu este, însă, o regulă. Stati crede că *prin schimbarea ordinii cuvintelor în enunț*: *Petrus ferit Paulum/Paulum Petrus ferit*, sau *prin schimbarea intonației fundamentale în enunț*: *Petrus ferit Paulum* (intonaţie „declarativă"); *Petrus ferit Paulum*? (intonaţie interogativă) și *Petrus ferit Paulum*! (intonație exclamativă) se pot obţine enunțuri cu un model sintactic identic, exprimând și aproape aceeași informație semantică[127].

Unii cercetători români pun semnul egalității între *sinonimia sintactică* și *echivalența sintactică*, oferind ca exemple, propozițiile de tipul *Giovani a scris poezia /Este Giovani cel care a scris poezia/Este poezia pe care Giovani a scris-o* sau de tipul *Luigi i-a vândut o mașină Mariei/Maria a cumpărat o mașină de la Luigi*[128]. Cât privește propozițiile de tipul *Giovani a scris poezia/Este Giovani cel care a scris poezia/Este poezia pe care Giovani a scris-o*, credem că acestea nu sunt sinonime din punct de vedere sintactic, deoarece ele sunt diferite la nivelul *funcţiilor sintactice* conţinute. Propozițiile în discuție sunt identice numai din punctul de vedere al informației *semantice* transmise, ele caracterizându-se prin non-identitate la nivelul informației

[125] Stati, *Omonimie*, pg.143.
[126] Stati, *Omonimie*, pg.144.
[127] Stati, *Omonimie*, pg. 144.
[128] S. Stati, *Manual de semantică descriptivă*, Napoli, 1978, pg. 225-228 (=Stati, *Manual*).

stilistice. În ceea ce privește propozițiile de tipul *Luigi i-a vândut o mașină Mariei* și, respectiv, *Maria a cumpărat o mașină de la Luigi*, ele sunt sinonime, credem, numai din punct de vedere semantic, nu și din perspectiva informației sintactice transmise. Avem a face aici, de fapt, cu enunțuri *echivalente* din punct de vedere sintactic și nu cu enunțuri sinonime sintactic, deoarece tipul de propoziții în discuție nu se caracterizează prin identitate la nivelul funcțiilor sintactice, ci numai prin identitate la nivelul informației *semantice*.

O altă opinie referitoare la sinonimia sintactică în lingvistica românească este aceea potrivit căreia sinonimia sintactică reprezintă *o singură funcție sintactică, la care apar uneori două sau mai multe mărci diferite*. Astfel, tipurile de enunțuri cu organizare de frază, care ilustrează acest tip de sinonimie sintactică se deosebesc numai la nivelul mijloacelor de exprimare a ideii de cauză, motiv pentru care intră într-o serie sinonimică din punct de vedere sintactic: *Soldatul este nevinovat* ***pentru că*** *n-a cunoscut situația/Soldatul este nevinovat* ***întrucât*** *n-a cunoscut situația/Soldatul este nevinovat* ***deoarece*** *n-a cunoscut situația/Soldatul este nevinovat;* ***n-a*** *cunoscut situația*[129].

Unii specialiști pun semnul egalității între *sinonimia sintactică* și *coreferența sintactică*, ilustrând sinonimia sintactică cu propoziții de tipul: *L-am văzut pe Jean/L-am văzut pe prietenul tău/L-am văzut pe ilustrul nostru scriitor*[130]. În cazul acestui tip de propoziții considerăm că avem a face cu *identitate referențială* (*Jean = prietenul tău = ilustrul nostru scriitor*) și nu cu *identitatea funcțiilor sintactice*, propozițiile în discuție fiind *coreferente* și nu *sinonime* sintactic.

18. Urmărind opiniile de până acum din literatura de specialitate străină și românească privitoare la sinonimia sintactică, se observă că se pune semnul egalității între sinonimia sintactică și *echivalența sintactică*, pe de o parte, (vezi tipul de propoziții *Luigi i-a*

---

[129] Poalelungi, *Sinonimia*, pg. 647.

[130] S. Stati, *Synonimie de „lanque" et de „parole"*, în „Actele celui de al doilea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică", Editura Academiei, 1970, pg. 698 (Stati, *Synonimie*).

vândut o mașină Mariei și *Maria a cumpărat o mașină de la Luigi* sau opinia Chomsky, potrivit căreia propoziția activă este sinonimă sintactic cu propoziția pasivă: *Studentul citește cartea/Cartea este citită de către student*) și între sinonimia sintactică și *coreferența sintactică*, pe de altă parte (vezi tipurile de exemple *L-am văzut pe Jean/L-am văzut pe prietenul tău/L-am văzut pe ilustrul nostru scriitor*). Considerăm că trăsătura pertinentă a ***sinonimiei sintactice***, trăsătură care o distinge atât de *echivalența sintactică*, cât și de *coreferența sintactică*, este aceea că elementul care ordonează sinonimia sintactică este *informația sintactică* (*funcția sintactică* și *raportul* care generează funcția sintactică), tot așa cum *informația gramaticală de tip categorial* este elementul care organizează sinonimia morfologică. Cu alte cuvinte, două unități sintactice sunt sinonime dacă se caracterizează prin *non-identitate la nivelul organizării fonologice* și *identitate la nivelul informației sintactice*, adică a *funcției sintactice* și a *raportului* generator de această funcție.

Notă Pentru a face distincție între ***sinonimia sintactică***, pe de o parte, ***echivalența sintactică*** și ***coreferența sintactică***, pe de altă parte, considerăm necesară luarea în discuție a celor două tipuri de relații la nivel sintactic: ***echivalența*** și ***coreferența sintactică***.

1. Echivalența sintactică

În privința ***echivalenței sintactice***, opiniile specialiștilor din lingvistica generală și românească de specialitate sunt împărțite. Astfel, unii cercetători consideră că se poate vorbi despre echivalența sintactică cu preponderență la *nivelul propoziției*[131]. Astfel, Valeria Guțu Romalo încadrează la relația de echivalență la nivel sintactic *apoziția*, considerând că un enunț de tipul *A cumpărat un roman, „La Medeleni"* este organizat cu ajutorul relațiilor a) de *subordonare: a cumpărat un roman*, b) de *echivalență: un roman, „La Medeleni"* și

[131] Vezi în acest sens, Diaconescu, *Probleme*, pg. 132 ș.u.; Guțu, *Sintaxa*, pg. 43; V.Hodiș, *Apoziția și propoziția apozitivă*, Editura științifică, București, 1990, pg. 71 (=Hodiș, *Apoziția*).

c) de *interdependență* (implicită): (*El*) *a cumpărat*[132]. Și V. Hodiș este de părere că relația de echivalență la nivel sintactic dintre părțile constitutive ale enunțului vizează *apoziția*, relație sintactică de echivalență pe care o compară cu relația de echivalență din logica matematică[133]. I. Diaconescu include în relația de echivalență la nivel sintactic pe lângă *apoziție* și alte trei „modalități de actualizare"[134], și anume, *reluarea*, *repetiția* și *dubla exprimare a complementului direct și indirect* ", fiecare marcată, pe lângă trăsăturile comune și de o serie de trăsături specifice, care le dau un statut propriu"[135].

În ceea ce ne privește, considerăm că în cadrul *apoziției* există o *relație de echivalență la nivel sintactic* între antecedent și apoziție, caracterizată prin *identitate referențială* și *non-identitate funcțională*[136]. Exemplu: „Jignit și scandalizat că s-a găsit cineva, ba încă un bun prieten, care să-i pretindă lui, *avocat cu vază și om politic*, să se înfunde în țară". (L. Rebreanu, pg. 543). De asemenea, în cadrul *apoziției* există și o relație de *sinonimie sintactică* la nivelul diferitelor *realizări* ale apoziției: *apoziția - parte de propoziție, propoziția apozitivă, substitutul de propoziție apozitivă* și *fraza apozitivă* (vezi paragraful 28). În privința *reluării, repetiției* și *dublei exprimări a complementului direct și indirect*, considerăm că, în cadrul acestora, nu există o *relație de echivalență la nivel sintactic* (unitățile sintactice implicate fiind caracterizate prin *identitate* la nivelul funcției sintactice), ci numai *identitate la nivel referențial*.

Alți specialiști din lingvistica generală și românească sunt de părere că echivalența sintactică se manifestă, în special, la nivelul *frazei* și al *textului*, ea fiind reprezentată de enunțurile cu organizare

---

[132] Guțu, *Sintaxa*, pg. 43.
[133] Hodiș, *Apoziția*, pg. 71.
[134] Diaconescu, *Probleme*, pg. 132.
[135] Diaconescu, *Probleme*, pg. 132.
[136] O opinie diferită în privința relației dintre antecedent și apoziție au M. Mitran și I. Oiță, care consideră că apoziția și antecedentul său se află pe același plan sintactic, deci într-o relație de sinonimie sintactică (vezi M. Mitran, *Apoziția*, pg. 39; I. Oiță, *Despre propozițiile explicative*, în LR, 1966, nr. 5, pg. 449 (=Oiță, *Propozițiile*).

de propoziţie sau de frază care transmit aceeaşi informaţie semantică, dintr-o perspectivă funcţională diferită[137].

Atunci când se vorbeşte despre echivalenţa sintactică la nivel de frază în lingvistica generală, se invocă următoarele tipuri de propoziţii: *Jean a divorcé de Marie/Jean et Marie ont divorcé*. În propoziţia *Jean a divorcé de Marie*, subiectul *Jean* este considerat ca fiind o funcţie sintactică obligatorie, în timp ce complementul *de Marie* nu este niciodată obligatoriu şi poate fi privit ca un element periferic, verbul-predicat *a divorcé* având o întrebuinţare absolută[138]. Pentru exemplificarea echivalenţei sintactice la nivel de frază sunt oferite şi tipuri de exemple ca: *John is easy to please* şi *It is easy for one to please John*, propoziţii care transmit aceeaşi informaţie semantică, dintr-o perspectivă funcţională diferită, şi propoziţii ca *John is eager to please* şi, respectiv, *John is eager for John to please*, propoziţii care sunt egale din punctul de vedere al informaţiei semantice şi non-identice din perspectivă funcţională[139]. Un alt tip de exemplu de echivalenţă sintactică la nivel de frază este oferit de propoziţiile *interogative* echivalente cu propoziţiile *enunţiative* corespunzătoare: *You know a boy with the scar* (*Cunoşti un băiat cu cicatrice*) şi *Who do you know with the scar*? (*Pe cine cunoşti cu cicatrice*?)[140]. Relaţie de echivalenţă sintactică la nivel de frază există şi între anumite construcţii comparative, ca de exemplu: *John is taller than Bill (is)* (*John este mai înalt decât Bill*), propoziţie care este echivalentă sintactic cu propoziţiile *John is tall* (*John este înalt*) şi, respectiv, *Bill is tall* (*Bill este înalt*), un caz interesant în care teoria generală a gramaticii transformaţionale conferă o explicaţie pentru anumite informaţii

[137] N. Chomsky, *Current Issues in Linquistic Theory*, Mouton, The Hague, Paris, 1975, pg. 39 (=Chomsky, *Issues*); S. Stati, *Modèle de phrase. Métataxe et traduction*, în „La linquistique", vol. 28, fasc. 1, 1992, pg. 10 (=Stati, *Modèle*).

[138] A. Martinet, apud Stati, *Modèle*, pg. 10.

[139] J.J. Katz, *La philosophie du language*, Payot, Paris, 1971, pg. 215-216 (=Katz, *Philosophie*).

[140] Chomsky, *Issues*, pg. 39.

ambigue[141]. Enunţurile echivalente din punct de vedere sintactic *Mary saw the boy towards the railroad station* (*Maria l-a văzut pe băiat mergând spre stația de cale ferată*) și *Mary saw the boy who was walking towards the railroad station* (*Maria l-a văzut pe băiatul care mergea spre stația de cale ferată*) au interpretări sintactice diferite. În cazul primului enunţ, sintagma „walk towards the railroad station" este complementul verbului, în vreme ce, în enunțul al doilea, structura „who was walking towards the railroad station" este o „relative clause", care formează o singură „noun phrase" (sintagmă nominală) cu substantivul „the boy"[142]. Echivalenţa sintactică la nivel de text a fost ilustrată cu exemple de tipul *If you co-operate, there'll be no trouble* (*Dacă cooperezi, nu va fi nici o problemă*)/*If you don't co-operate, there will be trouble* (*Dacă nu cooperezi, vor fi probleme*) și *If and only if you co-operate, will there be no trouble* (*Dacă și numai dacă cooperezi, nu va fi nici o problemă*), enunţuri care se caracterizează prin identitate la nivelul informației semantice transmise[143]. Existența enunţurilor echivalente din punct de vedere sintactic cu organizare de propoziție sau de frază poate fi explicată nu numai din punct de vedere *semantic* (aceeași semantică, dar din perspectivă funcțională diferită), ci și din punct de vedere *pragmatic*, adică vizându-se felul în care anumite enunţuri cu organizare de propoziție sau de frază sunt folosite în anumite contexte sau urmărindu-se condițiile de folosire a acestor enunţuri. Numai având în vedere condițiile de folosire a anumitor enunţuri în context, deci vizând latura **pragmatică** a discursului, anumite enunţuri *„declarative"* sau cu anumite enunţuri *interogative*, ca în tipurile de exemple: *Please take the garbage out!* (enunț considerat imperativ) (*Te rog să duci gunoiul!*)/*I want you to take the garbage out* (enunț „declarativ") (*Vreau să duci gunoiul*)/*Can you take the garbage out*? (*Poți să duci gunoiul*?)/*Will you take the garbage out*? (*Vei duce gunoiul*?)/*Have you taken the garbage out*? (*Ai dus gunoiul* ?)

---

141 Chomsky, *Issues*, pg. 37.
142 Chomsky, *Issues*, pg. 44.
143 Levinson, *Levels*, pg. 101.

(enunţuri interogative)[144].

Enunţurile echivalente din punct de vedere sintactic pot lua naştere, de asemenea, dacă avem în vedere sintagma „conversational implicature" („implicatură conversaţională")[145], care reliefează puterea explicaţiilor pragmatice asupra fenomenelor lingvistice şi conferă o explicaţie întrebării „cum de este posibil să se transmită mai mult decât este propriu-zis spus într-un context oarecare"[146]. Astfel, pentru gramatica engleză există interpretarea că enunţul *No, I won't* (*Nu, n-o voi face*) poate avea un număr de implicaturi conversaţionale care sunt echivalente sintactic, deoarece transmit aceeaşi informaţie semantică, dar dintr-o perspectivă funcţională diferită: a) *You can do it* (*Poţi s-o faci*); b) *I can, but I don't want to* (*Pot dar nu vreau*); c) *I will, but right now I'm doing something more important* (*O voi face, dar acum fac ceva mai important*); d) *No, because I have more important things to do* (*Nu, pentru că am lucruri mai importante de făcut*)[147].

Şi în lingvistica românească, atunci când se vorbeşte despre echivalenţa sintactică la nivel de frază, se au în vedere cele două caracteristici pertinente ale acestei relaţii la nivel sintactic, şi anume, *identitatea semantică* şi *non-identitatea funcţională*[148]. Ilustrează echivalenţa sintactică la nivel de frază tipurile de propoziţii *L'écolier lit le livre* şi *Le livre est lu par l'écolier*, propoziţii „ale căror semnificaţii sunt identice (sau aproape identice - evaluarea identităţii de conţinut fiind subiectivă) şi ale căror structuri sintactice sunt diferite"[149].

Din punctul nostru de vedere, luând în consideraţie definiţiile şi tipurile de exemple de echivalenţă sintactică la nivel de frază şi de text din lingvistica generală şi românească, considerăm că echivalenţa sintactică la nivel de frază şi de text *reprezintă relaţia ce se stabileşte*

---

[144] R. Posner, *Semantics and Pragmatics of Sentence Connectives in Natural Language*, în *Speech act Theory and Pragmatics*, London, 1980, pg. 175 (=Posner, *Semantics*).
[145] Levinson, *Pragmatics*, pg. 97.
[146] Levinson, *Pragmatics*, pg. 97.
[147] Posner, *Semantics*, pg. 177.
[148] Stati, *Omonimie*, pg. 144; Stati, *Modèle*, pg. 10.
[149] Stati, *Omonimie*, pg. 45.

între enunțuri cu organizare de propoziție sau de frază care transmit aceeași informație semantică, dar dintr-o perspectivă funcțională diferită (propozițiile sau frazele echivalente sintactic nu conțin aceleași funcții sintactice).

Având în vedere definița echivalenței sintactice la nivel de frază și de text, propunem următoarea *clasificare* a enunțurilor echivalente sintactic:

1. Din punctul de vedere al *transformărilor* care generează enunțurile echivalente, și anume, a) enunțuri obținute prin *transformare negativă* (a unei negații totale) echivalente sintactic cu enunțuri *afirmative* (*Nu Ion nu învață lecția/Ion învață lecția*); b) enunțuri care conțin verbul *a avea* echivalente sintactic cu enunțuri care conțin „sum pro habeo" (*Vecinul are o casă/Casa este a vecinului*); c) enunțuri obținute prin *relativizare*, aplicarea acestei transformări având ca rezultat suprimarea nominalului din relativă (*Elevul este atent* și *El aleargă* sunt echivalente cu *Elevul care aleargă este atent*); d) enunțuri *active* echivalente sintactic cu enunțuri *pasive*, obținute prin procedeul *pasivizării* (*Publicul citește cartea/Cartea este citită de către public*); e) enunțuri *independente* echivalente sintactic cu enunțuri care conțin *funcții cu dublă subordonare simultană* (*Ion îl vede pe Gheorghe* și *Gheorghe merge pe stradă* sunt echivalente sintactic cu enunțul *Ion îl vede pe Gheorghe mergând pe stradă*)[150].

2. Din punctul de vedere al *informației semantice unitare* pe care o transmit două enunțuri prin schimbarea funcțiilor sintactice ale termenilor constitutivi, procedeu numit ***metataxă***[151], există următoarele

[150] În privința *transformărilor* care au loc la nivel de enunț, vezi E. Vasiliu, Sanda Golopenția Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, Editura Academiei, București, 1969, pg. 176.

[151] ***Metataxa***, alături de ***simetrie***, se înscrie în tipurile de echivalență sintactică. Metataxa a fost definită ca o specie de transformări ale „formei" enunțurilor, care implică anumite diferențe lexicale și gramaticale, fără a afecta semnificația denotativă. Metataxa se manifestă atât la nivelul uneia și aceleiași limbi: *Mă interesez de pictură/Pictura mă interesează*, cât și la nivelul traducerilor dintr-o limbă în alta: (fr.) *Il conduit prudemment*/(engl.) *He is a careful driver* (vezi în acest sens, Stati, *Modèle*, pg. 4).

tipuri de enunţuri echivalente sintactic, care, prin schimbarea perspectivei funcţionale a constituenţilor lor, transmit următoarele sensuri referenţiale:

a) *sensul referenţial de concluzie*. Enunţul cu organizare de frază *M-am pregătit foarte bine, deci am luat examenul*, enunţ care conţine două propoziţii aflate în raport de *coordonare concluzivă*, este echivalent sintactic cu enunţul cu organizare de frază *M-am pregătit foarte bine, aşa încât am luat examenul*, enunţ care conţine o *subordonată consecutivă*.

b) *sensul referenţial de cauză*. Enunţul *Mă adresez statului fiindcă am nevoie*, enunţ care conţine o *subordonată cauzală*, este echivalent sintactic cu enunţul *Dacă n-aş avea nevoie, nu m-aş adresa statului*, enunţ care conţine o falsă condiţională, care transmite tot ideea de cauză.

c) *sensul referenţial de concesie*. Enunţul *Mă duc la şcoală, deşi sunt bolnav*, enunţ care conţine o *subordonată concesivă*, este echivalent sintactic cu enunţul *Sunt bolnav, dar mă duc la şcoală*, enunţ care conţine două propoziţii coordonate *adversativ*.

2. *Coreferenţa sintactică*

Termenul *referenţă* denumeşte relaţia ce se stabileşte între cuvinte, pe de o parte, şi lucruri, rezultate, acţiuni şi caracteristici, pe de altă parte[152]. Dacă folosim cuvintele *fată* sau femeie pentru o anumită persoană, referentul pentru *fată* se deosebeşte de acela pentru *femeie*, deci cele două cuvinte nu sunt sinonime: poziţia lor „relativă" în dimensiunea vârstei este determinantă. Este întotdeauna metodologic salutar să distingem *informaţia semantică* a unui cuvânt de *referentul* lui. Confundarea celor două nivele, mai exact, identificarea *informaţiei semantice* cu *referentul*, nu permite înţelegerea naturii şi funcţiilor unei limbi[153]. În sprijinul acestei afirmaţii sunt invocate cuvinte de

---

[152] Lyons, *Einführung*, pg. 434.

[153] D. Corbin, *Morphologie et lexicographie: la répresentation du sens dans le Dictionnaire derivationnel du français*, în *Du lexique à la morphologie: du côté de chez Zwann*, Amsterdam, 1993, pg. 64 (=Corbin, *Morphologie*).

tipul *imaginație*, care trimit la o clasă de entități abstracte, fără un referent concret și, de asemenea, cuvintele de tipul *în, și* sau *foarte*, care nu au referent[154]. De asemenea, două cuvinte sau grupuri de cuvinte pot transmite informație semantică diferită, dar pot avea același referent. De exemplu, „Sir Walter Scott" și „autorul lui Waverley" sunt două grupuri de cuvinte care se referă la același individ, de vreme ce Scott este autorul lui *Waverley*, dar nu transmit aceeași informație semantică[155]. Fenomenul invers, aceeași informație semantică, dar referenți diferiți, poate fi demonstrat nu pentru cuvinte sau grupuri de cuvinte, ci pentru folosiri diferite ale aceluiași cuvânt. Există o clasă de cuvinte, numite „cuvinte deictice", de exemplu: *eu, tu, aici, acest*, cuvinte care își schimbă în mod sistematic referentul în funcție de context[156]. În *pragmatică*, referența semantică este conținută în așa-numitele *presupoziții*. Presupozițiile reprezintă o anumită specie de „inferențe pragmatice", care se deosebesc net de *implicația logică*[157]. Presupozițiile în cadrul cărora teoria semantică joacă un rol important, se numesc *presupoziții semantice*, acestea opunându-se *presupozițiilor pragmatice*[158]. Primul filosof care s-a ocupat de problema presupozițiilor semantice a fost Frege, arhitectul logicii moderne. El opinează că enunțurile care conțin nume proprii presupun întotdeauna „ceva". Dacă afirmăm, de exemplu, *Kepler starb im Elend* (*Kepler a murit în mizerie*) se presupune că numele „Kepler" denumește pe cineva, deci presupoziția enunțului anterior este „Există o

---

[154] R.M. Kempson, *Semantic Theory*, Cambridge, 1977, pg. 13 (=Kempson, *Theory*).
[155] Alston, *Philosophy*, pg. 13.
[156] Alston, *Philosophy*, pg. 14; K. von Heusinger, *Salienz und Referenz*, Berlin, 1997, pg. 147.
[157] Vezi în acest sens, St. C. Levinson, *Pragmatik*, Tübingen, 1994, pg. 171 (=Levinson, *Pragmatik*).
[158] Lingvistul care s-a ocupat de problema *presupozițiilor pragmatice* este Keenan, acesta propunând două enunțuri distincte, și anume, 1) *Tu es Napoléon* și 2) *Vous êtes Napoléon*, observând că folosirea pronumelui *tu* în franceză presupune faptul că adresatul este un animal, un copil sau o persoană care este foarte apropiată vorbitorului, în timp ce folosirea formei *vous* presupune, din contră, o adresare politicoasă și formală. Enunțurile de acest tip construiesc o clasă separată de „inferențe" pragmatice, numite *presupoziții pragmatice* (vezi Levinson, *Pragmatik*, pg. 179).

persoană numită Kepler"[159].

Coreferența sau *identitatea referențială* vizează cuvintele care se referă la aceeași entitate (cuvintele care au același referent sau același „Relatum")[160]. Astfel spus, anumite cuvinte sau grupuri de cuvinte se pot referi la aceeași entitate în planul realității extralingvistice, fiind astfel *coreferente* („Walter Scott" și „autorul lui Waverley" sunt două grupuri de cuvinte coreferente)[161].

Există opinii diverse, atât în lingvistica generală, cât și în cea românească, referitoare la *coreferența sintactică*.

Unii cercetători sunt de părere că sunt coreferente sintactic enunțurile care conțin părți de propoziție sau propoziții care au același referent. Astfel, pornindu-se de la enunțurile *Je crois qu'Amanda **me** deteste; **La mère supérièure se** regarde dans l'eau du bassin; Je découvris que **Bernard d'Andresy** n'était autre qu'**Arsene Lupin**,* se considera că termenii *je* și *me*; *la mère supérièure* și *se; Bernard d'Andresy* și *Arsene Lupin* au același referent și că doi sau mai mulți termeni care au același referent sunt coreferenți[162]. Problemele coreferenței i-au preocupat, în general, mai mult pe logicieni decât pe gramerieni, una dintre problemele centrale ale coreferenței fiind aceea a posibilității eliminării noțiunii de *coreferență* din sintaxă, pe motiv că aceasta ar fi numai o problemă de interpretare semantică. G. Fauconnier consideră că este imposibilă eliminarea noțiunii de coreferență din sintaxă și că această imposibilitate indică faptul că „distincția tradițională dintre sintaxă și semantică nu este viabilă"[163]. În sprijinul tezei existenței coreferenței sintactice sunt date următoarele tipuri de exemple obținute prin pronominalizare: *Quand le président a été élu, **l'imbecile** a declaré la guerre/Quand le président a été élu, il a declaré la guerre*

---

[159] Vezi Levinson, *Pragmatik*, pg. 171.
[160] Vezi *Terminologie*, pg. 366.
[161] Alston, *Philosophy*, pg. 13.
[162] G. Fauconnier, *La coréference: syntaxe ou semantique*?, Édition du Seuil, Paris, 1975, pg. 7 (=Fauconnier, *Coréférence*).
[163] Fauconnier, *Coréférence*, pg. 8.

și *Jean admet que l'imbecile a fait une gaffe/Jean admet qu'il a fait une gaffe*[164].

Alți specialiști încearcă să clarifice conceptul de *coreferență sintactică* prin raportarea la *sinonimia sintactică*, afirmând că enunțurile coreferente diferă de cele sinonime prin aceea că ele exprimă numai *accidental* aceeași stare de lucruri, relația de coreferență în sintaxă stabilindu-se numai „în anumite circumstanțe pe care protagoniștii procesului de comunicare trebuie să le cunoască"[165].

În opinia noastră, *coreferența sintactică* se manifestă atât la nivel de propoziție, cât și la nivel de frază, ea vizând *părțile de propoziție sau propozițiile care se referă la aceeași entitate în planul realității extralingvistice*. Coreferența sintactică este *ocazională, accidentală*, această relație la nivel sintactic stabilindu-se numai în *anumite* circumstanțe. De exemplu, propoziția ***Ion pleacă luni*** este coreferentă cu propoziția ***Fratele meu pleacă mâine***, numai dacă fratele meu se numește Ion și numai dacă mâine este luni.

Propozițiile coreferente sintactic conțin anumite *elemente coreferente*, care, din punctul de vedere al părților de vorbire prin care se exprimă, sunt *elemente nominale* (substantive), *pronominale* și *adverbiale*. Propoziția ***Radu pleacă miercuri în satul său natal*** este coreferentă sintactic cu propoziția ***Vărul meu pleacă miercuri în satul său natal*** (cu condiția ca pe vărul meu să-l cheme Radu). Aceste propoziții coreferente sintactic au ca elemente coreferente două substantive, și anume, *Radu* și *vărul*. Propoziția ***Maria i-a dat lui Ion cartea*** este coreferentă sintactic cu propoziția ***Ea i-a dat lui cartea*** (cu condiția ca *Maria* să fie egală cu *ea* și *Ion* să fie egal cu *lui*). Elementele coreferente ale celor două propoziții sunt pronumele *ea* și *lui*. Propozițiile ***Maria i-a dat lui Ion cartea*** și ***Ea i-a dat lui cartea*** pot fi și propoziții *sinonime* din punct de vedere sintactic, dacă *Maria* și *ea*, respectiv, *Ion* și *lui* nu sunt elemente coreferente. (vezi paragraful 20).

Propoziția *Stai în colțul acela!* este coreferentă sintactic cu

---

[164] Fauconnier, *Coréférence*, pg. 85.
[165] Stati, *Manual*, pg. 231.

propoziţia *Stai acolo!*, propoziţie care conţine „expresia deictică”[166] *acolo*. Elementele coreferente conţinute de propoziţiile coreferente sintactic sunt numite de către unii cercetători *tematizatori*[167], rolul lor fiind acela de a sintetiza conţinutul unei propoziţii anterioare, deci de a sintetiza o informaţie semantico-sintactică anterioară. *Tematizatorii* pot fi coreferenţi cu: *o parte de propoziţie* (Propoziţia *Eu stau în grădină* conţine circumstanţialul de loc *în grădină*, care are ca tematizator adverbul deictic *acolo*, din propoziţia *Eu stau acolo; o propoziţie* (Fraza ***Îl văd pe cel ce a scris un dicţionar***, care conţine propoziţia *pe cel ce a scris un dicţionar*, are ca tematizator substantivul *Ion*, din propoziţia ***Îl văd pe Ion;*** *o frază* (Fraza *Ieri a observat că a pierdut cheia* are ca tematizator substantivul *întâmplarea*, din propoziţia ***Întâmplarea*** *a fost neplăcută* (cu condiţia ca substantivul *întâmplarea* să sintetizeze cele afirmate în fraza *Ieri a observat că a pierdut cheia*); *un text*[168] (în textul *Fii cuminte, nu bea vin, nu fuma şi nu răcni; îţi dau asemenea **sfaturi** pentru că ştiu că n-ai să le urmezi*, tematizatorul *sfaturi* sintetizează întregul text anterior).

19. După analizarea caracteristicilor definitorii ale *echivalenţei sintactice* (aceeaşi informaţie semantică, transmisă dintr-o perspectivă funcţională diferită: *Studentul citeşte cartea/Cartea este citită de către student*) şi ale *coreferenţei sintactice* (identitate în planul realităţii extralingvistice, informaţia sintactică fiind, uneori, diferită: *L-am văzut pe Radu/L-am văzut pe prietenul tău* (cu condiţia ca prietenul tău să se numească Radu), luăm în discuţie trăsăturile pertinente ale ***sinonimiei sintactice***. Elementul care ordonează sinonimia sintactică este *informaţia sintactică* (*funcţia sintactică* şi *raportul*

---

[166] Vezi Stati, *Manual*, pg. 232.

[167] S. Stati, *La semantica delle relazioni transfrastiche*, în „Studi orientali e linguistici”, 6, 1995-1996, Universita degli Studi di Bologna, pg. 273 (=Stati, *La semantica*).

[168] Există preocupări relativ recente, atât în lingvistica generală, cât şi în lingvistica românească, de a studia legăturile dintre frazele unui text, vorbindu-se despre o ***lingvistică textuală***, care impune necesitatea de a ţine seama de fenomenele transfrastice (vezi în acest sens, Stati, *La semantica*).

generator de această funcție). Altfel spus, două unități sintactice sunt sinonime, în opinia noastră, dacă satisfac două condiții obligatorii, și anume: ***non-identitatea în planul organizării fonologice*** și ***identitatea la nivelul informației sintactice*** (***funcției sintactice*** și ***raportului*** generator de această funcție). Sinonimia sintactică se diferențiază, astfel, de *echivalența* și de *coreferența* sintactică, relații la nivel sintactic care nu presupun identitate la nivelul *funcției sintactice*, ci numai *identitate semantică* (*echivalența sintactică*) sau *identitate referențială* (*coreferența sintactică*).

Ca și în cazul *sinonimiei lexicale* (vezi paragraful 2) și al *sinonimiei morfologice* (vezi paragraful 4), considerăm că există mai multe *grade* de sinonimie **sintactică**, în funcție de identitatea sau non-identitatea *informației semantice* transmise de unitățile sintactice sinonime, și anume, ***sinonimia sintactică de gradul I***, și ***sinonimia sintactică de gradul al 2-lea***.

I. Sinonimia sintactică de gradul I

20. *Sinonimele sintactice de gradul I* reprezintă unitățile sintactice caracterizate atât prin identitate la nivelul *informației sintactice* (*funcției sintactice* și *raportului* generator de această funcție), cât și prin identitate la nivelul *informației semantice*. De exemplu, subiectul *mincinosul*, din propoziția *Mincinosul va fi pedepsit* este sinonim sintactic de gradul I cu propoziția subiectivă *Cine minte*, din fraza *Cine minte va fi pedepsit*. *Comutabilitatea* celor două unități sintactice sinonime de gradul I (subiectul *mincinosul* și subiectiva *Cine minte*) este atât *semantică* (subiectul *mincinosul* și subiectiva *Cine minte* sunt substituibile în același context), cât și *sintactică* (ambele unități sintactice, subiectul *mincinosul* și subiectiva *Cine minte*, se află în poziție *stânga* în varianta obiectivă a topicii față de verbul-predicat *va fi pedepsit*, cu care intră în raport sintactic de *inerență*).

Sinonimia sintactică de gradul I, caracterizată prin identitatea *sintactică* și *semantică* a unităților sintactice ocurente, se manifestă atât la nivelul *propoziției*, cât și la nivelul *frazei* și *textului*.

La nivelul propoziției, considerăm că există sinonimie sintactică de gradul I la nivelul mai multor tipuri de părți de propoziție.

a) Părțile de propoziție exprimate prin *cuvinte sintetice* sunt sinonime sintactic cu părțile de propoziție exprimate prin *structuri analitice*. De exemplu, atributul exprimat prin cuvânt sintetic *înțelept*, din tipul de propoziție *Este om înțelept* este sinonim sintactic cu atributul cu structură analitică *cu scaun la cap*, din tipul de propoziție *Este om cu scaun la cap*. Diferența dintre atributul *înțelept*, exprimat prin cuvânt sintetic și, respectiv, atributul *cu scaun la cap*, exprimat prin structură analitică constă în faptul că primul atribut, *înțelept*, este neutru din punctul de vedere al expresivității, în timp ce cel de al doilea atribut, *cu scaun la cap*, se caracterizează prin trăsătura + *expresivitate*.

Notă Termenii *analitic* și *sintetic* sunt folosiți frecvent în lingvistică, cuvântul *sintetic* reprezentând „concentrarea întregului plan semantic într-un singur termen", iar structurile analitice având ca trăsătură definitorie „desfășurarea relațiilor sintactice în linearitatea planului expresiei"[169]. Pentru a denumi diferite *structuri analitice* se folosesc în literatura de specialitate numeroși termeni, fără ca aceștia să se afle într-o relație de sinonimie totală. Se vorbește în literatura de specialitate despre *locuțiuni, cuvinte compuse, sintagme, perifraze, îmbinări stabile de cuvinte* etc, fără a se putea găsi, însă, o modalitate eficace de identificare a acestor grupuri semantico-gramaticale. Mai mult chiar, se vorbește despre existența unor construcții *intermediare*, care sunt „grupări de cuvinte libere la origine, care pot căpăta un caracter fix"[170]. Considerăm necesară o reactualizare a accepției termenilor care acoperă realități semantico-gramaticale înscrise în perimetrul mai larg al *structurilor analitice*. ***Locuțiunea*** este o îmbinare de cuvinte care deșteaptă în mintea noastră imaginea unui obiect, a unei acțiuni sau a unei stări percepute ca unitate[171], sau reprezintă un ansamblu de cuvinte mai mult sau mai puțin sudat, cu un înțeles unitar determinat și care se

---

[169] Irimia, SGLS, pg. 43.
[170] Guțu, *Sintaxa*, pg. 127.
[171] GA, vol. 2, pg. 5.

comportă, din punct de vedere gramatical, ca o singură parte de vorbire[172]. Nu întotdeauna, însă, o locuțiune poate fi echivalată cu sensul unui singur cuvânt, deci cu o singură parte de vorbire, pentru că formarea unei locuțiuni răspunde necesității de a numi un concept sau o idee pentru care limba nu dispune de un cuvânt pentru a-l exprima[173]. În privința *cuvântului compus*, acesta are o importantă trăsătură comună cu locuțiunea: reprezintă, ca și locuțiunea, o unitate în planul informației semantice: *gură-cască, pierde-vară, floarea-soarelui* etc. De asemenea, atât locuțiunea, cât și cuvântul compus, reprezintă o singură parte de vorbire (cu o singură funcție sintactică). Spre deosebire de locuțiuni, care sunt, în general, grupuri neanalizabile, cuvintele compuse sunt, în marea lor majoritate, analizabile. În crearea și răspândirea locuțiunilor se consideră că fantezia și afectul au un rol hotărâtor, spre deosebire de cuvintele compuse, în cazul cărora este neglijată oarecum latura expresivă[174], accentul căzând pe cea comunicativă. Nu poate fi făcută, însă, credem, o disociere clară între cuvântul compus și locuțiune în privința expresivității, deoarece, în general, structurile analitice, de oricare fel ar fi, au, prin excelență, valoare afectivă.

Pentru unii cercetători, ***sintagma*** reprezintă atât îmbinarea unei teme lexicale cu un sufix sau prefix lexical (munci-***tor*** ; ***re***-vedere), cât și îmbinarea cu un morfem (dorm-***eam***)[175]. Într-o altă accepție, sintagma reprezintă un grup de cuvinte, care îndeplinesc două condiții principale: cuvintele sunt legate semantic și gramatical unul de altul și termenii reprezintă părți de propoziție diferite[176].

Perifraza este definită ca fiind un grup stabil de cuvinte neaglutinate, care reprezintă echivalentul unui singur cuvânt, atât din punct de vedere lexical-semantic, cât și gramatical[177]. ***Îmbinarea de cuvinte*** este considerată ca fiind cea mai mică unitate sintactică, în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic. Această unitate sintactică

---

[172] *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. 1, *Compunerea*, Editura Academiei, 1970, pg. 27 (=*Formarea*); E. Ioanițescu, *Locuțiunile*, în LR, nr. 6, 1956, pg. 48.
[173] Guțu, *Sintaxa*, pg. 129.
[174] D. Nica, *Locuțiunile substantivale în limba română*, în LR, nr. 5, 1963, pg. 515.
[175] F. de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Payot, Paris, 1976, pg. 172.
[176] Vezi în acest sens, S. Stati, *Sintagma și sistemul sintactic al limbii*, în SCL, 1956, pg. 433.
[177] Vezi Dimitriu, GLRS, pg. 85.

este constituită din cel puţin două cuvinte cu sens lexical deplin[178]. Îmbinările de cuvinte au fost numite şi *grupuri sintactice*, care, la rândul lor, au fost clasificate în *grupuri sintactice libere* (*cartea elevului*) şi *grupuri sintactice stabile* (*casă de cultură*)[179]. Fiind formată din cel puţin două cuvinte cu valoare de sine stătătoare, dintre care unul este cuvântul de bază[180], îmbinarea de cuvinte conţine cuvinte legate între ele semantic şi gramatical, motiv pentru care îmbinările de cuvinte reprezintă „unităţi gramaticale cu caracter perifrastic"[181].

Pentru toţi termenii luaţi în discuţie până aici (*locuţiune, cuvânt-compus, sintagmă, perifrază, îmbinare de cuvinte*) vom folosi în lucrare sintagma *structură analitică*, care ni se pare mai puţin confuză şi discutabilă.

b) *Părţile de propoziţie simple* sunt sinonime sintactic cu *părţile de propoziţie multiple*. Subiectul simplu *studenţii*, din tipul de propoziţie *Studenţii intră în sală* este sinonim sintactic cu subiectul multiplu *Ion, Maria şi Radu*, din tipul de propoziţie ***Ion, Maria şi Radu** intră în sală* (cu condiţia ca ei să fie studenţi).

c) Părţile de propoziţie cu *structură prepoziţională* sunt sinonime sintactic cu părţile de propoziţie cu *structură neprepoziţională*. De exemplu, complementul direct din tipul de propoziţie *L-am văzut pe fratele meu* este sinonim sintactic cu complementul direct din tipul de propoziţie *Mi-am văzut fratele*.

d) Părţile de propoziţie cu o *anumită* prepoziţie sunt sinonime sintactic cu părţile de propoziţie cu prepoziţie *diferită*. În tipurile de propoziţii ***În ciuda frigului** a venit* şi ***În pofida frigului** a venit*, cele două circumstanţiale concesive conţin două structuri analitice distincte, şi anume, *în ciuda* şi *în pofida*. De asemenea, complementul de agent precedat de propoziţia *de* este sinonim sintactic cu complementul de agent precedat de prepoziţia *de către*. Exemplu: „Să

[178] GA, vol. 2, pg. 7-8.
[179] *Formarea*, vol. 1, pg. 8.
[180] Vezi I. Rizescu, *Observaţii asupra îmbinărilor de cuvinte*, în LR, nr. 5, 1962, pg. 516.
[181] Gh. N. Dragomirescu, *Îmbinările de cuvinte indivizibile, analizabile şi neanalizabile*, în LL, 8, 1964, pg. 391.

se lase călcat în picioare *de* (*de către*) toate nătăfleţele din lume". (L. Rebreanu, pg. 301.).

e) Părţile de propoziţie exprimate prin *anumite* părţi de vorbire sunt sinonime sintactic cu părţile de propoziţie exprimate prin *alte* părţi de vorbire. În tipurile de propoziţii ***Mihai a venit*** şi ***El a venit***, funcţia sintactică de subiect este exprimată prin părţi de vorbire diferite: *substantiv* (*Mihai*) şi, respectiv, *pronume* (*el*). Propoziţiile *Mihai a venit* şi ***El a venit*** pot fi şi propoziţii *coreferente* din punct de vedere sintactic, dacă *Mihai* şi *el* trimit la acelaşi referent (vezi paragraful 18).

La nivelul *frazei* şi al *textului*, sinonimia sintactică de gradul I, sinonimie sintactică caracterizată prin *identitate sintactică şi semantică*, se manifestă la nivelul enunţurilor cu organizare de propoziţie sau de frază, enunţuri pe care le *clasificăm*, având în vedere mai multe perspective, după cum urmează:

1. Din punctul de vedere al *elementelor joncţionale* existente sau neexistente în cadrul enunţurilor sinonime, există mai multe tipuri de enunţuri sinonime.

1.1. Enunţurile *cu element joncţional exprimat* sunt sinonime sintactic cu enunţurile cu *element joncţional suprimat* (**asindeton**). Enunţul *Facă el ce-a face, eu nu mă dau bătut* este sinonim sintactic cu enunţul ***Chiar dacă*** *face el ce-a face, eu nu mă dau bătut*. Structurile sintactice asindetice, care presupun suprimarea elementelor relaţionale, se întâlnesc frecvent în varianta populară a limbii. Enunţurile *Fie pâinea cât de rea,/Tot mai bine-n ţara mea* şi *Dai, n-ai* sunt sinonime sintactic cu enunţurile ****Chiar dacă*** *pâinea este rea,/Tot mai bine-n ţara mea* şi ***Dacă*** *dai, n-ai*. Raportul sintactic de subordonare se poate realiza sub două forme: una *explicită*, adică care se construieşte cu ajutorul unui element joncţional, alta *implicită*, adică se realizează printr-o simplă juxtapunere, ultimul tip având o mai mare circulaţie în daco-româna vorbită şi, mai ales, un grad înalt de expresivitate,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

grație ambiguității[182]. Lipsind marca externă (jonctivul), enunțul asindetic este ambiguu din punct de vedere semantic, pluriinterpretabil. Din acest motiv, se vorbește în poetică despre „rolul constructiv al semnificației zero"[183].

1.2. Enunțurile *cu element joncțional exprimat* sunt sinonime sintactic cu enunțurile *cu element joncțional inexistent*, inexistența jonctivului explicându-se prin faptul că elementul inițial al enunțului este un verb la gerunziu, incompatibil cu elementele joncționale. Enunțul „Fiind băiet păduri cutreieram". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 480), enunț cu element joncțional inexistent este sinonim sintactic cu enunțul ***Când** eram băiet, păduri cutreieram.*

1.3. Enunțurile cu elemente joncționale *exprimate și diferite* sunt sinonime din punct de vedere sintactic: *Ai venit **chiar dacă** plouă/Ai venit **deși** plouă/Ai venit **cu toate că** plouă/Ai venit **chiar de** plouă.*

2. Din punctul de vedere al planului formal al enunțului, din perspectiva *eliminării* unei părți de propoziție din cadrul enunțului cu organizare de propoziție sau de frază, există mai multe tipuri de enunțuri sinonime.

2.1. Enunțurile cu *structură completă* sunt sinonime sintactic cu enunțurile cu *structură eliptică*. Enunțul *Dați-mi două ciocolate de două mii de lei* este sinonim sintactic cu enunțul *Dați-mi două de două mii de lei*. Omiterea termenului *ciocolată* nu afectează înțelegerea întregului enunț, deoarece împrejurarea în care este rostit enunțul sugerează acest cuvânt.

2.2. Enunțurile care conțin *structuri cu funcție sintactică exprimată* sunt sinonime sintactic cu enunțurile care conțin *structuri cu funcție sintactică subînțeleasă*. Enunțul cu funcție sintactică subînțeleasă *Când o face plopul mere și răchita (o face) micșunele* este sinonim sintactic cu enunțul **Când o face plopul mere și răchita **o face** micșunele*, enunț cu funcție sintactică exprimată. De asemenea, sino-

182 Vezi în acest sens, D. Nica, *Scheda di sintassi poetica emineschiana: la concessiva asindetica*, în *Il momento Eminescu*, Editura Eminescu, 1987, pg. 149 (=Nica, *Scheda*).

183 R. Barthes, *Le degré zéro de l'écriture*, Paris, Ed. Gouthier, 1972, pg. 151-152.

nimie sintactică de gradul I există între enunțurile care conțin predicat nominal cu verbul copulativ *exprimat* și enunțurile care conțin predicat nominal cu verbul copulativ *subînțeles*. Exemplu: „Virtutea? e-o nerozie; Geniul (*e*) o nefericire". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 115). Enunțurile care au predicat nominal cu nume predicativ *exprimat* sunt sinonime sintactic cu enunțurile care conțin predicat nominal cu nume predicativ *subînțeles*. Exemplu: „- Ești *cântăreț* la biserică?

- Sunt (*cântăreț*). (M. Sadoveanu, după GA, vol. 2, pg. 101).

În privința *subînțelegerii*, s-a încercat distingerea acesteia de *elipsă*. Dacă *elipsa* reduce redundanța textului, textele eliptice fiind mai puțin redundante decât cele complete, elipsa fiind omiterea unor elemente necesare din punct de vedere gramatical sau lexical, pe care vorbitorii le au în minte, fără să fi fost exprimate mai înainte, *subînțelegerea* se referă la cuvinte enunțate într-un text precedent și care tocmai de aceea nu trebuie reluate sau care urmează a fi enunțate într-o frază succedentă[184].

II. Sinonimia sintactică de gradul al 2-lea

2.1. *Sinonimia sintactică de gradul al 2-lea* se caracterizează prin *identitate la nivelul informației sintactice* (*funcției sintactice* și *raportului* generator de această funcție) și *non-identitate la nivelul informației semantice* (identitatea semnificaților nu este pertinentă). Sinonimele sintactice de gradul al 2-lea sunt comutabile la nivelul *contextului sintactic* în care ocurează, context sintactic concretizat în *regenții* de tip nominal sau verbal ai unităților sintactice funcționale și în poziția unităților funcționale față de regenții lor. Ca și *pseudo-sinonimele lexicale* (vezi paragraful 2) și *sinonimele morfologice de gradul al 2-lea* (vezi paragraful 11), sinonimele sintactice de gradul al 2-lea nu sunt comutabile *semantic*, adică nu sunt substituibile în același context. Exemplu: „*Melancolia* în vârsta lui este semnul caracteristic

[184] Pentru definirea *elipsei* și *subînțelegerii*, vezi S. Stati, *Teorie și metodă în sintaxă*, Editura Academiei, București, 1967, pg. 188.

al orfanilor". (M. Eminescu, pg. 27)/„*Ion și Simion* nu mai înțelegeau nimic". (L. Rebreanu, pg. 134) (subiectul simplu *melancolia* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu subiectul multiplu *Ion și Simion*).

Sinonimia sintactică de gradul al 2-lea se manifestă la nivelul ***realizărilor*** diferite (parte de propoziție, propoziție, substitut de propoziție, frază) *ale fiecărei funcții sintactice în parte.*

1. ***Funcția sintactică de subiect***

22. Funcția sintactică de subiect poate fi realizată atât la nivelul propoziției, când este numită *subiect*, cât și la nivelul frazei, când poate fi concretizată fie într-o *propoziție subiectivă*, fie într-un *substitut de propoziție subiectivă*.

Problema care se pune aici este dacă propoziția subiectivă este încadrabilă în rândul subordonatelor, al propozițiilor secundare, sau dacă este o propoziție de aceeași importanță cu a părții de propoziție corespunzătoare, adică *principală*. Cu alte cuvinte, este important să analizăm dacă între subiectul realizat sub formă de *parte de propoziție* și subiectul realizat sub formă de *propoziție* este sinonimie sintactică de gradul al 2-lea între o parte de propoziție *principală* și o propoziție cu *aceeași* importanță în planul frazei sau sinonimie sintactică de gradul al 2-lea între o parte de propoziție *principală* și o propoziție *secundară*.

În literatura de specialitate românească, atunci când se iau în discuție limitele ***corespondenței*** dintre părțile de propoziție și propozițiile corespunzătoare, se constată că, în timp ce subiectul, ca parte de propoziție, este parte *principală*, propoziția subiectivă nu este propoziție principală, ci propoziție secundară, subordonată[185].

Notă Pentru a evalua dacă încadrarea propozițiilor subiective în categoria propozițiilor secundare, subordonate, este conformă cu realitatea lingvistică, analizăm *raportul sintactic* existent între subiect și

[185] GA, vol. 2, pg. 255.

predicat și între subiectivă și propoziția regentă. Raportul sintactic dintre subiect și predicat a prilejuit numeroase discuții în literatura de specialitate. Unii cercetători sunt de părere că raportul sintactic dintre subiect și predicat este un *raport de subordonare*. Astfel, considerând pertinent faptul că raportul gramatical dintre subiect și predicat se realizează prin acord, s-a afirmat că acest raport nu poate fi altul decât cel pe care îl exprimă întotdeauna acordul: de subordonare[186]. Propunându-se spre analiză sintagma *grup verbal*, a fost sugerată includerea subiectului în componența *grupului verbal*, pe lângă determinările general recunoscute ca fiind de tip verbal[187]. În literatura de specialitate, unii cercetători sunt de părere că singura parte de propoziție absolut necesară în toate propozițiile este predicatul, în opoziție cu o „necesitate parțială" a subiectului, alături de o „necesitate parțială" a complementului direct în propozițiile insuficiente, de tipul *Băiatul aduce* ...[188]. Raportul sintactic dintre subiect și predicat a fost interpretat și ca o relație de interdependență, inclusă în raportul de subordonare. Astfel, unii cercetători, consideră că înscrierea raportului sintactic dintre subiect și predicat la subordonare impune distingerea mai multor tipuri de dependență: *determinare*, o dependență unilaterală și obligatorie, *interdependență*, o dependență bilaterală și obligatorie și o *pură constelație* sau o dependență facultativă[189]. Raportul sintactic dintre subiect și predicat se înscrie, potrivit acestei clasificări a diverselor tipuri de dependență, în dependența bilaterală și obligatorie. Cercetătorii care afirmă că în limba română există mai multe tipuri de raporturi sintactice, nu numai coordonarea și subordonarea, consideră că raportul sintactic dintre subiect și predicat este un raport de *interdependență*, un raport aparte, diferit atât de coordonare, cât și de subordonare[190]. Fără să vorbească explicit de existența mai multor tipuri de raporturi sintactice, acești cercetători susțin ideea că subiectul și predi-

---

186 Vezi D.D. Drașoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect și predicat*, în CL, 3, 1958, pg. 176 (=Drașoveanu, *Natura*).

187 Gabriela Pană Dindelegan, *Tipuri de relații în interiorul grupului verbal*, în LL, 1975, nr. 2, pg. 227 (=Dindelegan, *Tipuri*).

188 Șt. Iacob, *Natura subiectului*, în LR, 1969, nr. 3, pg. 510 (=Iacob, *Natura*).

189 L. Hjelmslev, *La notion de la rection*, apud Ecaterina Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, Editura științifică, București, 1972, pg. 112 (=Teodorescu, *Propoziția*).

190 Dimitriu, GLRS, pg. 124; Iordan, LRC, pg. 122.

catul nu se pot găsi unul față de altul în raport de subordonare, pentru motivul că sunt părți de propoziție independente și că raportul logic dintre subiect și predicat este un raport de inerență, care se exprimă lingvistic prin congruență sau acord (în număr, persoană, gen și caz)[191].

Luând în considerație opiniile existente în literatura de specialitate referitoare la raportul sintactic dintre subiect și predicat, credem că între subiect și predicat există un raport de *inerență*, deoarece, în privința *formei*, atât subiectul, cât și predicatul impun unul celuilalt respectarea anumitor restricții formale, manifestate, dinspre subiect spre predicat, prin acordul gramatical și dinspre predicat spre subiect prin reacțiunea cauzală (predicatul impune subiectului să stea în cazul nominativ)[192]. Exemplu: „Din cer a venit *un cântec* de lebădă". (L. Blaga, pg. 90). În ceea ce privește *conținutul* raportului sintactic de inerență dintre subiect și predicat, acesta se referă la importanța subiectului și predicatului în cadrul propoziției. Subiectul și predicatul sunt părți principale de propoziție și, deci, răspund negativ la testul omisiunii, subiectul și predicatul neputându-se substitui cu zero, fără ca propoziția (informația semantică și gramaticală a ei) să nu sufere. Spre deosebire de raportul sintactic dintre atribut și regentul său, care este unul de *simplă* subordonare, manifestată prin aceea că numai atributul depinde de regentul său, nu și regentul de atribut, raportul sintactic dintre subiect și predicat este unul de *egală* subordonare sau de dependență *bilaterală*.

Trecând de la nivelul propoziției la cel al frazei, considerăm că propoziția subiectivă este o propoziție cu o importanță egală în cadrul frazei cu a subiectului în cadrul propoziției. Ea nu este o propoziție subordonată, secundară[193], ci o propoziție *inerentă* [194], deci principală. Propozițiile subiective nu pot fi omise din planul frazei, fără ca aceasta să

---

[191] Iordan, LRC, pg. 122.

[192] Subiectul în cazurile genitiv, dativ și acuzativ se explică prin elipsă, în construcția inițială subiectul fiind tot în nominativ. (vezi Dimitriu, GLRS, pg. 155-162).

[193] Nu ne înscriem în rândurile cercetătorilor care consideră propozițiile subiective propoziții secundare. Vezi în acest sens, Dimitriu, GLRS, pg. 123; Teodorescu, *Propoziția*, pg. 113; GA, vol. 2, pg. 255; Iacob, *Natura*, pg. 510.

[194] Ecaterina Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative și ale regentelor acestora*, în LL, 1967, 15, pg. 177 (Alexandrescu, *Probleme*).

sufere din punctul de vedere al informației semantice și gramaticale transmise. Propoziția subiectivă, întocmai ca și corespondentul ei din planul propoziției, subiectul, aduce complinirí indispensabile din punct de vedere semantic și gramatical propoziției regente. Subiectul fiind o parte *principală* de propoziție și propoziția subiectivă o propoziție inerentă, deci principală, rezultă că sinonimia sintactică dintre subiect și predicat este o sinonimie sintactică de gradul al 2-lea între o parte de propoziție *principală* și o propoziție cu *aceeași* importanță în planul frazei. Astfel, subiectul *marea*, parte principală de propoziție, din propoziția „*Marea*-i tristă-n vântul serei". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 180) este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu subiectiva, propoziție inerentă, deci principală, din fraza „Cât de bine ar fi/*cetatea să uite o zi*/că ceasul îi este stăpân!" (L. Blaga, pg. 165).

Așa stând lucrurile în privința sinonimiei sintactice de gradul al 2-lea dintre subiect și subiectivă, luăm în discuție, în continuare, sinonimia sintactică de gradul al 2-lea a funcției sintactice de ***subiect*** la nivelul propoziției și la nivelul frazei.

1.1. *Funcția sintactică de subiect la nivelul propoziției*

Luând în considerație varietatea realizărilor acestei funcții sintactice, ne referim la subiectul de la nivelul propoziției având în vedere mai multe perspective.

Din punctul de vedere al *exprimării-neexprimării* subiectului, *subiectul exprimat prin părți de vorbire* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu *subiectul neexprimat prin părți de vorbire*.

a) *Subiectul exprimat prin părți de vorbire*

În cadrul subiectului exprimat prin părți de vorbire, subiectul exprimat prin *substantiv* (comun sau propriu) este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu subiectul exprimat prin *pronume* și cu subiectul exprimat prin *numeral* întrebuințat substantival. Exemple: „În faptă *lumea*-i visul sufletului nostru". (M. Eminescu, pg. 25); „S-apleacă peste iesle/Și peste lumină *Maria*". (L. Blaga, pg. 172); „Prin natura sa predispusă, *el* devenea și mai sărac". (M. Eminescu, pg. 27); „Vreo *zece* se repeziră la trăsură, ajutând fetelor să coboare". (L. Rebreanu, pg. 149). Dacă au identitate semantică și sunt comutabile în același

context, subiectul exprimat prin substantiv și subiectul exprimat prin pronume sunt sinonime sintactice de gradul I (vezi paragraful 20).

Subiectul exprimat prin substantiv *fără prepoziție* în cazul nominativ este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu subiectul exprimat prin substantiv *cu prepoziție*[195]. Exemple: „*Frumusețea*, ca și zborul și iubirea/de cenușe-și leagă firea". (L. Blaga, pg. 378); „Ah! Sunt printre voi *de-aceia* care nu cred tabla legii". (M. Eminescu, după GA, vol. 2, pg. 90). De asemenea, subiectul exprimat prin pronume *fără prepoziție* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu subiectul exprimat prin pronume *cu prepoziție*[196]. Exemple: „Dar te rog, Radu, să te gândești la toate ... *Eu* te aștept!" (Cezar Petrescu, pg. 117); „Intrară *cu toatele* în casă". (I. Creangă, după Iordan, LRC, pg. 547).

Din punct de vedere *structural*, subiectul exprimat prin *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu subiectul exprimat prin *structură analitică*. Exemple: „Astfel cânta sfâșiat/lângă mine *vântul*". (L. Blaga, pg. 280); „*Aducerile-aminte* pe suflet cad în picuri/Redeșteptând în fața-mi trecutele nimicuri". (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, pg. 154). Dacă au identitate semantică și sunt substituibile în context, subiectul exprimat prin *cuvânt sintetic* și subiectul exprimat prin *structură analitică* sunt sinonime sintactice de gradul I (vezi paragraful 20).

Tot din perspectivă structurală, subiectul *simplu* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu *subiectul multiplu* și cu *subiectul dublat*. Convențional, subiectul exprimat printr-o singură parte de vorbire se numește *subiect simplu*. În general, în cazul părții de vorbire prin care este concretizat subiectul simplu, nu există sau nu interesează raporturile sintactice: în stilul beletristic: „*Melancolia* în vârsta lui

[195] Subiectul exprimat prin substantiv cu prepoziție este subiectul în cazul acuzativ, uneori și genitiv, precedat de prepozițiile *de, din, dintre*, care apar în construcții partitive (vezi în acest sens, Dimitriu, GLRS, pg. 161.

[196] Subiectul exprimat prin pronume cu prepoziție este subiectul în cazul acuzativ, precedat de prepoziția *cu*, subiect explicabil prin neexprimarea nominativului subiect din construcția inițială (vezi Dimitriu, GLRS, pg. 162); de asemenea, subiectul exprimat prin pronume cu prepoziție poate fi precedat și de prepoziția *pe*.

este semnul caracteristic al orfanilor". (M. Eminescu, pg. 27); în texte vechi religioase: „În vremea aceea *voinicii* prinseră Isus și-l duseră". (CT, pg. 63); în texte dialectale: „Cum sî facî *mama* sarmali?" (TD, pg. 205). Subiectul exprimat prin mai multe părți de vorbire coordonate (mai multe substantive sau substitute ale acestora) se numește *subiect multiplu*: în stilul beletristic: „*Ion și Simion* nu mai înțelegeau nimic". (L. Rebreanu, pg. 134); în texte vechi religioase: „*Mărăcini și ciulini* va răsări ție". (B, pg. 174); în texte vechi istorice: „Numai *norocul* lui *și banii și cărțile* saraschiiariului i-au ajutat". (RP, pg. 152); în texte dialectale: „Când iera cu Moș Crăciun, *Constantin și un băiet* sî pregătea sî sî ducî". (TD, pg. 292). În afara subiectului multiplu, există și un alt fel de subiect exprimat prin două părți de vorbire, și anume, așa-zisul *subiect dublat*[197] (reluat sau anticipat). Dacă subiectul multiplu trimite la mai multe noțiuni-subiect, subiectul dublat vizează un singur obiect al gândirii, adică o singură noțiune-subiect, care se dublează din anumite cauze. Exemple: „*Virtutea* pentru dânșii *ea* nu există". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 43); „Bine, voinice, ... a veni *ea* și *vremea* aceea". (I. Creangă, după Iordan, LRC, pg. 545).

b) ***Subiectul neexprimat prin părți de vorbire***

Posibilitatea ca subiectul unei propoziții să nu fie exprimat prin părți de vorbire apare în cazul în care persoana reală și persoana gramaticală a subiectului rezultă din diversele mărci pentru indicarea persoanei și numărului la verb (desinențe, alternanțe fonetice, verbele auxiliare, accentul în context etc)[198]. În cadrul subiectului neexprimat prin părți de vorbire, *subiectul inclus* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu *subiectul subînțeles* și cu *subiectul nedeterminat*. Atunci când subiectul nu este exprimat prin una sau mai multe părți de vorbire, iar verbul predicat sau din structura predicatului este la persoana întâi sau a doua, singular sau plural, se vorbește despre *subiect inclus*. Exemple: în stilul beletristic: „Le-aș strânge (eu)-ntr-un mănunchi/să

---

[197] Privitor la așa-zisul subiect reluat sau anticipat (altfel spus, subiect *dublat*), vezi N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, București, 1945, pg. 57, care consideră că subiectul dublat reprezintă o apoziție.

[198] Vezi în acest sens, Dimitriu, GLRS, pg. 165.

le cobor (eu) la mine". (L. Blaga, pg. 54); în texte vechi religioase: „Nevoitu-ne-am (noi) a prepune această sfântă și de Dumnezeu suflată carte". (B, pg. 163); în texte dialectale: „La mama am fost (noi) șapte copii". (TD, pg. 196). Când subiectul este neexprimat prin părți de vorbire, iar verbul predicat sau din structura predicatului este la persoana a treia, singular sau plural, vorbim de *subiect subînțeles*. Exemple: în stilul beletristic: „Se ridică (ea) așezându-și părul sub bonetă". (Cezar Petrescu, pg. 117); în texte vechi religioase: „Deaca n-au întinsă (ei) înainte calea cea netedă și luminoasă". (B, pg. 163); în texte vechi istorice: „L-au chemat (ei) și pe el acolo la mitropolie". (RP, pg. 151); în texte dialectale: „Lupchii o trecut șoseaua dincolo ș-o stat (ei)". (TD, pg. 88). În cazul *subiectului nedeterminat*, persoanele întâi, a doua și a treia trimit la „persoane reale cu valoare generală sau nedeterminată"[199]. Exemple: în stilul beletristic: „*Scria*-n gazetă că s-a dat/Poruncă să se-ntoarcă-n țară/Toți cei plecați de astă vară". (Coșbuc, după GA, vol. 2, pg. 94).

1.2. *Funcția sintactică de subiect la nivelul frazei*

Privitor la modalitatea de stabilire a legăturii dintre propoziția subiectivă și elementul cu care aceasta este pusă în legătură, propozițiile subiective legate prin *joncțiune* de predicatul cu care intră în legătură sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu propozițiile subiective care se *juxtapun*[200] la elementul cu care sunt puse în legătură. Exemple: în stilul beletristic: „Părea *că fiecare floare și fiecare stea e sor cu mine*". (M. Eminescu, pg. 142); „Cât de bine ar fi/*cetatea să uite o zi*/că ceasul îi este stăpân". (L. Blaga, pg. 165); în texte vechi religioase: „Carii către Domnul sunt cu mulțumită/Vor ocina lumea-n vreme neclătită". (DP, pg. 83); „Că mai bine easte *să pie on mădular al teu*". (CT, pg. 8).

[199] Vezi Dimitriu, GLRS, pg. 170; GA, vol. 2, pg. 93.

[200] Putem vorbi de juxtapunerea subiectivei când verbul predicat este la conjunctiv și nu este precedat de *ca*, caz în care *să* reprezintă marca conjunctivului, nu și marca subordonării în frază (vezi și St. Hazy, *O conjuncție devenită morfem?*, St. UBB, 1962, nr. 2, pg. 87-91.

Joncțiunea propoziției subiective cu elementul vizat de aceasta se realizează cu ajutorul mai multor elemente de relație. Astfel, subiectivele introduse prin conjuncțiile universale de tipul: *că, de, ca, dacă* etc sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu subiectivele introduse cu ajutorul pronumelor relative: *cine, care, ce, cât, ceea ce*, cu subiectivele al căror conectiv este un pronume sau un adjectiv pronominal nehotărât, de tipul: *oricine, orice, oricare* și cu subiectivele introduse cu ajutorul adverbelor pronominale relative: *unde, când, cum* și formațiile *de unde, până unde, de când* etc. Exemple: în stilul beletristic: „Se vede *că scrisorile de la Cluj ajung a treia zi după înmormântare*". (Cezar Petrescu, pg. 179); „Și apoi *ceea ce face Vasile Baciu* e strigător la cer". (L. Rebreanu, pg. 236); „*Oricine va privi pe oameni ca oameni* nu poate fi decât bun". (N. Iorga, după Teodorescu, *Propoziția*, pg. 72); „*Cum nici unul dintr-înșii nu i-a suflat nici o vorbă*, despre ce s-a petrecut, înseamnă că trebuie să se fi petrecut ceva rău cu dânsul". (L. Rebreanu, pg. 249); în texte vechi religioase: „Nu va pare *că am venit* să sparg". (CT, pg. 7); „Că să înmulțără *cine mi-s cu ură*". (DP, pg. 86).

2. *Funcția sintactică de predicat*

23. Funcția sintactică de predicat se realizează atât la nivelul propoziției, când se numește *predicat*, cât și la nivelul frazei, când se vorbește despre *propoziția predicativă* sau, mai rar, despre *substitutul de propoziție predicativă*.

Problema care se pune aici, ca și în cazul funcției sintactice de subiect, este dacă sinonimia sintactică de gradul al 2-lea dintre predicatul realizat sub formă de parte de propoziție și predicatul realizat sub formă de propoziție este o sinonimie sintactică de gradul al 2-lea între o parte *principală* de propoziție și o propoziție cu *aceeași* importanță în planul frazei sau o sinonimie sintactică de gradul al 2-lea între o parte *principală* de propoziție și o propoziție *secundară*.

Notă Dat fiind faptul că între subiect şi predicat raportul este de *inerenţă*, adică, în termenii lui Hjelmslev, de dependenţă bilaterală (vezi paragraful 22), urmează că şi raportul dintre propoziţia predicativă (propoziţie care corespunde în planul propoziţiei numelui predicativ - parte principală de propoziţie -) şi subiectul cu care aceasta intră în legătură prin intermediul verbului copulativ (marcă a raportului de inerenţă) este tot un raport sintactic de *inerenţă*. De aici rezultă că propoziţia predicativă nu este propoziţie secundară, subordonată [201], ci propoziţie *inerentă* [202], adică principală, cu aceeaşi importanţă cu a predicatului, în planul propoziţiei. Propoziţia predicativă aduce compliniri indispensabile din punct de vedere semantic şi gramatical comunicării. Ea are un loc *aparte* în frază, ca element indispensabil unui subiect însoţit de un verb copulativ insuficient gramatical şi semantic pentru a comunica ceva. Predicatul fiind o parte principală de propoziţie şi propoziţia predicativă o propoziţie *inerentă*, deci principală, rezultă că sinonimia sintactică dintre predicat şi predicativă este o sinonimie sintactică de gradul al 2-lea între o parte *principală* de propoziţie şi o propoziţie cu *aceeaşi* importanţă în planul frazei.

Sinonimia sintactică din cadrul funcţiei sintactice de predicat se manifestă atât la nivelul propoziţiei, cât şi la nivelul frazei.

2.1. ***Funcţia sintactică de predicat la nivelul propoziţiei***

Urmărim sinonimia sintactică a funcţiei sintactice de predicat la nivelul propoziţiei, având în vedere atât *părţile de vorbire* prin care predicatul poate fi exprimat, cât şi *criteriul structural*.

Având în vedere *părţile de vorbire* prin care predicatul propoziţional poate fi exprimat, predicatul *verbal* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu predicatul *adverbial* [203], cu predicatul *interjectio-*

---

[201] Dintre cercetătorii care consideră propoziţia predicativă propoziţie secundară, subordonată, vezi Dimitriu, GLRS, pg. 209; Iacob, *Natura*, pg. 510; GA, vol. 2, pg. 254.

[202] Vezi Alexandrescu, *Probleme*, pg. 177, care vorbeşte despre existenţa raportului de *inerenţă* între propoziţia predicativă şi subiect.

[203] Există şi opinia că predicatul exprimat prin adverb şi prin interjecţie aparţin predicatului verbal. Vezi în acest sens, GA, vol. 2, pg. 95-98; Irimia, SGLS, pg. 70. În unele lucrări (Ecaterina Teodorescu, *Adverbe predicative?*, în LR, nr. 5, 1964, pg. 423-436) se neagă funcţia predicativă a adverbelor. Suntem de părere că sunt pre-

nal[204] și cu predicatul *nominal*. Exemple: în stilul beletristic: „*Pășea* în vârful picioarelor, cu ochii țintă la clătinăturile laptelui". (Cezar Petrescu, pg. 195); „*Poate* că din trunchiul tău îmi vor ciopli nu peste mult sicriul". (L. Blaga, pg. 7); „Iar el *zvârr!* cu o scurtătură în urma noastră". (I. Creangă, după Dimitriu, GLRS, pg. 194); „*A fost* cândva pământul nostru *străveziu*". (L. Blaga, pg. 281); în texte vechi religioase: „Se închipuiesc celor ce *călătoresc* pre căi rătăcite". (B, pg. 163); „Iară de această carte a legii vechi, noi, rumânii, *foarte suntem lipsiți*". (B, pg. 165); în texte dialectale:„Noi când ne *jucăm* de-a fugăritelea ..." (TD, pg. 77); „*Îi fuarti bunî* la Sfântu Tuader în postu mari". (TD, pg.155).

Din perspectivă structurală, predicatul verbal exprimat prin *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu predicatul verbal exprimat prin *structură analitică*. Exemple: în stilul beletristic: „Adeseori, în nebunie, uitam pe Dumnezeu". (M. Eminescu, pg. 142); „Dacă vei trece vreodată pe acolo, *ai să-ți aduci aminte* de mine". (L. Rebreanu, pg. 247); în texte vechi religioase: „Urechi *au* și *nu aud*". (CP, pg. 483); „C-au cădzut și-*s adusă amente* în ce-au fost mainte". (VC, pg. 17); în texte dialectale: „*Herbim* apa-ntr-un cazan". (TD, pg.173); „Da *o băgat sama* pră urmă că șutura a fost". (EP, pg. 45).

Tot din punct de vedere structural, *predicatul verbal simplu* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu *predicatul verbal compus* și cu *predicatul verbal dezvoltat*. Predicatul verbal *simplu* este exprimat printr-un verb sau o structură analitică (locuțiune sau expresie verbală)[205]. Exemple: în stilul beletristic: „Din strașina curat-a veșniciei/*Cad* clipele ca picurii de ploaie". (L. Blaga, pg. 16); în texte vechi istorice: „Ce și *chemă* pe cumnatu-său, Costân hatmanul". (NL, pg. 131); în texte dialectale: „Nouî ani în urmă *lucram* îm brigada di vii a gospodăriii". (TD, pg. 188). În opoziție cu predicatul verbal simplu, se vorbește în literatura de specialitate despre existența *predi-*

---

dicate adverbiale numai adverbele sau locuțiunile adverbiale care intră în distribuție cu un jonctiv subordonator.

[204] Funcția sintactică de predicat interjecțional o îndeplinesc mai ales onomatopeiele (vezi Dimitriu, GLRS, pg. 194).

[205] Vezi Irimia, GLR, pg. 371.

catului verbal compus, care conține două verbe: un verb semiauxiliar (de modalitate, de aspect) și un verb de bază[206]. Exemple: în stilul beletristic: „Avem norocul *să putem rămâne* aici". (Cezar Petrescu, pg. 179); în texte vechi religioase: „Și acela *începu a flămândzi*". (VC, pg. 12); în texte vechi istorice: „Iară lovindu-i Buhuș, i-au luat pe toții de grumadzii, pân-*apuca* iei *să între* în stâncă". (NL, pg. 65): în texte dialectale: „Dac-am plivit, *începem a prăși* păpușoiul". (EP, pg. 170). Se vorbește[207] și despre existența predicatului verbal *dezvoltat*, diferit de predicatul verbal compus, format fie prin reluarea aceluiași verb, fie prin sintagme constituite din verbul *a sta* sau *a se lua* și un al doilea verb, fie din sintagme formate din verbul *a trebui* și un participiu pasiv. Exemplu: „Chestia asta, fiind serioasă, *nu trebuie adusă* în discuție". (L. Rebreanu, pg. 143).

În cadrul predicatului adverbial, există sinonimie sintactică de gradul al 2-lea între predicatul adverbial exprimat prin *cuvânt sintetic* și predicatul adverbial exprimat prin *structură analitică*. Exemple: „*Poate* că-i convin tuspatru craii cărților de joc". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 123); ***Fără îndoială că va veni***.

În privința *predicatului nominal*, denumirea de predicat nominal și nu de *predicat verbal nominal*[208] se explică prin faptul că, la conceperea acestuia, s-a acordat atenție mai mare numelui predicativ din componența predicatului nominal, verbul copulativ fiind lăsat în subsidiar.

Notă În literatura de specialitate[209] a fost exprimată și ideea că se poate renunța la termenul și conceptul de predicat nominal. S-a ajuns

---

[206] Vezi în acest sens, Dimitriu, GLRS, pg. 187; Irimia, GLR, pg. 379-380.

[207] Vezi Irimia, GLR, pg. 372.

[208] Vezi Dimitriu, GLRS, pg. 195.

[209] Vezi Elena Neagoe, *Observații asupra definiției verbului copulativ*, în CL, 1969, nr.1; D.D. Drașoveanu, *Sintagma verb copulativ + adjectiv - o certitudine?*, CL, 1973, nr.2 (=Drașoveanu, *Sintagma*); Guțu, *Sintaxa*, pg. 135; G.G. Neamțu, *În problema predicatului nominal*, în LR, 1979, nr. 5 și *Termeni regenți pentru determinanții (complementele) predicatului nominal*, în CL, 1972, nr.1, pg. 51.

la această opinie prin definirea predicatului numai ca *verb la mod personal*, indiferent de faptul că acel verb - care se acordă în număr și persoană cu subiectul - este sau nu capabil să facă o comunicare despre conținutul subiectului. Se acordă, astfel, importanță exclusiv informației gramaticale, cea semantică fiind ignorată. Faptul că verbul se află la un mod personal și faptul că el actualizează valența verbal-personală a substantivului (acordul verbal) nu sunt suficiente, pentru ca verbul să exercite funcția sintactică de predicat verbal. Incapacitatea lui asertivă îl face incapabil de a realiza singur predicatul. Dacă, din considerente semantice, verbul la mod predicativ nu este suficient pentru realizarea predicației atunci când el aparține unei structuri analitice, considerăm că tot motive de ordin semantic conduc la ideea că nici verbul copulativ nu este suficient pentru realizarea predicatului, atunci când verbul copulativ este însoțit de numele predicativ. Așadar, analiza totală (atât din perspectiva informației gramaticale, cât și din perspectiva informației semantice) a fenomenului gramatical în discuție ne determină să considerăm sintagma „verb copulativ și nume predicativ" o *funcție sintactică unitară*. Verbul copulativ și numele predicativ, numai împreună și numai simultan, descriu și definesc subiectul, indicând starea sau esența acestuia sau narând ceva despre el[210].

Admițând existența predicatului nominal, putem vorbi despre sinonimie sintactică în cadrul acestuia.

Din perspectivă structurală, predicatul nominal cu numele predicativ exprimat prin *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu predicatul nominal cu numele predicativ exprimat prin *structură analitică*. Exemple: „Acuma ca să nu zici că-s *om* fără suflet". (L. Rebreanu, pg. 256); „A visa că adevărul sau un lucru de prisos/E *în stare* ca să schimbe în natur-un fir de păr". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 123); în texte vechi: „Ca să fie *volnici* nemții a să neguțători în Țara Turcească cu pace". (RP, pg. 162); „Și mă voi griji-mă de ce sunt *cu vină*". (DP, pg. 86).

[210] Vezi în acest sens și Ecaterina Teodorescu, *În problema structurii părților de propoziție, cu privire specială la predicatul nominal*, în LR, 1972, nr. 2.

Tot din punctul de vedere al structurii, predicatul nominal cu *nume predicativ simplu* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu predicatul nominal cu *nume predicativ multiplu*. Exemple: în stilul beletristic: „Cine era *fericit* ca mine?" (M. Eminescu, pg. 142); „Tot ce e *perfid și lacom*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 114); în texte vechi religioase: „Celui nu-s *destoinic* călțunii a purta". (CT, pg. 4); „Iară pământul era *nevăzut și netocmit*". (B, pg. 167).

2.2. ***Funcția sintactică de predicat la nivelul frazei***

Sinonimia sintactică în cadrul funcției sintactice de predicat se manifestă și la nivelul frazei. Astfel, propozițiile predicative *joncționate* de verbul copulativ sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu propozițiile predicative *juxtapuse*[211]. Exemple: Cum nici unul dintr-înșii nu i-a suflat nici o vorbă despre ce s-a petrecut, înseamnă *că trebuie să se fi petrecut ceva rău cu dânsul*". (L. Rebreanu, pg. 249); „Niciodată nu voi ajunge/*s-aduc jertfa subt semnul înalt* /al curcubeului magic". (L. Blaga, pg. 98).

Din punctul de vedere al *elementelor* care introduc propozițiile predicative, propozițiile predicative joncționate cu verbul copulativ prin conjuncțiile universale *că, de, ca, dacă* sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu propozițiile predicative introduse prin pronumele relative sau interogative *care, cine, ce, cât, ceea ce* și cu propozițiile predicative care au ca elemente introductive adverbele pronominale relative sau interogative *unde, când, cum* și formațiile *de unde, până unde* etc. Exemple: în stilul beletristic: „Prima lui idee a fost *că ar fi fost lovit de o afazie*". (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, pg. 207); „O fată frumoasă e *cum ne-o arată soarele!* (L. Blaga, pg. 284); în texte vechi: „Și să fie cuvântul vostru *cei să fie* să fie eară *ce nu-i* să nu fie". (CT, pg. 9); „Că ***aceia ce câștigă cineva în lume***

---

[211] Se poate vorbi despre propoziții predicative juxtapuse dacă îl considerăm pe *să* numai marcă a modului conjunctiv, nu și marcă a subordonării. Despre juxtapunerea propoziției predicative se poate vorbi - dacă admitem predicativitatea *infinitivului* și a *gerunziului* - și atunci când verbul predicat sau din structura predicatului este la infinitiv sau la gerunziu. (Vezi Dimitriu, GLRS, pg. 207).

iaste partea sufletului". (RP, pg. 157).

3. *Funcția sintactică de atribut*

24. Această funcție sintactică poate fi realizată la nivelul propoziției, când este numită *atribut*, fie la nivelul frazei, când se concretizează sau în *propoziția atributivă*, sau în *substitutul de propoziție atributivă*.

3.1. *Funcția sintactică de atribut la nivelul propoziției*

Din punctul de vedere al ***părților de vorbire*** prin care se exprimă atributul, în cadrul acestei funcții sintactice există sinonimie sintactică de gradul al 2-lea între *atributul adjectival* (exprimat prin adjectiv sau prin orice parte de vorbire cu valoare de adjectiv) și *atributul substantival* (exprimat prin substantiv sau printr-un echivalent al acestuia). Exemple: în stilul beletristic: „Ca linia vieții runic săpată/într-o *imensă, zăbavnică* palmă". (L. Blaga, pg. 143); „Ah! ce-am dorit în ora morții *mele*".(M. Eminescu, *Poezii*, pg. 261); „Ni-e sufletul spadă/*de foc* stinsă-n teacă". (L. Blaga, pg. 138); în texte vechi religioase: „Tu când te postești unge corpul *teu*". (CT, pg. 11); „Zise Domnul. Lumina *trupului* easte ochiul". (CT, pg. 10); în texte dialectale: „Bag firili di la mosuarî pin lopățâci cu găuri *mărunti*". (TD, pg. 90); „Pi urmî-nșepim a hăcui ă frunzî *di sfeclî* (TD, pg. 91).

În cadrul atributului substantival, din punct de vedere structural, atributul substantival *neprepozițional* în cazurile genitiv sau dativ este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu atributul substantival *prepozițional* în genitiv, dativ și acuzativ. Exemple: în stilul beletristic: „Ca de izvoriu bătrânețea/prin luciul *marmorei* apare". (L. Blaga, pg. 363); „Adast, să-mi umplu înc-o dată ceasul/privind la o statuie *de aramă*". (L. Blaga, pg. 363); în texte vechi religioase: „Seamănă bună semânță spre agrul lui în adurmitul *oamenilor*". (CT, pg. 29); „Zise domnul podoabă easte împărațiea cerului grăunțului *de muștari*". (CT, pg. 29); în texte dialectale: „Fostu prim prietin *a feti*". (TD, pg. 65); „Din gard nici um par, nici um maldur di șocani, nici um braț *di fân*". (TD, pg. 31).

Tot din punctul de vedere al structurii, atributele exprimate

printr-un *cuvânt sintetic* sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu atributele exprimate printr-o *structură analitică*. Exemple: „Cari râdea c-un fel de *copilăroasă* nebunie de zâmbetul lui". (M. Eminescu, pg. 64); „Vino să ședem subt pom,/unde ceasul *fără vină*/cu șarpele se joacă-n doi". (L. Blaga, pg. 270).

De asemenea, atributul *simplu* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu atributul *complex*[212]. Exemple: în stilul beletristic: „N-am ce spune, muiere *vrednică* din toate punctele de vedere". (Cezar Petrescu, pg. 203); „El scoase un pumnal *ascuțit și mic* din sânul său". (M. Eminescu, pg. 149); în texte vechi religioase: „Iară pre vamaș din sărăcia *smereniei* lui înalță-l întru bunătatea spăseniei". (VC, pg. 11); „Cine este amu credincios *rob și înțelept*". (CT, pg. 57).

3.2. ***Funcția sintactică de atribut la nivelul frazei***

Propoziția atributivă[213] este propoziția secundară, subordonată unui substantiv sau unui substitut al acestuia, sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu realizarea propozițională a funcției sintactice de atribut. Subordonarea dintre propoziția atributivă și regentul ei de tip nominal este marcată fie prin *joncțiune*, fie prin *juxtapunere*. Propoziția atributivă introdusă printr-un *jonctiv subordonator* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu *propoziția atributivă juxtapusă*[214]. Exemple: „Oamenii, în fine, *cari au făptură și caracter de la tații greci, bulgarii* ... (M. Eminescu, pg. 110); „Mi-am exprimat dorința *să-i văd copiii*". (G. Ibrăileanu, după GA, vol. 2, pg. 277).

Având în vedere *elementele joncționale* ale atributivelor, propoziția atributivă introdusă prin *pronumele relative* sau, mai rar, interogative, *care* sau *ce* este sinonimă din punct de vedere sintactic

---

212 Folosim termenul *multiplu* în cazul subiectului și numelui predicativ și termenul *complex* pentru celelalte părți de propoziție cu structură multiplă.

213 În unele lucrări, datorită faptului că atributele sunt introduse prin pronume sau adverbe relative, se folosește termenul de *propoziție relativă*, în loc de propoziție atributivă (vezi Valeria Guțu Romalo, *Propoziții relative*, SG, 2, pg. 161-172).

214 Despre propoziții atributive juxtapuse se poate vorbi numai dacă considerăm că conjuncția *să* este numai marcă a modului conjunctiv, nu și jonctiv al unei propoziții secundare (vezi Dimitriu, GLRS, pg. 234).

cu propoziția atributivă introdusă prin *adverbele pronominale relative* sau, mai rar, interogative: *unde, când, cum* și formațiile *de unde, după cum, până unde* etc și cu propoziția atributivă introdusă prin conjuncții subordonatoare *universale* de tipul lui *că, dacă, de, ca* etc. Exemple: în stilul beletristic: „Era numele țiganului din Bistrița, *care avea cel mai vestit taraf de lăutari din județ*". (L. Rebreanu, pg. 154); „Când îți ghicesc arzândul lut/*Cum altul de Tanagra nu-i*". (L. Blaga, pg. 273); „Și își vârâse-n cap ideea *că e bolnav*". (Al. Vlahuță, după GA, vol. 2, pg. 277); în texte vechi religioase: „Fără numai un izvod scris cu mâna, *pre care*[215] *l-au fost prepus Nicolae*". (B, pg. 163); „Fi-va atunce scrăbă mare, *cum n-au fost de la începutul lumiei*". (CT, pg. 55).

4. *Funcția sintactică de complement*

25. Înainte de a ne referi la variatele feluri de determinări completive, considerăm necesară luarea în discuție a termenului de *complement* și a tipurilor de complemente pe care le vom include în această categorie. În unele lucrări[216], se face distincție între *obiectul gramatical*, care poate fi direct sau indirect, și *complementul circumstanțial*, care poate fi de mai multe tipuri (de loc, de cauză, de timp etc). În alte lucrări[217], toate determinările regenților de tip verbal se numesc complemente, dar se face distincție între *complementele necircumstanțiale* (complementul direct, complementul indirect, complementul de agent) și *complementele circumstanțiale* (complementul circumstanțial de loc, complementul circumstanțial de timp, complementul circumstanțial de mod etc). Vom folosi termenul de *complement* pentru determinările *obligatorii* regenților de tip verbal (complementul direct, complementul indirect și complementul de agent) și termenul de *circumstanțial* pentru determinările *faculta-*

[215] De multe ori, în limba veche, în locul pronumelor relative *care* și *ce*, apare prepoziția *de*, întrebuințată cu valoare de pronume relativ: „Când faci milostenie și te rogi nu fie ca cei acoperiți *de stau în cale* de se rog". (CT, pg. 10).
[216] Vezi Iordan, LRC, pg. 628.
[217] GA, vol. 2, pg. 149 ș.u.

tive[218] ale acelorași regenți (circumstanțial de loc, circumstanțial de timp, circumstanțial de mod, circumstanțial de măsură etc)[219].

4.1. *Funcția sintactică de complement direct*

Funcția sintactică de complement direct se concretizează în *complementul direct*, la nivelul propoziției, și în *propoziția completivă directă*, la nivelul frazei.

4.1.a) *Funcția sintactică de complement direct la nivelul propoziției*

Complementul direct (în care încadrăm și complementul intern) este o funcție sintactică secundară, care determină un verb tranzitiv sau o interjecție tranzitivă. Din punctul de vedere al *părților de vorbire* prin care se exprimă, complementul direct exprimat prin *substantiv* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu complementul direct exprimat printr-un *substitut al substantivului*. Exemple: „Iară luna argintie, ca un palid dulce soare/Vrăji aduce peste lume printr-a stelelor ninsoare". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 265); „Pe mine mă puteți crede pe cuvânt și fără greșeală". (L. Rebreanu, pg. 527). În cadrul complementului direct exprimat prin substantiv, din punct de vedere structural, complementul direct *neprepozițional* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu complementul direct *prepozițional*[220]. Exemple: în stilul beletristic: „Cariatide lângă mare/Și-arată prin veșmânt juneța". (L. Blaga, pg. 363); „Atâta doar că nici învățătorul și nici mai

---

[218] Facem abstracție de faptul că unele circumstanțiale sunt indispensabile regentului. Ex: Propoziția *El se comportă* trebuie neapărat complinită de circumstanțialele *bine* sau *rău*, pentru a deveni reperată (vezi Dimitriu, GLRS, pg. 237).

[219] Vezi în acest sens, Dimitriu, GLRS, pg. 237-238.

[220] Substantivele proprii nume de persoană și substantivele comune care trimit la persoane, precum și unele substitute ale acestora (pronume și numerale întrebuințate substantival) sunt precedate de prepoziția *pe* când au funcția sintactică de complement direct. Dacă la substantivele proprii nume de persoană cu funcția sintactică de complement direct, prezența prepoziției *pe* este absolut obligatorie, substantivele comune care trimit la persoane și unele substitute ale acestora, cu funcția sintactică de complement direct, pot fi atât precedate de *pe* (*Am văzut-o pe mama*), cât și fără prepoziția *pe* (*Mi-am văzut mama*).

ales d-na Herdelea nu luau *pe Ghighi* în serios ca odinioară *pe Laura*". (L. Rebreanu, pg. 499); în texte vechi religioase: „Să nu cumva zmulgend plevila, să rupeți împreună cu ea și *grâul* ". (CT, pg. 29); „Și de va goni dracul *pre drac*". (CT, pg. 25); în texte dialectale: „An găsât pă la zâu-aruncat *nătreț* piști gard". (TD, pg. 31); „La noi îi modia așé: pe când femeile îl spală *pe copil* ..." (EP, pg. 43).

4.1.b) *Funcția sintactică de complement direct la nivelul frazei*

Sinonimia sintactică de gradul al 2-lea se manifestă la nivelul frazei între propozițiile completive directe introduse printr-un *jonctiv subordonator* și propozițiile completive directe juxtapuse[221]. Exemple: în stilul beletristic: „Grigore știa *că bătrânul e nerăbdător să afle ce-a făcut la București*". (L. Rebreanu, pg. 582); „Doamna Herdelea și Ghighi fură rugate îndată *să inspecteze împodobirea bisericii*". (L. Rebreanu, pg. 508); în texte vechi religioase: „Zise Domnul auzit-ați *că zis fu* nu face curvie". (CT, pg. 8); „Și ruga el mult *să nu tremeță ei într-altă parte*". (CT, pg. 80); în texte dialectale: „Dac-a vazî *că nu-l mai las dim bătaii*". (TD, pg. 191); „Da așa știu *sî mă iscălesc*". (TD, pg. 185).

Propozițiile completive directe juxtapuse se întâlnesc mai rar în limba română, de obicei raportul de subordonare dintre propoziția completivă directă și elementul său regent marcându-se cel mai frecvent prin joncțiune, cu diverse elemente de relație subordonatoare. Astfel, propozițiile completive directe introduse prin conjuncții subordonatoare universale de tipul *că, de, dacă, cum că* etc sunt sinonime sintactic de gradul al 2-lea cu propozițiile completive directe introduse prin pronumele relative sau interogative *care, cine, ce* etc și cu propozițiile completive directe introduse prin adverbele pronominale

---

221 Propozițiile completive directe pot fi juxtapuse regentei dacă verbul predicat sau verbul din structura predicatului este la modul conjunctiv, considerând că segmentul *să* este numai marcă a conjunctivului, nu și a raportului de subordonare. Despre juxtapunerea propoziției predicative se poate vorbi și atunci când verbul predicat este la infinitiv sau gerunziu (vezi Dimitriu, GLRS, pg. 248).

relative *unde, când, cum* şi prin formaţiile *de unde, până unde* etc. Exemple: în stilul beletristic: „Celălalt nu arătă *că a auzit*". (Cezar Petrescu, pg. 127); „Biata nevastă-sa nici nu bănuia *ce primejdie îi paşte*". (L. Rebreanu, pg. 594); „Titu Herdelea îi povesti apoi pe îndelete *cum a debarcat în capitală de aproape patru săptămâni*". (L. Rebreanu, pg. 533); în texte vechi religioase: „Știi *că fariseii auziră acel cuvânt*". (CT, pg. 34); „Zise lor *ce cugetați întru voi puțină credință* că pâine n-ați luat". (CT, pg. 36).

4.2. *Funcţia sintactică de complement indirect*

Funcţia sintactică de complement indirect se poate realiza atât la nivelul propoziţiei, prin *complementul indirect*, cât şi la nivelul frazei, prin *propoziţia completivă indirectă*.

4.2.a) *Funcţia sintactică de complement indirect la nivelul propoziţiei*

Din punctul de vedere al *părţilor de vorbire* prin care se exprimă, complementul indirect exprimat prin substantiv este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu complementul indirect exprimat prin substitutele substantivului[222]. Exemple: „*De la ochii* ei cei tineri mântuirea s-o implore". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 122); „Altă dată mă pomeneam că mă uitam ore întregi în oglindă şi mă strâmbam *la mine*". (M. Eminescu, pg. 151).

Din punct de vedere structural, complementul indirect *neprepoziţional* în cazul dativ este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu complementul indirect *prepoziţional* în cazurile acuzativ (cu prepoziţiile *către, de, despre, în, la, pentru*) sau genitiv (cu prepoziţiile *contra, asupra, împotriva*). Exemple: „Doamne, ce *ţi*-am greşit de mă pedepseşti aşa de rău?" (L. Rebreanu, pg. 298); „Îi părea rău *de cele* ce ros-

---

[222] În privinţa complementelor indirecte exprimate printr-un *verb* la supin (*M-am săturat de aşteptat*) sau la infinitiv (*Îl bănuia de a fi înțeles cu paşa* (după GA, vol. 2, pg. 164-165), considerăm că supinul *de stat* este un substantiv (vezi Dimitriu, GM, pg. 307-308), iar infinitivul *a fi înțeles* reprezintă, împreună cu termenii al căror centru este, o propoziţie completivă indirectă. (Vezi Dimitriu, GLRS, pg. 256).

tise". (Cezar Petrescu, pg. 183); *Se luptă contra fumatului.*

Complementul indirect exprimat prin *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu complementul indirect exprimat prin *structură analitică* și cu complementul indirect cu *structură complexă.* Exemple: „Ana se uită *la bărbatul* ei cu o dragoste de câine huiduit". (L. Rebreanu, pg. 296); „Azi rup legătura de amiciție cu tine, legătura de amor cu umbra, *cu aducerea aminte* a Sofiei". (M. Eminescu, pg. 148); „Gândește num-atuncea *la visuri și la somn*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 320).

4.2.b) ***Funcția sintactică de complement indirect la nivelul frazei***

Propoziția completivă indirectă corespunde, în planul frazei, complementului indirect din planul propoziției, cele două realizări ale funcției sintactice în discuție fiind sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

Dacă admitem că segmentul *să* reprezintă numai marca modului conjunctiv, nu și a subordonării în frază, atunci propoziția indirectă *juxtapusă* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția completivă indirectă introdusă prin junctive subordonatoare. Exemple: „Pentru că ar fi în stare *să se lase călcat în picioare de toate nătăflețele din lume*". (L. Rebreanu, pg. 301); „Mă miram *că ei nu văd*. (L. Blaga, pg. 57).

Având în vedere jonctivele subordonatoare care introduc propoziția completivă indirectă și care marchează raportul de subordonare, propoziția completivă indirectă introdusă cu ajutorul *pronumelor relative* (în dativ fără prepoziție, în acuzativ precedat de prepoziții sau în genitiv cu prepoziții de tipul *contra, asupra, împotriva*) este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția completivă indirectă care are ca element subordonator adverbul pronominal *cum*, cu propoziția completivă indirectă introdusă prin conjuncții subordonatoare universale și cu propoziția completivă indirectă introdusă prin unele pronume nehotărâte, formate pe baza celor relative (*oricine, oricare, orice* etc). Exemple: în stilul beletristic: „Căuta mereu să se plângă ce a pățit și *cum a fost înșelat*". (L. Rebreanu, pg. 300); „În vreme ce

învățătorul vorbea, el se gândea *dacă într-adevăr n-a făcut o greșeală*". (L. Rebreanu, pg. 593); *Nu se atinge de oricine lucrează* (după Dimitriu, GLRS, pg. 261); în texte vechi religioase: „Izbăvește-mă *de ce fac fără-leage*". (TD, pg. 245).

4.3. ***Funcția sintactică de complement de agent*** se realizează la nivelul propoziției în *complementul de agent* și la nivelul frazei în *propoziția completivă de agent*. Cele două realizări ale funcției sintactice de complement de agent sunt sinonime din punct de vedere sintactic (sinonimie sintactică de gradul al 2-lea).

4.3.a) ***Funcția sintactică de complement de agent la nivelul propoziției***

Complementul de agent determină un verb la diateza pasivă sau un adjectiv provenit din participiile verbelor tranzitive, de tipul *jucat, dat, făcut* etc.[223]

Din punctul de vedere al părților de vorbire prin care se exprimă, complementul de agent exprimat prin substantiv este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu complementul de agent exprimat prin substitute ale substantivelor (pronume sau numerale întrebuințate substantival). Exemple: „El pătruns de-ale lui *patimi* și amoru-i cu nesațiu". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 122); „Aicea vei trăi comod și neturburat *de nimeni*". (M. Eminescu, pg. 149).

Complementul de agent are întotdeauna *structură prepozițională*. În textele vechi, însă, sunt cazuri în care prepoziția *de* nu se exprimă: „Zise Domnul luați-vă amente milostenia voastră nu o faceți înaintea oamenilor, că să fiți văzuți (de) ***dânșii***". (CT, pg. 10).

Având în vedere *exprimarea-nonexprimarea* complementului de agent, complementul de agent *exprimat* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu complementul de agent *neexprimat*. Verbul determinat de un complement de agent *exprimat* este în limba literară actu-

[223] Vezi în acest sens Mioara Avram, *Cu privire la definiția complementului de agent și a complementului sociativ*, în LR, 1968, nr. 5, pg. 469 (=Avram, *Definiția*).

ală, de obicei la diateza pasivă cu auxiliarul *a fi*. La verbele pasive cu pronumele reflexiv, forma neaccentuată în acuzativ *se*, complementul de agent, de obicei, nu se exprimă. Exemplu: „Moldavia este una din cele întâi țări ale Europei în care invenția lui Gutenberg, tipografia, *se introduce*". (M. Kogălniceanu, după GA, vol. 1, pg. 210). Atunci când verbul regent este la diateza pasivă cu pronumele reflexiv *se*, complementul de agent nu se exprimă nici în textele vechi sau în varianta populară a limbii. Exemple: în texte vechi religioase: „Audz că cărțile *să vor deschide*". (VC, pg. 10); în texte dialectale: „Și *sî traji* țărnî și fași un mușânoi lung, o cuamă". (EP, pg. 179). Când verbul regent este la diateza pasivă cu verbul auxiliar *a fi*, complementul de agent este *exprimat* sau *neexprimat*. Exemple: în stilul beletristic: „Nu-ți închipuiești cât îmi sunt de împărțite toate minutele". (L. Rebreanu, pg. 291); în texte vechi religioase: „Deca fu otrăvit și amărât *de* toate *păcatele*". (VC, pg. 10); „Vor hi scrise toate suspinile săracilor". (VC, pg. 10); în texte dialectale: „Iera la stân-așa brânza adunată". (TD, pg. 59).

4.3.b) *Funcția sintactică de complement de agent la nivelul frazei*

Propoziția completivă de agent corespunde complementului de agent, fiind sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu acesta. Ea determină tot un verb la diateza pasivă sau un adjectiv provenit din participiul verbelor tranzitive.

Din punctul de vedere al jonctivelor subordonatoare care introduc propoziția completivă de agent, propozițiile completive de agent introduse prin *pronume relative* în acuzativ, cu prepozițiile *de* sau *de către* sunt sinonime sintactic de gradul al 2-lea cu propozițiile completive de agent introduse cu ajutorul unor pronume nehotărâte, de tipul *oricine, oricare, orice*, în acuzativ, cu prepozițiile *de* sau *de către*. Exemple: „Certitudinea mea nu e asigurată de obiectul din afara mea, nici *de ce e în mine*". (C. Noica, după Irimia, SGLS, pg. 133); *Frica este cunoscută de oricare a cunoscut plăcerea vieții* (după Dimitriu, GLRS, pg. 263).

5. *Funcţia sintactică de circumstanţial*

26. Funcţia sintactică de circumstanţial este o complinire facultativă[224] a verbului regent (mai rar a interjecţiei, adjectivului sau adverbului). Această funcţie sintactică se realizează atât la nivelul propoziţiei, cât şi la nivelul frazei, cele două realizări ale funcţiei sintactice în discuţie fiind sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

În legătură cu informaţia semantică transmisă de realizările funcţiei de circumstanţial şi în legătură cu conţinutul raportului de subordonare, în cadrul funcţiei sintactice de circumstanţial, există mai multe *variante* concrete, şi anume: funcţia de circumstanţial de loc, funcţia de circumstanţial de timp, funcţia de circumstanţial de mod, funcţia de circumstanţial de măsură, funcţia de circumstanţial comparativ, funcţia de circumstanţial de cauză, funcţia de circumstanţial de scop, funcţia de circumstanţial consecutiv, funcţia de circumstanţial instrumental, funcţia de circumstanţial sociativ, funcţia de circumstanţial de relaţie, funcţia de circumstanţial concesiv, funcţia de circumstanţial condiţional, funcţia de circumstanţial opoziţional, funcţia de circumstanţial cumulativ şi funcţia de circumstanţial de excepţie. Dacă funcţia sintactică de circumstanţial este exprimată, în plan propoziţional, prin verbe la modurile *infinitiv* sau *gerunziu*, vom considera că realizarea circumstanţialului respectiv este de tip propoziţie, şi nu de tip parte de propoziţie[225].

5.1. *Funcţia sintactică de circumstanţial de loc*

Funcţia sintactică de circumstanţial de loc se realizează la nivelul propoziţiei în *circumstanţialul de loc* şi la nivelul frazei în *propoziţia circumstanţială de loc*. Cele două realizări ale funcţiei

---

[224] Aşa cum am mai menţionat, facem abstracţie de faptul că unele circumstanţiale sunt indispensabile regentului. Exemplu: *Ion locuieşte (...).* (Vezi Dimitriu, GLRS, pg. 237).

[225] Vezi în acest sens, Matilda Caragiu Marioţeanu, *Moduri nepersonale*, SCL, 13, 1962, nr.1, pg. 38 ş.u.; Dimitriu, GM, pg. 275-290.

sintactice de circumstanţial de loc sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.1.a) ***Funcţia sintactică de circumstanţial de loc la nivelul propoziţiei***

Circumstanţialul de loc se poate exprima prin mai multe părţi de vorbire. Astfel, circumstanţialul de loc exprimat prin *adverbe de loc*, de tipul *acolo, aici, afară* etc este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanţialul de loc exprimat prin substantiv sau un substitut al acestuia în cazul acuzativ, cu prepoziţiile *din, dinspre, de la, în, înspre, lângă, sub* etc, cu circumstanţialul de loc exprimat prin substantiv sau un substitut al acestuia în genitiv, cu o prepoziţie ca *deasupra, în faţa, dedesubtul* etc şi cu circumstanţialul de loc exprimat prin substantiv sau un substitut al acestuia în cazul dativ, fără prepoziţie. Exemple: în stilul beletristic: „În acest caz am venit *aci* să facem un moft şi o mie de mofturi". (Cezar Petrescu, pg. 130); „Căpitanul Simion se mişcă *din loc*". (Cezar Petrescu, pg. 130); „Locotenentul evreu se lăsase să lunece *pe marginea patului*". (Cezar Petrescu, pg. 129); „Stelele-n cer/Deasupra mărilor/Ard *depărtărilor*/Până ce pier". (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, pg. 266); în texte vechi religioase: „*În lăuntru* sunt lupi răpitori". (CT, pg. 13); „Au doară veţi culege *de în spin* struguri". (CT, pg. 13); în texte dialectale: „Îl ţânim trii zâli *acolo*". (TD, pg. 136); „Trimitem patru uamini *la gruapî*". (TD, pg. 137).

Din punct de vedere structural, circumstanţialul de loc cu *structură neprepoziţională* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanţialul de loc cu *structură prepoziţională*. Exemple: „Eu cred că veşnicia s-a născut la sat,/*Aici* orice gând e mai încet". (L. Blaga, pg. 91); „Iar *în castel* de treci *prin colonade*/Dai de înalte hale cu plafondul". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 248).

Circumstanţialul de loc exprimat prin *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanţialul de loc exprimat prin *structură analitică*. Exemple: în stilul beletristic: „*Aici* se vindecă setea de mântuire". (L. Blaga, pg. 91); în texte vechi religioase: „Zisă

să margă *în ceea parte*". (CT, pg. 15).

Circumstanţialul de loc cu *structură simplă* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanţialul de loc *complex*. Exemple: în stilul beletristic: „Ca şi cum nu ţi-ar bate *în piept,*/ci adânc *în pamânt undeva*". (L. Blaga, pg. 91); „Trebuie să împărţim pomeni *în dreapta şi în stânga*". (Cezar Petrescu, pg. 135); în texte vechi religioase: „A răspunde n-am vreme, a fugi n-am *unde*". (VC, pg. 10); Că mulţi vor veni *de la răsărit şi de la apus*". (CT, pg. 15).

5.1.b) ***Funcţia sintactică de circumstanţial de loc la nivelul frazei***

Propoziţia circumstanţială de loc este întotdeauna joncţionată de propoziţia căreia i se subordonează. În funcţie de elementele de relaţie care introduc propoziţia circumstanţială de loc, propoziţia circumstanţială de loc introdusă prin adverbul pronominal relativ de loc *unde* şi formaţiile *de unde, până unde* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziţia circumstanţială de loc introdusă printr-unul din adverbele pronominale nehotărâte formate pe baza adverbului pronominal relativ *unde*, cu propoziţia circumstanţială de loc introdusă prin adverbul *încotro* şi compusele lui şi cu propoziţia circumstanţială de loc introdusă prin pronumele relative şi compusele lor nehotărâte *oricine, orice, oricare*. Exemple: în stilul beletristic: „Pe dealuri, ***unde te întorci,***/cu ciocuri înfipte-n ogor sănătos/sunt pluguri, pluguri, nenumărate pluguri". (L. Blaga, pg. 84); „Iar tu, Hyperion rămâi/***Oriunde ai apune***". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 137); „Stoicea mergea grăbit ... ***încotro îl mâna vijelia***". (G. Galaction, după GA, vol. 2, pg. 293); ***Ne-am îndreptat spre cine ne chema***. (după GA, vol. 2, pg. 293); în texte vechi istorice: „Deci vă poftescu cetitorilor ***pre unde ar fi greşit condeiul mieu***, să priimiţi ..." (NL, pg. 8).

5.2. ***Funcţia sintactică de circumstanţial de timp***

Funcţia sintactică de circumstanţial de timp are două realizări care sunt sinonime sintactic, una în planul propoziţiei, *circumstan-*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

țialul de timp, și una în planul frazei, *propoziția circumstanțială de timp*.

5.2.a) ***Funcția sintactică de circumstanțial de timp la nivelul propoziției***

Din punctul de vedere al părților de vorbire prin care se exprimă, circumstanțialul de timp exprimat prin adverbe de timp de tipul *atunci, acum, azi, mâine* etc este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul de timp exprimat prin adverbul pronominal relativ *când* sau prin formațiile *de când, până când*, care au atât funcție de marcă a subordonării în cadrul frazei, cât și funcție sintactică în propoziția pe care o introduc și cu circumstanțialul de timp exprimat prin substantive în cazul acuzativ, cu prepozițiile *din, după, la* etc sau în cazul genitiv, cu prepozițiile *în timpul, în vremea*. Exemple: în stilul beletristic: „Astfel mă iubesc *de-acum*". (L. Blaga, pg. 96); „Bătrânii răsuflară ușurați *când* au văzut-o dusă". (L. Rebreanu, pg. 353); „Era *înspre seară*, pe când natura pare că e în așteptare de un eveniment misterios". (V. Alecsandri, după GA, vol. 2, pg. 175); *A fost frumos în vremea studenției*; în texte vechi religioase: „Și *atunce* voiu spune lor". (CT, pg. 14).

Din punctul de vedere al structurii, circumstanțialul de timp cu *structură prepozițională* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul de timp cu *structură neprepozițională*. Exemple: „Glanetașu își petrecea veacul pe la cârciumă, mai cu seamă *de când* a murit Avrum". (L. Rebreanu, pg. 355); „*Atunci* îmi strigă îndrăzneață". (L. Blaga, pg. 30). Tot din punct de vedere structural, circumstanțialul de timp exprimat prin *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul de timp exprimat printr-o *structură analitică*. Exemple: „Că lutul ei a fost *odată* un potir de lotus". (L. Blaga, pg. 29); „Titu se înființă exact la întâlnire și ascultă introducerea avocatului cu ochii lucitori de admirație, aruncând numai *din când în când* câte o aprobare". (L. Rebreanu, pg. 292).

5.2.b) ***Funcția sintactică de circumstanțial de timp la nivelul frazei***

Raportul de subordonare dintre propoziția circumstanțială de timp și regentul său se realizează prin joncțiune. Astfel, propozițiile circumstanțiale de timp introduse prin adverbul pronominal relativ *când* și formațiile *până când, de când* etc sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu propozițiile circumstanțiale de timp introduse prin locuțiuni conjuncționale pe baza pronumelui relativ *ce*, de tipul *până ce, îndată ce, după ce* etc, cu propozițiile circumstanțiale de timp introduse prin adverbul pronominal relativ *cum* sau formația *de cum* și cu propozițiile circumstanțiale de timp introduse prin *până* sau prin locuțiunile conjuncționale *înainte ca* sau *înainte de*. Exemple: „*Când treci fără sandale pe sub tei*,/porumbii adormiți pe streșini ciuruite/se trezesc". (L. Blaga, pg. 67); „Era convins că ***îndată ce va ajunge el în*** *Parlamentul de pe malurile Dunării*, poporul românesc va fi liber". (L. Rebreanu, pg. 291); „Și-n dimineața aceea fără somn,/*cum colindam cu pași de plumb*/într-un ungher ascuns am dat de-un leagăn". (L. Blaga, pg. 52); „Fata nici nu trăiește, ***până se mărită***". (L. Rebreanu, pg.353); „***Înainte ca chestiunea dezrobirii țiganilor să fi intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocârmuitorilor***, ea a început a se agita". (M. Kogălniceanu, după GA, vol. 2, pg. 295); în texte vechi: „***Cându au sosit la Nistru***, era podul gata peste Nistru". (NL, pg. 47); „***Când gonite fură gloatele***, merse și o prinse ea de mână". (CT, pg. 18); „Nu vei ieși de acolo ***până ce vei da tot*** ce vei avea". (CT, pg. 8); „Turcii ***cum au trecut Nistrul***, cum au început a prăda ș-a robi". (NL, pg. 48); „Nu veți avea a sfrăși cetățile creștinilor, ***până va veni fiiul omenesc***". (CT, pg. 20); în texte dialectale: „***Când m-am dus la prășât***, *m-ajutam cu fieti*". (TD, pg. 8); „***După ci le-am frământat bini***, am făcut o fuai fuarti frumos". (TD, pg. 139).

5.3. ***Funcția sintactică de circumstanțial de mod***

La această funcție sintactică includem ceea ce Gramatica Academiei[226] numește circumstanțial de mod propriu-zis și propoziția

---

[226] GA, vol. 2, pg. 180 și 306.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

circumstanţială de mod propriu-zisă, funcţia sintactică de circumstanţial de măsură şi funcţia sintactică de circumstanţial comparativ fiind considerate funcţii sintactice aparte.

Funcţia sintactică de circumstanţial de mod se realizează atât la nivelul propoziţiei, când se numeşte *circumstanţial de mod*, cât şi la nivelul frazei, când poartă numele de propoziţie circumstanţială de mod; cele două realizări ale funcţiei sintactice în discuţie fiind sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.3.a) *Funcţia sintactică de circumstanţial de mod la nivelul propoziţiei*

Circumstanţialul de mod exprimat prin adverbe de mod[227] de tipul *bine, rău, aşa, astfel* etc este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanţialul de mod exprimat prin substantiv în acuzativ cu prepoziţie, cu circumstanţialul de mod exprimat prin numeral ordinal întrebuinţat substantival şi prin numeral multiplicativ, exprimând ideea de superlativ şi cu circumstanţialul de mod exprimat prin interjecţie. Exemple: în stilul beletristic: „Aud cum *tainic* îmi şopteşte". (L. Blaga, pg. 30); „Păpuşoi care erau chiar atunci prăşiţi *de-al doilea*". (I. Creangă, după GA, vol. 2, pg. 182); „Ipate se îmbogăţise *însutit* şi *înmiit* de când a venit Chirică în slujbă la dânsul". (I. Creangă, după GA, vol. 2, pg. 182); „A intrat *tipa-tipa* în cetate". (I.L. Caragiale, după GA, vol. 2, pg. 183); în texte vechi religioase: „*Aşa* amu şi săcurea lângă rădăcinile lemnului zace". (CT, pg. 4); „Celui e lopata în mâinile lui şi curăţi-va area lui şi aduna-va grâul lui *în jitniţe*, e plevele va arde în focul nestins". (CT, pg. 113); „E făcut *în fălii, în fălii* ca sî meargî". (TĐ, pg. 113).

Din punctul de vedere al structurii, circumstanţialul de mod exprimat prin *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanţialul de mod cu *structură analitică* şi cu circumstanţialul

---

[227] Adverbul pronominal relativ *cum* marchează raportul de subordonare în frază, dar are şi funcţia sintactică de circumstanţial de mod în propoziţia pe care o introduce. Exemple: în stilul beletristic: „N-aş putea trăi acuma *cum* am trăit înainte". (L. Rebreanu, pg. 357); în texte vechi religioase: „Nu striga înainte-ţi *cumu* fac cei acoperiţi de stau în căi şi în răspântie de rog". (CT, pg. 10).

B.C.U. "M. EMINESCU" IAŞI

de mod cu *structură complexă*. Exemple: „Şi cum trăieşte, *aşa* moare". (L. Rebreanu, pg. 357); „Intrat-a noaptea-n lung, *fără de vamă*". (L. Blaga, pg. 164); „*Cu respect şi cu dragoste* mă ridic şi-i fac loc la masa mea". (I.L. Caragiale, după GA, vol. 2, pg. 180).

5.3.b) ***Funcţia sintactică de circumstanţial de mod la nivelul frazei***

Propoziţia circumstanţială de mod corespunde, în planul frazei, circumstanţialului de mod, din planul propoziţiei. În funcţie de elementele joncţionale care marchează raportul de subordonare dintre propoziţia circumstanţială de mod şi elementele sale regente (un verb, un adjectiv sau o interjecţie), propoziţia circumstanţială de mod introdusă prin adverbul pronominal *cum* şi formaţiile pe baza acestuia: *precum, după cum* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu propoziţia circumstanţială de mod introdusă prin conjuncţia *fără* + conjunctivul şi *fără ca* + conjunctivul. Exemple: „O, vreau să joc, ***cum niciodată n-am jucat***". (L. Blaga, pg. 5); ***Pleacă fără să anunţe*** (după Dimitriu, GLRS, pg. 278); în texte vechi: „Să fiţi desăvrăşit, ***cumu şi părintele vostru ceresc desăvrăşit easte***". (CT, pg. 9); „Să trăiască acolo, ***după cum s-au aşezat la pace***". (NL, pg. 155).

5.4. ***Funcţia sintactică de circumstanţial de măsură***

Funcţia sintactică de circumstanţial de măsură este diferită, atât din punctul de vedere al conţinutului, cât şi din punctul de vedere al formei ei de funcţia sintactică de circumstanţial de mod[228]. Funcţia de circumstanţial de măsură apare atât la nivelul propoziţiei, când se numeşte *circumstanţial de măsură* (sau „circumstanţial cantitativ"), cât şi la nivelul frazei, pentru care folosim termenul de *propoziţie circumstanţială de măsură* (sau propoziţie circumstanţială cantitativă). Cele două realizări ale funcţiei sintactice de circumstanţial de măsură

---

[228] Această idee a separării circumstanţialului de măsură de circumstanţialul de mod apare la I. Rizescu, în *Complementul de măsură şi propoziţia subordonată corespunzătoare*, SCL, 1959, nr. 3, pg. 357-382.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.4.a) *Funcția sintactică de circumstanțial de măsură la nivelul propoziției*

Circumstanțialul de măsură arată cantitatea sau măsura în care se desfășoară acțiunea sau care privește o anumită caracteristică. Exemplu: „Se încumetase să reteze atât de savant un orator care vorbea *atât de mult*". (Cezar Petrescu, pg. 135).

Circumstanțialul de măsură exprimat printr-un *substantiv* care indică „unități de măsură" a spațiului, timpului, greutății etc, însoțite de un numeral întrebuințat adjectival și precedate sau nu de prepoziție este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul de măsură exprimat printr-un *adverb* cu sens cantitativ și cu circumstanțialul de măsură exprimat prin *numerale adverbiale*, sau, mai rar, prin *numerele cardinale* întrebuințate substantival precedate de prepoziții. Exemple: „Îl ridică *jumătate de metru* și îl trânti pe cele patru picioare". (Cezar Petrescu, pg. 130); „Vorbea *atât de mult*, de repede și de savant ..." (Cezar Petrescu, pg. 135); „*De trei ori* românii împinseră și prăvăliră pe turci". (N. Bălcescu, după Dimitriu, GLRS, pg. 280); „Îl joci *în doi, în trei*/Îl joci în câte vrei". (T. Arghezi, după Dimitriu, GLRS, pg. 280).

Circumstanțialul de măsură exprimat prin *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul de măsură cu *structură analitică*. Exemple: „George umbla de la un grup la altul, strălucitor de mulțumire, azvârlind câte-o vorbă și în sfârșit statorindu-se lângă doamna Herdelea, care se mai încălzise *puțin*". (L. Rebreanu, pg. 443); „Căpitanul Simion se mișcă din loc, se ridică *pe jumătate* și se așeză fără să pronunțe nimic". (Cezar Petrescu, pg. 130).

5.4.b) *Funcția sintactică de circumstanțial de măsură la nivelul frazei*

Propoziția circumstanțială de măsură este o propoziție secundară, subordonată, ea conținând două subtipuri, și anume, *propoziția circumstanțială de măsură propriu-zisă* și *propoziția circumstanțială de măsură progresivă*. Propoziția circumstanțială de măsură propriu-zisă

și propoziția circumstanțială de măsură progresivă sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

Din punctul de vedere al elementelor care introduc propoziția circumstanțială de măsură, propoziția circumstanțială de măsură propriu-zisă introdusă prin adverbul *cât*, precedat, uneori, de prepozițiile *după* sau *pe* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția circumstanțială de măsură progresivă introdusă prin locuțiunea conjuncțională *pe măsură ce* și cu propoziția circumstanțială de măsură progresivă introdusă prin locuțiunile conjuncționale *cu cât, de ce, pe cât* etc, acestea având corelative în regentă. Exemple: „Dacă vrei să nu te muște câinii... să te tupilezi jos la pământ și să-i lași să latre *cât le place*". (I. Creangă, după Dimitriu, GLRS, pg. 280); „*Pe măsură ce te apropii de castel*, îți dai seama ce imensități de flori și plante rare sunt răspândite în parcul fără sfârșit". (G. Călinescu, după GA, vol. 2, pg. 314); *De ce se apropia*, de aceea Herdelea părea mai vesel". (L. Rebreanu, pg. 370).

5.5. *Funcția sintactică de circumstanțial comparativ*

Funcția sintactică de circumstanțial comparativ poate fi realizată atât la nivelul propoziției, când se numește *circumstanțial comparativ*, cât și la nivelul frazei, când poartă numele de *propoziție circumstanțială comparativă*. Cele două realizări ale funcției sintactice de circumstanțial comparativ sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.5.a) *Funcția sintactică de circumstanțial comparativ la nivelul propoziției*

Circumstanțialul comparativ exprimă o comparație referitoare la o acțiune sau o caracteristică. Exemplu: „*Ca dintr-o* nevăzută *amforă* rotundă/îți verși mlădie trupul gol în iarbă". (L. Blaga, pg. 70).

Circumstanțialul comparativ exprimat printr-un *substantiv* sau un *substitut* al acestuia, precedat de prepozițiile *ca, decât, cât* etc sau în dativ precedat de prepoziția *asemenea* este sinonim sintactic de

gradul al 2-lea cu circumstanțialul comparativ exprimat prin *adverbe* precedate de prepozițiile *ca, decât* etc. Exemple: în stilul beletristic: „Mi-aduce un pic de-ntuneric,/*ca un pumn* de țărână din patria mumelor". (L. Blaga, pg. 163); „Căci te-a cuprins *asemenea/Lianelor* din apă". (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, pg. 283); „Totul este prevăzut și orânduit! răspunse uscățivul căpitan, tot fără chef de vorbă, *ca și până acum*". (Camil Petrescu, după GA, vol. 2, pg. 185); în texte vechi religioase: „Rugându-te să nu grăești rău *ca limbuții*". (CT, pg.10); în texte dialectale: „Făcuti-așa niști maldaș *ca mâna* așa". (TD, pg. 154).

Circumstanțialul comparativ exprimat printr-un *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic cu circumstanțialul comparativ cu *structură analitică*. Exemple: „Turma visurilor mele eu le pasc *ca oi* de aur". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 265); „Mai bine să te tocmești întâi, *decât pe urmă*". (I. Creangă, după GA, vol. 2, pg. 185).

5.5.b) *Funcția sintactică de circumstanțial comparativ la nivelul frazei*

În funcție de conținutul lor și de anumite caracteristici formale, *propozițiile circumstanțiale comparative* sunt de două tipuri, și anume, *propoziții circumstanțiale comparative reale* și *propoziții circumstanțiale comparative ireale*[229]. Propoziția circumstanțială comparativă reală introdusă prin adverbul pronominal relativ *cum* sau prin conjuncția *decât* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția circumstanțială comparativă ireală introdusă prin conjuncțiile *ca și cum, ca și când, de parcă* etc. Exemple: „Și pier, *cum de boare pier norii*". (M. Eminescu, după GA, vol. 2, pg. 310); „Și amândoi parcă auzeau cum trece vremea peste ei, fără a se putea

[229] În literatura de specialitate se vorbește, de obicei, despre două feluri de propoziții comparative, și anume, despre propoziții circumstanțiale de mod comparative și despre propoziții circumstanțiale comparative condiționale (vezi GA, vol. 2, pg. 309; 312; Iordan, LRC, pg. 708-709). După părerea noastră, ambele tipuri de propoziții circumstanțiale comparative amintite se încadrează în ceea ce noi numim propoziție circumstanțială comparativă.

împotrivi, cutremurându-se doar uneori, *ca și când ar fi frig în odaie*". (Cezar Petrescu, pg. 132); „Se adresa acum îndeosebi căpitanului direct, *ca și cum ar fi fost vorba de o chestiune personală între ei doi*". (Cezar Petrescu, pg. 132).

5.6. *Funcția sintactică de circumstanțial de cauză*

Această funcție sintactică se realizează la nivelul propoziției, când o numim *circumstanțial de cauză* și la nivel de frază, când se numește *propoziție circumstanțială de cauză*. Cele două realizări ale funcției sintactice de circumstanțial de cauză sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.6.a) *Funcția sintactică de circumstanțial de cauză la nivelul propoziției*

În funcție de părțile de vorbire prin care se exprimă, circumstanțialul de cauză exprimat prin *substantiv* precedat de prepozițiile *de, din,*[230] *pentru* în acuzativ și de locuțiunile propoziționale *din cauza, de răul, din pricina* etc în genitiv este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul de cauză exprimat prin *pronume* precedat de prepozițiile *din cauza, din pricina* etc și cu circumstanțialul de cauză exprimat prin structurile analitice *de aceea* sau *pentru aceea*. Exemple: în stilul beletristic: „*De prea mult aur* crapă boabele de grâu". (L. Blaga, pg. 56); „*Din pricina alergăturilor* zadarnice rămăsese în urmă cu munca câmpului". (L. Rebreanu, după GA, vol. 2, pg. 177); „Care fusese angajat spre a mări splendoarea petrecerii și *din pricina căruia* se amânase până acum balul". (L. Rebreanu, pg. 154); „Și *de-aceea* spusa voastră era sfântă și frumoasă,/Căci de minți era gândită, căci din inimi era scoasă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 25); în texte vechi: „Și *de frică* strigară". (CT, pg. 33); „Iară doamna cu jupânesele au trecut la Cotroceni *pentru frica* ciumei". (RP, pg. 165).

Circumstanțialul de cauză exprimat printr-un *cuvânt sintetic*

---

[230] În privința utilizării prepozițiilor *de* și *din* la circumstanțialul de cauză, vezi Șt. Munteanu, *Sintaxă și semantică* (*Observații despre complementul circumstanțial de cauză*), CL, 1972, nr. 2, pg. 244-246.

este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanţialul de cauză exprimat printr-o *structură analitică* şi cu circumstanţialul de cauză cu *structură complexă*. Exemple: „Roşind s-a zăpăcit *de drag*". (G. Coşbuc, după GA, vol. 2, pg. 177); „*Pentru aceea* îi era atât de greu să sară din Butucani la Sărăceni". (I. Slavici, după GA, vol. 2, pg. 177); *De supărare şi de necaz*, Vasile Baciu se aşternu mai rău pe băutură". (L. Rebreanu, pg. 460).

5.6.b) ***Funcţia sintactică de circumstanţial de cauză la nivelul frazei***

Propoziţia circumstanţială de cauză introdusă prin conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale specializate, de tipul *fiindcă, deoarece, pentru că, din cauză că* etc este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziţia circumstanţială de cauză introdusă prin conjuncţii subordonatoare universale, de tipul *dacă, de, că, căci*[231] şi cu propoziţia circumstanţială de cauză introdusă prin adverbele relative *cum, când, unde*. Exemple: în stilul beletristic: „Şi suferi astăzi, Comşa, nu ***fiindcă** război**ul te-a atins în viaţa ta sufletească***, ci ***fiindcă te-a lovit*** pe unde păcătuiai". (Cezar Petrescu, pg. 183); „Nu uita că neamul românesc, tocmai ***pentru că** soarta l-a despărţit între atâtea dominaţii străine*, trebuie să-şi păstreze vie cel puţin unitatea sufletească". (L. Rebreanu, pg. 583); „Şi tot ce-i ne-nţeles/Se schimbă-n ne-nţelesuri şi mai mari/sub ochii mei- /***Căci** eu iubesc/şi flori şi ochi şi buze şi morminte*". (L. Blaga, pg. 3); „Grigore se simţi atât de jenat, mai ales *că Titu Herdelea schimba feţe-feţe*". (L. Rebreanu, pg. 583); ***Cum** nu mai erau decât vreo sută de metri până acasă*, Grigore coborî, plăti şi continuă pe jos". (L. Rebreanu, după GA, vol. 2, pg. 301); în texte vechi istorice: „***Pentru că** ştia doamna lui, din Ţara Ungurească toate tainele* ce avea Brâcoveanul-vodă". (NL, pg. 156); „Numai ce au rămas în Ţara Muntenească Nicolai Costin hatmanul... *că era grec* nu avea

---

[231] Conjuncţiile *că* şi *căci* introduc şi propoziţii intermediare explicative, în exemple de tipul: *Nu ştia la ce să mai apeleze pentru a-l convinge, **că (căci)** e un om tare dificil* (după Dimitriu, GLRS, pg. 288).

la ce vini". (NL, pg. 156); în texte dialectale: „Şî p-orma la stuf *c-atunşe nu iera tablă multă*". (TD, pg. 154).

5.7. ***Funcţia sintactică de circumstanţial de scop***

Funcţia sintactică de circumstanţial de scop are două realizări, şi anume, ca parte secundară de propoziţie, numită *circumstanţial de scop* şi ca propoziţie secundară, subordonată, care poartă numele de *propoziţie circumstanţială de scop* (*sau finală*). Cele două realizări ale funcţiei sintactice de circumstanţial de scop sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.7.a) ***Funcţia sintactică de circumstanţial de scop la nivelul propoziţiei***

În funcţie de părţile de vorbire prin care se exprimă, circumstanţialul de scop exprimat prin *substantive* sau substitute ale acestora în acuzativ, precedate de prepoziţiile *după, pentru, la, în* sau în genitiv cu locuţiunile prepoziţionale *în vederea, în scopul, cu scopul* etc este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanţialul de scop exprimat prin *adverbe* sau locuţiuni adverbiale, de tipul *anume, intenţionat, de aceea* etc. Exemple: în stilul beletristic: „Am consultat *pentru aceasta* toate dicţionarele noastre". (Odobescu, după GA, vol. 2, pg. 179); „În familia Dragoş, fuse tocmai *în vederea venirii* probabile a lui Chirilă, o discuţie aprinsă". (L. Rebreanu, pg. 744); „Boierii de la noi *anume* au zidit munţii aceia negri, pentru ca să nu vedem ce-i dincolo". (Camilar, după GA, vol. 2, pg. 304); „*De aceea* e bătrână şi înţeleaptă, ca să fie sigură de copilării". (M. Sadoveanu, după GA, vol. 2, pg. 304); în texte vechi istorice: „Şi au purces după aceia solul de s-au dus la Ţarigrad, *pentru întărirea* păcii". (NL, pg. 155).

Circumstanţialul de scop exprimat printr-un *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanţialul de scop cu *structură analitică*. Exemple: „O pocitanie de om umbla cu arcul *după vânat* paseri". (I. Creangă, după GA, vol. 2, pg. 179); „Să ştiţi, *de asta* ne-au trimis, ca să apărăm moşiile şi băncile". (Camilar, după GA, vol. 2, pg. 304).

5.7.b) ***Funcția sintactică de circumstanțial de scop la nivelul frazei***

Propoziția circumstanțială de scop este propoziția secundară, corespunzând circumstanțialului de scop la nivelul propoziției, cu care este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea.

Propozițiile circumstanțiale de scop introduse prin conjuncțiile specializate *ca* sau *pentru ca* urmate de modul conjunctiv sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu propozițiile circumstanțiale de scop introduse prin conjuncția *de*[232]. Exemple: în stilul beletristic: „Virginica se ceru jos, *ca să scoată automobilul de sub pat*". (Cezar Petrescu, pg. 180); „O rup la sănătoasa *de se ascund în desișul pădurii*". (Rădulescu-Codin, după GA, vol. 2, pg. 304); în texte vechi istorice: „Și au purces după aceia solul de s-au dus la Țarigrad (...) *pentru ca să fie pace vecinică*". (NL, pg. 155); în texte dialectale: „Fetele slobod porci și oile noaptia pe la doisprăzece *ca să înceapă anu nou*". (EP, pg. 79).

Propozițiile circumstanțiale de scop aflate în raport de subordonare *prin joncțiune* cu elementele lor regente sunt sinonime sintactic cu propozițiile circumstanțiale de scop *juxtapuse*[233]. Exemple: în stilul beletristic: „De mână-aș prinde timpul *ca să-i pipăi*/pulsul rar de clipe". (L. Blaga, pg. 54); „Dați-mi alt trup *să-mi descarc nebunia în plin!*" (L. Blaga, pg. 61); în texte vechi: „Ție unuia greșii și hitlesug între tine feciu/*ca să dereptezi-te în cuvintele tale*". (CP, pg. 222); „Și s-au dus la Țarigrad *să trăiască acolo*". (NL, pg. 156).

---

[232] Conjuncția *de* este în limba veche atât conjuncție *coordonatoare*, cât și conjuncție *subordonatoare*, care poate introduce o propoziție circumstanțială de scop. Exemple: „Scoală *de* ia coconul și muma lui și fugi în Eghipet". (CT, pg. 3) (conjuncție coordonatoare); „Acestea toate ție da-voi *de* veri cădea de mi-te-veri închina". (CT, pg. 5) (conjuncție subordonatoare).

[233] Despre juxtapunerea propoziției circumstanțiale de scop se poate vorbi doar dacă considerăm că *să* este numai marcă a modului conjunctiv, nu și marcă a raportului de subordonare.

5.8. *Funcția sintactică de circumstanțial consecutiv*

Funcția sintactică de circumstanțial consecutiv se realizează numai la nivelul frazei[234], concretizându-se în *propoziția circumstanțială consecutivă*.

Propoziția circumstanțială consecutivă introdusă prin conjuncția specializată *încât* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția circumstanțială consecutivă introdusă prin conjuncțiile *că, de, cât* etc, comutabile cu *încât* și cu propoziția circumstanțială consecutivă introdusă prin conjuncția *pentru ca* sau *ca* + modul conjunctiv. Exemple: în stilul beletristic: „Frumoaso, ți-s ochii-așa de negri/*încât seara* când stau culcat cu capu-n poala ta/*îmi pare...*" (L. Blaga, pg. 27); „Avea niște ochi negri atât de pătrunzători, *că-ți scormoneau sufletul și-ți citeau gândurile*". (L. Rebreanu, pg. 582); „Își întrerupse cuvintele și plecă ochii perplex, neputând înțelege ce-o fi greșit *de și-a atras atâta nemulțumire*". (L. Rebreanu, pg. 587); în texte vechi religioase: „Și aruncară ei către picioarele lu Isus și vindecă ei, *că năroadele mirară-se*". (CT, pg. 35).

Dacă considerăm că *să* este numai o marcă a modului conjunctiv (nu și a subordonării în frază), atunci propoziția circumstanțială consecutivă *juxtapusă* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția circumstanțială consecutivă subordonată prin *joncțiune* elementelor regente. Exemple: „Nu te-am crezut așa de nătărău, *să te mulțumești cu o sută de galbeni*". (Caragiale, după GA, vol. 2, pg. 315); „Fericirea e atât de aproape, *că doar să întindă mâna* s-o culeagă". (L. Rebreanu, pg. 230).

5.9. *Funcția sintactică de circumstanțial instrumental*

Funcția sintactică de circumstanțial instrumental se realizează atât la nivelul propoziției, când se concretizează în *circumstanțialul*

---

[234] În unele lucrări de specialitate se vorbește despre un circumstanțial numit „circumstanțial de mod consecutiv", în enunțuri de tipul: *Căzu la pat bolnavă de moarte* (GA, vol. 2, pg. 186), dar noi considerăm aceste tipuri de circumstanțiale ca încadrându-se în circumstanțialul de mod.

instrumental, cât și la nivelul frazei, când se numește *propoziție circumstanțială instrumentală*. Cele două realizări ale funcției sintactice de circumstanțial instrumental sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.9.a) ***Funcția sintactică de circumstanțial instrumental la nivelul propoziției***

În funcție de părțile de vorbire prin care se exprimă, circumstanțialul instrumental exprimat prin substantive în acuzativ cu o prepoziție de tipul *cu, din, prin, fără* etc, în genitiv cu locuțiunile prepoziționale *cu ajutorul* sau *prin mijlocirea* sau în dativ cu prepozițiile *grație, mulțumită* sau *datorită* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul instrumental exprimat prin pronume, în cazurile acuzativ, genitiv sau dativ, cu prepozițiile sau locuțiunile prepoziționale amintite. Exemple: „Își șterse sudoarea *cu o cârpă* murdară". (Cezar Petrescu, pg. 112); „O fericire nu se cârpește *din resturi*". (Cezar Petrescu, pg. 138); „Tu vei deveni *cu ajutorul cărței* atotputernic". (M. Eminescu, după GA, vol. 2, pg. 189); ***Grație tatălui** a reușit să plece; **Grație ei** i-a revenit inspirația poetică*". (L. Rebreanu, după GA, vol. 2, pg. 189); în texte vechi religioase: „Eu *cu judecata* Domnului gonesc dracii, amu ajuns-au pre voi împărățiea Domnului". (CT, pg. 26); în texte dialectale: „Ieu cân am fost la iarmaroc m-an dus *cu căruța*". (TD, pg. 23).

Circumstanțialul instrumental cu *structură simplă* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul instrumental cu *structură complexă*. Exemple: „Trece prin sori vecini/porumbelul sfântului duh/*cu pliscul* stinge cele din urmă lumini". (L. Blaga, pg. 108); „De pe case antenele pipăie spații *cu* alte *graiuri și* alte *vești*". (L. Blaga, pg. 125).

5.9.b) ***Funcția sintactică de circumstanțial instrumental la nivelul frazei***

În funcție de elementele relaționale care introduc propozițiile circumstanțiale instrumentale, propoziția circumstanțială instrumentală introdusă prin *pronume relative* în acuzativ, precedate de prepozițiile

cu, din, prin etc sau în genitiv cu locuțiunile prepoziționale *cu ajutorul* sau *prin mijlocirea*, sau în dativ cu prepozițiile *grație, mulțumită* ori *datorită* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția circumstanțială instrumentală introdusă prin *locuțiunile conjuncționale prin faptul că* sau *prin aceea că*[235]. Exemple: „Timpul nu poate fi biruit decât ***prin ceea ce facem*** ca să ne dovedim ideile". (O. Paler, după Irimia, SGLS, pg. 163); *A rezolvat problema **cu ajutorul cui a putut**; Am aflat **grație cui a vrut să-mi spună*** (după Dimitriu, GLRS, pg. 295); *A ajuns mulțumit **prin aceea că și-a dus la bun sfârșit treaba începută.***

5.10. *Funcția sintactică de circumstanțial sociativ*[236]

Această funcție sintactică se realizează la nivelul propoziției, când se numește *circumstanțial sociativ* și la nivelul frazei, când poartă numele de *propoziție circumstanțială sociativă*. Cele două realizări ale funcției sintactice de circumstanțial sociativ sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.10.a) *Funcția sintactică de circumstanțial sociativ la nivelul propoziției*[237]

În funcție de părțile de vorbire prin care se exprimă, circumstanțialul sociativ exprimat prin *substantive* în acuzativ cu prepoziții și locuțiuni prepoziționale de tipul *cu, împreună cu, laolaltă cu* etc este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul sociativ exprimat prin *pronume* în acuzativ cu prepozițiile sau locuțiunile prepoziționale amintite. Exemple: „Vreau să-mi dau sufletul/***deodată cu șerpii*** striviți în zori/de ciomegele ciobanilor". (L. Blaga, pg. 87); *Am venit **împreună cu el**.*

---

[235] Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960, pg. 220-221 (=Avram, *Evoluția*).

[236] Referitor la ideea că sociativul este *complement* și nu circumstanțial, vezi Iordan, LRC, pg. 641; Avram, *Definiția*, pg. 469-470; Irimia, GLR, pg. 461.

[237] Pentru definirea și analiza circumstanțialului sociativ, vezi Gh. Trandafir, *Contribuții la definirea complementului circumstanțial sociativ*, LR, 1968, nr. 2, pg. 17 ș.u.

Circumstanțialul sociativ cu *structură simplă* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul sociativ cu *structură complexă*. Exemple: *Pleacă împreună cu ea; „Cu câinele și cu săgețile* ce mi-au rămas/mă-ngrop". (L. Blaga, pg. 100).

5.10.b) ***Funcția sintactică de circumstanțial sociativ la nivelul frazei***

Propoziția circumstanțială sociativă este foarte rar întrebuințată în limba română. Propoziția circumstanțială sociativă introdusă prin *pronume relative* în acuzativ cu prepoziția *cu* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția circumstanțială sociativă introdusă prin *pronume relative* în acuzativ precedate de locuțiunile prepoziționale *împreună cu, la un loc cu* etc. Exemple: „Sunt pregătită. Am vorbit ***cu cine trebuie***". (M. Preda, după Irimia, SGLS, pg. 183); *A plecat **împreună cu cine era de față***. (după GA, vol. 2, pg. 320).

5.11. ***Funcția sintactică de circumstanțial de relație***

Această funcție sintactică se realizează la nivelul propoziției, sub forma *circumstanțialului de relație* și la nivelul frazei, sub forma *propoziției circumstanțiale de relație* și a *substitutului de propoziție circumstanțială de relație*. Cele trei realizări ale funcției sintactice de circumstanțial de relație sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.11.a) ***Funcția sintactică de circumstanțial de relație la nivelul propoziției***

În funcție de părțile de vorbire prin care se exprimă, circumstanțialul de relație exprimat prin *substantive* sau substitute ale acestora[238] în acuzativ precedate de o locuțiune prepozițională specifică circumstanțialului de relație, de tipul *relativ la, privitor la, cu privire la, cât despre, cât pentru, în ceea ce privește* sau în genitiv cu locuțiuni prepoziționale specializate pentru circumstanțialul de relație, de tipul *în privința, din punctul de vedere* etc este sinonim sintactic de

---

[238] Încadrăm aici și circumstanțialul de relație exprimat prin verb la supin. Exemplu: *Un exemplu ușor de găsit*. (După GA, vol. 2, pg. 193).

gradul al 2-lea cu circumstanţialul de relaţie exprimat prin *adjective* precedate de locuţiunea prepoziţională *din punct de vedere* şi cu circumstanţialul de relaţie exprimat prin *adverbe* precedate de prepoziţia *de*, care se repetă în aceeaşi propoziţie. Exemple: „*Cât despre inteligenţa* noastră - o generaţiune de amploaiaţi... de semidocţi... (M. Eminescu, pg. 110); „*În privinţa locului* care-l interesa pe Herdelea, preotul venise înarmat cu tot ce trebuia". (L. Rebreanu, pg. 501); *Acest tablou este valoros **din punct de vedere artistic***. (după Dimitriu, GLRS, pg. 299); ***De frig** este frig afară.*

5.11.b) ***Funcţia sintactică de circumstanţial de relaţie la nivelul frazei***

Propoziţia circumstanţială de relaţie introdusă prin *pronume relative* în acuzativ sau genitiv, precedate de locuţiunile prepoziţionale specifice fiecărui caz în parte este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziţia circumstanţială de relaţie introdusă prin *locuţiuni conjuncţionale* specializate pentru propoziţia circumstanţială de relaţie, de tipul *privitor la faptul că, în ceea ce priveşte faptul că* etc. Exemple: ***În privinţa cui va citi** nu-şi va face probleme; **În legătură cu ce se vorbeşte**, nu era sigur; **În ceea ce priveşte faptul că problema este discutabilă**, nu toată lumea este de acord.*

5.12. ***Funcţia sintactică de circumstanţial concesiv***

Această funcţie sintactică apare la nivelul propoziţiei, când poartă numele de *circumstanţial concesiv* şi la nivelul frazei, când se numeşte *propoziţie circumstanţială concesivă*. Cele două realizări ale funcţiei sintactice de circumstanţial concesiv sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.12.a) ***Funcţia sintactică de circumstanţial concesiv la nivelul propoziţiei***

Circumstanţialul concesiv apare rar în limba română. Circumstanţialul concesiv exprimat prin *substantive* sau substitute ale acestora în acuzativ, precedate de locuţiunile prepoziţionale *cu tot, cu toată, cu toţi, cu toate*, în genitiv, precedate de prepoziţiile sau locuţiunile pre-

poziționale *împotriva*, *în ciuda, în pofida* etc sau în dativ, precedate de prepoziția *contrar* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul concesiv exprimat prin *adverbe* de tipul *totuși, tot, încă* sau prin *locuțiuni adverbiale* de tipul *cu toate acestea*. Exemple: „Cât de tânăr se păstrează... *cu tot părul alb*". (Cezar Petrescu, pg. 143); „Verișoara ta tot tânără rămâne *în ciuda vremii* ce trece". (I. Negruzzi, după GA, vol. 2, pg. 198); „*Împotriva așteptărilor*, nenea Iorgu nu sări de pe canapea, nici nu începu să se plimbe ca de obicei". (Cezar Petrescu, după GA, vol. 2, pg. 199); „Nu e nimic și *totuși* e/O sete care-l soarbe". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 135).

Din punct de vedere structural, circumstanțialul concesiv *neprepozițional* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul concesiv cu structură *prepozițională*. Exemple: *Deși a nins, totuși nu e frig*. (după Dimitriu, GLRS, pg. 302); „M-am gândit câtă prăpastie este între educațiunea spiritului și educațiunea inimii și cum neglijând pe aceasta din urmă nu poți, *cu toată învățătura*, produce decât monștri sociali". (Caragiale, după GA, vol. 2, pg. 198).

Tot din punctul de vedere al structurii, circumstanțialul concesiv exprimat prin *cuvânt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul concesiv cu *structură analitică* și cu circumstanțialul concesiv cu *structură complexă*. Exemple: „Privitor ca la teatru/Tu în lume să te-nchipui:/Joace unul și pe patru/*Totuși* tu ghici-vei chipu-i". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 148); „Cu mâne zilele-ți adaogi,/Cu ieri viața ta o scazi/Și ai *cu toate astea*-n față,/De-a pururi ziua cea de azi". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 153); „Din inima lor nu s-a șters purtarea necuviincioasă a spânului, *cu toate îndreptările și înrudirea* lui". (Creangă, după GA, vol. 2, pg. 198).

5.12.b) ***Funcția sintactică de circumstanțial concesiv la nivelul frazei***

Joncțiunea concesivei cu regentul ei se realizează prin diferite elemente de relație subordonatoare în planul frazei. Propoziția circumstanțială concesivă introdusă prin conjuncțiile sau locuțiunile conjuncționale *deși, chiar dacă, cu toate că, măcar că* etc este sino-

nimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția circumstanțială concesivă introdusă prin conjuncții subordonatoare universale, de tipul *că, de, dacă* etc, cu propoziția circumstanțială concesivă introdusă prin pronume nehotărâte, de tipul *oricare, orice, oricine* și cu propoziția circumstanțială concesivă introdusă prin unele adverbe pronominale nehotărâte, de tipul *oricât, oricum* etc. Exemple: în stilul beletristic: „Avocatul Baloteanu, ***deși** era numai cu câțiva ani mai mare ca Iuga*, era foarte voinic". (L. Rebreanu, pg. 543); „Tomo, zise el, eu mă duc, ***cu toate că** nu te oblig* să mă urmezi". (M. Eminescu, pg. 149); „***De**-aș trăi o sută de ani*, nu voi uita că-i sunt datoare cu viața". (V. Alecsandri, după GA, vol. 2, pg. 325); „Trecătorule, ***oricine** ai fi*, ridică și tu peste mine mâna ta dreaptă". (L. Blaga, pg. 88); „Ți-am spus că ***oricât** ai căuta* să nu-ți trădezi regretele, ți le citește în ochi". (Cezar Petrescu, pg. 182); în texte vechi religioase: „***Măcar că** în sus Dumnezeu le lucrează toate întru toate*, trebuie să lucrăm împreună". (B, pg. 139).

Propozițiile circumstanțiale concesive subordonate prin *joncțiune* elementelor lor regente sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu propozițiile circumstanțiale concesive *juxtapuse* regentei. Exemple: „Mâinile osoase, puternice, păreau în stare să țină coarnele plugului, ***cu toate că** erau fine și mai ales degetele foarte delicate*". (L. Rebreanu, pg. 582); „Eu (chiar dacă) *am* (chiar dacă) *n-am clienți acasă*, la unsprezece fix mă-ntorc din târg..." (I.L. Caragiale, după Dimitriu, GLRS, pg. 307). În ultimul tip de exemplu, avem a face cu neexprimarea elementelor relaționale. Din această perspectivă, propozițiile circumstanțiale concesive *cu element joncțional exprimat* sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu propozițiile circumstanțiale concesive *cu element joncțional suprimat* (*asindeton*). Exemple; „***Deși** trepte osebite le-au ieșit din urna sorții*/Deopotrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 99); „*Zică toți* ce vor să zică/*Treacă-n lume*, cine-o trece/Ca să nu-ndrăgești nimică/Tu rămâi la toate rece". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 150). Propozițiile circumstanțiale concesive asindetice, care presupun suprimarea elementelor relaționale se întâlnesc frecvent în limbajul popular. Exemplu: *Fie*

pâinea cât de rea/Tot mai bine-n țara mea.

5.13. *Funcția sintactică de circumstanțial condițional*

Funcția sintactică de circumstanțial condițional se realizează atât la nivelul propoziției, când se numește *circumstanțial condițional*, cât și la nivelul frazei, când se concretizează în *propoziția circumstanțială condițională*. Cele două realizări ale funcției sintactice de circumstanțial condițional sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.13.a) *Funcția sintactică de circumstanțial condițional la nivelul propoziției*

Circumstanțialul condițional[239] se întrebuințează foarte rar în limba română. Din punctul de vedere al părților de vorbire prin care se exprimă, circumstanțialul condițional exprimat prin *substantive* sau substitute ale acestora în acuzativ cu locuțiunea prepozițională *în caz de* sau în genitiv, cu locuțiunile prepoziționale *în cazul, în ipoteza, cu condiția* etc este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul condițional exprimat prin *adverbe* de tipul *altfel, așa, altminteri* etc. Exemple: „*În caz de nevoie*, întreg postul va ieși complet înarmat ca să facă impresie mai puternică". (L. Rebreanu, după GA, vol. 2, pg. 197); „*În ipoteza unei retrageri* neprevăzute, grupa voastră va acoperi șoseaua cu foc intens". (Preda, după GA, vol. 2, pg. 196); „*Altfel*, ai ști că nu sunt surd, ci, dimpotrivă, aud prea bine". (L. Rebreanu, pg. 379).

Circumstanțialul condițional cu *structură prepozițională* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul condițional cu *structură neprepozițională*. Exemple: „Eu, *în locul dumitale*, m-aș grăbi să răspund". (M. Sadoveanu, după GA, vol. 2, pg. 197); „Dreptatea trebuie să fie totdeauna a celui ce o împarte, *altfel* s-ar duce dracului orice stăpânire". (L. Rebreanu, pg. 381).

---

[239] O prezentare sistematică a circumstanțialului condițional este făcută de Mioara Avram în *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, SG, 1, pg. 141-163 (=Avram, *Corespondența*).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

5.13.b) *Funcţia sintactică de circumstanţial condiţional la nivelul frazei*

Propoziţia circumstanţială condiţională corespunde circumstanţialului condiţional de la nivelul propoziţiei. Propoziţia circumstanţială condiţională introdusă prin conjuncţiile universale *dacă* şi *de* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziţia circumstanţială condiţională introdusă prin locuţiunile conjuncţionale *în ipoteza că, în eventualitatea că, în cazul când, în caz că* etc. Exemple: „Şi *dacă Franţa le-ar procura semidocţilor noştri avantajele* pe cari li dă nefericita lor patrie-ei ar fi emigrat de mult cu toţii!" (M. Eminescu, pg. 111); „*De eşti a mea*, păzindu-mi anul şi vatra,/n-aruncă nimenea după tine cu piatra?" (L. Blaga, pg. 147); *În caz că va fi aprobat*, lucrările pentru noul atlas... vor începe imediat". (după GA, vol. 2, pg. 322); în texte vechi religioase: „Şi *de veţi iubi numai pre ceea* ce vă iubesc ce plată veţi avea". (CT, pg. 9); în texte dialectale: „*Dacî vrem* să-l afumăm, l-afumăm". (TD, pg. 156).

Propoziţia circumstanţială condiţională care se află în raport de subordonare prin *joncţiune* faţă de elementele ei regente: „*Dacă şi-ar fi ascultat gândul*, ar fi trezit atunci, îndată, din cealaltă încăpere, sora rămasă săracă şi simplă". (Cezar Petrescu, pg. 191) este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziţia circumstanţială condiţională *juxtapusă* regentei. Despre propoziţii circumstanţiale condiţionale juxtapuse se poate vorbi fie când elementul de relaţie este suprimat (vorbim atunci despre propoziţii circumstanţiale condiţionale *asindetice:**Ai carte, ai parte*** (după GA, vol. 2, pg. 323), fie când verbul predicat al propoziţiei circumstanţiale condiţionale este la modul conjunctiv, cu condiţia ca *să* să fie numai marcă a modului conjunctiv, nu şi marcă a subordonării. Exemple: în stilul beletristic: „*Să pot/eu mi-aş întinde mâna şi le-aş strânge-ntr-un mănunchi*". (L. Blaga, pg. 54); în texte vechi religioase: „*Să eşti fiiul Domnului* zi de în pietrile acestea pâine să fie". (CT, pg. 5).

5.14. *Funcţia sintactică de circumstanţial opoziţional*

Această funcţie sintactică se poate realiza fie ca parte de propoziţie, când se numeşte *circumstanţial opoziţional*, fie ca propo-

ziție, când poartă numele de *propoziție circumstanțială opozițională*[240]. Cele două realizări ale funcției sintactice de circumstanțial opozițional sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.14.a) ***Funcția sintactică de circumstanțial opozițional la nivelul propoziției***

Circumstanțialul opozițional[241] exprimat prin *substantive* în acuzativ, precedate de locuțiunea prepozițională *în loc de* sau în cazul genitiv, precedate de locuțiunea prepozițională *în locul* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul opozițional exprimat prin *pronume* în acuzativ, precedate de locuțiunea prepozițională *în loc de* sau în genitiv, precedate de locuțiunea prepozițională *în locul*. Exemple: „*În locul umărului* drept avea un deget de forma degetului cel mare". (Alexandrescu, după GA, vol. 2, pg. 201); „*În loc de acestea* venim din contră cu mâinile goale, dar cu un plan bine statorit în mințile noastre". (Odobescu, GA, vol. 2, pg. 200); „*În locul lui* se trimise un alt sergent, a cărui trupă fu într-adevăr „făcută praf" fără nici un folos". (Arghezi, după GA, vol. 2, pg. 200); în texte vechi istorice: „*În loc de milă și cinste* ce aștepta să aibă, ei l-au mazilit". (NL, pg. 48).

Circumstanțialul opozițional cu *structură simplă* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul opozițional cu *structură complexă*. Exemple: ***În locul profesorului*** *a venit asistentul*; „Vino tinere,/ia țărnă un pumn/Și mi-o presară pe cap *în loc de apă și vin*". (L. Blaga, pg. 87).

---

[240] Pentru prima oară a vorbit în lingvistica românească despre propoziția circumstanțială opozițională Mioara Avram, în *Evoluția*, pg. 210 ș.u.

[241] D. Crașoveanu, în *Sunt circumstanțiale complementele opozițional, cumulativ și de excepție, precum și subordonatele corespunzătoare?*, LR, 1969, nr. 2, pg. 147 (=Crașoveanu, *Circumstanțiale*), consideră că, atunci când se referă la o parte de propoziție necircumstanțială, determinarea opozițională din plan intrapropozițional nu trebuie numită *circumstanțial opozițional*, ci *complement opozițional*. Ex: *În locul lui* am plecat eu. (art. cit., pg. 150). Putem vorbi despre circumstanțial opozițional, însă, când determinarea opozițională intră în relație semantică de opoziție cu un circumstanțial. Ex: *În loc de bibliotecă, el s-a dus la film* (art. cit. pg. 151). D. Irimia vorbește în GLR, pg. 461-466, despre *complementul opozițional, complementul sociativ, complementul cumulativ* și *complementul de excepție*.

5.14.b) ***Funcția sintactică de circumstanțial opozițional la nivelul frazei***

O frază care conține o propoziție circumstanțială opozițională este *echivalentă sintactic* cu o frază care conține două propoziții coordonate adversativ[242], fără ca aceste două unități sintactice să fie sinonime sintactice de gradul al 2-lea, prima vizând subordonarea, iar cea de a doua coordonarea.

Propoziția circumstanțială opozițională[243] introdusă prin locuțiunile conjuncționale specializate *în loc* sau *în loc de* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția circumstanțială opozițională introdusă prin *decât* urmat de modul conjunctiv, cu propoziția circumstanțială opozițională introdusă prin *dacă*[244], cu propoziția circumstanțială opozițională introdusă prin *când, pe când*, numită și „falsă temporală"[245] și cu propoziția circumstanțială opozițională introdusă prin *unde, de unde* etc, care este numită „falsă locală"[246]. Exemple: „În amurg, ***în loc să se ducă la preotul calvin*** ca să bârfească, (...) se hotărî brusc să meargă la preotul român". (L. Rebreanu, pg. 227); „Mai bine să rămân tot calic ***decât să mă frece ei pe mine!***" (L. Rebreanu, pg. 230); „***Dacă la Cairo e de-ajuns*** să iei tramvaiul ca să întâlnești la marginea orașului cele trei celebre piramide, în Mexic ruine fascinante stau la sute și mii de kilometri depărtare de capitală, în plină junglă". (O. Paler, după Irimia, SGLS, pg. 192); ***Pe când mie nu-mi ajunge, altora le prisosește*** (după Dimitriu, GLRS, pg. 315); „*Unde alții nu puteau face unele lucrări de fierărie nici în trei ani*, el într-o jumătate de an lucra ca o calfă veche". (P. Ispirescu, după Irimia,

---

[242] Vezi în acest sens, Avram, *Evoluția*, pg. 210; GA, vol. 2, pg. 200.

[243] V. Șerban, în *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, 1975, pg. 287, grupează propozițiile circumstanțiale opoziționale în *totale*, când opoziția se referă la predicat, și *parțiale*, când opoziția se referă la celelalte părți de propoziție.

[244] Propoziția circumstanțială opozițională introdusă prin *dacă* este numită „falsă condițională"; vezi în acest sens, Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, SG, 1, pg. 121-139 (=Graur, *O sintaxă*).

[245] Graur, *O sintaxă*, pg. 138.

[246] Avram, *Evoluția*, pg. 215; GA, vol. 2, pg. 333.

SGLS, pg. 192); în texte vechi religioase: „Că mai bine iaste să pie on mădular al teu, *decât tot trupul teu să fie aruncat în foc* (CT, pg. 8); în texte dialectale: „Trebuie sî-n ieu niști bombuani *dicât în luam aiiștia* ca sî-i strâc". (TD, pg. 23).

5.15. ***Funcția sintactică de circumstanțial cumulativ***

Această funcție sintactică apare în planul propoziției ca *circumstanțial cumulativ*, iar la nivelul frazei ca *propoziție circumstanțială cumulativă*[247] sau ca *substitut de propoziție cumulativă*. Cele trei realizări ale funcției sintactice de circumstanțial cumulativ sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.15.a) ***Funcția sintactică de circumstanțial***[248] ***cumulativ la nivelul propoziției***

Circumstanțialul cumulativ exprimat prin *substantive* în acuzativ, cu locuțiunile prepoziționale (*în*) *afară de, pe lângă* sau cu adverbul *decât* sau în genitiv, precedate de locuțiunea prepozițională *în afara* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul cumulativ exprimat prin *pronume* în acuzativ sau genitiv, precedate de locuțiunile prepoziționale amintite. Exemple: „*Pe lângă undiță*, poate ar fi bună și o manta de ploaie". (Sadoveanu, după GA, vol. 2, pg. 201); „De ce am dorit alt zâmbet *decât al pietrarului*" (L. Blaga, pg. 96); ***În afara cadoului**, i-a adus și bani*; „Pe câtă vreme dumneaei sufere *pe lângă astea* și de foame". (Caragiale, după GA, vol. 2, pg. 201).

5.15.b) ***Funcția sintactică de circumstanțial cumulativ la nivelul frazei***

Propoziția circumstanțială cumulativă introdusă prin locuți-

---

[247] Termenul de propoziție circumstanțială cumulativă este pus în circulație de către Mioara Avram, în *Evoluția*, pg. 202.

[248] În literatura de specialitate, determinarea cumulativă este considerată *complement*, atunci când se referă la o parte de propoziție necircumstanțială: *Pe lângă Ion a mai venit și Dumitru* și *circumstanțial*, când se referă la un circumstanțial: *Pe lângă teatru el mai marge și la operă* (Crașoveanu, *Circumstanțiale*, pg. 147 ș.u.). D. Irimia consideră determinarea cumulativă ca fiind exclusiv de tip *complement*. (Irimia, GLR, pg.461).

unile conjuncționale (*în*) *afară că, pe lângă că* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția circumstanțială cumulativă introdusă prin locuțiunile conjuncționale *pe lângă faptul că, în afara faptului că, după ce că*. Exemple: ***Pe lângă că mergem la mare, hai și la munte.*** (după Dimitriu, GLRS, pg. 317); „Nu ți-e destul că sunt cinstită, ***după ce că-ți rabd, ca o nenorocită, toate ticăloșiile și murdăriile dumitale***?" (I.L. Caragiale, după Irimia, GLR, pg. 463).

5.16. *Funcția sintactică de circumstanțial de excepție*

Funcția sintactică de circumstanțial de excepție se realizează la nivelul propoziției sub forma *circumstanțialului de excepție* și la nivelul frazei, sub forma *propoziției circumstanțiale de excepție*. Cele două realizări ale funcției sintactice de circumstanțial de excepție sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

5.16.a) *Funcția sintactică de circumstanțial de excepție la nivelul propoziției*[249]

În funcție de părțile de vorbire prin care se exprimă, circumstanțialul de excepție exprimat prin *substantive* sau substitute ale acestora aflate în cazurile acuzativ sau genitiv, cu locuțiunile prepoziționale *în afară de, afară de, exceptând pe, în afara, cu excepția* sau cu adverbul restrictiv *decât* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu circumstanțialul de excepție exprimat prin *adverbe* precedate de locuțiunea prepozițională *în afară de* sau de adverbul restrictiv *decât* și cu circumstanțialul de excepție exprimat prin *pronume* personal sau reflexiv, forma accentuată de acuzativ, precedate de prepoziția *decât*[250]. Exemple: „Ministerul n-are dreptul și calitatea să intervie în tranzacțiile dintre vânzătorul unei proprietăți agricole și amatorii de a

---

[249] Referitor la funcția sintactică de circumstanțial de excepție, vezi G. Gruiță, *Despre așa-zisul circumstanțial de excepție introdus prin decât (și subordonata corespunzătoare)*, în CL, 1976, nr.1, pg. 83; Fluvia Ciobanu, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul și excepția*, LR, 1962, nr.4, pg. 375-378; D. Crașoveanu, *Observații asupra complementului de excepție și a propoziției corespunzătoare*, LR, 1971, nr. 2, pg. 151-158.

[250] În aceste situații, segmentul *decât* poate fi considerat prepoziție și nu adverb restrictiv (vezi în acest sens, Dimitriu, GLRS, pg. 322).

cumpăra, *afară de* anume *cazuri* prevăzute de lege, iar aici nu e cazul". (L. Rebreanu, pg. 735); *Nu vii altădată* ***decât astăzi***.; „Căci pentru care altă minune *decât tine*/Mi-aş risipi o viaţă de cugetări senine/Pe basme și nimicuri". (M. Eminescu, după GA, vol. 2, pg. 205); în texte vechi religioase: „Semne căutaţi și semne nu se vor da voao, *numai* (=decât) *semnele* lui Iona prorocul". (CT, pg. 27).

5.16.b) *Funcţia sintactică de circumstanţial de excepţie la nivelul frazei*

Propoziţia circumstanţială de excepţie corespunde circumstanţialului de excepţie de la nivelul propoziţiei. Propoziţia circumstanţială de excepţie introdusă prin *pronume relative* în acuzativ cu locuţiunile prepoziţionale *în afară de* sau *exceptând pe*, sau în cazul genitiv cu locuţiunile prepoziţionale *în afara, cu excepţia* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziţia circumstanţială de excepţie introdusă prin *adverbe pronominale relative* de tipul *unde, când, cum*, precum și prin adverbul restrictiv *decât* şi cu propoziţia circumstanţială de excepţie introdusă prin locuţiunile conjuncţionale *în afară că, decât că, în afara faptului că* etc. Exemple: „Am crezut chiar că reușisem, la un moment dat nu se mai auzea nimic ***afară de*** *ceea ce era firesc într-o pădure*". (O. Paler, după Irimia, SGLS, pg. 188); *Vor câştiga toţi* ***cu excepţia cui nu va lupta***; *Să nu pleci în altă parte* ***decât unde ţi-am spus***. (după Dimitriu, GLRS, pg. 324); „Ce să le facem altceva ***decât să*** *le interzicem* să mai crească atâtea vite". (M. Preda, după Irimia, SGLS, pg. 189).

6. *Funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană*

27. Funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană a fost studiată în lingvistica românească în special în ultimele decenii. Referiri la această funcţie sintactică se găsesc, însă, şi la T. Cipariu[251], la H. Tiktin[252] şi la N. Drăganu[253].

---

[251] T. Cipariu, *Opere 2*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992, pg. 323.
[252] H. Tiktin, *Gramatica română*, Bucureşti, 1945, pg. 76 (=Tiktin, *Gramatica*).
[253] N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1945, pg. 83 (=Drăganu, *Elemente*).

Specialiştii care au avut ca temă de cercetare funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană au opinii diferite în special în ceea ce priveşte *terminologia* utilizată pentru denumirea funcţiei sintactice în discuţie. Funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană este cunoscută şi studiată sub mai multe denumiri, ca de exemplu, *complement în nominativ*[254] *predicat nominal-verbal*[255], *atribut circumstanţial*[256], *nume predicativ circumstanţial*[257], *predicat circumstanţial*[258], *predicat complex*[259], *atribut predicativ*[260], *complementul calităţii*[261], *element predicativ suplimentar*[262], *element predicativ necesar*[263], *cumul de funcţii sintactice*[264], *complement predicativ*[265], *adjunct predicativ suplimentar*[266], *atributiv*[267] etc. În ceea ce ne priveşte, utilizăm pentru această funcţie sintactică denumirea de *funcţie cu dublă subordonare simultană*, deoarece această denumire subliniază diferenţa în raport cu celelalte funcţii sintactice subordonate, şi anume, aceea că funcţia sintactică cu dublă subordonare se subordonează simultan

---

[254] Drăganu, *Elemente*, pg. 83.
[255] Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componenţa predicatului nominal*, SG, 2, 1957, pg. 114-120 (=Diaconescu, *Rolul*).
[256] Avram, *Corespondenţa*, pg. 158; Flora Şuteu, *Însemnări pe marginea anumitor construcţii gerunziale*, LR, nr. 5, 1957, pg. 15-22; Dimitriu, GLRS, pg. 353 ş.u.; Maria Grigorescu, *Atributul circumstanţial*, SG, 1, 1956.
[257] Maria Rădulescu, *Numele predicativ circumstanţial*, SG, 2, pg. 121-129 (=Rădulescu, *Numele*); *Tot despre numele predicativ circumstanţial*, LR, 1958, nr. 6, pg. 76-80 (Rădulescu, *Despre numele*).
[258] Silvia Niţă, *Predicatul circumstanţial*, LR, 1958, nr. 4, pg. 93-98 (=Niţă, *Predicatul*).
[259] P. Dumitraşcu, *În legătură cu predicatul multiplu şi cel complex*, CL, 1964, nr.1, pg. 59-66.
[260] Gh. N. Dragomirescu, *Atributul predicativ în limba română*, în LL, nr. 6, 1962, pg. 99-122 (=Dragomirescu, *Atributul*).
[261] I. Diaconescu, *Complementul calităţii*, LR, 1960, pg. 14-18.
[262] GA, vol. 2, pg. 206 şi 340; V. Şerban, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, 1973, pg. 269.
[263] D. Craşoveanu, *Consideraţii asupra elementului predicativ suplimentar*, AUT, 8, 1970, pg. 225-230.
[264] Stati, *Elemente*, pg. 132.
[265] Irimia, GLR, pg. 486.
[266] Draşoveanu, *Sintagma*, pg. 271.
[267] Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti, 1974, pg. 133.

la *doi* regenți, unul de tip verbal și celălalt de tip nominal, cumulând funcțiile sintactice impuse de aceștia. Din punctul de vedere al *conținutului* ei, funcția sintactică cu dublă subordonare simultană este caracterizată de faptul că este, concomitent, determinant al verbului și al numelui, „arătând o lucrare sau o stare simultană cu lucrarea sau starea exprimată prin verbul determinat[268]. Cât privește *forma* funcției cu dublă subordonare simultană, aceasta (funcția cu dublă subordonare simultană) se caracterizează prin faptul că două structuri primare se transformă într-o structură derivată[269] și prin caracterul ternar al structurii. Exemplu: „Numai eu stau aici *nemernic*,/bun doar de-nnecat în ape". (L. Blaga, pg. 99).

Funcția sintactică cu dublă subordonare simultană se realizează atât la nivelul propoziției, când o numim *funcție sintactică cu dublă subordonare simultană*, cât și la nivelul frazei, când poartă numele de *propoziție dublu subordonată simultan*. Cele două realizări ale funcției sintactice cu dublă subordonare simultană sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea.

6.a) *Funcția sintactică cu dublă subordonare simultană la nivelul propoziției*

Din punctul de vedere al părților de vorbire prin care se poate exprima, funcția cu dublă subordonare simultană exprimată prin *adjectiv* sau prin alte părți de vorbire devenite, prin conversiune, adjective (numeral, interjecție, verb la supin) este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu funcția cu dublă subordonare simultană exprimată prin *substantive* sau substitute ale acestora în acuzativ fără prepoziție sau cu o prepoziție sau o locuțiune prepozițională specializată pentru această funcție sintactică, de tipul *drept, în chip de, în calitate de* sau cu o prepoziție oarecare, de tipul *fără, dintre, ca, printre* etc sau în genitiv fără prepoziție sau o prepoziție marcă a acestui caz. Exemple: „O voce ieri din adânc s-a-nălțat/*amară, amară, amară*". (L. Blaga, pg. 136); „Plecat-am *nouă* din Vaslui". (V. Alecsandri, *Opere*, vol. 1, Editura Hyperion, Chișinău, 1991, pg. 147; *L-a făcut scârța-scârța*

---

[268] Tiktin, *Gramatica*, pg. 194.

[269] Rădulescu, *Numele*, pg. 123.

(după V. Hodiș, *Elementul predicativ suplimentar. Contribuții*, LR, 1967, nr. 6, pg. 113) (=Hodiș, *Contribuții*); *Pe fată o crezusem de măritat.* (după Hodiș, *Contribuții*, pg. 114); „Omul cu pălăria fără nici o formă și fără nici o culoare răsucea *fără* nici un *entuziasm* manivela". (Cezar Petrescu, pg. 141); „Numai ce-l văd pe Tasache al meu intrând în ogradă și ducând de dârlogi un soi de dihanie, pe care cu un prisos de bunăvoință ai fi luat-o *drept cal*". (C. Hogas, după Irimia, GLR, pg. 488); *Îl știam contra aranjamentelor* (după Hodiș, *Contribuții*, pg. 140); în texte vechi religioase: „Și ai lăsa ei *nemâncați*". (CT, pg. 35); „Mai bine-ți easte *cu u ochiu* să mergi în vieață". (CT, pg. 40).

Din punctul de vedere al structurii, funcția sintactică cu dublă subordonare simultană exprimată prin *cuvânt sintetic* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu funcția sintactică cu dublă subordonare simultană cu *structură complexă*. Exemple: „Fratele mă privește *întrebător*. (L. Blaga, pg. 99); *Fata aleargă calmă și voioasă.*

6.b) ***Funcția sintactică cu dublă subordonare simultană la nivelul frazei***

Propoziția dublu subordonată determină simultan un regent de tip nominal și unul de tip verbal.

Din punctul de vedere al elementelor de relație care introduc propoziția dublu subordonată simultan, propoziția dublu subordonată simultan introdusă prin *conjuncțiile* sau locuțiunile conjuncționale subordonatoare *că, dacă, fără să* este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția dublu subordonată simultan introdusă prin *adverbele relative cum, precum, cât* și cu propoziția dublu subordonată simultan introdusă prin *pronumele relative care, cine, ce, cât, cel ce*. Exemple: „Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos,/*Cum ușor ca din cutie, scoate lumile din chaos*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 105); „Nu l-ai văzut *ce iritat era*?" (Caragiale, după GA, vol. 2, pg. 341).

Propoziția dublu subordonată simultan prin *joncțiune*: „Eu te văd răpit de farmec/*Cum îngâni cu glas domol*" (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 85) este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziția dublu subordonată simultan *juxtapusă*. Putem vorbi despre propoziție

dublu subordonată simultan juxtapusă atunci când propoziţia în discuţie are verbul predicat la modul conjunctiv, dacă admitem că *să* este numai marcă a conjunctivului, nu şi a subordonării: „Ca să afle şi mai multe, da bacşişuri la slugi *să-l iscodească*". (I.L. Caragiale, după Dimitriu, GLRS, pg. 367) şi când propoziţia dublu subordonată simultan are verbul predicat la modul gerunziu, admiţând că gerunziul este un mod predicativ: „Tu le vezi *primind elevii cei imberbi în a lor clas*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 105).

7. ***Funcţia sintactică de apoziţie***

28. Această funcţie sintactică constituie obiectul unor prelungite controverse în literatura de specialitate românească. Una dintre teoriile referitoare la funcţia sintactică în duscuţie este aceea că apoziţia este o funcţie sintactică generată de raportul de subordonare, şi anume, „o specie de atribut substantival"[270], iar în planul frazei, o propoziţie atributivă[271]. Potrivit acestei teorii, raportul de subordonare este generator al funcţiei sintactice de apoziţie (respectiv al propoziţiei apozitive)[272], deoarece la „raportul apozitiv" se întâlnesc atât forma, dar mai ales conţinutul raportului de subordonare, afirmaţie susţinută prin faptul că „apoziţia şi propoziţia apozitivă depind de un element al comunicării anterioare[273]. Cei care susţin această teorie consideră că, în funcţie de antecedentul apoziţiei, respectiv de calitatea sa morfologică - de tip nominal sau de tip verbal - apoziţia poate fi de tip *atributiv* sau de tip *completiv* (respectiv circumstanţial)[274]. Există şi opinia că funcţia sintactică numită apoziţie este generată de un raport sintactic diferit de cele cunoscute tradiţional (coordonare şi subordonare), numit *raport apozitiv*[275]. Din această perspectivă, rapor-

---

[270] Şerban, *Sintaxa*, pg. 179; Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă şi stilistică*, Bucureşti, 1968, pg. 52.
[271] GA, vol. 2, pg. 281.
[272] Avram, *Corespondenţa*, pg. 147.
[273] Dimitriu, GLRS, pg. 120.
[274] Maria Gabrea, *Atributiva circumstanţială*, LR, 1960, nr. 4; Elena Carabulea, *Atributivele circumstanţiale*, SCL, 2, 1959, nr. 3, pg. 76-80; Dimitriu, GLRS, pg. 345 ş,u.
[275] Mitran, *Apoziţia*, pg. 36-45.

tul apozitiv are anumite trăsături definitorii, ce îl diferențiază de alte raporturi sintactice, și anume: a) între termenii raportului se stabilește un raport de conexiune orizontală; b) termenul cu funcție de apoziție se găsește în relație mediată cu supra/subordonații termenului apozat; c) testul omisiunii fiecărui termen în parte nu afectează comunicarea[276]. S-a insistat asupra faptului că termenii raportului apozitiv desemnează același referent (vorbindu-se despre un raport de referință în cadrul raportului apozitiv)[277] s-au considerat că termenii implicați în raportul apozitiv sunt echivalenți sintactic, acest raport numindu-se „de tip aparte"[278] sau „relație de echivalență"[279].

O altă opinie privind problema în discuție este aceea care consideră că raportul apozitiv este o variantă a raportului de coordonare. Astfel, apozarea poate fi considerată drept o variantă „a invariantei relaționale coordinative", adică, apozarea este „coordonarea termenilor coreferenți"[280]. Ca argument care să susțină această teorie, sunt invocate adverbele *adică* și *anume*, care, din acest punct de vedere, sunt conjuncții care leagă propoziții coordonate. Această coordonare se constituie în a cincea variantă a raportului de coordonare, respectiv este o coordonare de tip „explicativ"[281].

O ultimă teorie referitoare la funcția sintactică de apoziție și, respectiv, la „raportul apozitiv" se dezvoltă din cea anterioară. Raportul de coordonare, cât și cel apozitiv sunt variante ale raportului de „adordonare"[282] și, deci, după părerea cercetătorilor care susțin această teorie, ele nu sunt generatoare de funcții sintactice și, deci, apoziția nu este o funcție sintactică, „descrierea și clasificarea ei

---

[276] Mitran, *Apoziția*, pg. 37.

[277] L.P. Bercea, *Contribuții la cunoașterea raportului apozitiv*, LR, 1972, nr. 5, pg. 454.

[278] Teodorescu, *Raportul*, pg. 5.

[279] Guțu, *Sintaxa*, pg. 43.

[280] Hodiș, *Apoziția*, pg. 128.

[281] I. Rizescu, *Note asupra subordonatelor explicative*, LR, 1960, nr. 1, pg. 21-26; I.Coteanu, *În legătură cu „subordonatele explicative"*, LR, 1960, nr. 1, pg. 27-33; C.Săteanu, *Coordonarea explicativă*, LL, 11, 1966, pg. 381.

[282] Diaconescu, *Probleme*, pg. 128.

supunându-se nu criteriilor sintactice, ci criteriilor semantice"[283], legătura dintre termenii raportului fiind exclusiv semantică și nu sintactică.

În ceea ce ne privește, considerăm că funcția sintactică de apoziție este generată de raportul de subordonare dintre unitățile sintactice apozitive și regentele lor, deoarece conținutul unităților sintactice apozitive *depinde* de conținutul antecedentului[284]. Apoziția și antecedentul său nu au aceeași importanță gramaticală și, deci, nu se pot afla într-un raport de coordonare, antecedentul având prioritate informațională și sintactică. Dacă admitem că unitățile sintactice apozitive și regentele lor sunt coreferente, urmează că ele trimit la două noțiuni ce vizează unul și același obiect din realitatea extralingvistică, în timp ce termenii aflați în relație de coordonare trimit la două noțiuni care acoperă două obiecte din realitatea extralingvistică. Considerăm, deci, ca fiind neconformă cu realitatea lingvistică încadrarea apoziției la realizările raportului de coordonare.

Existând funcția sintactică de apoziție, aceasta fiind generată de raportul de subordonare, urmează să luăm în discuție sinonimia sintactică de gradul al 2-lea existentă între realizările sintactice ale acestei funcții (despre *echivalența sintactică* dintre antecedent și apoziție, vezi paragraful 18)[285]. Funcția sintactică de apoziție se realizează atât la nivelul propoziției, numindu-se *apoziție*, cât și la nivelul frazei, unde există *propoziția apozitivă, substitutul de propoziție apozitivă* și la nivelul textului, unde vorbim despre *fraza apozitivă*.

---

[283] Diaconescu, *Probleme*, pg. 152.

[284] Dimitriu, GLRS, pg. 345.

[285] Nu punem semnul egalității între termenii *raport sintactic* și, respectiv, *relație sintactică*. Având în vedere acest lucru, considerăm că funcția sintactică de apoziție este generată de *raportul* de subordonare, că între antecedent și apoziție există o *relație* de echivalență sintactică, în timp ce, la nivelul diverselor realizări ale funcției sintactice de apoziție există o *relație* de sinonimie sintactică (nu încadrăm *sinonimia* și *echivalența* sintactică între raporturile sintactice cunoscute: coordonarea, subordonarea, inerența etc., deoarece, din punct de vedere formal, acestea nu au mărci specifice care să le confere statut de *raporturi* sintactice).

7.a) ***Funcţia sintactică de apoziţie la nivelul propoziţiei***

Din punctul de vedere al părţilor de vorbire prin care se exprimă, apoziţia exprimată prin *substantiv* în cazurile nominativ, genitiv, dativ sau acuzativ este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu apoziţia exprimată prin *pronume*, în cazuri rare (în special în construcţiile în care complementul direct sau indirect este dublu exprimat), cu apoziţia exprimată prin *adjectiv*, cu apoziţia exprimată prin *adverb* şi cu apoziţia exprimată prin *interjecţie*. Exemple: „Jignit şi scandalizat că s-a găsit cineva (...) care să-i pretindă lui, *avocat* cu vază şi *om* politic, să se înfunde în ţară". (L. Rebreanu, pg. 545); „Veteranul revoluţiilor se arătase prea puţin pasionat de gândurile care îl munceau *pe el*". (Cezar Petrescu, pg. 213); *Este aşa cum m-am aşteptat, adică minunată*; *Mâine, joi, sunt liber*. (după Dimitriu, GLRS, pg. 346); *Păşeşte cu mare atenţie, adică pâş-pâş*. (după Dimitriu, GLRS, pg. 346); în texte vechi religioase: „Iară feciorul cel mai mic, adecă *păcătosul* ... (VC, pg. 14); în texte dialectale: „Şî un vecin de-acolo, unu *Bieja Radu*, avie uo apă". (TD, pg. 191).

Având în vedere natura elementului regent, apoziţiile *atributive*, care au un regent de tip nominal, exprimat printr-un substantiv sau un substitut al acestuia sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu apoziţiile *circumstanţiale*[286], al căror regent este un adjectiv, un adverb sau o interjecţie. Exemple: „Şi lângă ea-n genunche e **Arald**, *mândrul rege*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 66); „**Acolo**, *lângă izvoară*, iarba pare de omăt". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 64).

Din punctul de vedere al structurii, apoziţiile *simple* (o singură unitate lexicală) sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu apoziţiile *dezvoltate* (două sau mai multe unităţi lexicale). Exemple: *Prietenul cel mai credincios al omului, câinele, este un animal inteligent*. (după Dimitriu, GLRS, pg. 346); „Bancherul Bela Beck, *şvab ungurizat din Budapesta...*" (L. Rebreanu, pg. 290). În limba veche şi în varianta populară a limbii, apoziţia la nivelul propoziţiei apare fie fără adverbe explicative, fie cu adverbele *anume* sau *adecă*: în texte

---

[286] Pentru această clasificare a apoziţiilor, în funcţie de elementul lor regent, în apoziţii *atributive* şi, respectiv, apoziţii *circumstanţiale*, vezi Dimitriu, GLRS, pg. 349.

vechi: „Iară feciorul cel mic, **adecă** *păcătosul...*" (VC, pg. 14); „Numai de aceste doao lucruri rele să întrista domnul, **adecă** *pentru ciumă și pentru foametea* ce era începută din zilele lui Ioan-vodă". (RP, pg.166); în texte dialectale: „An găsât pă la zâu-aruncat nătreţ pişti gard, **adica** *şocani pişti puartî*". (TD, pg. 31).

7.b) ***Funcţia sintactică de apoziţie la nivelul frazei şi al textului***

Propoziţia apozitivă „indică sub formă de judecată „obiectul" sau „realitatea" numite deja prin determinat"[287]. Propoziţia apozitivă semnalată de adverbele explicative *adică* sau *anume* sau de locuţiunile adverbiale *altfel spus, cu alte cuvinte* etc este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu propoziţia apozitivă introdusă prin conjuncţiile *că, ca să* sau locuţiunea conjuncţională *pentru că* şi cu propoziţia apozitivă introdusă prin pronumele relative *ce* sau *ceea ce*. Exemple: în stilul beletristic: „De altminteri observ un lucru... *că de la intrarea în acţiune suntem în continuu în linie înaintată*. (Camil Petrescu, după GA, vol. 2, pg. 282); „Deocamdată, eu numai atâta aş vrea să ştiu: *ce plănuieşte Varvara asupra mea acum*". (Sadoveanu, după GA, vol. 2, pg. 282); în texte vechi religioase: „Iisus născu în Vitleemul Iudeilor în zilele lu Irod înpărat, *adecă vlăfele de la răsărit vineră în Ierusalim*". (CT, pg. 2).

Propoziţiile apozitive aflate în raport de subordonare prin *joncţiune* faţă de elementele lor regente sunt sinonime sintactice de gradul al 2-lea cu propoziţiile apozitive *juxtapuse*. Exemple: *De asta citeşte, **pentru că** îi face plăcere*. (după Dimitriu, GLRS, pg. 351); „O natură mută, tovarăşi cu care legăturile sunt numai exterioare: *aceasta este marea solitudine socială*". (Cezar Petrescu, pg. 216).

Funcţia sintactică de apoziţie mai poate fi realizată şi sub forma unei *fraze apozitive*. Astfel, propoziţia apozitivă este sinonimă sintactic de gradul al 2-lea cu fraza apozitivă, care vizează realitatea ce a fost deja indicată prin antecedent. Exemplu: „Cu patru ani înainte i se întâmplase acelaşi lucru: *găsise biserica pe neaşteptate, când începuse să-i fie teamă că se rătăcise*" (M. Eliade, după Irimia, SGLS, pg. 249).

---

[287] Dimitriu, GLRS, pg. 350.

D. Introducere în problematica omonimiei lexicale

29. Omonimia este un fenomen sincronic al limbii, „un fenomen firesc în virtutea principiului arbitrarului semnului lingvistic"[288]. Așa cum s-a putut vedea în capitolul despre *sinonimie*, la diferitele nivele ale limbii (nivelul fonetico-fonologic, nivelul lexical-semantic, nivelul gramatical, nivelul stilistic), apar fapte de limbă comparabile. Există în limbă, la diverse nivele ale ei, posibilitatea ca același semnificant să transmită informație semantică, gramaticală, stilistică distinctă. Cu alte cuvinte, în timp ce sinonimia, la nivelele amintite, vizează mijloace diverse de transmitere a aceleiași informații (semantică, gramaticală, stilistică), *omonimia* este manifestarea unui proces contrar: același semnificant transmite informație semantică, gramaticală, stilistică diferită. Ca și în cazul sinonimiei, omonimia a fost cercetată în mod diferit în cadrul diverselor nivele ale limbii. Astfel, există numeroase studii referitoare la omonimia lexicală, nivelele morfologic și sintactic fiind lăsate, însă, în subsidiar, în lingvistica românească fiind scrise puține lucrări pe această temă[289].

În privința ***omonimiei lexicale***, există, ca și la sinonimia lexicală (vezi paragrafele 1 și 2), două probleme fundamentale, și anume, ***conceptul de omonimie lexicală*** și ***grade de omonimie lexicală***.

În lingvistica străină și românească nu există unitate de vederi în ceea ce privește ***definirea*** omonimiei lexicale. Astfel, în lingvistica referitoare la alte limbi, unii cercetători consideră că fiecare

[288] Iordan, Robu, LRC, pg. 269.

[289] S. Stati, *Omonimia în sistemul morfologic*, în *Probleme de lingvistică generală*, Editura Academiei, vol. 2, 1959, pg. 130 (=Stati, *Sistemul*); *Omonimia sintactică*, în LL, nr. 11, 1966, pg. 387 (=Stati, OS); *Omonimie*, pg. 135; Valeria Guțu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, Editura Academiei, București, 1968 (=Guțu, *Morfologie*); V. Hodiș, *Propoziții subordonate omonime*, în CL, 1970, pg. 27 (=Hodis, *Propoziții*).

cuvânt transmite o informație semantică specifică, informație semantică care vizează contribuția lui la „interpretarea" propozițiilor în care apare. În altă ordine de idei, fiecare cuvânt are, în general, o singură reprezentare semantică, dar această semantică se diferențiază în variatele contexte în care cuvântul respectiv apare. De exemplu, cuvântul *carte* poate fi simultan interpretat fie ca un obiect fizic, fie ca transmițând informația semantică de „conținut al unei cărți". Într-un tip de exemplu ca *My book is three hundred pages long and is quite incomprehensible* („*Cartea* mea are trei sute de pagini și este aproape incomprehensibilă"), substantivul *book* („carte") reprezintă un caz de „sens multiplu"[290].

Omonimia lexicală a fost analizată, însă, în lingvistica străină, nu numai din punct de vedere semantic (vezi supra), ci și din perspectivă ***pragmatică***, având-se în vedere faptul că informația semantică a unui enunț cu organizare de propoziție sau de frază este determinată nu numai de informația semantică transmisă de constituenții săi, ci și de folosirea lor specifică[291]. Astfel, conjuncția *and* („și") este mai bogată în informație pragmatică decât în informație semantică. Din perspectivă pragmatică, *and* („și") include nu numai *adiționarea*, dar și trăsături cum ar fi *conexiunea* și *succesiunea*, în exemple ca: *Peter married Annie **and** Annie had a baby* („Petre s-a căsătorit cu Ana *și* Ana a avut un copil" și *Annie had a baby **and** Peter married Annie* („Ana a avut un copil *și* Petre s-a căsătorit cu Ana")[292].

O altă modalitate de definire a *omonimiei lexicale* în lingvistica străină este cea care recurge în cadrul acesteia la distincția dintre *omofonie* (omonimele cu aspect fonetic identic, cu pronunțare identică, la care s-a ajuns prin evoluție fonetică de la același etimon) și *omografie* (în aspectul scris, omonimele pot fi omografe, adică pot fi scrise identic). Astfel, cuvintele englezești *flower* („floare") și *flour* („făină") sunt omofone, dar nu și omografe. Există, însă, cuvinte care

---

[290] Kempson, *Theory*, pg. 83.
[291] Posner, *Semantics*, pg. 199.
[292] Posner, *Semantics*, pg. 183.

sunt scrise în același fel (sunt omografe), dar care nu se pronunță la fel (nu sunt omofone). Un exemplu în acest sens îl constituie cuvintele englezești *lead* („metal”) și *lead* („lesa câinelui”). Există, pe de altă parte, și cuvinte care se scriu diferit (nu sunt omografe), dar se pronunță în același fel (sunt omofone). Un exemplu este cel al cuvintelor englezești *site* („așezare”) și *sight* („vedere”)[293].

În lingvistica românească, ca reflectare a lingvisticii generale, există mai multe opinii în privința *definirii* omonimelor lexicale. Omonimia lexicală este considerată „un accident supărător” și chiar o piedică în actul de comunicare a ideilor[294], dar chiar și cei care consideră omonimia drept un fenomen negativ al limbii recunosc omonimelor posibilitatea de a servi ca mijloc de creare a ambiguității voite, „specifice jocului de cuvinte, epigramei și altor forme ale satirei și umorului”[295]. Unii lingviști tind să lărgească sfera conceptului de *omonimie lexicală*, fiind de părere că există omonimie lexicală ori de câte ori anumite cuvinte sau structuri analitice coincid în structura fonetică a semnificantului, dar au semnificate diferite, trimițând la realități diferite. Exemplu: *cer* „firmament” și *cer* „arbore”[296]. Alții restrâng sfera conceptului de omonimie lexicală, făcând-o dependentă de existența *etimoanelor* diferite pentru fiecare cuvânt înscris în seria omonimică. Exemplu: *bancă* „scaun lung pe care stau mai multe persoane”, din fr. *banc* și *bancă* „institut de credit care efectuează operații financiare”, din it. *banca*[297].

În ce ne privește, considerăm că relația omonimică se stabilește nu exclusiv între două sau mai multe etimoane ale unui cuvânt, ci între două sau mai multe cuvinte cu același semnificant. Definirea

---

[293] Posner, *Semantics*, pg. 68.

[294] I. Coteanu, Narcisa Bidu-Vrănceanu, Angela Forăscu, *Limba română contemporană*, Editura didactică și pedagogică, București, 1985, pg. 118 (=Coteanu ș.a., LRC).

[295] V. Șerban, I. Evseev, *Vocabularul românesc contemporan*, Editura Facla, Timișoara, 1978, pg. 187 (=Șerban, Evseev, *Vocabularul*).

[296] Iordan, Robu, LRC, pg. 266.

[297] Paula Diaconescu, *Omonimia și polisemia*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. 1, București, 1959, pg. 134 (=Diaconescu, *Omonimia*).

omonimiei lexicale exclusiv prin prisma existenţei obligatorii a etimoanelor diferite înseamnă trecerea în subsidiar a importanţei actului lingvistic şi a numărului semnificatelor, implicit a cuvintelor pe care un semnificant le poate dezvolta în comunicarea propriu-zisă.

Unul sau altul dintre omonimele lexicale poate fi utilizat în mod frecvent, dacă nu exclusiv, în contextele specifice unei anumite variante funcţionale a limbii literare sau în cadrul variantei populare şi familiare a limbii române. Aceasta este o problemă de distribuţie a termenilor şi a informaţiei semantice transmise de aceştia, în diverse variante ale limbii române. Dacă, de exemplu, *spătar* („rezemătoare de scaun") este folosit în limbajul colocvial, *spătar* („cureaua de ham care vine pe spatele calului") apare numai în enunţuri în care este vorba despre atelaj, despre cai în general, iar *spătar* („dregător la curtea domnească") apare numai în varianta limbii române vechi.

Un alt mod de definire, în lingvistica românească, a omonimelor lexicale este acela care încearcă stabilirea limitelor dintre *omonimia lexicală*, pe de o parte, şi *polisemie*, pe de altă parte. Aceste două modalităţi de existenţă a limbajului sunt fenomene sincronice, care au la bază faptul că acelaşi semnificant poate avea două sau mai multe semnificate. Problema delimitării celor două fenomene lingvistice, omonimia lexicală şi polisemia, nu este facilă, deoarece, atunci când un semnificant transmite mai multe informaţii semantice, nu este evident dacă este un caz de *polisemie* (un cuvânt care transmite mai multe informaţii semantice) sau un caz de *omonimie lexicală* (mai multe cuvinte cu acelaşi semnificant). Există, însă, câteva ***criterii*** cu ajutorul cărora se poate face distincţie între cuvintele polisemantice şi omonimele lexicale. În primul rând, când anumite cuvinte au aceeaşi organizare fonologică şi trimit toate la aceeaşi realitate extralingvistică, deci când toate „conţin acelaşi component semantic, acelaşi sem"[298], cuvintele respective sunt *polisemantice: baie* („scaldă"), *baie*(„încăperea în care ne spălăm"), *baie* („*scăldă-*

---

[298] Coteanu ş.a., LRC, pg. 124.

toare")[299]. În strânsă legătură cu criteriul anterior, se vorbește în literatura de specialitate românească despre *criteriul ruperii lanțului semantic*, adică, dacă lipsește o verigă de legătură, se poate vorbi de omonimie lexicală, în caz contrar, când sensul fundamental este prezent în cele secundare măcar printr-o caracteristică, se poate vorbi de polisemantism[300]. În ce ne privește, considerăm pertinent în distingerea omonimiei lexicale de polisemie *criteriul ruperii lanțului semantic* (vezi supra), lipsa unei mărci semantice comune făcând ca o variantă a unui cuvânt polisemantic să se despartă total de dominanta sa semantică constantă și să intre în relație de omonimie lexicală.

30. În lingvistica străină și românească se consideră că există mai multe ***grade*** de omonimie lexicală. Astfel, în lingvistica referitoare la alte limbi, se vehiculează ideea că există două tipuri de omonimie lexicală, și anume, ***omonimele semantice*** și ***omonimele etimologice***[301]. *Omonimele semantice* sunt omonimele lexicale care iau naștere printr-o dezvoltare divergentă a semanticii lor, de exemplu fr. *pas* - substantiv sau particulă de negație. *Omonimele etimologice* reprezintă omonimele lexicale care se creează printr-o dezvoltare convergentă a sunetelor în interiorul organizării lor fonologice. De exemplu, engl. *sound*, cu sensul de „sunet", vine din africanul *son*; lat. *sonus*, iar engl. *sound*, cu sensul „a căuta", vine din fr. *sonder*[302].

În privința *clasificării* omonimelor lexicale, în lingvistica românească s-a făcut distincție între ***omonimele lexicale parțiale***, care sunt două cuvinte diferite din punctul de vedere al informației semantice transmise și care coincid din punct de vedere fonetic la unele forme ale lor[303], și ***omonimele lexicale totale***, reprezentate de două cuvinte diferite din punctul de vedere al informației semantice pe care o transmit și care coincid din punct de vedere fonetic la toate

---

[299] Coteanu s.a., LRC, pg. 124.
[300] Diaconescu, *Omonimia*, pg. 150.
[301] Ullmann, *Grundzüge*, pg. 121.
[302] Ullmann, *Grundzüge*, pg. 121.
[303] Diaconescu, *Omonimia*, pg. 134.

formele lor[304]. Primele, omonimele lexicale *parțiale*, sunt cuvinte la care nu coincid toate formele paradigmei: *masă* „mobilă" și *masă* „mulțime" au forme diferite de plural: *mese-mase*. Cele de al doilea, omonimele lexicale *totale*, sunt cuvinte la care identitatea planului expresiei acoperă toate formele paradigmei: *arie* „suprafață" este omonim lexical total cu *arie* „melodie"[305].

O altă clasificare a omonimelor lexicale în lingvistica românească este aceea care face distincție între ***omonimia lexicală intolerabilă*** și ***omonimia lexicală tolerabilă***[306]. *Omonimia lexicală intolerabilă* conține omonime lexicale care au drept caracteristică faptul că toate formele lor sunt identice: *pupilă* „parte a ochiului" și *pupilă* „minoră aflată sub tutelă"[307]. Conceptul de omonimie lexicală intolerabilă se suprapune, până la un punct, din perspectiva semantică, peste ceea ce se numește ***omonimie lexicală totală***, identitatea tuturor formelor nefiind, însă, singura caracteristică a omonimelor lexicale intolerabile. Pentru a se înscrie în categoria omonimelor lexicale intolerabile este necesar ca omonimele lexicale să funcționeze în același grai și în aceeași variantă funcțională a limbii, altfel spus, ele trebuie să apară în contexte de același tip[308]. Cât privește ***omonimia lexicală tolerabilă***, aceasta conține omonime lexicale ale căror forme diferă printr-un detaliu fonetic, gramatical sau printr-unul stilistico-funcțional. De exemplu, *bárem* și *barém* au accent diferit și sunt părți de vorbire diferite[309].

Clasificarea omonimelor lexicale în omonime lexicale intolerabile și tolerabile este, în opinia noastră, cel puțin dintr-un punct de vedere, discutabilă. Ne referim la ***terminologia*** folosită pentru distingerea acestor două grade în cadrul omonimiei lexicale. Întrebarea care se pune este de către cine ar trebui tolerate sau nu omonimele

---

304 Diaconescu, *Omonimia*, pg.134.
305 Iordan, Robu, pg. 266.
306 Coteanu ș.a., LRC, pg. 119.
307 Coteanu ș.a., LRC, pg. 119.
308 Coteanu ș.a., LRC, pg. 119.
309 Coteanu ș.a., LRC, pg. 121.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

lexicale: de către limbă în ansamblul ei, de către emițătorul de mesaj lingvistic sau de către receptorul acestuia. Suntem de părere că termenii *omonimie lexicală parțială* și, respectiv, *omonimie lexicală totală* sunt mai puțin discutabili și mai potriviți realității lexico-semantice pe care o denumesc, pentru că ei fac distincție între cuvinte diferite din punctul de vedere al informației semantice transmise, care coincid fonetic la *unele* forme ale lor (omonimele lexicale *parțiale*) și cuvinte diferite din punctul de vedere al informației semantice transmise, care coincid fonetic la *toate* formele lor (omonimele lexicale *totale*).

O altă problemă care intervine în analiza omonimiei lexicale este aceea a distincției dintre ***omonimia lexicală***, pe de o parte, și ***ambiguitatea lexicală***, pe de altă parte. Pentru fenomenul multiplei interpretări semantice a unui semnificant se folosește în lingvistica străină și românească fie, cel mai frecvent, termenul *omonimie lexicală*[310], fie, uneori, termenul *ambiguitate lexicală*[311] (alături de cel de *ambiguitate sintactică*)[312], făcându-se și o *clasificare* a *ambiguității lexicale*[313]. Uneori, *omonimia lexicală* este definită apelându-se la termenul *ambiguitate* (omonimia lexicală reprezintă „fenomenul multiplei ambiguități a cuvintelor")[314], fapt care dovedește că nu există distincție clară între *omonimia* și *ambiguitatea* lexicală. Totuși, având în vedere faptul că *omonimia lexicală* este „un termen tradițional folosit pentru a denumi sensul nerelaționat al cuvintelor în context"[315], considerăm că *omonimele lexicale* există numai *paradigmatic*, contextul „dezomonimizându-le", în timp ce *cuvintele ambique* există

[310] *Terminologie*, pg. 22; Ullmann, *Grundzüge*, pg. 117; Iordan, Robu, LRC, pg. 266; Coteanu ș.a., LRC, pg. 118; Șerban, Evseev, *Vocabularul*, pg. 187.

[311] Kempson, *Theory*, pg. 123.

[312] Lyons, *Semantics*, vol. 2, pg. 396; H. Graeme, *Semantic interpretation and the resolution of ambiquity*, Cambridge, 1987, pg. 9 (=Graeme, *Ambiquity*); Chomsky, *Issues*, pg. 45.

[313] Kempson, *Four types of vagueness*, în *Theory*, pg. 124.

[314] Kempson, *Theory*, pg. 80.

[315] Kempson, *Theory*, pg. 80.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

exclusiv *sintagmatic*, contextul fiind cel care determină un cuvânt sau altul să devină ambiguu, fiecare cuvânt transmiţând o informaţie semantică specifică, corespunzând contribuţiei sale la informaţia semantică totală a contextului. Cu alte cuvinte, *omonimele lexicale* reprezintă mai multe cuvinte cu acelaşi semnificant *în contexte diferite*, iar *cuvintele ambigue* reprezintă acelaşi semnificant cu semnificate diferite *în acelaşi context*. Astfel, cuvântul *toc* (*toc* „de pantof", *toc* „de uşă", *toc* „instrument de scris") dezvoltă o serie ***omonimică lexicală*** exclusiv paradigmatic, necontextual, deoarece, introdus în context, cuvântul *toc* nu mai este omonim lexical, transmiţând o *singură* informaţie semantică. Cuvântul *bune*, însă, din contextul *Ea are picioare **bune***, poate însemna fie picioare „sănătoase" (fără varice, fără oase rupte, fără glezne slabe etc), fie picioare „frumoase", fie picioare care „funcţionează" bine (pentru o atletă sau o gimnastă). Cuvântul *bune*, deci, considerat paradigmatic, transmite o singură informaţie semantică, dar el devine *ambiguu* în context, transmiţând informaţii semantice diferite, în funcţie de intenţia subiectului vorbitor.

31. Omonimia lexicală însemnând mai multe cuvinte cu aceeaşi semnificant, se vorbeşte despre omonimie şi la alte nivele ale limbii[316], în special în *gramatică*. Omonimia în morfologie şi sintaxă

---

[316] S-au făcut referiri la omonimie şi în *fonologie*. Admiţând că există un paralelism între neutralizarea opoziţiilor lexicale şi neutralizarea în fonologie (A. Avram, *Omonimia şi sinonimia în fonologie*, în SCL, 1962, nr. 1, pg. 9 (=Avram, *Omonimia*), neutralizarea opoziţiilor fonologice poate fi interpretată ca un caz particular al *omonimiei*. Fie că se numeşte *omonimie fonologică* (Bally, *Linquistique*, pg. 177), fie că neutralizarea în fonologie poartă numele de *omofonie* (Avram, *Omonimia*, pg. 10), avem a face cu acelaşi fenomen fonologic: acelaşi sunet reprezintă două unităţi fonologice diferite. Exemplu: înainte de *b, d, g* este posibilă, în scris, numai sonora *z*, în timp ce, înainte de *p, t, k* apare, în scris, surda *s*. Cele două consoane fricative *z* şi s sunt „variante ale arhimorfemului *s*" (Avram, *Omonimia*, pg. 11). Un alt tip de exemplu de omonimie fonologică este acela care se manifestă în cazul consoanelor surde şi sonore, în poziţie finală, în limba germană. În cadrul substantivelor *Rad* („bicicletă") şi *Rat* („sfat"), sunetele *d* şi *t* sunt citite la fel (E. Coşeriu, *Einführung in*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

reprezintă, ca și omonimia lexicală, același semnificant care transmite informație diferită, la acest nivel informația nemaifiind semantică, ci *gramaticală.*

Ca și sinonimia gramaticală (vezi paragraful 3), omonimia în morfologie și sintaxă a fost puțin cercetată în lingvistica românească [317], lucrarea noastră găsindu-și, astfel, justificarea.

Constatările noastre privind *omonimia gramaticală* se bazează pe eșantionul de texte folosit și la *sinonimia gramaticală* (vezi paragraful 3).

E. Omonimia morfologică

32. Plecând, ca și în cazul sinonimiei morfologice (vezi paragraful 4), tot de la opinia lui Hjelmslev, potrivit căreia limbajul are două laturi, și anume, *expresia* și *conținutul*, existând o *formă* și o *substanță* a expresiei și o *formă* și o *substanță* a conținutului[318], considerăm că extinderea semnificației termenului de *omonimie* de la nivelul lexical la nivelul morfologic este justificată, deoarece, așa cum în lexic există semnificante identice care transmit informație *semantică* diferită, tot așa, în morfologie, avem a face cu asocierea unor semnificante fonologic identice, care transmit informație *morfologică* diferită. Exemplu: *să fi citit* (conjunctiv perfect) - *să fi citit* (prezumtiv perfect). Ca și în cazul omonimiei lexicale, unde se vorbește despre *grade de omonimie lexicală* (vezi paragraful 30), suntem de părere că există *grade* diferite și în cadrul *omonimiei*

---

die Allgemeine Sprachwissenschaft, Tübingen, 1988, pg. 212 (=Coșeriu, *Einführung*). De asemenea, în italiană, opoziția dintre *e* deschis și *e* închis funcționează numai în poziție accentuată, iar în poziție neaccentuată, această opoziție este neutralizată. Substantivul *legge* are un *e* deschis și se deosebește prin aceasta de *e* din *legge* cu *e* închis; *leggiamo* va fi, însă, rostit cu *e* închis. (Coșeriu, *Einführung*, pg. 212). Întrebarea pe care ne-o punem în mod justificat este dacă la nivel fonologic se poate vorbi despre omonimie. La orice nivel s-ar situa, omonimia presupune existența unei informații semantice sau gramaticale. Or, de exemplu, surda *s* și, respectiv, sonora *z* nu transmit nici un fel de informație. Ele reprezintă variante ale arhifonemului *s*.

[317] Vezi nota 289.

[318] Graur, Stati, Wald, *Tratat*, pg. 185-190.

morfologice. Astfel, dacă două sau mai multe *semnificante* fonologic identice transmit ***informație gramaticală de tip categorial*** diferită, avem a face cu *omonime morfologice de gradul I*. Exemplu: „Ești steaua *lui* Verde-împărat - duhul nemântuit?" (L. Blaga, pg. 147) (*lui* - articol hotărât proclitic în *genitiv*); „N-am dreptate, nene Costică? sfârși Grigore adresându-se deodată *lui* Dumescu". (L. Rebreanu, pg. 546) (*lui* - articol hotărât proclitic în *dativ*). Dacă, însă, două sau mai multe semnificante fonologic identice aparțin unor ***părți de vorbire diferite***, avem a face cu *omonime morfologice de gradul al 2-lea*. Exemplu: *articolul nehotărât o* este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele* personal în acuzativ *o*, cu verbul auxiliar *a avea*, în forma sa invariabilă *o*, din structura viitorului popular, cu ***numeralul*** cardinal *o* și cu *interjecția o*! (vezi paragraful 38).

În privința semnificantelor fonologic identice, care sunt omonime din punct de vedere morfologic, facem distincție între semnificantele identice reprezentate de *flectivele propriu-zise* (*ă* din *fată*), semnificantele identice reprezentate de *cuvintele-flectiv* (*ai* din *ai cântat*) și semnificantele identice reprezentate de *structurile morfologice analitice* (*voi fi citit*). Analizăm **omonimia morfologică** în funcție de aceste ***tipuri*** de semnificante fonologic identice.

I. Omonimia morfologică la nivelul flectivelor

1. *Flective nominale*

Din grupa *flectivelor nominale*[319] luăm în discuție simultan, *flectivele substantivale* și *flectivele adjectivale* deoarece flexiunea substantivală și, respectiv, cea adjectivală, cuprind în limba română,

[319] Pentru descrierea și analiza flectivelor nominale românești, vezi Guțu, *Morfologie*, pg. 61 ș.u.; Paula Diaconescu, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, 1970, pg. 157-159; A. Avram, *Pe marginea unei morfologii structurale a limbii române*, SCL, 1969, nr. 4, pg. 433-455; Dimitriu, GLRM, pg. 78 ș.u., 168 ș.u.; Anca Belchiță, *Flexiunea nominală în gramatica transformațională a limbii române*, SCL, 1969, nr. 4, pg. 415-426.

în principiu, flective comune[320]. Astfel, atât flexiunea substantivală, cât și cea adjectivală, conțin două clase de flective, și anume, *desinențele* și *articolul hotărât enclitic.* Flectivele substantivale și adjectivale sunt susceptibile de a exprima informație *morfologică* diferită, ceea ce determină ***omonimii specifice*** la nivel morfologic.

În ceea ce privește clasa *desinențelor nominale omonime*, în general, desinențele adjectivale se întâlnesc şi la substantiv. Pe lângă desinențele comune cu adjectivul, însă, substantivul are și desinențe diferite de cele ale adjectivului (de exemplu **-o** de la substantivele feminine, la singular vocativ: *fato*! sau **-uri** de la substantivele neutre și câteva feminine la plural „*lucruri*, *mâncăruri*). Spre deosebire de substantive, însă, care au desinențe pentru toate cele trei genuri existente în limba română, masculin, feminin și neutru, adjectivele (mai exact, unele dintre ele) au desinențe numai pentru două genuri, și anume, *masculin* și *feminin*. De asemenea, față de substantive, la care desinențele sunt morfeme propriu-zise, ele marcând categoriile gramaticale de gen, număr și caz, la adjective, desinențele contribuie la indicarea *formelor* de gen, număr şi caz, deoarece, la adjectiv, genul, numărul și cazul nu sunt categorii gramaticale[321].

Pe lângă *desinențe*, un alt flectiv comun al substantivului și adjectivului este *articolul hotărât enclitic.* La substantiv, articolul

---

[320] Nu luăm în discuție din perspectiva omonimiei morfologice la nivel de flectiv flectivele aglutinate *altor* părți de vorbire decât substantivul și adjectivul. Astfel, în pronumele *însul, însa, înșii, însele; dânsul, dânsa, dinșii, dânsele; vreunul, vreuna, vreunii, vreunele; altul, alta, alții, altele, secvențele* **-l**, **-a**, **-i** și **-le** sunt articole hotărâte numai prin *origine*, nu și prin funcție, întrucât ele nu individualizează, așa cum se întâmplă la substantiv. Aceeași situație este și în cazul *numeralelor* ordinale *întâiul, întâia, întâii, întâiele, întâiului; primul, prima, primii, primele, primului; a doua, a treia, a patra* etc, în structura cărora articolul hotărât nu individualizează ci este un *element formativ*, comparabil cu sufixele lexicale. De asemenea, articolul hotărât care apare în structura unor prepoziții are doar funcția de a deosebi prepozițiile respective (*înaintea, împrejurul, în spatele*) de cuvintele pe baza cărora s-au format (*întainte, împrejur, în spate*) (Dimitriu, GLRM, pg. 173-174).

[321] Vezi în acest sens Dimitriu, GLRM, pg. 16, care afirmă că existența categoriilor gramaticale de gen, număr și caz este posibilă „doar la entități, nu și la „caracteristicile" calitative sau cantitative ale acestora".

hotărât enclitic face parte din structura substantivului, deoarece a devenit un morfem[322], indicând, ca și desinența, categoriile gramaticale de gen, număr și caz ale substantivului cu care s-a aglutinat. Unitatea lexicală alcătuită din substantivul comun și articolul hotărât enclitic este echivalentă cu unitatea lexicală formată din radicalul substantivului și desinența sa[323]. Dacă în structura substantivului apar atât desinența, cât și articolul hotărât enclitic, categoriile gramaticale de gen, număr și caz sunt marcate redundant. Există, însă, și forme ale articolului hotărât enclitic care, înlocuind desinența, se adaugă direct radicalului, asemănător articolului hotărât enclitic cu desinența fiind, în acest caz, și mai evidentă: *cas-a, iarb-a, tat-a* etc. Exemplu: „Subt iarb*a* cerului zborul ți-l pierzi" (L. Blaga, pg. 109).

Articolul hotărât enclitic afectează flexiunea *adjectivului*[324] numai în situațiile în care acesta precedă substantivul și nu este precedat, la rândul său, de un adjectiv pronominal, structuri în care se vorbește despre o *articulare indirectă a substantivului*[325]. Exemplu: „Bătrânu*l* zeu încremeni fără grai". (L. Blaga, pg. 75). Nu primesc niciodată articolul hotărât enclitic adjectivele invariabile de tipul *așa, bine, gata, gri*, indiferent de faptul că preced substantivul sau urmează substantivului nearticulat sau articulat: *așa bărbat; lucrare(a) gata*. Articolele hotărâte enclitice fuzionează[326] cu desinența formelor adjectivale, constituind „grupări morfemice având caracterul unor forme sintetice, deci alcătuite din elemente indisociabile, care se succed într-o ordine fixă"[327].

---

[322] Despre articolul hotărât enclitic, flectiv al substantivului, privit ca un *morfem gramatical propriu-zis*, vezi Dimitriu, GLRM, pg. 85 ș.u., iar despre articolul hotărât enclitic, flectiv al substantivului, privit ca *morfem al categoriei determinării*, vezi Guțu, *Morfologie*, pg. 77-81.

[323] Dimitriu, GLRM, pg. 88.

[324] Pentru descrierea și analiza flectivelor adjectivale în limba română, vezi Guțu, *Morfologie*, pg. 105-108; Dimitriu, GLRM, pg. 228-231.

[325] Dimitriu, GLRM, pg. 199.

[326] Uneori, articolul hotărât enclitic, ca și la substantive, înlocuiește desinența. Astfel, articolul hotărât feminin singular -a înlocuiește desinența -ă la tipul de adjective *bună - buna* și desinența -e la tipul *roșie - roșia* (Dimitriu, GLRM, pg. 200).

[327] Guțu, *Morfologie*, pg. 120.

1. a) ***Desinențe***[328] ***nominale omonime***

33. La substantivele[329] aflate la *singular*, omonimiile dezvoltate sunt omonimii de *gen* și de *caz*. Astfel, desinențele -**ă** și -**e** de la substantivele *feminine nominativ-acuzativ* sunt omonime morfologic cu desinențele -**ă** și -**e** de la substantivele *masculine, nominativ-acuzativ* (*creangă; popă; lume, rege*)[330]. Exemple: „În codru o creang*ă* se-ndoaie". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 255) (feminin, nominativ); „Lumina prin arc de fereastr*ă*/E-albastră". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 257) (feminin, acuzativ); „Pop*ă*-i ăsta?" (L. Rebreanu, pg. 87) (masculin, nominativ); *Am un tată bun.* (masculin, acuzativ); „Cu proporțiuni neschimbate - o lum*e* înmiit de mare și alta înmiit de mică ar fi pentru noi tot atât de mare". (M. Eminescu, pg. 24) (feminin, nominativ); „Cine știe dacă nu trăim într-o lum*e* microscopică". (M. Eminescu, pg. 24) (feminin, acuzativ); „Când a nopții întunerec-înstelatul reg*e* maur - /Lasă norii lui molateci înfoiați în pat ceresc". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 265) (masculin, nominativ); „Au zidit munt*e* pe munt*e* în antica lui trufie". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 268) (masculin, acuzativ).

Desinențele -**u** vocalic și -**u** semivocalic de la substantivele *masculine nominativ-acuzativ* sunt omonime morfologic cu desinențele -**u** vocalic și -**u** semivocalic de la substantivele *neutre nominativ-acuzativ* (*codru; sceptru; leu; brâu*). Exemple: *Acest codru este adânc.* (masculin, nominativ); „Să-mi iau rol de arbitr*u*". (Cezar Petrescu, pg. 118) (masculin, acuzativ); *Fiecare centru presupune o periferie.* (neutru,

---

[328] *Desinența* reprezintă morfemul propriu-zis care la *substantiv* marchează categoriile gramaticale de gen, număr și caz, contribuind la existența substantivului respectiv, iar la *adjectiv* contribuie la indicarea *formelor* de gen, număr și caz. (Pentru definirea *desinenței*, vezi Dimitriu, GLRM, pg. 78; 16).

[329] Luăm în discuție, din perspectiva omonimiei morfologice, numai substantivele *comune* românești, nu și cele ***proprii***, deoarece, la substantivele proprii, flectivele apar cu un *grad sporit de neregularitate* (distincția nearticulat-articulat poate să nu apară la toate formele cazuale ale unui singur substantiv, opoziția de număr nu se realizează la toate „unitățile" cu aceleași particularități formale etc) (Dimitriu, GLRM, pg. 110).

[330] Pentru o listă completă a desinențelor omonime la substantiv, vezi Dimitriu, GLRM, pg. 139 și 140.

nominativ); „Pune-i un sceptr*u*-n mână, sceptrul mării”. (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 264) (neutru, acuzativ).

Omonimia morfologică de *gen* (feminin-masculin și, respectiv, masculin-neutru) poate fi **dezomonimizată** avându-se în vedere *radicalul* substantivelor în discuție, radical care trimite la o noțiune încadrabilă într-un gen sau altul, iar omonimia morfologică *cazuală* nominativ-acuzativ este dezomonimizată luându-se în considerație *topica obiectivă* în limba română, și anume, faptul că nominativul-subiect este situat, de regulă, în stânga verbului-predicat, în timp ce acuzativul-complement direct urmează, de obicei, verbului-predicat.

Comparând desinențele substantivale pentru singular *nominativ-acuzativ* cu desinențele substantivale pentru singular *genitiv-dativ*, se observă că pentru substantivele *masculine* și *neutre*, desinențele sunt omonime[331]. Forma flexionară de *genitiv-dativ*, la singular, dezvoltă diverse omonimii. Astfel, desinența -e de la substantivele *masculine genitiv-dativ* este omonimă morfologic cu desinența -e de la substantivele *feminine genitiv-dativ* (***al, a, ai, ale***) ***unui frate; unui frate;*** (*al, a ai, ale*) *unei doamne; unei doamne*).

Desinența **-u** vocalic de la substantivele *masculine genitiv-dativ* este omonimă morfologic cu desinența **-u** vocalic de la substantivele *neutre genitiv-dativ* (*al, a, ai, ale unui codru; unui codru*; (*al, a, ai, ale*) *unui teatru, unui teatru*).

Omonimia morfologică cazuală *genitiv-dativ* poate fi **dezomonimizată**, în principiu, identificându-se *regentul* de tip *nominal* sau *verbal* al substantivelor ce includ desinențe omonime. În tipul de exemplu *Casa* ***unui frate*** *este încăpătoare*, substantivul *unui frate* este în cazul genitiv, deoarece regentul său este unul de tip nominal: *casa*, în timp ce substantivul *unui frate*, din tipul de exemplu ***Îi dau unui frate*** *bani*, este la cazul dativ, pentru că determină verbul *dau*.

---

331 Fac excepție substantivele *tată* și *popă*, pentru care desinențele de nominativ-acuzativ pot fi diferite de desinențele de genitiv-dativ, întocmai ca substantivele feminine, care prezintă desinențe de nominativ-acuzativ diferite de desinențele de genitiv-dativ. Exemple: ***popă - popii; casă - casei.***

La *plural*, omonimia desinenţelor de la nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ este generală. Nu se face distincţie la plural între desinenţele de nominativ-acuzativ şi cele de genitiv-dativ ale substantivelor comune româneşti. Astfel, pentru plural, formele flexionare de nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ dezvoltă omonimii variate.

Desinenţa **-e** de la substantivele *feminine* este omonimă morfologic cu desinenţa **-e** de la substantivele *neutre*. (*case, teatre*). Exemple: „Şi se-ncheagă prin naltele done/Fantome". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 257) (feminin, nominativ); „Pretutindeni pe drumuri, subt cer şi prin case". (L. Blaga, pg. 99) (feminin, acuzativ); *Acoperişurile unor case sunt înalte.* (feminin, genitiv); *Li se construiesc unor case etaje.* (feminin, dativ); *Aceste teatre îşi dechid stagiunea astăzi.* (neutru, nominativ); „Radu îi intinse o mână fără oase". (Cezar Petrescu, pg. 118) (neutru, acuzativ); *Programul unor teatre nu corespunde.* (neutru, genitiv); *Li s-a conferit unor teatre autonomie.* (neutru, dativ).

Desinenţa **-i** final asilabic postconsonantic de la substantivele *feminine* este omonimă morfologic cu desinenţa **-i** final asilabic postconsonantic de la substantivele *masculine* (*flori, poeţi*). Exemple: „Şi flor*i* şi crenge şi stele/În ciuda mea taine îmi spun". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 255) (feminin, nominativ); „Cu dumbrăv*i* de laur verde şi cu lunci de chiparos". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 265) (feminin, acuzativ); *Mirosul unor flori este puternic* (feminin, genitiv); *Li s-a pus unor flori preţ ridicat* (feminin, dativ); „Şi-ţi zici: orice-ar spune prea mulţii gureştii poeţ*i*". (L. Blaga, pg. 97) (masculin, nominativ); „Cine ştie dacă nu vede fiecare din oamen*i* toate celea într-alt fel". (M. Eminescu, pg. 24) (masculin, acuzativ); *Concepţia unor oameni este diferită.* (masculin, genitiv); *Le spun unor oameni să plece.* (masculin, dativ).

Desinenţa **-i** semivocalic de la substantivele *masculine* este omonimă morfologic cu desinenţa **-i** semivocalic de la substantivele *feminine* şi cu desinenţa **-i** semivocalic de la substantivele *neutre* (*fii, familii, seminarii*). Exemple: „Fără de număr sunteţi fi*i* ai faptei". (L.

Blaga, pg. 99) (masculin, nominativ); *Are doi fii.* (masculin, acuzativ); *Comportamentul unor fii este reprobabil.* (masculin, genitiv); *Le-a propus unor fii să plece.* (masculin, dativ); „Sunt numai prefăcătorii. Mofturi". (Cezar Petrescu, pg. 118) (feminin, nominativ); *Vin din depărtatele sălbăticii.* (feminin, acuzativ); *Viața unor familii este grea.* (feminin, genitiv); *Unor familii li se oferă ajutor social.* (feminin, dativ); *Multe seminarii sunt interesante.* (neutru, nominativ); *Este as în multe domenii.* (neutru, acuzativ); *Orele unor seminarii trec greu.* (neutru, genitiv); *Unor seminarii li s-au acordat patru ore.* (neutru, dativ).

Desinența **-uri** de la substantivele *neutre* este omonimă morfologic cu desinența **-uri** de la substantivele *feminine* (*lucruri, mâncăruri*). Exemple: „Se ridică veac*uri* fierbinți". (L. Blaga, pg. 106). (neutru, nominativ); „Câteodată iubesc lucr*uri* cari nu-mi răspund". (L. Blaga, pg. 105) (neutru, acuzativ; *Finalul unor visuri este tragic.* (neutru, genitiv); *Ei acordă unor lucruri importanță prea mare.* (neutru, dativ); *Multe certuri sunt fatale.* (feminin, nominativ); *A cumpărat mâncăruri speciale.* (feminin, acuzativ); *Din cauza unor lipsuri trăiește greu.* (neutru, genitiv); *Unor vremuri trecute li s-au închinat cântece.* (neutru, dativ).

La plural, omonimia morfologică desinențială *cazuală* poate fi **dezomonimizată** în context, și anume, atunci când, în *topica obiectivă*, substantivul satisface valența din stânga verbului-predicat, este în cazul *nominativ*, iar când substantivul umple golul din dreapta verbului-predicat, este în *acuzativ*. Când substantivul are un regent de tip *nominal* sau este precedat de o propoziție sau locuțiune prepozițională specializată pentru genitiv (*asupra, contra, în fața* etc), este în cazul *genitiv*, iar când substantivul determină un verb sau este precedat de o prepoziție specializată pentru dativ (*grație, datorită, mulțumită* etc), este în cazul *dativ* (vezi supra).

În privința cazului *vocativ*, desinențele de la substantivele *masculine, feminine* și *neutre* la *vocativ* singular sunt omonime morfologic cu desinențele de la substantivele *masculine, feminine* și *neutre*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

la *nominativ-acuzativ* singular[332]. Exemple: „Nu mă omorî, tată!" (L. Rebreanu, pg. 209); „Frat*e*, o boală învinsă ți se pare orice carte". (L. Blaga, pg. 130); „De ce m-ai trimis în lumină, mam*ă*?" (L. Blaga, pg. 92); „Te chiemi: /Vino, lum*e*! (L. Blaga, pg. 65).

Observație. În cazul numelor proprii (de care nu ne ocupăm în această descriere), la *masculin* și *feminin* singular, forma de vocativ este omonimă cu forma flexionară de nominativ-acuzativ. Exemple: „Și le-ntrebăm de tine, *Elohim*!" (L. Blaga, pg. 126); „Îl vezi, fetița mea, *Ana?*" (L. Blaga, pg. 167).

La *plural*, pentru toate genurile, desinențele de vocativ sunt omonime morfologic cu desinențele de nominativ-acuzativ plural[333]. Exemple: „Sculați, boier*i*, cu rânduitele bresle!" (L. Blaga, pg. 209) (masculin); „Făpt*uri*, care-ați fost, unde vă țineți? (L. Blaga, pg. 111) (feminin); *Dealuri, ascultați!* (neutru).

Când vocativul are forme omonime din punct de vedere morfologic cu nominativul există anumite caracteristici contextuale care **dezomonimizează** omonimia cazuală, și anume: intonația specifică pentru vocativ, ocurența nominativului cu structuri care au referent *persoana a treia*, utilizarea vocativului în structuri care au referent pentru persoana *a doua* etc.

La *adjectiv*[334], pentru *masculin singular*, formele de nominativ-acuzativ și genitiv-dativ ale adjectivelor sunt întotdeauna omonime morfologic. Astfel, desinențele **-u** vocalic, **-u** semivocalic și **-e** de la adjectivele *masculine nominativ-acuzativ* sunt omonime morfologic cu desinențele **-u** vocalic, **-u** semivocalic și **-e** de la adjectivele *masculine genitiv-dativ* (*negru, greu, mare*). Exemple: „Turn negr*u* stă în picioare". (L. Blaga, pg. 112) (acuzativ); *Stofa taiorului albas-*

---

[332] La substantiele *masculine* și *feminine* aflate în cazul vocativ singular pot apărea și desinențe specifice cazului vocativ: **-e** pentru masculin (*băiete!*) și **-o** pentru feminin (*fato!*).

[333] Substantivele *masculine* și *feminine* și *neutre* la plural pot primi la vocativ desinența specifică **-lor**: *fraților! fetelor! dealurilor!*

[334] Pentru o listă completă cu desinențele omonime la adjective din limba română, vezi Dimitriu, GLRM, schema nr. 1.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

tru este scumpă. (genitiv); *Îi spun copilului negru o poveste.* (dativ); „În sângele oilor noaptea pădurii e vis lung și gre*u*". (L. Blaga, pg. 112) (nominativ); *Am un coleg nou.* (acuzativ); *Nota examenului greu a fost mică.* (genitiv); *I-am dat profesorului nou un calendar.* (dativ); *Cornul este mare.* (nominativ); „La trecutu-ți mare, mare viitor". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 11) (acuzativ); *Glazura cornului mare este de ciocolată.* (genitiv); *I-am dat băiatului mare o carte.* (dativ).

Omonimia cazuală *nominativ-acuzativ - genitiv-dativ* dezvoltată de către desinențele adjectivelor *masculine* la *singular* (vezi supra) poate fi **dezomonimizată** avându-se în vedere *cazul* la care se află regentul de tip nominal al adjectivului. Astfel, în tipul de exemplu „Turn negr*u* stă în picioare". (L. Blaga, pg. 113), adjectivul *negru* este în *nominativ* pentru că regentul său nominal, substantivul *turn*, este în nominativ, în timp ce, în tipul de exemplu „Visează lapte albastr*u* furat din stâni". (L. Blaga, pg. 112), adjectivul *albastru* este în *acuzativ*, deoarece regentul său, substantivul *lapte*, este în acuzativ.

La *plural*, desinențele **-i** vocalic, **-i** semivocalic, **-i** final asilabic postconsonantic, de la adjectivele masculine *nominativ-acuzativ* sunt omonime morfologic cu desinențele **-i** vocalic, **-i** semivocalic și **-i** final asilabic postconsonantic de la adjectivele masculine *genitiv-dativ* (*negri, roșii, mari*). Exemple: „Plopi negr**i** vestind sub pământuri soarele". (L. Blaga, pg. 111) (nominativ); „Din macii negr*i* de subt pământ". (L. Blaga, pg. 109) (acuzativ); *Prețul pantofilor albaștri este ridicat.* (genitiv); *Spun copiilor negri o poveste.* (dativ); „Intră - câni roși*i* și griji". (L. Blaga, pg. 113) (nominativ); „Fetele stânilor - își freacă de lună umerii go*i*". (L. Blaga, pg. 112) (acuzativ); *Culoarea pantofilor noi este frumoasă.* (genitiv); *Le dau copiilor proprii sfaturi.* (dativ); „Ochii tăi mar*i* caută-n frunza cea rară". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 256) (nominativ); „Ne pare lumina din ochii tăi verz*i*". (L. Blaga, pg. 109) (acuzativ); *Cărțile copiilor mari sunt interesante.* (genitiv); *Le spun copiilor mari povești.* (dativ).

Pentru *feminin singular*, desinențele de *nominativ* sunt omonime morfologic cu desinențele de *acuzativ*. Astfel, desinențele **-ă** și

-e, de la adjectivele *feminine* în *nominativ* sunt omonime morfologic cu desinențele -ă și -e de la adjectivele *feminine* în *acuzativ* (*plină, subțire*). Exemple: „Pieptul de dor, fruntea de gânduri ți-e plin*ă*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 256) (nominativ); „Spre-a coperi cu-espresia adânc*ă*/Unei simțiri adevărate - niște mofturi". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 258) (acuzativ); *O lumânare subțire arde.* (nominativ); *Vreau să public poezia mea cea mare.* (acuzativ).

Desinențele formei flexionare de genitiv-dativ ale adjectivelor *feminine* la *singular* sunt omonime morfologic cu desinențele de nominativ-acuzativ și genitiv-dativ ale adjectivelor *feminine* la *plural*. Astfel, desinențele -e, -i semivocalic, -i final asilabic postconsonantic și -le, de la adjectivele *feminine* la *singular*, în cazurile *genitiv-dativ* sunt omonime morfologic cu desinențele -e, -i semivocalic, -i final asilabic postconsonantic și -le, de la adjectivele *feminine* la *plural*, în cazurile nominativ-acuzativ și genitiv-dativ (*bune, noi, mari, grele*). Exemple: „Prin bolta ferestrei îngust*e*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 254) (singular, genitiv); *Îi dau studentei bune cursul.* (singular, dativ); „Ce frumoas*e*/Pot fi pentru oricine". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 258) (plural, nominativ); „Peste spaima noastră de enigme moart*e*". (L. Blaga, pg. 109) (plural, acuzativ); *Răspunsurile studentelor bune impresionează.* (plural, genitiv); *Le ofer studentelor bune testele.* (plural, dativ); *Cursul gândirii proprii este imprevizibil.* (singular, genitiv); *I-am dat studentei noi telefon.* (singular, dativ); „Amurg și ghindă, frunze roșii cad". (L. Blaga, pg. 243) (plural, nominativ); „Cenușa a-mpietrit pe vetrele pusti*i*". (L. Blaga, pg. 262) (plural, acuzativ); *Cărțile scriitoarelor noi sunt imediat cumpărate.* (plural, genitiv); *Le ofer studentelor noi cărțile.* (plural, dativ); *Haina fetei mari este lungă.* (singular, genitiv); *Îi cer scriitoarei mari un autograf* (singular, dativ); *Gogoșile fierbinți sunt gustoase.* (plural, nominativ); „Pe sub zările fierbinți/Sună secerea din zimți". (L. Blaga, pg. 238) (plural, acuzativ); „Produs al aerului soarele ar fi, /al vremuirii, joc al unor pământeșt*i* stihii". (L. Blaga, pg. 311) (plural, genitiv); *Li s-a oferit revistelor românești un spațiu mai larg.* (plural, dativ); *Zilele vieții grele au trecut.*

(singular, genitiv); *Îi asigur spațiu larg problemei grele.* (singular, dativ); *Clipele grele trec încet.* (plural, nominativ); *Făceam probleme grele de matematică.* (plural, acuzativ); *Arma femeilor mișele este răzbunarea.* (plural, genitiv); *Le dau testelor grele atenția cuvenită* (plural, dativ).

Omonimia morfologică de *număr* și de *caz* de la nivelul substantivelor *feminine* (singular, genitiv-dativ - plural, nominativ-acuzativ, genitiv-dativ) (vezi supra) poate fi **dezomonimizată** luându-se în considerație *numărul* (singular sau plural) și *cazul* (nominativ-acuzativ sau genitiv-dativ) la care se află regentul nominal al adjectivului. Astfel, în tipul de exemplu *Îi dau studentei bune cursul*, desinența -e este desinență de *singular*, feminin, deoarece regentul adjectivului *bune* este un substantiv la singular, în timp ce, în tipul de exemplu *Răspunsurile studentelor bune impresionează*, desinența -e este o desinență de *plural*, feminin, pentru că regentul adjectivului *bune* este un substantiv la plural. În tipul de exemplu *Cărțile scriitoarelor noi sunt imediat cumpărate*, desinența **-i** este desinență de ***genitiv***, deoarece regentul adjectivului *noi*, substantivul *scriitoarelor* este în cazul genitiv, iar desinența **-i**, din tipul de propoziție *Le ofer studentelor noi cărțile* este desinență de ***dativ***, pentru că regentul adjectivului *noi*, substantivul *studentelor*, se află în cazul dativ.

1. b) ***Articole hotărâte enclitice omonime***

34. Singurul tip de articol-flectiv al *substantivului* comun românesc este *articolul hotărât enclitic*.

Pentru *singular*, forma flexionară articulată de *nominativ-acuzativ* dezvoltă diverse omonimii. Articolul hotărât enclitic **-a** de la substantivele *feminine* este omonim morfologic cu articolul hotărât enclitic și desinența **-a** (morfem mixt) de la substantivele *feminine*

(*nirvana, cola*)[335] și cu articolul hotărât enclitic -a[336] de la unele substantive *masculine*. Exemple: „Țărân*a* va seca poveștile". (L. Blaga, pg. 108) (feminin, nominativ); „Peste spaim*a* noastră de enigme moarte". (L. Blaga, pg. 109) (feminin, acuzativ); *Nirvana este un tărâm greu accesibil*. (feminin, nominativ); *Beau o cola*. (feminin, acuzativ); *Tata lucrează*. (masculin, nominativ); *Îl văd pe tata*. (masculin, acuzativ).

Articolul hotărât enclitic -l de la substantivele *masculine* este omonim morfologic cu articolul hotărât enclitic -l de la substantivele *neutre*. Exemple: „Trece prin sori vecini/porumbelu*l* sfântului duh". (L. Blaga, pg. 108) (masculin, nominativ); „Închid cu pumnu*l* toate izvoarele". (L. Blaga, pg. 83) (masculin, acuzativ); „Ceru*l* se dăruiește apelor de jos". (L. Blaga, pg. 82) (neutru, nominativ); „Vreau să-mi dau sufletu*l*". (L. Blaga, pg. 87) (neutru, acuzativ).

Pentru *plural*, forma flexionară de nominativ-acuzativ include omonimia morfologică dintre articolul hotărât enclitic -le pentru substantivele *feminine* și articolul hotărât enclitic -le de la substantivele *neutre*. Exemple: „Subt porți ființe*le* somnului intră". (L. Blaga, pg. 113) (feminin, nominativ); „Nu le călca soră lumini*le* - dediței vineți". (L. Blaga, pg. 111) (feminin, acuzativ); „Dar cuvinte*le* sunt lacrimile celor ce ar fi voit/așa de mult să plângă". (L. Blaga, pg.79) (neutru, nominativ); „Cu chiote*le*-ți de lumină". (L. Blaga, pg.65) (neutru, acuzativ).

Omonimia *cazuală nominativ-acuzativ* dezvoltată de articolele hotărâte enclitice **-a, -l** și **-le** de la substantivele feminine, masculine și neutre (vezi supra) este **dezomonimizată** contextual, avându-se în vedere, ca și în cazul omonimiei cazuale *desinențiale* nominativ-acuzativ (vezi paragraful 33), faptul că, în limba română, în *topica obiectivă*, nominativul-subiect umple golul din *stânga* verbului-predicat, în

---

[335] În legătură cu *morfemul mixt* -a de la unele substantive comune românești feminine, vezi Laura Vasiliu, *Desinența -a în lima română*, în LR, 1985, nr. 5, pg. 491-496; Dimitriu, GLRM, pg. 82.

[336] Nu luăm în discuție -a de la substantivele feminine la singular de tipul *șa, para*, pentru că, în aceste cazuri, -a nu este funcțional și, deci, nu este morfem.

timp ce acuzativul-complement direct urmează verbului-predicat.

La singular, forma flexionară de *genitiv-dativ* conține omonimia morfologică dintre articolul hotărât enclitic **-lui** de la substantivele *masculine* și articolul enclitic **-lui** de la substantivele *neutre*. Exemple: „Peste mieii uciși de puterile codru*lui*". (L. Blaga, pg. 112) (masculin, genitiv); *Îi spun* ***codrului*** *o poveste veche.* (masculin, dativ); „Azi tac aici, și golul mormântu*lui*/îmi sună în urechi ca o talangă de lut". (L. Blaga, pg. 87) (neutru, genitiv); *Îi dăruiesc* ***somnului*** *noaptea.* (neutru, dativ).

Forma flexionară de *genitiv-dativ* include și omonimia morfologică dintre articolul hotărât enclitic **-i** de la substantivele *feminine* și articolul hotărât enclitic **-i** de la unele substantive *masculine*. Exemple: „Cai galbeni și-adună sarea vieți*i* din ierburi". (L. Blaga, pg. 112) (feminin, genitiv); *Dau vieții crezare* (feminin, dativ); *Hainele popii sunt lungi.* (masculin, genitiv); *Îi spun popii necazul.* (masculin, dativ).

La *plural*, forma flexionară de genitiv-dativ conține omonimia morfologică dintre articolul hotărât enclitic **-lor** de la substantivele *masculine*, articolul hotărât enclitic **-lor** de la substantivele *feminine*, și articolul hotărât enclitic **-lor** de la substantivele *neutre*. Exemple: „Lâng-a lei*lor* grădină, regele Francisc așteaptă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 124) (masculin, genitiv); *Le dau* ***studenților*** *testele.* (masculin, dativ); „În nopți când pricep scrisul stele*lor* de foc?" (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 332) (feminin, genitiv); „De-aș spune numai chipul cum priviri*lor* mele/S-arată - n-ai mai crede că-i geniu infernal". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 331) (feminin, dativ); „Când însuși glasul gânduri*lor* tace". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 92) (neutru, genitiv); *Le spun* ***gândurilor*** *să tacă.* (neutru, dativ). În privința omonimiei morfologice cazuale *genitiv-dativ* la nivelul articolelor hotărâte enclitice **-lui**, **-i** și **-lor**, de la substantivele feminine, masculine și neutre (vezi supra), **dezomonimizarea** poate fi făcută apelând la *regenții de tip verbal* sau de *tip nominal* ai substantivului. În tipul de exemplu: „Peste mieii uciși de puterile codru*lui*". (L. Blaga, pg. 112), articolul hotărât

enclitic **-lui** marchează *genitivul* la substantivul *codrului*, deoarece acest substantiv are un *regent de tip nominal*, în timp ce, în tipul de exemplu: *Îi spun codrului o poveste*, articolul hotărât enclitic **-lui** marchează *dativul* la substantivul *codrului*, pentru că acest substantiv are un regent de tip verbal.

Pe lângă desinenţe, un alt flectiv al **adjectivelor** în limba română este *articolul hotărât enclitic*. La nivelul articolelor hotărâte-flectiv ale adjectivelor există omonimii specifice, într-un număr, însă, nu atât de mare, comparativ cu cel al articolelor hotărâte-flectiv ale substantivului. Astfel, articolul hotărât enclitic **-i** de la adjectivele *masculine*, la *plural*, în cazurile *nominativ-acuzativ* este omonim morfologic cu articolul hotărât **-i** de la adjectivele *feminine*, la *singular*, în cazurile *genitiv-dativ*. Exemple: *„Frumoşii nebuni ai marilor oraşe" este un roman al lui Fănuş Neagu.* (masculin, nominativ); *Îi ajut pe silitorii studenţi.* (masculin, acuzativ); „Lunecând pe bolta-albastră la culcuşu-eterne*i* mile". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 346) (feminin, genitiv); „Anevoie pun capăt fierbinte*i* dorinţi". (L. Blaga, pg. 230) (feminin, dativ).

La *plural*, articolul hotărât enclitic **-lor** de la adjectivele *masculine*, în cazurile *genitiv-dativ* este omonim morfologic cu articolul hotărât enclitic **-lor** de la adjectivele *feminine*, în cazurile *genitiv-dativ*. Exemple: „În faţa măruntţi*lor* zei cari aşteaptă să fie zvârliţi". (L. Blaga, pg. 299) (masculin, genitiv); *Profesorii le dau harnicilor studenţi recomandări.* (masculin, dativ); „Din văzduhul boltite*lor* tale amiezi". (L. Blaga, pg. 110) (feminin, genitiv); „Şi declinuri - triste vinuri - /le dau albe*lor* uitări". (L. Blaga, pg. 259) (feminin, dativ).

La adjectiv, omonimia *cazuală* dezvoltată de articolul hotărât enclitic (vezi supra) poate fi **dezomonimizată** recurgându-se la identificarea *cazului* la care se află regentul de tip nominal al adjectivului. Astfel, în tipul de exemplu *Inteligenţii studenţi scriu*, articolul hotărât enclitic **-i**, din structura adjectivului *inteligenţii*, marchează cazul nominativ, datorită faptului că substantivul regent - *studenţi* - este în

nominativ, în timp ce în tipul de exemplu *Îi ajut pe silitorii studenți*, articolul hotărât enclitic **-i**, din structura adjectivului *silitorii*, marchează *acuzativul*, pentru că substantivul regent - *pe studenți* - este în cazul *acuzativ*.

2. ***Flective verbale***

35. În sistemul morfologic al limbii, verbul se grupează în diferite *clase* flexionare, în funcție de comportamentul său în timpul flexiunii. Clasificarea verbelor în *clase* (conjugări) vizează exclusiv *forma* verbelor[337] așa cum este privită de diverși specialiști.

Structura morfologică a formelor verbale conține două elemente, și anume, *radicalul* și *flectivul*. Flectivul, la rândul său, se constituie din *sufixe gramaticale* și *desinențe*. Avându-se în vedere sufixul gramatical al *infinitivului*, verbele românești au fost grupate, din perspectivă tradițională[338], în patru conjugări, și anume, conjugarea I, care cuprinde verbele cu sufixul infinitivului **-a**: *a aduna, a cânta* etc, conjugarea a II-a, care cuprinde verbele cu sufixul infinitivului **-ea**: *a tăcea, a vedea* etc, conjugarea a III-a, care cuprinde verbele cu sufixul infinitivului **-e**: *a cere, a merge* etc și conjugarea a IV-a, care cuprinde verbele cu sufixele infinitivului **-i** și **-î**: *a citi, a urî* etc. Întrucât sufixele gramaticale **-i** și **-î**, prin care se caracterizează verbele din conjugarea a IV-a (*a iubi, a hotărî*) reprezintă două foneme distincte, propunem gruparea verbelor românești în *cinci* clase lexico-morfologice[339], și anume, prima clasă lexico-morfologică conține verbe cu sufixul gramatical al infinitivului **-a** (*a cânta*), a doua clasă lexico- morfologică conține verbe cu sufixul infinitivului **-ea** (*a dispărea*), a treia

---

[337] Pentru descrierea flectivelor verbale și pentru gruparea verbelor în diferite tipuri de flexiune, vezi Valeria Guțu Romalo, *Descriere structurală a verbului românesc*, în SCL, 1964, nr. 2, 4 și 5 și 1965, nr. 1, 2 și 3; *Descriere structurală a flexiunii verbale românești*, Autoreferatul la teza de doctorat, București, 1966 (=Guțu, *Descriere*); Guțu, *Morfologie*, pg. 159-195; Dimitriu, GM, pg. 212-225; Irimia, GLR, pg. 177.

[338] GA, vol. 1, pg. 245.

[339] Am preluat clasificarea verbelor în *cinci* clase lexico-morfologice de la Irimia, GLR, pg. 177.

clasă lexico-morfologică include verbe cu sufixul infinitivului -e (*a cere*), a patra clasă lexico-morfologică este reprezentată de către verbele cu sufixul **-i** la infinitiv (*a veni*), iar a cincea clasă lexico-morfologică include verbele care au la infinitiv sufixul **-î** (*a coborî*). În funcție de *omonimiile morfologice sufixale* și de *omonimiile morfologice desinențiale* și având în vedere gruparea verbelor în cele cinci clase lexico-morfologice, vom identifica între verbele românești cu *flexiune regulată cinci* tipuri de flexiune verbală[340].

În tipul I de flexiune verbală includem verbele din prima clasă lexico-morfologică, cu sufixul infinitivului -a: *a mânca*. În cadrul acestui tip de flexiune, distingem subclasele A și B.

Subclasa A prezintă atât *omonimii morfologice sufixale*, cât și *omonimii morfologice desinențiale*.

Tipul I, subclasa A, omonimii sufixale

Sufixul gramatical **-a** de la *infinitiv* (*a explica*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-a** de la *imperfect* indicativ (*explica-(m)*), cu sufixul gramatical -a de la *perfectul simplu* indicativ (*explica-(i)*), cu sufixul gramatical -a de la *mai mult ca perfect* indicativ (*explica-(sem)*) și cu sufixul gramatical -a de la *participiu* indicativ (*explica-(t)*). Exemple: „Și liniștea/ce voi gust*a*-o între scândurile lui..." (L. Blaga, pg. 7) (viitor format de la tema *infinitivului*); „Bolliac cânt*a* iobagul ș-a lui lanțuri de aramă..." (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 23) (imperfect); „Uitând orice omenie, se lu*a*ră de piept". (L. Rebreanu, pg. 305) (perfect simplu); „De altfel, în vremea aceasta, în Armandia, se întâmpl*a*se un eveniment extraordinar". (L. Rebreanu, pg. 290) (mai mult ca perfect); „O, vreau să joc, cum niciodată n-am juc*a*t!" (L. Blaga, pg. 5) (participiu).

Omonimia sufixului gramatical **-a** poate fi **dezomonimizată** fie apelând la *desinențele verbale*, fie prin intermediul altor *sufixe*

---

[340] Valeria Guțu Romalo vorbește despre *zece* clase flexionare la verb, în funcție de omonimiile morfologice specifice. Vezi în acest sens, *Descriere*, pg. 16-18. Despre *cinci* tipuri de flexiune verbală vorbește D. Irimia, în SGLV, pg. 30-38.

gramaticale. De exemplu, formele verbale *explica-(m)* (imperfect) și *explica-(i)* (perfect simplu) conțin omonimia sufixului gramatical **-a**, care este dezomonimizată cu ajutorul *desinențelor* de persoana întâi singular **-m** și, respectiv, **-i**. În cazul formelor verbale *explica-(și)* (perfect simplu) și *explica-(seși)* (mai mult ca perfect), omonimia morfologică a sufixului gramatical **-a** este dezomonimizată cu ajutorul sufixului gramatical **-se**.

Tipul I, subclasa A, omonimii desinențiale

Desinența **-ă** de la prezent și perfect simplu indicativ, *persoana a treia, singular* (*(el, ea) explică; explică*) este omonimă morfologic cu desinența **-ă** de la prezent indicativ, *persoana a treia, plural* (*(ei, ele) explică*) și cu desinența **-ă** de la modul imperativ singular, forma afirmativă, *persoana a doua* (*explică!*). Exemple: „Care cum rar se întâmpl*ă*, ca să mediteze pune". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 23) (prezent, persoana a treia, singular); „Titu, vindecat, se avânt*ă* cu trup și suflet", (L. Rebreanu, pg. 291) (perfect simplu); „Și în jur parcă-mi colind*ă* dulci și mândre primăveri". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 23) (prezent, persoana a treia, plural); *Explică mai repede*! (imperativ, persoana a doua).

Elementele care **dezomonimizează** omonimia morfologică a desinenței **-ă** pot să fie *distribuția contextuală*: ***el** explică* - ***-ă*** - desinență de persoana a treia, *singular*; ***ei** explică* - ***-ă*** - desinență de persoana a treia, *plural*, fie *intonația distinctă* (*intonația suplimentară exclamativă* în cazul imperativului): *explică* - ***-ă*** - desinență de *persoana a treia, singular*, prezent indicativ; *explică*! - **-ă** - desinență de *persoana a doua*, singular, imperativ.

Desinența **-m** de la prezent, imperfect, perfect simplu, mai mult ca perfect indicativ (*(noi) explicăm, explicam, explicarăm, explicaserăm*), persoana întâi, *plural* este omonimă morfologic cu desinența **-m** de la imperfect și mai mult ca perfect indicativ, persoana întâi, *singular* (*eu*) *explicam, explicasem*). Exemple: „De la dumneavoastră așteptă*m* mila". (L. Rebreanu, pg. 632) (prezent, persoana întâi, plural); *Noi îi explicam întotdeauna problemele*. (imperfect,

persoana întâi, plural); *Explicarăm tuturor de ce am întârziat.* (perfect simplu, persoana întâi, plural); *Nu explicaserăm destul de clar.* (mai mult ca perfect, persoana întâi, plural); *Eu așteptam în fiecare zi la zece.* (imperfect, persoana întâi, singular); *Îi explicasem asta de sute de ori.* (mai mult ca perfect, persoana întâi, singular).

Dezomonimizarea omonimiei morfologice a desinenței -m ține de *distribuția contextuală; **eu** explicam* (persoana întâi, *singular*); ***noi** explicam* (persoana întâi, *plural*).

Tipul I, subclasa B

În subclasa B, verbele au tema prezentului constituită din radical și sufixul flexionar **-ez/-eaz.**

Tipul I, subclasa B, omonimii desinențiale

Desinență -ă de la prezent și perfect simplu indicativ, *persoana a treia, singular* (*(el) desenează; (el) desenă*) este omonimă morfologic cu desinența -ă de la prezent indicativ, *persoana a treia, plural* (*(ei) desenează*) și cu desinența -ă de la imperativ, forma afirmativă, *persoana a doua, singular* (*desenează!*). Exemple: „Se furișează pânditor/Privind la Cătălina" (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 132) (prezent, persoana a treia, singular); *Desenă planul casei.* (perfect simplu, persoana a treia, singular); „Ei numai doar durează-n vânt/Deșerte idealuri". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 136) (prezent indicativ, persoana a treia, plural); „Pătrunde-codru și în gând/Norocu-mi luminează". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 139) (imperativ, persoana a doua, singular).

Elementele care **dezomonimizează** omonimia desinenței -ă sunt *distribuția contextuală* și *intonația diferită*. Astfel, în tipul de propoziție ***El** desenează*, -ă este desinență de persoana a treia, *singular*, prezent indicativ, deoarece verbul *desenează* intră în distribuție stânga cu pronumele-subiect de persoana a treia, singular *el*, în timp ce, în tipul de propoziție ***Ei** desenează*, -ă este desinență de persoana a treia, *plural*, prezent indicativ, pentru că verbul *desenează* se află în raport de inerență cu subiectul exprimat prin pronume personal, de persoana a treia, *plural*, *ei*. Desinența -ă, din enunțul, organizat sub formă de frază „Pătrunde-n casă și în gând/Norocu-mi luminează".

(M. Eminescu, *Poezii*, pg. 139), este desinență de persoana *a doua singular*, imperativ, deoarece enunțul se caracterizează printr-o *intonație suplimentară exclamativă*, diferită de *intonația fundamentală* a tipului de propoziție *Soarele luminează pământul*, propoziție în care desinența -ă a verbului *luminează* este desinență de persoana *a treia, singular*, prezent indicativ.

Desinența -e de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, singular* (*(el) să deseneze*) este omonimă morfologic cu desinența -e de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, plural* (*(ei) să deseneze*). Exemple: „Porni cu el printre țăranii gălăgioși, care totuși se dădură la o parte și-i făcură loc, să traverseze ograda până la trăsura pregătită de adineaori". (L. Rebreanu, pg. 881) (conjunctiv, *singular*); *Ei pot să viseze la ceva mai bun.* (conjunctiv, *plural*).

În tipul al II-lea de flexiune verbală includem verbele din clasele lexico-morfologice a IV-a și a V-a, care au sufixul infinitivului **-i** și, respectiv, -î. Tipul al II-lea de flexiune conține, ca și tipul I, două subclase: subclasa A și subclasa B.

Tipul al II-lea, subclasa A, omonimii sufixale

Pentru verbele din a patra clasă lexico-morfologică (cu sufixul indicativului **-i**), sufixul gramatical **-i** de la *infinitiv* (*a muri*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-i** de la *perfectul simplu indicativ* (*muri -(i)*), cu sufixul gramatical **-i** de la *mai mult ca perfect* (*muri -(sem)*) și cu sufixul gramatical **-i** de la *participiu* (*muri -(t)*). Exemple: „Părând pe veci a răsări" (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 137) (infinitiv); „Nu știu nimic, bâlbâ*i* Ion zvârcolindu-se între mânie și neputință". (L. Rebreanu, pg. 468) (perfect simplu); „Ion simț*i*se de mult vrăjmășia Savistei". (L. Rebreanu, pg. 469) (mai mult ca perfect); „Nimic n-are dincolo, căci morți sunt cei mur*i*ți". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 44) (participiu).

Pentru verbele din a cincea clasă lexico-morfologică (cu sufixul infinitivului **-î**, sufixul gramatical **-î** de la *perfectul simplu indicativ* (*(el) coborî*), cu sufixul gramatical **-â** de la *mai mult ca perfect indicativ* (*coborâ - (sem)*) și cu sufixul gramatical **-â** de la *parti-*

cipiu (*coborâ - (t)*). Exemple: *Nimeni nu poate coborî aici.* (infinitiv); „Coborî ochii la mâna absentă a celuilalt". (Cezar Petrescu, pg. 286) (perfect simplu); „Titu coborâse spre dânsul și se rǎzimă de stâlpul porții". (L. Rebreanu, pg. 467) (mai mult ca perfect); *Am coborât repede.* (participiu).

Omonimiile sufixale **-i** și **-î**, de la verbele din tipul al II-lea, subclasa A, pot fi **dezomonimizate** avându-se în vedere *alte* sufixe gramaticale care intră în structura verbelor care conțin sufixe omonime. De exemplu, omonimia sufixului gramatical -â în cazul verbelor *coborâ - (i)* (perfect simplu) și, respectiv, *coborâ - (sem)* (mai mult ca perfect) este dezomonimizată cu ajutorul sufixului gramatical -se.

Tipul al II-lea, subclasa A, omonimii desinențiale

Pentru verbele din a cincea clasă lexico-morfologică (cu sufixul infinitivului -î), desinența -ă de la prezent indicativ, *persoana a treia, singular* (*(el) coboară*) este omonimă morfologic cu desinența -ă de la prezent indicativ, *persoana a treia, plural* (*(ei) coboară*) și cu desinența -ă de la imperativ, forma afirmativă, *persoana a doua, singular (coboară!)*. Exemple: „Cu păr bogat și negru ce pe-umeri se coboar*ă*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 47) (persoana a treia, singular); *Ei coboară repede scările* (persoana a treia, plural); „Tu te coboar*ă* pe pământ". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 131) (persoana a doua, singular). Tot pentru verbele cu sufixul infinitivului -î, din tipul al II-lea de flexiune verbală, subclasa A, desinența -e de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *singular* (*(el) să coboare*) este omonimă morfologic cu desinența -e de la conjunctiv prezent, presoana a treia, *plural* (*(ei) să coboare*). Exemple: *Îl lăsă pe el* să coboare întâi. (singular); *Știau că puteau să coboare mai repede.* (plural).

Pentru verbele din a patra clasă lexico-morfologică (cu sufixul infinitivului -i), desinența -ă de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *singular* (*(el) să doarmă*) este omonimă morfologic cu desinența -ă de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *plural* (*(ei) să doarmă*). Exemple: „Parc-ascult și parc-aștept/Ea din trestii să răsar*ă*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 55) (singular); *Ei pot să doarmă liniștiți*. (plural).

Pentru verbele din ambele clase lexico-morfologice (cu

sufixul infinitivului **-i** sau **-î**), desinenţa **-m** de la prezent, imperfect, perfect simplu şi mai mult ca perfect indicativ, *persoana întâi, plural* (*dormim, coborâm, (noi) dormeam; (noi) coboram; dormirăm; coborârăm; dormiserăm; coborâserăm*) este omonimă morfologică cu desinenţa **-m** de la imperfect şi mai mult ca perfect indicativ, *persoana întâi, singular (eu) dormeam; (eu) dormisem*). Exemple: „Ne despărţi*m* şi mă tem că ce-am vorbit (...) se prea poate să rămână un moft". (Cezar Petrescu, pg. 77); *Coborâm împreună.* (prezent indicativ, persoana întâi, plural); *Noi dormeam de obicei până la opt; Noi coboram muntele în două ore.* (imperfect, persoana întâi, plural); *Dormirăm la hotel; Coborârăm rapid zece etaje.* (perfect simplu, persoana întâi, plural); *Dormiserăm îmbrăcaţi în noaptea aceea; Coborâserăm la cota 1400.* (mai mult ca perfect, persoana întâi, plural); *Eu dormeam foarte mult.; Eu coboram mai repede.* (imperfect, persoana întâi, singular); *Dormisem mult în dimineaţa aceea; Coborâsem la o altă staţie.* (mai mult ca perfect, persoana întâi, singular). **Dezomonimizarea** omonimiilor morfologice desinenţiale, la nivelul verbelor din tipul al II-lea de flexiune depinde de *distribuţia contextuală*: *Eu coboram* - **-m** - desinenţă de persoana întâi, singular; *Noi coboram* - **-m** - desinenţă de persoana întâi, plural.

Tipul al II-lea, subclasa B, omonimii sufixale

În subclasa B, verbele cu sufixul **-i** la infinitiv (*a citi*) au tema prezentului constituită din radical şi sufixul flexionar **-esc/-easc/-eşt**, iar verbele cu sufixul **-î** la infinitiv (*a hotărî*) au tema prezentului formată din radical plus sufixul flexionar **-ăsc/-ăşt**. Pentru verbele cu sufixul **-i** la infinitiv, sufixul gramatical **-i** de la *infinitiv* (*a citi*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-i** de la *perfectul simplu* indicativ (*citi - (i)*), cu sufixul gramatical **-i** de la *mai mult ca perfect* indicativ (*citi - (sem)*) şi cu sufixul gramatical **-i** de la *participiu* (*citi - (t)*). Exemple: „Dacă însă vrei să-ţi aduc ceva de acasă, mai putem zăbov*i* vreo oră..." (L. Rebreanu, pg. 770) (infinitiv); „O priv*i* cu ochi atât de mari, încât i se părea c-o vede sub mărul pădureţ..." (L. Rebreanu, pg.471) (perfect simplu); „În vagon, oamenii se linişt*i*seră". (L. Rebreanu, pg. 473) (mai mult ca perfect); „Cu zâmbetu-vă rece, de

milă părăsit". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 47).

Pentru verbele cu sufixul -î la infinitiv, sufixul gramatical -î de la *infinitiv* (*a hotărî*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical -â de la *perfectul simplu* indicativ (*hotărâ-(i)*), cu sufixul gramatical -â de la *mai mult ca perfect* indicativ (*hotărâ-(sem)*) și cu sufixul gramatical -â de la *participiu* (*hotărâ-(t)*). Exemple: *Nu pot hotărî repede.* (infinitiv); „Îl târî de braț..." (Cezar Petrescu, pg. 110) (perfect simplu); *Hotărâsem să plec.* (mai mult ca perfect); „Când deschise ușa, frunza uscată, târâtă de curent, fugi să se ascundă". (Cezar Petrescu, pg. 69) (participiu).

Tipul al II-lea, subclasa B, omonimii desinențiale

Pentru verbele cu sufixul -i la infinitiv, desinența -ă de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *singular* (*(el) să citească*) este omonimă morfologic cu desinența -ă de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *plural* (*(ei) să citească*). Exemple: „Ah, cine ar mai vre să trăiască, când i s-ar spune, de mic încă, în loc de povești, adevărata stare de lucruri, în care va intra". (M. Eminescu, pg. 48) (singular); „Să vă rugați să nu-l năpăstuiască pe bietul Nică". (L. Rebreanu, pg.772) (plural).

Pentru verbele cu sufixul -î la infinitiv, desinența -ă de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *singular* (*(el) să hotărască*) este omonimă morfologic cu desinența -ă de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *plural* (*(ei) să hotărască*). Exemple: „Tot ce-a făcut astăzi a fost numai să urască". (Cezar Petrescu, pg. 312) (singular); *Ei trebuie să hotărască unde pleacă.* (plural).

Elementul care **dezomonimizează** omonimia morfologică a desinenței -ă în cadrul verbelor din tipul al II-lea de flexiune verbală, subclasa B, este *distribuția contextuală*. Dacă verbul-predicat care conține în structura sa desinența -ă intră în distribuție cu un subiect exprimat printr-un pronume personal la singular (*El poate să citească*), avem a face cu o desinență de *singular*, iar dacă verbul-predicat care include desinența -ă se află în raport de inerență cu un subiect exprimat printr-un pronume personal la plural (*Ei trebuie să citească*), desinența -ă este desinență de *plural*.

În tipul al III-lea de flexiune verbală includem verbele din a doua clasă lexico-morfologică, care au sufixul gramatical al infinitivului -ea.

Tipul al III-lea, omonimii sufixale

Sufixul gramatical **-ea** de la *infinitiv* (*a dispărea*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-ea** de la *imperfect* (*dispărea-(m)*). Exemple: „Două luni n-a mai putut ved*ea* cu ochii lumea..." (Cezar Petrescu, pg. 85) (infinitiv); „Păr*ea* un tânăr voevod/Cu păr de aur moale". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 128) (imperfect).

Sufixul gramatical **-u** de la *perfect simplu* indicativ (*dispăru-(i)*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-u** de la *mai mult ca perfect* indicativ (*dispăru-(sem)*) și cu sufixul gramatical **-u** de la *participiu* (*dispăru-(t)*). Exemple: „Ion intră în ogradă, o văz*u* și o strigă pe nume". (L. Rebreanu, pg. 469) (perfect simplu); *Dispăruse fără urmă.* (mai mult ca perfect) „Tu ai ș-acum comoara-ntreagă,/Ce-n suflet pururi ai av*ut*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 154) (participiu).

Omonimia morfologică a sufixului **-u**, de exemplu, de la verbele din tipul al III-lea de flexiune verbală, poate fi **dezomonimizată** apelând la *alte* sufixe gramaticale, și anume, la sufixul gramatical **-se** de mai mult ca perfect și la sufixul gramatical **-t** de participiu (*dispăru-(i)*) - perfect simplu; *dispăru-(sem)* - mai mult ca perfect; *dispăru-(t)* - participiu).

Tipul al III-lea, omonimii desinențiale

Desinența **-m** de la prezent, imperfect, perfect simplu și mai mult ca perfect indicativ, *persoana întâi, plural* (*dispărem; (noi) dispăream; dispărurăm; (noi) dispăruserăm*) este omonimă morfologic cu desinența **-m** de la imperfect și mai mult ca perfect, *persoana întâi, singular (eu) dispăream; (eu) dispărusem*). Exemple: *Vedem că ai venit.* (prezent, persoana întâi, plural); *Sâmbăta noi dispăream de acasă.* (imperfect, persoana întâi, plural); „M-a fermecat cu vro scânteie/Din clipa-n care ne văzu*m*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 156) (perfect simplu, persoana întâi, singular); *Văzuserăm că am greșit.* (mai mult ca perfect, persoana întâi, plural); *Eu dispăream rapid.*

(imperfect, persoana întâi, singular); *Văzusem că ai plecat.* (mai mult ca perfect, singular).

Desinența -ă de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *singular* (*(el) să dispară*) este omonimă morfologic cu desinența -ă de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *plural* (*(ei) să dispară*). Exemple: „S-a deprins să înțeleagă din ceea ce ar trebui să vad*ă*..." (Cezar Petrescu, pg. 84) (singular); „Flori de tei deasupra noastră/Or să cad*ă* rânduri-rânduri". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 57). Un element care **dezomonimizează** omonimia morfologică a desinenței **-m**, la nivelul verbelor din tipul al III-lea de flexiune este *sufixul flexionar* **-ră**, sufix flexionar care apare numai în structura perfectului simplu și a mai mult ca perfectului *plural* (*văzusem* - ***-m*** - desinență de mai mult ca perfect *singular; văzuserăm*- ***-m*** - desinență de mai mult ca perfect, *plural*).

În tipul al IV-lea de flexiune verbală încadrăm verbele din a treia clasă lexico-morfologică, care au sufixul gramatical al infinitivului **-e** și care își construiesc tema participiului cu sufixul gramatical **-t**.

Tipul al IV-lea, omonimii sufixale

Sufixul gramatical **-u** de la *perfectul simplu* indicativ (*ceru-(i)*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-u** de la *mai mult ca perfect* (*ceru-(sem)*) și cu sufixul gramatical **-u** de la *participiu* (*ceru-(t)*). Exemple: „Trebuie, domnișorule, trebuie! gem*u* dânsul stăpânindu-și focul". (L. Rebreanu, pg. 168) (perfect simplu); „Și totuși patima lui cresc*u*se atât de puternică, încât simțea bine că are să-l mistuie..." (L. Rebreanu, pg. 468) (mai mult ca perfect); „Și-a schimbat numele în Pop Istvan, fiindcă așa i-au cer*ut*". (L. Rebreanu, pg. 473) (participiu).

Tipul al IV-lea, omonimii desinențiale

Desinența -e de la prezent indicativ, *persoana a treia, singular* (*(el) crede*) este omonimă morfologic cu desinența -e de la imperativ, forma afirmativă, *persoana a doua, singular* (*crede!*). Exemple: „Când cred*e* omul c-a nimerit mai bine, atunci ia seama că-i tot de

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

unde a pornit". (L. Rebreanu, pg. 467) (prezent, indicativ, persoana a treia, singular); *Crede și nu cerceta!* (imperativ, persoana a doua, singular).

Desinența -ă de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, singular* (*(el) să creadă*) este omonimă morfologic cu desinența -ă de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, plural* (*(ei) să creadă*). Exemple: „Îi e teamă de ceea ce trebuia să înceapă de acum". (Cezar Petrescu, pg. 85) (conjunctiv prezent, singular); *Ei trebuie să înceapă lucrările.* (conjunctiv prezent, plural).

Elementele care **dezomonimizează** omonimiile *sufixale* și *desinențiale* existente în cadrul verbelor din tipul al IV-lea de flexiune pot fi fie *alte sufixe gramaticale*, fie, *distribuția* în context. Astfel, omonimia morfologică a sufixului gramatical **-u** (*ceru-(i)* - perfect simplu; *ceru* - (sem) - mai mult ca perfect; *ceru-(t)* - participiu) este dezomonimizată cu ajutorul sufixelor gramaticale **-se** de mai mult ca perfect și **-t** de participiu. Omonimia morfologică de *număr* (singular-plural) a desinenței **-ă** de la nivelul verbelor din tipul al IV-lea de flexiune este dezomonimizată avându-se în vedere *numărul* singular sau plural al pronumelui-subiect cu care verbul ce include desinența **-ă** intră în distribuție (*El trebuie să creadă* - desinența **-ă** - desinență de *singular*; *Ei trebuie să creadă* - desinența **-ă** - desinență de *plural*).

În tipul al IV-lea de flexiune verbală se cuprind verbele din a treia clasă lexico-morfologică (cu sufixul gramatical **-e** la infinitiv), care au sufixul gramatical **-s** în structura temei de participiu.

Tipul al IV-lea, omonimii sufixale

Sufixul gramatical **-se** de la *perfectul simplu* indicativ (*merse-(i)*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-se** de la *mai mult ca perfect* (*mersese-(m)*). Exemple: „Se răzimă îndată de perete, închi*se* ochii, deschi*se* gura și începu să sforăie ușor". (L. Rebreanu, pg. 469) (perfect simplu); „Rămăse*se* singur în coridor cu câteva cufere". (L. Rebreanu, pg. 473) (mai mult ca perfect).

Tipul al IV-lea, omonimii desinențiale

Desinența -ă de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, singular* (*(el) să meargă*) este omonimă morfologic cu desinență -ă de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, plural* (*(ei) să meargă*). Exemple: „Căci o urma adânc în vis/De suflet să se prind*ă*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 127) (conjunctiv, singular); *Ei pot să prindă încă trenul.* (conjunctiv, plural).

Desinența -e de la prezent indicativ, *persoana a treia, singular* (*(el) prinde*) este omonimă morfologic cu desinența -e de la imperativ, forma afirmativă, *persoana a doua, singular* (*prinde!*). Exemple: „Omul, când pun*e* în mâna unui sărac o pomană, o face pe ascuns". (Cezar Petrescu, pg. 85) (prezent, indicativ, persoana a treia, singular); *Pune caietul pe masă!* (imperativ, persoana a doua, singular).

Unele verbe din tipul al IV-lea de flexiune au la imperativ singular, forma afirmativă, desinență omonimă morfologic cu cea a persoanei a doua a prezentului indicativ (*(tu) rămâi/rămâi!*). Exemple: *Tu rămâi numai trei zile.* (prezent indicativ, persoana a doua, singular); „O rămâ*i*, rămâ*i* la mine,/Te iubesc atât de mult!" (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 85).

Omonimia morfologică de *număr* (singular, plural) a desinenței -ă, din cadrul verbelor din tipul al IV-lea de flexiune, poate fi **dezomonimizată** avându-se în vedere *numărul* singular sau plural al pronumelui-subiect cu care verbul-predicat ce conține desinența -ă intră în distribuție. Omonimia morfologică a desinenței -e (-e - desinență de prezent indicativ *persoana a treia, singular (el) prinde*) și -e - desinență de imperativ, *persoana a doua, singular* (*prinde!*), din cadrul verbelor din același tip de flexiune, este dezomonimizată apelându-se la *intonația distinctă* (*intonația suplimentară exclamativă* în cazul imperativului).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În lingvistica românească[341] a fost făcută distincţia între două categorii de omonimii morfologice în cadrul flexiunii verbale, şi anume, *omonimiile generale*, pe care le regăsim la toate tipurile de flexiune verbală, şi *omonimiile specifice*, care caracterizează un grup mai mare sau mai restrâns de verbe. Având în vedere această distincţie, includem în *omonimiile generale* seria omonimică dezvoltată de desinenţa -m, ocurentă la prezent indicativ, imperfect, perfect simplu şi mai mult ca perfect, persoana întâi, singular şi plural, omonimia dintre desinenţa conjunctivului prezent, persoana a treia, plural etc. În *omonimiile specifice* încadrăm omonimiile sufixale de la fiecare tip de flexiune verbală în parte, omonimia dintre desinenţa imperativului singular, forma afirmativă şi desinenţele prezentului indicativ, persoana a doua[342] sau a treia, singular, omonimia dintre desinenţa prezentului indicativ, persoana a treia, singular şi desinenţa prezentului indicativ, persoana a treia, plural etc.

II. Omonimia morfologică la nivelul cuvintelor-flectiv

36. După analiza primului tip de semificante fonologic identice care dezvoltă omonimie morfologică, aceea a ***flectivelor propriu-zise*** (*desinenţele, articolul hotărât enclitic, sufixele gramaticale*) (vezi paragrafele 33, 34 şi 35), luăm în discuţie semnificantele fonologic identice reprezentate de ***cuvintele-flectiv***, adică de cuvintele care îndeplinesc funcţia gramaticală a unui flectiv.

Omonimia morfologică la nivelul *cuvintelor-flectiv* conţine, ca şi *omonimia lexicală* (vezi paragraful 30), ***grade*** diferite de omonimie morfologică, şi anume, ***omonimele morfologice de gradul I***, care sunt *semnificantele fonologic identice reprezentate de cuvintele-flec-*

---

[341] O clasificare a omonimiilor, în cadrul flexiunii verbale, în *omonimii comune, generale* şi *omonimii specifice*, vezi la Guţu, *Morfologie*, pg. 196; Guţu, *Descriere*, pg. 16.

[342] Unele flective *verbale* pot fi omonime morfologic cu unele flective *nominale*, omonimia morfologică stabilindu-se, în acest caz, între flectivele cuvintelor ce aparţin unor clase semantico-gramaticale diferite, de tipul *cópii* (verb) - **-i** - desinenţă de persoana a doua, singular şi *cópii* (substantiv) - **-i** - desinenţă de masculin, plural, nominativ-acuzativ.

tiv care transmit informație gramaticală de tip categorial diferită și ***omonimele morfologice de gradul al 2-lea***, reprezentate de *semnificantele fonologic identice de tip cuvânt-flectiv care aparțin unor clase semantico-gramaticale diferite*[343]. De exemplu, articolul posesiv-genitival ***a***, din tipul de enunț „Papa cu *a* lui trei coroane puse una peste alta". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 109), marcă a cazului *genitiv*, este omonim morfologic de gradul I cu articolul posesiv-genitival *a*, din tipul de propoziție *A noastră a plecat*, propoziție în care articolul posesiv-genitival ***a***, împreună cu pronumele posesiv *noastră*, este în cazul *nominativ*. *Articolul hotărât proclitic **lui**,* din tipul de propoziție *I-am dat **lui** Ion cartea* este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele personal **lui***, din tipul de propoziție *I-am dat **lui** cartea.*

Omonimele morfologice de gradul I și, respectiv, *omonimele morfologice de gradul al 2-lea* vor fi prezentate *concomitent* în cadrul omonimiei morfologice la nivelul cuvintelor-flectiv.

37. În funcție de poziția față de substantiv sau adjectiv, *articolele* se împart, în limba română, în articole *enclitice* (articolul hotărât) și *articole proclitice* (articolul nehotărât, articolul hotărât proclitic *lui*, articolul posesiv-genitival, articolul demonstrativ).

La articolul hotărât proclitic *lui*, denumirea tradițională de *articol hotărât*, care ar trebui să indice *individualizarea*, nu este justificată, deoarece acesta este numai o *marcă* a formei flexionare cazuale de genitiv-dativ singular[344]. El apare la substantivele proprii nume de persoană masculine, situație în care, articolul hotărât proclitic *lui* dezvoltă *omonimia cazuală genitiv-dativ* (omonimie morfologică de gradul I). Exemple: în stilul beletristic: „Ești steaua *lui* Verde-mpărat - duhul nemântuit?" (L. Blaga, pg. 147) (genitiv); „N-am dreptate, nene Cos-

[343] I. Iordan și Vl. Robu în LRC, pg. 267, numesc omonimele care „aparțin unor clase lexico-gramaticale diferite", de tipul *duce* (substantiv) - *duce* (verb), omonime *lexico-gramaticale*, în timp ce V. Șerban și I. Evseev, în *Vocabularul*, pg. 176 numesc „formele identice ale cuvintelor aparținând unor părți de vorbire diferite", de tipul *cer* (substantiv) - *cer* (verb), *omonime morfologice*.
[344] Dimitriu, GLRM, pg. 168.

tică? sfârşi Grigore adresându-se deodată *lui* Dumescu". (L. Rebreanu, pg. 546) (dativ); în texte vechi religioase: „Să pricepem ce iaste înțelepciunea *lui* Dumnedzău". (VC, pg. 131) (genitiv); „Și zise domnul *lui* Avram". (B, pg. 194) (dativ).

Elementul care **dezomonimizează** omonimia morfologică cazuală genitiv-dativ de la nivelul articolului hotărât proclitic *lui* este *natura regentului* (regent de tip *nominal* sau regent de tip *verbal*) substantivului articulat cu articolul hotărât proclitic *lui*. Astfel, în tipul de exemplu „Ești steaua *lui* Verde-mpărat - duhul nemântuit?" (L. Blaga, pg. 147), articolul hotărât proclitic *lui* este în *genitiv*, deoarece substantivul *Verde-mpărat* determină *substantivul steaua*, în timp ce articolul hotărât proclitic *lui*, din tipul de exemplu: „N-am dreptate, nene Costică? sfârşi Grigore adresându-se deodată *lui* Dumescu". (L. Rebreanu, pg. 546), este în cazul *dativ*, pentru că substantivul *Dumescu* are ca regent *verbul adresându-se*.

În textele vechi și în cele dialectale, articolul hotărât proclitic *lui* poate apărea și cu forma *lu*, atunci când însoțește substantive proprii nume de persoană masculine. Exemple: în texte vechi religioase: „Fiiul *lu* David, fiiul *lu* Avraam". (CT, pg. 1); în texte dialectale: „Uomu așiala n-o dat numa bani a...nana *lu* Linu..." (TD, pg. 67).

Genitivul este omonim morfologic de gradul I cu dativul și în cazul substantivelor nume de persoană feminine străine (neologice, neterminate în vocala *a*)[345], articulate cu articolul hotărât proclitic *lui*. Exemple: *Pentru noi, casa* **lui** *Carmen e un monument istoric*. (genitiv); *I-am dat* **lui** *Catrinel cartea*. (dativ).

Articolul hotărât proclitic lui este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele personal lui*, în cazurile genitiv sau dativ. Exemple: în stilul beletristic: „Stelian Minea păstră pentru el remarca

[345] În textele vechi și în cele dialectale, articolul hotărât proclitic *lui* marchează genitivul și dativul și la unele substantive proprii nume de persoană feminine românești, terminate în vocala *a*: „Logodită amu muma *lui* Mariea lu Iosif". (CT, pg. 2) (genitiv) sau la unele substantive *comune* masculine, ce trimit la persoane, situație în care, în mod normal, substantivul este articulat cu articolul hotărât enclitic: „Dă bătaii *lu* băiatu şî asta-i triaba". (TD, pg. 65) (dativ).

involuntară că, pe „vremea *lui*" nici o studentă nu se încumeta atât de liber să participe singură la o adunare între colegi". (Cezar Petrescu, pg. 253) (genitiv); „Bătrânul se uită și la dânsul ca adineaori la Titu, și nici *lui* nu-i răspunse nimic". (L. Rebreanu, pg. 587) (dativ); în texte vechi religioase: „Iară pre vamaș din sărăcia smereniei *lui* înalță-l întru bunătatea spăseniei". (VC, pg. 11) (genitiv); „Și zidi acolo Avram jârtăvnic Domnului căruia s-au ivit *lui*". (B, pg. 194) (dativ).

38. *Articolul nehotărât* reprezintă cuvântul-flectiv care precede întotdeauna *substantivul*, situaţie în care indică un grad redus de individualizare, uneori generalizarea, iar în calitate de morfem de același tip cu verbul auxiliar, prepoziția etc, marchează - alături de desinențe - categoriile gramaticale de gen, număr și caz la substantivul pe care-l însoțesc. Articolele nehotărâte au caracter mobil, putând preceda, direct sau la distanţă, radicalul substantival. Distanţarea se poate realiza prin intercalarea unui adjectiv, eventual cu un determinant adverbial. Exemplu: „Din rude mari împărătești/*O prea frumoasă* fată". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 126). Articolul nehotărât cunoaște realizările *un, unui* (singular, masculin); *o, unei* (singular, feminin) și *niște, unor* (plural, masculin și feminin).

Omonimie morfologică de gradul I există în cazul articolului nehotărât *un*, care dezvoltă o omonimie morfologică de *caz* (nominativ-acuzativ). Exemple: în stilul beletristic: „Fără de veste/*un* sâmbure i-ajunse între dinţi din fructul blestemat". (L. Blaga, pg. 34) (masculin, nominativ); „Și-ncremenit cum stau și pașnic/Ca *un* ascet de piatră". (L. Blaga, pg. 31) (masculin, acuzativ); în texte dialectale: „Cî iera *un* par bătut în mijlocu ariii". (TD, pg. 112) (masculin, nominativ); „Cu *un* bolohan di chiatrî în fălii". (TD, pg. 113) (masculin, acuzativ).

Omonimia morfologică *cazuală* de gradul I (nominativ-acuzativ) a articolului nehotărât *un* poate fi **dezomonimizată** făcându-se apel la *poziția* substantivului precedat de articolul nehotărât *un* (în

topica obiectivă) față de verbul-predicat. Dacă substantivul precedat de articolul nehotărât *un* umple golul din stânga verbului-predicat, atunci articolul nehotărât *un* este marcă a *nominativului*, iar dacă substantivul precedat de articolul nehotărât *un* urmează verbului-predicat, atunci articolul nehotărât *un* marchează *acuzativul*.

Articolul nehotărât *un* este omonim morfologic de gradul al 2-lea și cu *adjectivul nehotărât un*. Exemplu: *Un client intră, altul iese*. (după G.G. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1989, pg. 52).

Articolul nehotărât *o*, de la substantivele feminine, la cazul *nominativ*, numărul singular este omonim morfologic de gradul I cu articolul nehotărât *o*, de la substantivele feminine, la cazul *acuzativ*, numărul singular. Omonimia morfologică este, în această situație, exclusiv *cazuală*. Exemple: în stilul beletristic: „*O* voce ieri din adânc s-a nălțat". (L. Blaga, pg. 136) (nominativ); „Nadia Ciobanu aprinse *o* țigară de cealaltă sfârșită". (Cezar Petrescu, pg. 253) (acuzativ); în texte vechi religioase: Zise *o* rudă necredincioasă și răzvrătită". (DP, pg. 61) (acuzativ); în texte dialectale: „Am spus c-o vinit *o* căruțî cu peri". (TD, pg. 22) (nominativ); „Șî ieu m-an dus ș-an luat *o* perechi di ochelari". (TD, pg. 23) (acuzativ).

Articolul nehotărât o este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele personal* în acuzativ *o*, cu *verbul* auxiliar *a avea*, în forma sa invariabilă *o*, cu *verbul* auxiliar *a avea*, în forma sa invariabilă *o*, din structura viitorului popular și cu *interjecția o!*. Exemple: în stilul beletristic: „Comparația fu zdrobitoare pentru Stelian Minea. Noroc că profesorul nici n-*o* bănuia". (Cezar Petrescu, pg. 254) (pronume); „Cum credeam că n-*o* să le mai revedem niciodată după război..." (Cezar Petrescu, pg. 254) (verb); „*O*, moartea e-un chaos, o mare de stele!" (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 28) (interjecție); în texte vechi religioase: „Șî nu vrea ea să *o* oblicească". (CT, pg. 2) (pronume); „Zise ei *o!* mueare, mare credința ta!" (CT, pg. 35) (interjecție).

Segmentele fonice *un* și *o* pot fi nu numai *articole nehotă-*

râte, ci și *numerale cardinale*, cu precizarea că între aceste două valori nu există o demarcaţie exactă. Pentru distincţia *relativă* a articolelor nehotărâte *un* şi *o* de numeralele cardinale *un* şi *o* se recomandă să se ia în consideraţie *pluralul* acestora în context: când lui *un, o* de la singular îi corespund la plural *niște, unii*, atunci vorbim de *un, o articol nehotărât*, când, însă, lui *un, o* îi corespund ca formă pentru plural *doi, două*, vorbim despre *un, o numeral cardinal*[346]. Exemple: „Pentru dânșii, războiul însemna *un* eveniment prea îndepărtat, mai mult abstract". (Cezar Petrescu, pg. 254); „Sufletul satului fâlfâie pe lângă noi, (...) ca *o* cădere de fum din streșini de paie". (L. Blaga, pg.91) (*un* şi *o* - articole nehotărâte); *Astăzi au venit numai un student și o studentă.* (*un* și *o* - numerale cardinale).

Articolul nehotărât *unui* dezvoltă omonimia morfologică *cazuală* genitiv-dativ (omonimie morfologică de gradul I). Exemple: „Descifrând eternitatea din ruina *unui* an". (M. Eminescu, *Poezii*, pg.23) (genitiv); „Cum mai bine i se șede *unui* purceluș de treabă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 63) (dativ).

Dezomonimizarea omonimiei morfologice *cazuale* de gradul I a articolului nehotărât *unui* poate fi făcută luându-se în consideraţie *regentul* de tip *nominal* sau *verbal* al substantivului precedat de articolul nehotărât *unui*. Astfel, în tipul de exemplu „Descifrând eternitatea din **ruina** *unui* an". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 23), articolul nehotărât *unui* marchează genitivul, deoarece substantivul pe care îl precede are un regent nominal (substantivul *ruina*), în timp ce, în tipul de exemplu „Cum mai bine i se **șede** *unui* purceluș de treabă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 63), articolul nehotărât *unui* este marcă a cazului *dativ*, pentru că substantivul pe care îl precede are un regent de tip verbal (verbul *șede*).

Articolul nehotărât *unei*, de la substantivele feminine, la cazul *genitiv*, numărul singular, este omonim morfologic de gradul I

---

[346] În această privință, vezi GA, vol. 1, pg. 109, 184.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

cu articolul nehotărât *unei*, de la substantivele feminine, la cazul *dativ*, numărul singular. Omonimia morfologică este, în acest caz, *cazuală*. Exemple: „Era fiica președintelui Curții de apel din Craiova, Nicolae Postelnicu, vlăstarul *unei* vechi familii boierești, sărăcit de tot”. (L. Rebreanu, pg. 560) (genitiv); *I-am oferit **unei** fete flori.* (dativ).

În legătură cu articolul nehotărât proclitic *niște*, notăm că acesta intră în distribuție cu substantive la *plural* și dezvoltă omonimia *cazuală* nominativ-acuzativ și omonimia de *gen* (masculin-feminin) (omonimie morfologică de gradul I). Exemple: „Dacă nu-i simt ca pe *niște* polipi capabili de creștere dezordonată e fiindcă îi simt deja îmbătrâniți”. (Al. Ivasiuc, după Al. Metea, S. Drincu, *Analize gramaticale*, Editura Facla, Timișoara, 1974, pg. 137) (acuzativ, masculin); *Niște studente au plecat.* (nominativ, feminin)[347].

Forma *niște* are valoare de articol nehotărât numai atunci când precede un substantiv apelativ la plural: ***niște** femei.* Cuvântul *niște* poate, însă, preceda și substantive materiale care au formă de singular: ***niște** aer, **niște** apă.* În această situație, forma *niște,* indicând o cantitate nedefinită, reprezintă, din punct de vedere morfologic, un *adjectiv nehotărât*, care are funcția sintactică de atribut adjectival[348]. Articolul nehotărât *niște* și adjectivul nehotărât *niște* sunt omonime morfologice de gradul al 2-lea.

Articolul nehotărât *unor* dezvoltă o omonimie morfologică de *caz* (genitiv-dativ) și de *gen* (masculin-feminin) (omonimie morfologică de gradul I). Exemple: *Invitația **unor** băieți este valabilă.* (genitiv, masculin); „Moaie pana în colorarea *unor* vremi de mult trecute”. (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 24) (genitiv, feminin); *Le-am dat **unor** băieți invitația.* (dativ, masculin); *Le-am oferit **unor** fete flori.* (dativ, feminin).

---

347 În textele dialectale, articolul nehotărât *niște* apare și cu forma *niști* (mai ales în aria nordică). Exemplu: „Și pe acolo să lasî *niști* guri undi el puati sî intri”. (TD, pg. 111).
348 Dimitriu, GLRM, pg. 174.

39. Avându-se în vedere criteriul *cazului* substantivului său precedat de articol și *felul* pronumelui precedat de articol, se vorbește despre categoria articolelor numite *posesiv-genitivale*: *al, a, ai, ale, alor*. Ele sunt numite astfel pentru că pot apărea și înaintea unui pronume sau adjectiv pronominal posesiv și înaintea unui genitiv al substantivelor sau substitutelor acestora. Articolul posesiv-genitival poate preceda substantive, substitute ale substantivelor (pronumele) și unele numerale. Spre deosebire de articolul hotărât enclitic și articolul nehotărât, articolul posesiv-genitival nu individualizează și nici nu generalizează substantivul în distribuție cu care intră. În calitate de cuvânt-flectiv, de același tip cu verbele auxiliare, formele neaccentuate de acuzativ sau dativ ale pronumelui reflexiv etc, articolul posesiv-genitival se *poate* constitui în marcă a categoriei gramaticale a cazului (vezi infra) sau poate fi un element formativ în structura numeralului ordinal: ***a*** *doua*, ***al*** *doilea* etc, marcând, în acest caz, categoria gramaticală a genului. Exemple: „Începând la talpa însăși *a* mulţimii omenești". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 101) (articolul posesiv-genitival - marcă a cazului genitiv); „*A* doua casă din strada Argintari era a lor". (L. Rebreanu, pg. 530) (articolul posesiv-genitival - element formativ în structura numeralului ordinal).

O situație aparte în privința omonimiei morfologice la nivelul paradigmei articolului posesiv-genitival o constituie omonimia morfologică de gradul I a articolului posesiv-genitival *a*. Articolul posesiv-genitival *a* dezvoltă la nivelul limbii literare o omonimie flexionară *cazuală*, datorită faptului că el este marcă a cazului *genitiv*, atunci când intră în distribuţie cu substantive comune și proprii sau cu substitute ale substantivului (toate tipurile de pronume, excepţia constituind-o *pronumele posesiv*, situație în care, genitivul este marcat cu ajutorul articolului posesiv-genitival *alor*)[349]. Compară în acest sens tipurile de exemple: în stilul beletristic: „Palid stinge-Alexandrescu

[349] Articolul posesiv-genitival *alor* este morfem cazual, dar pentru *două* cazuri: *genitiv* și *dativ*, atunci când intră în distribuţie cu pronumele posesiv. Exemple: *Caietul alor mei este îngrijit* (genitiv); *Le-am dat alor mei caiete.* (dativ).

sânta candel-*a* sperării". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 23); „Papa cu *a* lui trei coroane puse una peste alta". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 109); în texte vechi religioase: „Și auzi-mă den măgura sfântă *a* lui". (CP, pg.139); în texte dialectale: „Îl împănez așa cum s-o compus iel din toate-*a* lui". (TD, pg. 91), tipuri de exemple în care *a* este marcă a cazului *genitiv*, cu tipurile de exemple: *A noastră a plecat; Vorbim despre a noastră*, cazuri în care articolul posesiv-genitival *a*, împreună cu pronumele posesiv cu care se află în distribuție, este în cazul nominativ și, respectiv, acuzativ. În tipurile de exemple mai sus amintite, articolul posesiv-genitival *a* transmite informație gramaticală de tip categorial diferită (genitiv, nominativ, acuzativ).

În textele dialectale (mai ales în aria nordică) și în limba veche, articolul posesiv-genitival *a* dezvoltă nu numai o relație omonimică de tip *cazual*, ci și o omonimie morfologică de *număr* și *gen* (omonimie morfologică de gradul I). Astfel, se observă că articolul posesiv-genitival apare numai cu forma *a*, indiferent de genul și numărul substantivului la care trimite. În privința lui *a* invariabil, indiferent de genul și numărul substantivului la care trimite, Graur îl citează pe Densusianu, care consideră că „înaintea genitivului este prepoziția *a* (păstrată așa în Moldova, în aromână și istroromână, pe când în dacoromână, prin analogie cu posesivul și numeralul, se ajunge la *al, ai, ale*"[350].

La nivelul textelor dialectale și al textelor vechi, articolul posesiv-genitival *a* este folosit pentru: 1. *feminin singular* (folosit corect): „Atunci ies niște flori galbene care așa se zice către ele: sânziene. Când să pun, să numesc: asta-i *a* lu Pătru, asta-i *a* lu Pavel". (EP, pg. 69); „Ca să nu citească întru *a* lor limbă dumnezăiasca Scriptură". (B, pg. 139). 2. *masculin singular* (în loc de *al*): „Eu te sorocesc/Cu sorocu meu/Și cu-*a* lu Dumnezău". (EP, pg. 161); „*A* lu Isus Hristos născutul, așa era". (CT, pg. 2); 3. *feminin plural* (în loc de *ale*): „Îl împănez așa cum s-o compus iel din toate-*a* lui". (TD,

350 Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, Editura științifică, București, 1968, pg. 73 (=Graur, *Tendințe*).

pg.91); „Au trimis la Stefa Gora de au adus niște moaște *a* unor sfinți". (RP, pg. 166). În privința folosirii lui *a* în loc de *al*, trebuie pusă problema originii lui *al*, pe care *unii* îl explică din *ille*, iar *alții* din prepoziția *ad*[351]. Astfel, se disting două explicații diferite, și anume: 1. la posesive și la numerale avem a face cu prepoziția *a* + articolul *l*, articol care, în unele graiuri, nu mai apare și 2. *al* provine din *ille* și a devenit apoi invariabil în unele dialecte și graiuri, folosindu-se, de multe ori, forma *a*, în loc de *al*[352].

Articolul posesiv-genitival a: „Ca și când s-ar fi așteptat la vreo obiecție *a* lui Titu". (L. Rebreanu, pg. 292) este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele* (semiindependent[353] sau demonstrativ) *a*: „Cealaltă imagine, *a* închipuirii, biruia mai puternică". (Cezar Petrescu, pg. 171); *A de vine acum este Maria*, cu *prepoziția a* (fie însoțind un substantiv sau un substitut al acestuia, fie prepoziția *a* - morfem al infinitivului): *Calcă a femeie*; *Este mamă a trei copii*; „Ș-apoi cine știe de este mai bine/*A* fi sau *a* nu fi... dar știe oricine". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 28), cu *verbul auxiliar a,* din structura perfectului compus: „Intrat-*a* noaptea-n burg fără de vamă". (L. Blaga, pg. 164) și cu *substantivul a* (în metalimbaj): *A este articol posesiv-genitival*. În privința considerării cuvântului *a pronume semiindependent*, Gramatica Academiei consideră că *a*, dintr-o propoziție de tipul *A casei a venit* este articol, dar un articol de tip special, care „ține locul unui substantiv în nominativ sau al unui substitut al acestuia, pe care îl determină genitivul; astfel, se vede că adevăratul subiect al propoziției este și aici la nominativ"[354]. Această interpretare conține, credem, o inadvertență morfologică, și anume, imposibilitatea *articolului a* de a *ține locul* unui substantiv. În literatura de specialitate românească, se vehiculează și opinia că *a* din propoziția *A noastră a venit* este *pronume*, deoarece se consideră că atât *a*, cât și elementul

---

351 Graur, *Tendințe*, pg. 73.
352 Graur, *Tendințe*, pg. 73.
353 Guțu, *Sintaxa*, pg. 113.
354 GA, vol. 2, pg. 90.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

pronominal posesiv pot fi înlocuite, pe rând, printr-un substantiv[355]. Fiind independent de cuvântul post-pus (substantiv sau pronume), cuvântul *a* este în acest caz, „pronume genitival"[356] sau „pronume semiindependent"[357]. Există, însă, și opinia că *a*, dintr-o propoziție de tipul *A casei venit* este nu *numai* articolul *a* sau *numai* pronumele *a*. În structura genitivului substantivelor și a substitutelor acestora, cuvântul *a*, „mai conservă din valoarea lui inițială de pronume și capacitatea de a trimite indirect, prin intermediul substantivului, la o noțiune"[358]. Cuvântului *a* nu-i poate fi, însă, contestată calitatea de substitut, de pronume, în propoziții de tipul: *A de vine acum este Maria*, unde cuvântul *a* este pronume demonstrativ. Cuvântul *a* dintr-o propoziție de tipul *Este mamă a trei copii* este *prepoziție*, deoarece *a* + numeral cardinal poate fi substituit printr-o prepoziție. Compară *Mamă a trei copii - Mamă cu trei copii*, dar *Mamă a copiilor* și nu *Mamă cu copiilor*[359]. În tipul de exemplu *Este mamă a trei copii*, *a* provine din latinescul *ad*, păstrat în toate limbile romanice. Acest *ad* latinesc a devenit în limba română *a*, care este o prepoziție a genitivului, genitivul fiind cazul posesiei[360].

În textele vechi și în cele dialectale, *articolul posesiv-genitival a*: „Easte cetate mare *a* înpăratului". (CT, pg. 9); „M-an dus la uo sorî di la... de-*a* lui tataia". (TD, pg. 23) este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *articolul demonstrativ a* (*a* folosit pentru *cea*): „Să te duci, murgule, duci,/Să te duci, murgule-n grabă/La mândruța mea *a* dragă". (EP, pg. 85). Acest *a* - articol demonstrativ - provine din

---

355 Maria Manoliu Manea, *Genitivul pronumelui personal în limba română contemporană*, în „Elemente de lingvistică structurală", Editura științifică, București, 1967, pg.275 (=Manoliu, *Genitivul*).

356 Maria Manoliu Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Editura Academiei, București, 1978, pg. 71 (=Manoliu, *Sistematica*).

357 Guțu, *Sintaxa*, pg. 113.

358 Dimitriu, GLRM, pg. 180.

359 Maria Manoliu Manea, *Articolul posesiv în limba română contemporană*, în SCL, nr.1, 1964, pg. 72 (=Manoliu, *Articolul*).

360 *Dicționarul limbii române*, Academia Română, Tomul 1, partea 1, București, Librăriile Socec, 1913, s.v.*a* (=DA).

forma feminină *illa* a pronumelui latinesc, care, atunci când nu era accentuat în frază, purtând numai un accent secundar, s-a transformat în *ua*. Forma *ua* s-a păstrat numai când urma, ca articol hotărât enclitic, imediat după accent: *zi-ua, stea-ua*. În alte cazuri, *u* între vocale „a amuțit": „Fata *a* frumoasă"[361].

În unele texte vechi și în unele graiuri populare, *articolul posesiv-genitival a* este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *prepoziția a* (*a* este folosit pentru *în*, pentru *de* sau pentru *la*): „Nimenea nu poate *a* doi domni lucra". (CT, pg. 11); „Țâp-un ban aco-n groapă și pune unu *a* mână când îl bagă-n copârșău". (EP, pg. 66). *A* cu valoare de *prepoziție* s-a păstrat până astăzi în unele construcții devenite adverbe locale, precum *acasă, afund, alocuri* etc. În unele dialecte, *a* se simte, în unele din aceste adverbe, ca element prepozițional[362].

Articolul posesiv-genitival a este omonim morfologic de gradul al 2-lea, în unele graiuri, cu *conjuncția a* (*a* pentru *iar*): „Fata șădi la dreapta, copilu la stânga, *a* vaca-ntre ei". (EP, pg. 7).

40. Avându-se în vedere criteriul *părții de vorbire* care este precedată de articol (eventual partea de vorbire din care provine articolul), se vorbește, în limba română, despre categoria *articolelor demonstrativ-adjectivale: cel, cea, cei, cele, celui, celei, celor*. Aceste articole sunt numite *demonstrative*, deoarece provin din forme ale adjectivelor demonstrative și *adjectivale*, pentru că preced adesea un adjectiv. Articolul demonstrativ-adjectival precede un adjectiv și urmează unui substantiv propriu sau comun, acesta din urmă fiind obligatoriu articulat cu articol hotărât enclitic: „Vuietul *cel* sălbatec al tobelor inamice, casele năruindu-se mistuite în flăcări". (M. Eminescu, pg. 161). Pe lângă faptul că articolul demonstrativ-adjectival contribuie la individualizarea substantivului sau este indice al substantivizării, el marchează și categoriile gramaticale de gen, număr și caz, de

---

361 DA, s.v.*a*.
362 DA, s.v.*a*.

la părţile de vorbire precedate, sunt, deci, *cuvinte-flectiv*. În privinţa cazului adjectivului pe care îl precede, acesta nu poate fi marcat în mod precis de articolul demonstrativ-adjectival, pentru că *articolul demonstrativ-adjectival* are forme nu pentru fiecare caz în parte, ci o formă flexionară pentru nominativ-acuzativ şi o altă formă flexionară pentru genitiv-dativ[363].

Din perspectiva omonimiei morfologice, articolul demonstrativ-adjectival *cel, cea, cei, cele* dezvoltă omonimia *cazuală* nominativ-acuzativ (omonimie morfologică de gradul I). Exemple: „Când s-a întors în Bucureşti, prietenul *cel* nou de atunci, Vasile Mogrea, spusese că (...) fiecare dintre dânşii vor rămâne încremeniţi". (Cezar Petrescu, pg. 177) (nominativ); „Şi ca Byron treaz de vântul *cel* sălbatic al durerii". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 23) (acuzativ); „Fiindcă era poate singura, într-adevăr, *cea* îndeaievea şi eternă". (Cezar Petrescu, pg. 171) (nominativ); „Scrise de mâna *cea* veche a-nvăţaţilor mireni". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 24) (acuzativ); „Călătorii zoreau spre ieşire, *cei* mulţi cu bagajele în mână, *cei* puţini cu hamalii în urma lor". (L. Rebreanu, pg. 529) (nominativ); „Astfel, şirele caselor păreau puse în ordine de bătălie, cu capete arzânde, cu ochii *cei* plini de flacără şi fum". (M. Eminescu, pg. 161) (acuzativ); *Cele rele vor fi pedepsite.* (nominativ); „Gândurile-mi rele sugrum *cele* bune". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 28) (acuzativ).

În textele vechi, nominativul-acuzativul articolului demonstrativ-adjectival apare fie cu o formă identică cu cea folosită în limba literară de astăzi, fie cu o formă veche. Exemple: „Subt umbrariul *cel* svânt şi cu cântări nalte". (DP, pg. 61); „Neavând nici o grije de cina *cea* dulce a dumnezăieştii mese". (B, pg. 137); „Cumu fac *cei* acoperiţi de stau în căi şi în răspântie de rog". (CT, pg. 10); „Toţi să cade să ia darurile *cele* bogate". (B, pg. 141); „Pădurea *ce* (în loc de *cea*) dulce vru zeul să vie într-însă". (CP, pg. 277).

Articolul demonstrativ-adjectival *celui, celei, celor* dezvoltă omonimia cazuală de gradul I *genitiv-dativ*. Exemple: „La ghişeul

---

[363] Dimitriu, GLRM, pg. 189.

unde a suportat obrăznicia *celui* dintâi venit". (Cezar Petrescu, pg.177) (genitiv); *I-am dat celui tânăr articolul.* (dativ); „El deșteaptă-n sânul nostru dorul țării *cei* (celei) străbune". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 25) (genitiv); *I-am oferit celei frumoase cartea.* (dativ); „Nu le rămânea decât umilința *celor* câțiva îndârjindu-se să nu se risipească încă". (Cezar Petrescu, pg. 177) (genitiv); *Le-am spus celor vinovați să mediteze.* (dativ).

În unele texte vechi, forma de genitiv-dativ a articolului demonstrativ-adjectival apare cu forma *cela*, conținând un *a* final deictic. Exemplu: „Puseră Ierusalimul ca a poamelor *cela* (în loc de *celor*) riu". (CP, pg. 340). În limba veche, deicticul *a* apare și la pronumele demonstrativ. Exemplu: „Și bine faceți celor*a* ce nu ve iubăsc pre voi". (CT, pg. 9).

Articolul demonstrativ-adjectival se întâlnește și în structura *superlativului relativ* al adjectivelor (*cel mai frumos, cea mai frumoasă, cei mai frumoși* etc), funcția de bază a lui constând în aceea că reprezintă marca unică a gradului superlativ relativ[364]. Exemplu: „Dacă Dumnezeu nu-l va învrednici pe el însuși să-și împlinească dorința *cea* mai fierbinte". (L. Rebreanu, pg. 556).

Articolul demonstrativ-adjectival cel este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *adverbul cel* din structura superlativului relativ al adverbelor (aici *cel* a devenit indiferent la gen, număr și caz, deci s-a adverbializat)[365]. Exemplu: *Cântă cel mai frumos.*

41. Omonimie morfologică există și în cazul *pronumelui reflexiv*, care „ține locul obiectului asupra căruia se exercită direct sau indirect acțiunea verbului și care este identic cu subiectul verbului[366]. Pronumele reflexiv în acuzativ, forma neaccentuată *se*, reprezintă marca diatezei reflexive, în particular, și a categoriei gramaticale a diatezei, în general. Pronumele reflexiv *se* este o condiție necesară

---

364 Dimitriu, GLRM, pg. 190.
365 Dimitriu, GLRM, pg. 189.
366 GA, vol. 1, pg. 152.

constituirii diatezei reflexive. Corespunzător raportului reflexiv, pronumele reflexiv trebuie să se cuprindă într-un raport de identitate generală sau parţială, sub aspectul numărului şi persoanei, în structura întregii sintagme prin care funcţionează diateza verbală[367]. Exemple: în stilul beletristic: „Pe trotoarele largi, *se* vânzolea o lume pestriţă într-un amestec oriental". (L. Rebreanu, pg. 530); în textele vechi religioase: „Sculă-*se* Iosif de în somn". (CT, pg. 2); în texte dialectale: „Zâce că *să*[368] -ntoarce păstă cap și să face basorcă". (EP, pg. 43).

Pronumele reflexiv *se* nu marchează, însă, numai diateza reflexivă. Un verb însoţit de pronumele reflexiv *se* poate fi și la diateza *pasivă*, dacă exprimă raportul gramatical pasiv, dezvoltând, astfel, omonimie morfologică de gradul I. Exemple: în stilul beletristic: „Într-o cameră de rezervă, i *se* improvizase un dormitor, ca să aibă un refugiu când vine în București în lipsa Nadinei". (L. Rebreanu, pg. 532); în texte vechi religioase: „Și semne nu *se* vor da lor". (CT, pg. 36); în texte dialectale: „Sî rupi ca sî iasî fuioru, uo scotem, uo spălăm bini". (TD, pg. 19).

Pronumele reflexiv *se* poate fi și marcă a diatezei *reciproce*, diateză care „exprimă un raport mixt, activ și pasiv în același timp, arătând că persoanele reale participante la acţiune sunt în același timp și active, săvârșind acţiunea ca subiect, și pasive, suferind acţiunea ca obiect"[369]. Exemple: în stilul beletristic: „A construit casa înadins ca locatarii să *se* poată spiona reciproc și permanent". (L. Rebreanu, pg.532); în texte vechi religioase: „Când nu *se* dau unii la alţii". (B, pg. 139); în texte vechi istorice: „Și la al șeptili scară, unde iaste giumătate, să *să* închine unul altuia". (NL, pg. 154); în texte dialectale: „Vorbesc glume și *să* mai joacă". (EP, pg. 44).

Pronumele reflexiv *se* poate fi, de asemenea, marca *diatezei*

---

[367] Irimia, GLR, pg. 113.

[368] Deseori, în unele texte vechi și în unele graiuri populare, pronumele reflexiv *se*, marcă a categoriei gramaticale a diatezei în general, apare cu forma *să* sau *sî*: „Cine *să* va împrumuta la tine nu-i întoarce". (CT, pg. 9); „Fincî... la noi la ţarî... *sî* curăţî mai bini cu pelin". (TD, pg. 29).

[369] Dimitriu, GM, pg. 255.

impersonale, pentru că exprimă raportul gramatical zero (pentru care se poate folosi - din cauza caracterului său sugestiv - termenul de „raport impersonal"[370]. Pronumele reflexiv *se* este, în acest caz, omonim morfologic de gradul I cu pronumele reflexiv *se*, marcă a diatezei *reflexive*, cu pronumele reflexiv *se*, marcă a diatezei *pasive* și cu pronumele reflexiv *se*, marcă a diatezei *reciproce*. Exemple: în stilul beletristic: „*Se* auzise că vrea să cheltuiască chiar o sută de mii". (L. Rebreanu, pg. 290); în texte vechi religioase: „Direpť aceea *să* zice la Cântarea cântărilor". (B, pg. 143); în texte dialectale: „Asta cu niști nuieli fașim punem așa câți douî rânduri tokili... așa *sî* spune". (TD, pg. 37).

Pronumele reflexiv *se* este marca *necesară* constituirii diatezei reflexive, în general, dar nu și în mod automat, *suficientă*. Astfel, unele verbe, chiar dacă sunt însoțite de forma neaccentuată în acuzativ *se* a pronumelui reflexiv, nu sunt la diateza reflexivă, ci sunt „structuri pronominal-reflexive, în afara constituirii opoziției categoriale specifice diatezei"[371], pentru că refuzul unei forme reflexive de a intra în opoziție cu activul sau pasivul scoate acea formă în afara diatezei. Nu sunt, deci, la diateza reflexivă și nici nu cunosc categoria gramaticală a diatezei[372] toate tipurile de verbe pronominale însoțite de pronumele reflexiv, de tipul *a se teme, a se duce, a se mira* etc[373]. Exemple: în stilul beletristic: „Ce noroc că *s*-a întâmplat să fie tocmai gătit când a cunoscut pe fata gazdei". (L. Rebreanu, pg. 566); în texte vechi religioase: „Ce pre altă cale duseră-*se* în laturea lor". (CT, pg. 3); în texte dialectale: „*Să* duc fete sara la ceva casă cu furcă or cu coșăle". (EP, pg. 44).

Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv de persoana a treia, în cazul dativ *își*, *și* dezvoltă o omonimie morfologică de *diate-*

---

[370] Dimitriu, GM, pg. 247.
[371] Irimia, GLR, pg. 210.
[372] În literatura de specialitate românească, există și opinia potrivit căreia, la un număr redus de verbe, și anume cele cu valoare dinamică, pronumele reflexiv *se* este marca diatezei *active*. (Dimitriu, GM, pg. 249).
[373] Irimia, GLR, pg. 210.

ză. Pronumele reflexive în cazul dativ *își* sau *și*, din componența verbelor pronominale dinamice aflate în afara constituirii opoziției categoriale specifice diatezei[374] (diateza zero): „*Își* aminti cu cât interes a discutat Grigore despre nevoile țărănești". (L. Rebreanu, pg. 551); „Făgăduind lui Titu că-l va prezenta negreșit, ca să o cunoască și să-*și* dea seama ce înseamnă o ființă într-adevăr adorabilă". (L. Rebreanu, pg. 540) sunt omonime morfologice de gradul I cu pronumele reflexive în cazul dativ *își, și*, mărci ale *diatezei medii* (diateza posesivă)[375], situație în care, formele neaccentuate ale pronumelui personal în cazul dativ semnifică reflectarea acțiunii asupra unui obiect ce aparține agentului autor al acțiunii: în stilul beletristic: „*Își* trecu pălăria în mâna stângă și încercă să zâmbească". (L. Rebreanu, pg. 531); „Potrivindu-*și* pălăria în cap cu băgare de seamă (...), urmă cu un glas învăluit de emoție..." (L. Rebreanu, pg. 531); în texte vechi religioase: „Luo apă spălă- *și* mânile naintea nărodului grăi". (CT, pg. 65).

III. Omonimia morfologică la nivelul structurilor morfologice analitice

42. Despre omonimie morfologică se poate vorbi nu numai la nivel *morfematic* (flective propriu-zise și cuvinte-flectiv), ci și la nivelul ***structurilor morfologice analitice***. Diverse structuri morfologice analitice identice din punctul de vedere al organizării fonologice pot transmite informație *gramaticală de tip categorial* diferită, deci pot fi omonime morfologice de gradul I.

Atunci când un anumit *mod* sau *timp* verbal transmite un conținut categorial diferit de cel obișnuit, se vorbește despre *valoarea* schimbată a acestuia. (Exemplu: *Să citești!* - conjunctiv cu valoare de imperativ). *Valoarea* schimbată a unui anumit mod sau timp verbal conduce la omonimie morfologică de gradul I.

---

[374] În GA, vol. 1, pg. 209, se consideră că verbele cu pronume reflexiv în acuzativ sau dativ a căror acțiune „este făcută cu participare intensă din partea subiectului sau cu un interes special", sunt verbe la diateza *reflexivă*, valoarea *dinamică*.
[375] Iordan și Robu, LRC, pg. 416.

Un tip de omonimie morfologică la nivelul structurii morfologice analitice este acela al *infinitivului* omonim morfologic de gradul I cu *imperativul*. Este vorba de infinitivul cu prepoziția-morfem *a*, care poate apărea nu numai ca determinant[376], ci și ca mod independent. În aceste situații, ca mod independent, infinitivul este omonim morfologic cu imperativul, adică transmite o poruncă, un îndemn, un sfat, o rugăminte și, atribuindu-se unei persoane gramaticale în nominativ, îndeplinește funcția sintactică de predicat al unei propoziții principale. Exemple: ***A nu se fuma** în sală!; **A nu se apleca** în afară!; **A se consuma** înainte de data expirării!; **A se citi** prospectul!; **A se agita** înainte de întrebuințare*! etc. Aceste structuri în care infinitivul are o semantică echivalentă cu aceea a imperativului constituie principalul argument în susținerea predicativității infinitivului[377].

Propoziția cu predicatul la infinitivul cu *a* nedependent cu valoare de imperativ este de cele mai multe ori *principală independentă* (vezi supra), iar uneori principală regentă (***A nu se fuma** unde este pericol de incendiu!; **A nu se parca** în locurile care sunt ale șefilor!* etc)[378].

Omonimie morfologică există și în cazul structurilor morfologice analitice constituite din *prepoziția a + auxiliarul fi + verbul de bază la participiu*, situație în care modul infinitiv se află la două diateze și timpuri diferite: ***infinitivul prezent pasiv*** (*El, enervat **de a fi luat prin surprindere**, se oprește*) și ***infinitivul perfect activ*** (*El, enervat **de a fi mers prea mult**, se oprește*). Pentru **dezomonimizare** în cazul acestei structuri morfologice analitice, elementele decisive sunt *existența* complementului de agent, exprimat sau neexprimat, și *acordul* în gen, număr și caz al participiului verbului de bază.

---

376 Forma infinitivului cu prepoziția morfem *a* apare, de obicei, „în subordinea unui element regent oarecare, căruia i se juxtapune sau de care se leagă printr-un element de relație de tipul *de, pentru, spre, în loc de* etc". (Dimitriu, GM, pg. 278).

377 Vezi pentru argumentele aduse în sprijinul ideii predicativității infinitivului, Matilda Caragiu Marioțeanu, *Moduri nepersonale*, SCL, 13, 1962, nr. 1, pg. 38 ș.u.; Dimitriu, GM, pg. 285-288.

378 C. Dimitriu, lucrare de manuscris.

Dacă participiul verbului de bază se acordă în gen, număr și caz cu numele-subiect, atunci structura, la care există, exprimat sau neexprimat, complementul de agent, reprezintă ***infinitivul prezent pasiv***. Exemplu: *El, ea etc, enervat/ă etc de **a fi** luat/ă etc prin surprindere (de intervenția privitorilor), se oprește*. Dacă, însă, participiul verbului de bază nu se acordă în gen, număr și caz cu numele-subiect, structura morfologică analitică avută în vedere, la care nu există complement de agent, reprezintă *infinitivul perfect activ*. Exemplu: *El/ea enervat/ă etc de **a fi mers*** (***mers*** invariabil; complement de agent inexistent) *prea mult, se oprește*[379].

Și *conjunctivul prezent* poate fi omonim morfologic, în unele contexte, cu *imperativul*. Această valoare de imperativ a conjunctivului prezent este deosebit de frecventă, deoarece, astfel, limba română își completează, cu ajutorul conjunctivului prezent, trebuințele neacoperite deplin de imperativul propriu-zis, din cauza caracterului său unipersonal. Conjunctivul prezent care nu are valoare de imperativ este timp de *relație* și apare fie în propoziții subordonate unui verb-predicat (care, de obicei, este un verb modal) (în stilul beletristic: „Trebuie *să plece* și el la moșia unui prieten". (L. Rebreanu, pg.566); în texte vechi religioase: „Ș-ar vrea *să*-m *mănânce* carnea de pe gârbă". (DP, pg. 61); în texte dialectale: „Acuma iei or vrut *să scuată* luna dân fântână". (EP, pg. 45)), fie în structura predicatului verbal compus („Tu *trebuia să te cuprinzi*/De acel farmec sfânt". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 147). Conjunctivul prezent omonim cu imperativul este un timp *absolut*, el apărând în propoziții principale și independente. Exemple: în stilul beletristic: „*Să trăiești*, cucoane, și *să*-ți *trăiască* părintele, că-i un om și jumătate!" (L. Rebreanu, pg. 528); în texte vechi religioase: „*Să nu*-l *ocărâm* cu faptele noastre cele rele!" (VC, pg. 132).

Modul *prezumtiv* exprimă acțiunea, starea, existența, voința, dorința etc ca presupuse, nesigure, îndoielnice[380]. Exemplu: „Pe urmă

[379] C. Dimitriu, lucrare de manuscris.
[380] Dimitriu, GM, pg. 269.

se întrebă de ce nu-i *va fi răspuns* Virgil Probotă". (Cezar Petrescu, pg. 175). La prezumtiv există două serii de forme: o serie de forme este realizată pe baza *gerunziului* verbului de conjugat: *vor fi citind, să fi mâncând, ar fi terminând*, iar a doua serie de forme este construită pe baza *participiului* verbului de conjugat: *vor fi citit, să fi mâncat, ar fi terminat*. Formele prezumtivului constituite pe baza *participiului* verbului de conjugat sunt omonime morfologic cu formele *viitorului anterior* indicativ, ale *conjunctivului perfect* și ale *condiționalului-optativ perfect*. Aceasta înseamnă că mărcile acestor trei moduri - adică *zero* de la indicativ, conjuncția morfem *să* de la conjunctiv și imperfectul auxiliarului *a vrea* de la condițional-optativ - sunt și mărcile *prezumtivului*[381]. La seria de forme ale prezumtivului construite pe baza *participiului*, care sunt omonime morfologic cu viitorul anterior indicativ, cu perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, marca secundară poate fi considerată „caracterul absolut al prezumtivului (în opoziție cu caracterul relativ al viitorului al 2-lea indicativ, al perfectului conjunctiv și chiar al perfectului condițional-optativului)[382]. Viitorul anterior este ipostaza de timp de relație a viitorului, având un alt termen de referință, decât prezentul comunicării: „Să uit, cum dup-o clipă din brațele-mi te-ai smult.../Voi fi bătrân și singur, *vei fi murit* de mult!" (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 83). Prezumtivul omonim cu viitorul anterior este un mod absolut: „Dintr-un veac trece în alt veac, abia mai schimbat, imperceptibil, de cum *va fi fost* în vârsta necunoscută a neamului getic". (Cezar Petrescu, pg. 171). Conjunctivul perfect cunoaște amândouă situațiile: de mod și timp absolut și de mod și timp de relație, el situând acțiunea verbului, ca mod și timp de relație, într-un moment anterior momentului unei alte acțiuni sau, ca mod și timp absolut, într-un moment anterior momentului comunicării[383]. Exemple: „Se prea poate. Nu zic ba... Cu condiția ca țăranul

---

[381] Dimitriu, GM, pg. 270.

[382] Dimitriu, GM, pg. 270.

[383] Conjunctivul perfect este omonim morfologic și cu *modul condițional optativ*, fie în fraze care conțin conjuncția subordonatoare *dacă*: ***Să nu fi rămas*** *dacă nu-ți plăcea*, fie în fraze în care *dacă* nu apare: „*S*-o *fi văzut* despletindu-și bogatul păr ca

să fi fost într-adevăr harnic și întreprinzător". (L. Rebreanu, pg. 548); „Când suna, știam că Ramses trebuia *să fi murit*". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 106). Prezumtivul omonim cu forma conjunctivului perfect este un mod absolut. Exemple: în stilul beletristic: „Dacă țăranii au ajuns să fure în grup o cantitate așa de considerabilă, chiar *să nu fi fost* cât spune arendașul, e semn rău". (L. Rebreanu, pg. 585); în texte vechi istorice: „Dzic că la acel războiu *să fie fostu* mai mult izbânda despre parte căzacilor Brâcovanului". (NL, pg. 110). Condițional-optativul perfect este un mod și un timp de relație, situând acțiunea în trecut, prezentând-o ca nerealizată, din perspectiva unei alte acțiuni posterioare[384]. Exemple: „Era un adevăr de care și-ar fi dat seama îndată și Ion Bâzdâgă, dacă spiritul și vinul pritocit pe drum (...) nu i-*ar fi întunecat* limpedea judecată". (Cezar Petrescu, pg. 165) (condițional); „Titu reciti scrisoarea de câteva ori, parc-*ar fi vrut* s-o învețe pe dinafară". (L. Rebreanu, pg. 542) (optativ). Prezumtivul omonim cu modul condițional-optativ perfect este un mod absolut. Exemple: în stilul beletristic: „Aduse vorba despre recolta care *ar fi fost* destul de bună, dar nu se poate valorifica din pricina crizei financiare". (L. Rebreanu, pg. 549); în texte vechi istorice: Și tuturor au scris de obște, de *s-ar fi* și *greșit* cineva". (RP, pg. 164).

Omonimia morfologică de gradul I dintre prezumtivul perfect, pe de o parte, și viitorul anterior, conjunctivul perfect și condițional-optativul perfect, pe de altă parte, este **dezomonimizată** prin faptul că prezumtivul perfect are un caracter *absolut*, în timp ce viitorul anterior, conjunctivul perfect și condițional-optativul perfect sunt moduri și timpuri *de relație* (vezi supra).

E. *Omonimia și ambiguitatea sintactică*

43. Plecându-se de la faptul că *omonimia lexicală* reprezintă mai multe cuvinte cu același semnificant (vezi paragraful 29), se

---

mierea arsă și *să fi întâlnit* adânca privire a ochilor ei albaștri cu sprâncene negre, ai fi zis că pogorâse însuflețită din cadră". (M. Caragiale, după Metea, Drincu, *Analize*, pg.117).

[384] Irimia, SGLV, pg. 116.

poate vorbi și în *sintaxă* despre semnificante fonologic identice (fie la nivelul propoziției, fie la nivelul frazei), care transmit *informație sintactică* diferită (care au *funcție sintactică* distinctă).

Dacă în privința omonimiei lexicale există numeroase lucrări de specialitate, multipla interpretare posibilă la nivel sintactic a fost puțin cercetată, atât în lingvistica străină, cât și în lingvistica românească[385].

În ceea ce privește *terminologia*, se observă că pentru fenomenul de neutralizare în sintaxă au fost folosite mai multe denumiri, și anume, *omonimie sintactică* (Bally, *Linguistique*, pg. 175; Stati, OS, pg. 387), *neutralizare sintactică* și *echivoc sintactic* (Stati, OS, pg. 389); *omonimie construcțională* (Chomsky, *Structures*, pg. 211); *plurivocitate* (Tatiana Slama Cazacu, *Limbaj și context*, Editura științifică, București, 1959, pg. 128 (Cazacu, *Limbaj*).

Ca și în cadrul *omonimiei lexicale*, unde am făcut distincție între *omonimia lexicală*, pe de o parte, și *ambiguitatea lexicală*, pe de altă parte (vezi paragraful 30), operăm și în plan ***sintactic*** la distincția dintre *omonimia sintactică* și *ambiguitatea sintactică*. Astfel, *omonimia sintactică* reprezintă părțile de propoziție, propozițiile sau frazele multiinterpretabile sintactic atât din punctul de vedere al *emițătorului* de mesaj lingvistic, cât și din perspectiva *receptorului* acestuia (sunt omonime sintactic ***în sine***), în timp ce *ambiguitatea sintactică* vizează părțile de propoziție, propozițiile sau frazele multiinterpretabile sintactic ***exclusiv*** la nivelul *receptorului* de mesaj lingvistic (sunt ambigue sintactic în ***contextul*** dat) (vezi infra). De exemplu, *complementul indirect lui*, din tipul de enunț „Ea se apără c-o mână,/Însă totuși *lui* se lasă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 52) este *omonim* sintactic cu ***atributul*** *lui*, din tipul de propoziție „Să cadă nimicul cu noaptea

---

385 Lyons, *Semantics*, vol. 2, pg. 400; N. Chomsky, *Aspects of Theory of Syntax*, Massachusetts, 1965, pg. 21 (=Chomsky, *Aspects*); Chomsky, *Issues*, pg. 37; Graeme, *Ambiguity*, pg. 9; Bally, *Linguistique*, pg. 175; A.A. Hill, *Introduction to Linguistic Structures*, University of Texas, 1958, pg. 322 (=Hill, *Introduction*); Stati, OS, pg. 391; Stati, *Omonimie*, pg. 137; V. Hodiș, *Propoziții subordonate omonime*, în CL, 1970, pg. 27 (=Hodiș, *Propoziții*).

lui largă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 28). În tipul de enunț „Devin o brută! își repetă Comșa oprindu-se înaintea unei vitrine pentru a lăsa câinele *doamnei*". (Cezar Petrescu, pg. 175), substantivul *doamnei*, din propoziția *Pentru a lăsa câinele doamnei*, este *ambiguu* din punct de vedere sintactic, deoarece poate fi dublu interpretat sintactic din perspectiva *receptorului* de mesaj, fie având funcția sintactică de atribut, fie aceea de complement indirect.

44. Privitor la *omonimia sintactică*, în lingvistica străină și în literatura românească de specialitate, părerile nu sunt convergente.

În lingvistica străină, unii cercetători consideră că omonimia sintactică reprezintă enunțurile cu organizare de propoziție sau de frază care presupun mai mult decât o singură analiză structurală în plan sintactic[386]. Un tip de exemplu care ilustrează omonimia sintactică este tipul de propoziție *Flying planes can be dangerous*, propoziție în care, într-o primă interpretare, *flying* este un participiu cu valoare adjectivală, cu funcția sintactică de atribut, iar într-o a doua interpretare, *flying* este verb la gerunziu, cu funcția sintactică de predicat. Structura de suprafață *Flying planes can be dangerous* conține alte două propoziții în structura de adâncime, și anume, *Planes which are flying can be dangerous* („Avioanele care sunt pilotate pot fi periculoase") și *To fly planes can be dangerous* („Să pilotezi avioane poate fi periculos")[387]. O dublă interpretare posibilă la nivel sintactic există și în cazul tipului de propoziție *John knows a kinder person than Bill* („John cunoaște o persoană mai amabilă decât Bill"), propoziție care este ambiguă sintactic, deoarece dezvoltă două valențe, și anume: „Than Bill is" („decât este Bill") și, respectiv, „Than Bill does" („decât cunoaște Bill")[388]. Un alt tip de propoziție prolixă din punct de vedere sintactic este propoziția *He hit the man with a stick* („El a lovit omul cu un baston"), propoziție care, într-o primă interpretare, conține

---

[386] Lyons, *Semantics*, vol. 2, pg. 400.
[387] Chomsky, *Aspects*, pg. 21.
[388] Chomsky, *Issues*, pg. 37.

structura adjectivală („adjectival phrase") cu funcţia sintactică de atribut „with a stick", care determină substantivul *man*, iar într-o altă interpretare, conţine structura adverbială („adverbial complement") cu funcţia sintactică de complement „with a stick", care determină verbul *hit*[389]. Omonimia sintactică poate rezulta şi din capacitatea propoziţiei de a conţine mai multe întrebări în structura de adâncime. Este cazul tipului de propoziţie *They're cooking apples*, care, în structura ei de adâncime conţine întrebările „What are they doing in the kitchen?" („Ce fac ei în bucătărie?") şi „What kind of apples are those?" („Ce fel de mere sunt acelea?")[390].

Omonimă din punct de vedere sintactic este şi sintagma latinească *Amor dei* („Iubirea lui Dumnezeu"), deoarece presupune două interpretări sintactice, şi anume, aceea în care *dei* este subiectul verbului *amor* („Dumnezeu iubeşte oamenii") şi interpretarea în care *dei* este complementul verbului *amor* („Omenirea îl iubeşte pe Dumnezeu")[391].

Pentru unii specialişti din lingvistica străină, omonimia sintactică reprezintă relaţia dintre două enunţuri cu organizare de propoziţie sau de frază, care au aceeaşi organizare fonologică, dar care transmit informaţie ***semantică*** diferită, deci, omonimia sintactică este egală cu *omonimia lexicală* la nivel de enunţ sintactic. Din această perspectivă, omonimie sintactică există la nivelul unei fraze de tipul *Ecrivez moi si vous comptez venir me voir* („Scrieţi-mi *dacă* puteţi veni să mă vedeţi"), frază în care „*si* interogativ este bine distinct de *si* condiţional"[392].

Pentru alţi cercetători, omonimia sintactică există între tipuri de propoziţie a căror diversitate de sensuri referenţiale este obţinută prin schimbarea ***ordinii*** cuvintelor în propoziţie. Astfel, se

[389] Lyons, *Semantics*, vol. 2, pg. 401.
[390] Graeme, *Interpretation*, pg. 9.
[391] Lyons, *Einführung*, pg. 252.
[392] Bally, *Linguistique*, pg. 175.

consideră că în cazul tipului de propoziţii *John brought the bacon home* („John a adus şunca acasă"), *John brought home the bacon* („John câştigă banii necesari întreţinerii familiei") şi *John brought home the bacon* („John a avut un succes important"), schimbarea ordinii cuvintelor în propoziţie duce la diferenţieri semantice, de aici rezultând omonimia sintactică existentă între propoziţiile amintite[393].

Considerăm că dacă ordinea cuvintelor este schimbată, în propoziţie nu se produc decât diferenţieri semantice între propoziţiile obţinute prin intervertirea ordinii cuvintelor. Diferența exclusiv semantică dintre două propoziții cu aceeași organizare fonologică nu este suficientă pentru stabilirea unei relații omonimice de tip sintactic. Propozițiile cu aceeași organizare fonologică, pentru a fi omonime sintactic, trebuie să se deosebească nu numai din punctul de vedere al informației semantice transmise, ci și din acela al informației sintactice (al funcției sintactice).

45. În literatura de specialitate românească, unii cercetători au clasificat structurile propoziţionale multiplu interpretabile sintactic având în vedere criteriul *numărului de sintagme, criteriul stilistic* și *criteriul funcțional*[394]. Din punctul de vedere al numărului de sintagmă, există propoziții omonime care conțin *o singură sintagmă* (*Vine seara* - predicat + ***subiect*** și *Vine seara* - predicat + *circumstanțial*) și propoziții care conțin cel puțin *două sintagme* (*Dau cartea profesorului* - predicat + complement direct + complement indirect - și *Dau cartea profesorului* - predicat + complement direct + atribut)[395].

Avându-se în vedere criteriul stilistic, pot fi identificate propoziții omonime în cadrul *aceluiași* stil (*Aduce lemne de acasă*, unde *de acasă* este sau circumstanțial sau atribut)[396] și propoziții omonime constituite din termeni care aparțin unor stiluri *diferite* (*Noaptea*

---

[393] Hill, *Introduction*, pg. 322.
[394] Stati, OS, pg. 391.
[395] Stati, OS, pg. 391.
[396] Stati, OS, pg. 391.

cântă - circumstanțial + predicat, în vorbirea obișnuită, și *Noaptea cântă* - subiect + predicat, în stilul poetic)[397].

Din perspectivă *funcțională*, s-a făcut distincție între propoziții omonime sintactic care diferă prin funcția sintactică a unui *singur* termen: *Spune anecdota lui Radu* (*lui Radu* este sau complement indirect, sau atribut) și propoziții omonime sintactic care diferă prin funcția sintactică a mai multor termeni: *A rămas profesorul nostru* (predicat + subiect + atribut sau verb copulativ + nume predicativ + atribut)[398].

Având în vedere propozițiile omonime din punct de vedere sintactic enunțate, observăm că la o parte din acestea, diferențele de inperpretare sunt *exclusiv* de ordin sintactic: *Aduce lemne de acasă* (*de acasă* este circumstanțial sau atribut), în timp ce altele permit nu numai interpretări de ordin sintactic, ci și deosebiri la nivel morfologic. De exemplu, în tipul de propoziție *Spune anecdota lui Radu*, lui Radu poate fi sau complement indirect, sau atribut, dar, în același timp, substantivul *lui Radu* comportă și o modificare cazuală dativ-genitiv.

În lingvistica românească, unii specialiși explică omonimia sintactică prin existența unor *structuri de suprafață*, care conțin anumite *structuri de adâncime*. Astfel, propoziția de tipul *Jaques îl ajută mai mult pe André decât pe Pierre*, conține două structuri de adâncime care o susțin, și anume, *Jaques îl ajută mai mult pe André decât îl ajută Pierre pe André* și, respectiv, *Jaques îl ajută mai mult pe André decât îl ajută Jaques pe Pierre*[399].

Alți specialiști sunt de părere că o condiție suficientă pentru existența omonimiei sintactice este *schimbarea intonației fundamen-*

---

[397] Stati, *Omonimie*, pg. 137.

[398] Stati, OS, pg. 392.

[399] Mariana Tuțescu, *Les grammaires generatives-transformationnelles*, Editura didactică și pedagogică, București, 1982, pg. 24 (=Tuțescu, *Grammaires*).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

tale, aceeași propoziție „având valori diferite după intonație[400]. De exemplu, tipul de propoziție *Nu vei merge la plimbare* poate avea, prin schimbarea intonației fundamentale „înțelesuri diferite: de rugăminte, de poruncă, de simplă constatare sau de întrebare, de consimțire sau regret"[401]. Considerăm că schimbarea intonației fundamentale într-o propoziție oarecare nu este o condiție suficientă pentru existența omonimiei sintactice. În propoziția *Nu vei merge la plimbare*, intonația fundamentală diferită modifică informația semantică a propoziției, nu și informația sintactică a ei (funcțiile sintactice ale cuvintelor componente). Fie că exprimă regretul sau porunca, fie că propoziția reprezintă o constatare sau o întrebare, cuvintele din cadrul propoziției în discuție au aceleași funcții sintactice. Alteori, însă, prin schimbarea intonației fundamentale se produce și modificarea funcțiilor sintactice ale cuvintelor care intră în compoziția propozițiilor. În tipul de propoziții *Doamna a venit.* și *Doamna, a venit!*, intonația fundamentală diferită (în scris, grafia diferită) duce nu numai la schimbarea informației semantice transmise în cele două tipuri de propoziții, ci și la crearea a două propoziții omonime din punct de vedere sintactic.

Luând în considerare opiniile referitoare la *omonimia sintactică*, încercăm o clarificare a accepției multiplei interpretări la nivel sintactic, făcând distincție între *omonimia sintactică*, pe de o parte și *ambiguitatea sintactică*, pe de altă parte.

I. Omonimia sintactică

46. În mintea *emițătorului* de mesaj nu există, principial, multivalență sintactică, echivocul sintactic (la nivelul propoziției și al frazei) apărând numai la nivelul *receptorului* de mesaj lingvistic, care decodează informația sintactică transmisă de emițător. Cu alte cuvinte, vorbitorul știe întotdeauna ce vrea să comunice, existând, însă, și situații în care multipla interpretare sintactică apare și la nivelul *emi-*

[400] Cazacu, *Limbaj*, pg. 132.
[401] Cazacu, *Limbaj*, pg. 132.

tătorului de mesaj, fie în cazul vorbitorului instruit, care observă echivocul sintactic (cel neinstruit ignorându-l), fie în cazul vorbitorului care, în mod deliberat, ambiguizează propoziția sau fraza. Având în vedere faptul că aceeași parte de propoziție, propoziție sau frază pot transmite mai multe informații sintactice (sunt multiinterpretabile sintactic), există astfel de părți de propoziție, propoziții sau fraze, care sunt omonime sintactic atât din punctul de vedere al *emițătorului* de mesaj, cât și din punctul de vedere al *receptorului* acestuia.

În altă ordine de idei, *omonimia sintactică*[402] reprezintă, în opinia noastră, **relația la nivel sintactic ce se stabilește între părți de propoziție, propoziții sau fraze cu aceeași organizare fonologică care sunt, însă, diferite în privința *informației sintactice* transmise (a *funcției sintactice*)**. Omonimie sintactică există nu numai la nivelul ***receptorului*** de mesaj lingvistic, ci și la nivelul ***emițătorului*** acestuia. De exemplu, în tipul de fraze *E voie să pleci* și *Nu-i voie să fumați aici!*, propozițiile *Să pleci* și, respectiv, *Să fumați aici* pot fi analizate, deopotrivă din punctul de vedere al *vorbitorului* și al *interlocutorului*, și ca propoziții *subiective*, și ca propoziții *circumstanțiale de relație*. Sunt propoziții *subiective* dacă vorbitorul și interlocutorul consideră că *e voie* și *nu-i voie* sunt structuri analitice impersonale, cu funcția sintactică de predicat, echivalente cu structurile analitice impersonale *e necesar, e binevenit* etc. Sunt propoziții circumstanțiale de relație dacă substantivul *voie* are funcția sintactică de *subiect*, având independență sintactică ca și în structura *a avea voie*, unde *voie* este complement direct: „Degeaba, oamenii nu s-au lăsat înfricoșați nici de armată, că știau bine că armata n-are *voie* să tragă". (L. Rebreanu, pg. 781).

Urmărim omonimia sintactică atât la nivelul *propoziției*, cât și la nivelul *frazei*.

1. *Omonimia sintactică la nivelul propoziției*

47. În interiorul propoziției, unul și același cuvânt poate

[402] Despre *omonimia sintactică*, vezi Stati, OS, pg. 392; Stati, *Omonimie*, pg. 137; Hodiș, *Propoziții*, pg. 27-28.

avea, în contexte distincte, diferite funcții sintactice. De exemplu, cuvântul *lui* poate fi, în diverse propoziții, *complement indirect* (în stilul beletristic: „Ea se apără c-o mână,/Însă totuși *lui* se lasă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 52); în texte vechi religioase: „Respunse lui Domnul zise *lui* hitlen rob și leniv". (CT, pg. 59), *atribut* (în stilul beletristic: „Se poate ca bolta de sus să se spargă,/Să cadă nimicul cu noaptea lui largă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 28); în texte vechi religioase: „Cine grăiaște fratelui *lui* ocară, vinovat easte gloateei". (CT, pg. 8); în texte dialectale: „Fășeu fiicari disparti vravu *lui* acolo". (TD, pg. 80)) sau *cuvânt fără funcție sintactică* (articol hotărât proclitic, marcă a cazurilor genitiv și dativ) (în stilul beletristic: „*Lui* Grigore însă i se părea că în ochii lor lucește ceva deosebit și că toată înfățișarea lor ar fi mai dârză". (L. Rebreanu, pg. 781) (dativ); „În Amara, în jurul cârciumii *lui* Busuioc, era mai multă lume ca de obicei". (L. Rebreanu, pg. 782); (genitiv) în texte vechi religioase: „Ascultați nu te jura cu jurământu, ce să-ți dai *lui* Dumnezeu jurământul teu". (CT, pg. 9); în texte dialectale: „I-an spus *lui* tata ca sî-ni dacî una mai bunî". (TD, pg. 97).

Cuvântul *mi* poate avea, în propoziții diferite, funcții sintactice diferite, și anume, funcția sintactică de *complement indirect* (în stilul beletristic: „Mie oamenii *mi* se par liniștiți, zise Titu". (L. Rebreanu, pg. 783); în texte vechi religioase: „Ale tale căi, Doamne, *mi*-arată". (DP, pg. 56); în texte dialectale: „*Mi*-o zâs tata cî-*mi* fași șî pi urm-am plecat acasă". (TD, pg. 97) sau funcția sintactică de *atribut* (în distribuție cu un substantiv sau cu un verb) (în stilul beletristic: „Când **sufletu**-*mi* noaptea veghea în estaze,/Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 29); „Să te duci dracului acasă, **să nu**-*mi* **scoți** sufletul, că n-am vreme să mă țin de coada ta, fire-ai al dracului!" (L. Rebreanu, pg. 798); în texte vechi religioase: „Cătră tine, Doamne, bietu-*mi* **suflet**/Îl rădic cu rugă, cu tins cuget". (DP, pg. 56); Mi-au **strânsu**-*mi* slăbiciunea de mi-au datu-mi silă". (DP, pg. 67). În alte propoziții, *mi* este *cuvânt fără funcție sintactică*, fie în cazul dativ etic: „Și unde *mi*-au început să se repeadă în

soldați cu furci, cu pietre, de nici n-au nimerit, sărmanii, încotro să fugă...” (L. Rebreanu, pg. 781), fie ca marcă a categoriei gramaticale a diatezei: „Și dacă norii deși se duc/De iese-n luciu luna,/E ca aminte să-*mi* aduc/De tine-ntotdeauna”. (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 147).

2. ***Omonimia sintactică la nivelul frazei***

48. Despre fenomenul omonimiei sintactice la nivelul frazei există puține studii de specialitate în lingvistica românească.

Unii specialiști[403] consideră că omonimia sintactică la nivelul frazei își are originea în cadrul raportului *tranzitivitate absolută - tranzitivitate relativă*. Astfel, analizând verbul *a ști* din tipul de frază *Voi şti când vei veni*, drept *tranzitiv „relativ”* (un verb care necesită o complinire a valenței de complement direct) sau *tranzitiv „absolut”* (un verb în cazul căruia ideea de complement direct este implicată în semantica sa), propoziția *Când vei veni* poate fi interpretată fie ca propoziție completivă directă, fie ca propoziție circumstanțială temporală[404]. Din moment ce verbele pot fi *tranzitive* sau (și) *intranzitive*, distincția dintre tranzitivitatea „absolută” și tranzitivitatea „relativă” credem că nu este operantă. Valența unui verb tranzitiv trebuie complinită în mod obligatoriu, nu facultativ, ideea unei tranzitivități „absolute” fiind discutabilă și greu de acceptat. Prin urmare, fraza în discuție are două interpretări sintactice numai dacă avem în vedere faptul că *structura de suprafață Voi ști când vei veni* conține structura de adâncime *Voi ști asta când vei veni*. În acest caz, propoziția *Când vei veni* poate fi fie circumstanțială de timp, indicând circumstanța temporală a acțiunii exprimate de verbul *a ști*, fie apozitivă, explicând antecedentul *asta*.

„Un alt mobil al omonimiei sintactice”[405] îl constituie întrebuințarea „personală” sau „impersonală” a unui verb regent, în opinia aceluiași cercetător. Astfel, tipul de frază *Dar mai mult îl necăjea că*

---

[403] Hodiș, *Propoziții*, pg. 27.
[404] Hodiș, *Propoziții*, pg. 27.
[405] Hodiș, *Propoziții*, pg. 28.

o să-i rupă nasturele este analizată ca o frază ce conține o principală și o subiectivă, dacă admitem „întrebuințarea impersonală a verbului-predicat *necăjea*, sau poate fi interpretată ca o principală urmată de o propoziție instrumentală, dacă „subiectul verbului predicat este subînțeles din contextul lingvistic sau extralingvistic[406].

Sintagma „întrebuințare personală" sau „impersonală" a unui verb este, în opinia noastră, discutabilă. Nu avem a face cu același verb, pe care îl întrebuințăm „personal" sau „impersonal". În cele două fraze diferite, și anume, *Dar mai mult îl necăjea că o să-i rupă nasturele* (verb predicat + subiectivă) și *Dar mai mult îl necăjea că o să-i rupă nasturele* (subiect subînțeles + verb predicat + propoziție instrumentală), operăm, de fapt, cu două verbe distincte: unul *impersonal* (în prima frază) și altul, (și nu unul și același), *personal* (în cea de a doua frază).

Având în vedere tipurile de fraze oferite în lingvistica românească pentru ilustrarea omonimiei sintactice, propunem câteva tipuri de enunțuri organizate sub formă de frază, analizabile din perspectiva omonimiei sintactice.

Structurile analitice impersonale *a-i părea bine* și *a-i părea rău* pot fi dublu interpretate. Ele sunt sau echivalente cu structurile analitice impersonale *a fi bine, a fi rău* etc, intrând în distribuție cu propoziții subiective[407] (***E mai bine** să-i bage pe toți la dubă și să-i învețe omenie!*" (L. Rebreanu, pg. 794); ***N-ar fi rău*** să treci după-masă pe la cameră, puiule!" (L. Rebreanu, pg. 794)), sau pot fi considerate structuri analitice incompatibile cu funcția sintactică subiect (sintetic sau analitic propozițional)[408], fiind numite, din această cauză, „expresii verbale impersonale *absolute*"[409]. Astfel, în frazele „Bine-ți pare *să fii singur, crai bătrân fără de minți...* (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 62) și ***Îi părea rău** să se plimbe singur astăzi*, propozițiile *Să fii singur, crai*

---

406 Hodiș, *Propoziții*, pg. 29.
407 GA, vol. 2, pg. 267.
408 Irimia, SGLV, pg. 160.
409 Irimia, SGLV, pg. 160.

bătrân fără de minţi şi, respectiv, *Să se plimbe singur astăzi* pot fi interpretate fie ca propoziţii *subiective*, fie ca propoziţii *circumstanţiale de relaţie*, în funcţie de compatibilitatea structurilor analitice *bine-ţi pare* şi *îi părea rău* cu funcţia sintactică de subiect.

Tipul de frază „Putem *să ne ducem*, că n-are să ne omoare". (L. Rebreanu, pg. 772) conţine propoziţia *Să ne ducem*, propoziţie dublu analizabilă sintactic. Într-o primă interpretare, propoziţia *Să ne ducem* poate fi analizată ca o *completivă directă*, având ca regent verbul tranzitiv *putem*. Dacă, însă, considerăm că structura de suprafaţă *Putem să ne ducem*... conţine structura de adâncime *Asta putem să ne ducem*, propoziţia *Să ne ducem* este propoziţie apozitivă, ea explicând antecedentul *asta*[410].

În limba română, verbul *a părea*, atunci când intră în distribuţie cu forma neaccentuată a pronumelui refexiv în cazul acuzativ *se* este urmat de o propoziţie subiectivă: „*Se pare* că furtuna ridică al ei glas,/Că vântul trece-n spaimă pe-al mărilor talaz". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 70). Acelaşi verb *a părea* este inclus, însă, şi în categoria copulelor lexico-gramaticale, el necesitând o complinire nume predicativ, reprezentată, la nivelul frazei, printr-o propoziţie predicativă: „Vasile Mogrea *păru* că se interesează grozav de vârful ţigării, urmărind cu atenţie de expert al religiei combustia tutunului". (Cezar Petrescu, pg. 183). Există, însă, fraze de tipul *Părea că a îmbătrânit,* în care propoziţia *Că a îmbătrânit* este fie propoziţie *subiectivă*, structura de adâncime fiind *Se pare că a îmbătrânit*, fie propoziţie *predicativă*, structura de adâncime fiind *El/ea părea că a îmbătrânit*. Propoziţia *Că a îmbătrânit* este, deci, o propoziţie omonimă din punct de vedere sintactic.

Un alt tip de omonimie sintactică la nivel de frază este cel

[410] În textele vechi, există tipuri de fraze similare, care conţin propoziţii omonime sintactic, omonimia sintactică creându-se tot datorită relaţiei existente între structura de suprafaţă şi structura de adâncime. Astfel, tipul de frază „Nu poate lemnul bun *rod reu să facă* " (CT, pg. 13) conţine propoziţia *Rod reu să facă*, analizabilă fie ca propoziţie *completivă directă*, fie ca propoziţie *apozitivă* (dacă structura de adâncime este *Asta nu poate lemnul bun rod reu să facă*).

reprezentat de *gerunziu*[411], care, nepermiţând distribuţia cu jonctive, este ambiguu şi dezvoltă omonimie la nivel sintactic. În tipul de frază „*Coborând scările largi ale poştei,* Radu Comşa aspiră aerul iernii cu sete, să-şi răcorească enervarea din el". (Cezar Petrescu, pg. 175), propoziţia *Coborând scările largi ale poştei* este, atât pentru emiţător, cât şi pentru receptor, omonimă din punct de vedere sintactic, putând fi interpretată fie ca *circumstanţială de timp*, arătând timpul când se petrece acţiunea exprimată de verbul *aspiră*, fie ca *circumstanţială de mod*, indicând felul în care se realizează acţiunea exprimată de acelaşi verb. În tipul de frază „Tânărul Herdelea, *văzându-l* cum se posomorăşte, regreta că a venit". (L. Rebreanu, pg. 781), propoziţia *Văzându-l* este sau *circumstanţială de timp*, indicând timpul în care se desfăşoară acţiunea exprimată de verbul *regreta*, sau *circumstanţială de cauză*, exprimând împreună cu verbul regent *regreta* raportul cauză-efect.

Există mai multe procedee sintactice de *evitare* a omonimiei sintactice. Astfel, unităţile sintactice *omonime* pot fi **dezomonimizate** prin *adăugarea* unei părţi de propoziţie. De exemplu, în tipul de frază *Voi şti* ***când vei veni***, omonimia sintactică de la nivelul propoziţiei *Când vei veni* (completivă directă sau circumstanţială de timp) este dizolvată prin adăugarea complementului direct *asta*, propoziţia în discuţie având, în acest caz, o singură interpretare sintactică: *circumstanţială de timp*. Un alt procedeu de evitare a omonimiei sintactice este *substituirea* unui cuvânt din unitatea sintactică omonimă cu un alt cuvânt (sau cu alte cuvinte). De exemplu, în fraza *Coborând scările largi ale poştei*, Radu Comşa aspiră aerul iernii cu sete". (Cezar Petrescu, pg. 175), propoziţia omonimă sintactic *Coborând scările largi ale poştei* poate fi dezomonimizată prin înlocuirea gerunziului cu adverbul relativ *când* + perfectul simplu indicativ *coborî* (***Când coborî*** *scările largi ale poştei*), caz în care, propoziţia în discuţie are o singură valoare sintactică, şi anume, aceea de propoziţie circumstanţială temporală.

---

[411] Considerăm gerunziul *mod predicativ*, el reprezentând în planul frazei *o propoziţie* (vezi Dimitriu, GM, pg. 289 ş.u.).

II. Ambiguitatea sintactică

49. Dacă omonimia sintactică se manifestă atât la nivelul interlocutorului, cât și la cel al vorbitorului, *ambiguitatea sintactică* apare exclusiv la nivelul *interlocutorului*. Structurile sintactice ambigue din punct de vedere sintactic sunt susceptibile de o multiplă interpretare numai pentru receptorul de mesaje lingvistice, în mintea emițătorului de mesaje neexistând ambiguitate sintactică. Ambiguitatea sintactică are un caracter potențial, adică „un anumit enunț admite mai multe interpretări sintactice numai dacă îl desprindem de contextul său lingvistic"[412].

Ambiguitatea sintactică reprezintă, în opinia noastră, relația la nivel sintactic ce se stabilește între părți de propoziție, propoziții sau fraze cu aceeași organizare fonologică, distincte, însă, din punctul de vedere al informației sintactice (funcției sintactice) transmise, ambiguitatea sintactică existând exclusiv pentru *receptorul* de mesaj lingvistic. De exemplu, în tipul de propoziție *Îi dau cartea lui Ion*, substantivul *lui Ion* poate fi, din perspectiva receptorului de mesaj, fie *complement indirect*, fie *atribut*.

Ambiguitatea sitactică se manifestă la *nivelul propoziției* și la *nivelul frazei*.

1. *Ambiguitatea sintactică la nivelul propoziției*

50. Având în vedere satisfacerea condițiilor obligatorii ale existenței ambiguității sintactice (identitate la nivelul organizării fonologice și non-identitate în plan sintactic), identificăm următoarele *tipuri* de structuri ambigue din punct de vedere sintactic la nivelul propoziției:

1.1. Din punctul de vedere al *cauzelor* care generează ambiguitatea sintactică la nivel sintactic, identificăm:

a) propoziții ambigue sintactic datorită ambiguității *lexicale* a unui cuvânt conținut în propoziție. Exemplu: Structura de suprafață *Frica profesorului* conține structurile de adâncime *Profesorului îi*

---

[412] Stati, OS, pg. 389.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

este teamă şi, respectiv, *Cineva se teme de profesor*.

b) propoziţii ambigue sintactic datorită posibilităţii unei duble interpretări sintactice a *aceluiaşi* cuvânt din propoziţie. În tipul de enunţ „Devin o brută!" îşi repetă Comşa oprindu-se înaintea unei vitrine pentru a lăsa câinele *doamnei*". (Cezar Petrescu, pg. 175), substantivul *doamnei*, din propoziţia *Pentru a lăsa câinele* ***doamnei***, poate fi dublu interpretat sintactic, fie având funcţia sintactică de ***atribut***, fie aceea de *complement indirect*.

c) propoziţii ambigue sintactic datorită *elipsei*. Exemplu: Tipul de propoziţie eliptică *Ioana, uşa!*, poate însemna *Ioana, închide uşa!* (vocativ + predicat + complement direct) sau *Ioana, fii atentă la uşă!* (vocativ + predicat + complement indirect).

1.2. Având în vedere criteriul *formei*, identificăm următoarele *tipuri* de ambiguitate la nivelul propoziţiei:

a) *cuvinte sintetice*[413] ambigue din punct de vedere sintactic. Exemplu: „Îmbrăcă paltonul, acompaniat de această muzică şi grăbi să ducă vestea *prietenului*". (Cezar Petrescu, pg. 177). Substantivul *prietenului*, din tipul de propoziţie *Să ducă vestea* ***prietenului***, poate fi, din perspectiva receptorului de mesaje lingvistice, *atribut* sau *complement indirect*. Implicaţiile morfologice sunt evidente, ambiguitatea sintactică presupunând şi alternarea cazurilor genitiv şi dativ[414].

b) *structuri analitice nonpropoziţionale* ambigue sintactic. Exemplu: Structura analitică *gură-cască*, din tipul de propoziţie *Povestesc snoava lui* ***gură-cască***, poate fi, din perspectivă sintactică diferită, complement indirect sau atribut.

c) *structuri prepoziţionale* ambigue din punct de vedere

---

[413] Nu este vorba despre *sintetic* (şi, respectiv, *analitic*) la nivel de *flexiune* (exemplu: *venii* - flexiune sintetică; *am venit* - flexiune analitică), ci despre *sintetic* (şi, respectiv, *analitic*) la nivel de cuvânt (exemplu: *fată* - ***cuvânt sintetic***; *gură-cască* - *structură analitică*).

[414] Şi în limba veche sunt identificabile *cuvinte sintetice* ambigue din punct de vedere sintactic. Substantivul *ucenicilor* din tipul de propoziţie „Zise Domnul *ucenicilor* lui". (CT, pg. 7) este dublu interpretabil sintactic din punctul de vedere al interlocutorului (*atribut* sau *complement indirect*).

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

sintactic[415]. De exemplu, structura prepozițională *de asta*, din tipul de propoziție ***De asta** am venit* este interpretabilă sintactic fie ca un circumstanțial de *cauză*, fie ca un circumstanțial de *scop*. În enunțul „Nerăbdător, opri o birjă, coborî în drum să ia o sticlă de vin negru, fructe și bomboane *pentru copii*". (Cezar Petrescu, pg. 177), propoziția *Să ia o sticlă de vin negru, fructe și bomboane **pentru copii*** conține structura prepozițională *pentru copii*, care, din perspectiva interlocutorului, este dublu analizabilă sintactic, fie ca *atribut*, fie ca un *complement indirect*.

d) *structuri multiple* ambigue din perspectivă sintactică. În tipul de propoziție *Trimit dicționarul **lui Radu și Ion**,* structura multiplă *lui Radu și Ion* poate fi interpretată ca un *complement indirect* sau ca *atribut*. Opțiunea pentru una dintre cele două posibilități de analiză îi revine receptorului de mesaj lingvistic.

e) propoziții ambigue din punct de vedere sintactic datorită *dublei posibilități de analiză a predicatului*. În tipul de propoziție *A aruncat mănușa*, predicatul poate fi fie *sintetic* (caz în care, substantivul *mănușa* este complement direct), fie *analitic* (*a arunca mănușa* însemnând „a provoca pe cineva").

Notă Ambiguitatea la nivelul propoziției se manifestă nu numai în planul faptelor propriu-zise de limbă (vezi supra), ci și în cel al ***interpretărilor*** diferitelor fapte de limbă. Astfel, în tipul de propoziție „Făcu iarăși *trei pași* până la perete". (Cezar Petrescu, pg. 183), structura sintactică *trei pași* este analizabilă fie separat (atribut + complement direct), fie *compact*, fiind considerată *structură sintactică dezvoltată*[416], având funcția sintactică de *circumstanțial de măsură*. În

---

[415] Sunt identificabile și în textele vechi *structuri prepoziționale* ambigue din punct de vedere sintactic. Astfel, în tipul de propoziție „În vremea aceea atunce vine Isus *de în Galilei*". (CT, pg. 5), structura prepozițională *de în Galilei* este analizabilă sintactic fie ca ***circumstanțial de loc***, având un regent de tip verbal (verbul *vine*), fie ca *atribut*, având un regent de tip nominal (substantivul *Isus*).

[416] GA, vol. 2, pg. 82.

aceeași situație se află și așa-numitele *grupuri funcționale*[417], care, la un prim nivel de analiză, sunt divizibile (conform sintaxei descriptive, fiecare parte de vorbire ilustrează o categorie sintactică). În tipul de propoziție „Atunci *acest înger n-a fost decât lut* ". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 28), structura sintactică *acest înger* poate fi interpretată tradițional ca atribut + subiect, iar din punct de vedere funcțional, *acest înger* reprezintă o singură funcție sintactică - aceea de *subiect* - pentru că, în limba română, substantivele comune cu funcție sintactică de subiect trebuie să fie articulate[418]. Când substantivul comun, din anumite structuri sintactice, este nearticulat înseamnă că el nu funcționează singur ca subiect, adjectivul pronominal sau calificativ antepus fiindu-i „indispensabil pentru exercitarea funcției, el având rol comparabil cu al unui morfem de actualizare, în speță cu al unui articol [419]. Dacă în exemplul anterior, determinantul antepus s-a dovedit a fi un *component structural* indispensabil pentru constituirea grupului, în alte cazuri, determinantul este obligatoriu pentru delimitarea informației semantice a părții de propoziție. Într-un exemplu de tipul „Istrati a fost nevoit a ceda, *cu* toată *dragostea* lui *de viață* ". (Aurel Leon, după Teodorescu, *Grup*, pg. 42), conținutul circumstanțialului concesiv este conturat de determinantul *de viață*, structura sintactică *cu dragostea de viață* fiind analizată ca un grup funcțional [420]. În interpretarea tradițională, însă, structura sintactică *cu dragostea de viață* este analizată ca un circumstanțial concesiv (*cu dragostea*) + atributul *de viață*, fiecărui substantiv corespunzându-i o funcție sintactică. Caracterul semantic insuficient al substantivului *cu dragostea* ne determină, însă, să observăm că semantica circumstanțialului concesiv e conturată și de determinantul *de viață*. Caracterul semantic insuficient al substan-

[417] Vezi Ecaterina Teodorescu, *Grup funcțional*, „Collegium", Iași, 1985, pg. 39 (=Teodorescu, *Grup*); Gh.N. Dragomirescu, *Îmbinări de cuvinte indivizibile, analizabile și neanalizabile*, în LL, 1964, nr. 8 (=Dragomirescu, *Îmbinări*); Maria Gabrea, *Probleme de teorie și analiză gramaticală* în LL, 1962, nr. 6; D. Crașoveanu, *Din sintaxa părților de propoziție (în jurul complementului concesiv*, în LR, 1972, nr. 4.
[418] GA, vol. 1, pg. 109-112.
[419] Teodorescu, *Grup*, pg. 40.
[420] Dragomirescu, *Îmbinări*, pg. 98.

tivului *cu dragostea* probează faptul că structura sintactică *cu dragostea de viață* reprezintă un grup funcțional.

Un alt tip de ambiguitate la nivelul propoziției în planul interpretărilor faptelor de limbă este acela reprezentat de formele neaccentuate ale pronumelui personal sau reflexiv, în cazul dativ posesiv, așezate lângă verb, care sunt *atribute pronominale*[421] sau *complemente indirecte*[422]. Se consideră, dintr-o anumită perspectivă, că dativul posesiv, așezat pe lângă verb, nu este atribut, pentru că el nu determină, de fapt, substantivul pe lângă care exprimă ideea de posesie, ci determină verbul și, numai în plan semantic, prin intermediul acestui verb, se referă la un substantiv, substantiv care este legat sintactic de verb[423]. Din acest punct de vedere, în construcție cu verbul, dativul posesiv îndeplinește funcția de complement indirect. Dacă, însă, acordăm o atenție cuvenită relațiilor ce există între cuvinte și dacă respectăm intenția emițătorului de mesaj lingvistic, nu putem să nu observăm faptul că dativul neaccentuat al pronumelui personal sau reflexiv, atât în construcție cu verbul, cât și în construcție cu substantivul, îndeplinește funcția sintactică de *atribut pronominal*. Exemple: în stilul beletristic: „Aoleu, păcatele mele, *mi*-am lăsat copiii singuri și..." (L. Rebreanu, pg. 774); „Mai cu seamă că Nadina *și*-a anunțat sosirea". (L. Rebreanu, pg. 786); în texte vechi religioase: „Greșelele să-*mi* ștergi de pre lume". (DP, pg. 56); „Iară cela ce-*și* împietrește gândul în păcate și pocăința nu o știe". (VC, pg. 17).

Infinitivul scurt care intră în distribuție cu un alt verb cunoaște o multiplă interpretare sintactică. Tradițional, el este analizat ca fiind complement direct al verbului pe care îl însoțește[424], orientarea modernă apreciază că infinitivul scurt este „o formă pur verbală"[425] având funcția sintactică de *predicat*, iar într-o altă interpretare, el face parte din structura *predicatului verbal compus*[426], al cărui verb de bază este.

---

421 Dimitriu, GLRS, pg. 225.

422 Flora Șuteu, *Atribut pronominal sau complement indirect?* în LR, nr. 3, 1962, pg.274 (=Șuteu, *Atribut*).

423 Șuteu, *Atribut*, pg. 274.

424 GA, vol. 2, pg. 153.

425 Matilda Caragiu Marioțeanu, *Moduri nepersonale*, SCL, 1962, nr. 1, pg. 38 (=Caragiu, *Moduri*).

426 Dimitriu, GLRS, pg. 187.

Exemple: în stilul beletristic: „Ce mi-a povestit bietul om nici nu-ți vine *a crede*". (L. Rebreanu, pg. 780); în texte vechi religioase: „Atunce începu *a se juca* și *a blăstema* că nu știe acel om". (CT, pg.64); în texte dialectale: „Începem *a căra* gunoiul la câmp". (EP, pg. 170).

Un tip aparte de ambiguitate la nivelul propoziției în planul *interpretărilor* faptelor lingvistice îl constituie structurile sintactice formate din *trebuie + participiu pasiv*: „A statelor greoaie cară *trebuie-mpinse*/Și *trebuiesc luptate* războaiele aprinse". (M. Eminescu, *Poezii*, pg.43). Structurile sintactice *trebuie-mpinse* și, respectiv, *trebuiesc luptate* sunt analizate fie ca *predicate verbale compuse*[427], fie ca *predicate verbale dezvoltate*[428].

În exemplele de tipul „*Îi era frică* de ziua de mâine". (L. Rebreanu, pg. 788) și „Unde n-au ajuns încă instigatorii dumnealor *e liniște*". (L. Rebreanu, pg. 794), structurile sintactice *era frică* și, respectiv, *e liniște* conțin, la un prim nivel de analiză, subiectele *frică* și *liniște* și verbul cu sens existențial și cu funcție de predicat verbal *a fi* [429]. Alți cercetători sunt de părere că interpretarea verbului *a fi*, din aceste structuri suntactice, ca verb predicativ, cu funcție sintactică de predicat verbal este improprie[430]. Având în vedere intenția vorbitorului, nu se poate neglija faptul că prin propoziții de tipul *Îi era frică* și *E liniște*, vorbitorul actual al limbii române nu dorește să comunice existența fricii și liniștii, dovada constituind-o imposibilitatea comutării lui *a fi* cu *a exista*, fără schimbarea comunicării. Vorbitorul comunică prin structurile analitice *era frică* și *e liniște* fie o stare fiziologică (*era frică*), fie o stare din natură (*e liniște*), adică o singură informație semantică, care, în plan sintactic, corespunde unei singure funcții sintactice, aceea de *predicat verbal*.

2. ***Ambiguitatea sintactică la nivelul frazei***

51. Ambiguitatea sintactică nu se manifestă numai în interiorul propoziției, ci și la nivelul frazei. La nivelul frazei românești, identificăm următoarele tipuri de propoziții ambigue din punct de

---

427 Dimitriu, GLRS, pg. 187.
428 Irimia, GLR, pg. 372.
429 GA, vol. 2, pg. 66 și 67.
430 Dimitriu, GLRS, pg. 52.

vedere sintactic:

2.1. Din punctul de vedere al *felului* propoziţiei la care propoziţia ambiguă este subordonată, se pot distinge:

2.1.a) Propoziţii ambigue din punct de vedere sintactic subordonate unei propoziţii *principale*: *„Când citi primele rânduri*, dispăru amintirea neplăcută şi mutra obraznică a funcţionarului comercial". (Cezar Petrescu, pg. 177) (*temporală* + principală sau *cauzală* + principală). Propoziţia secundară subordonată *Când citi primele rânduri* poate fi receptată de către interlocutor, cu şanse egale, fie ca circumstanţială *temporală*, dacă propoziţia este simţită de interlocutor ca fiind preponderent temporală, arătând timpul când se petrece acţiunea exprimată de verbul dispăru, fie ca circumstanţială *cauzală*, dacă propoziţia în discuţie indică, în mod prevalent, motivul acţiunii exprimate de verbul *dispăru*. Opţiunea pentru una din cele două valori semantico-sintactice se face şi în funcţie de valoarea de conjuncţie subordonatoare temporală sau cauzală a lui *când*.

Observaţie În unele texte vechi şi în unele graiuri populare pot fi, de asemenea, identificate propoziţii ambigue sintactic subordonate unei propoziţii principale. Exemple: „Doamne, *cându te-am vezut flămând* şi te-am săturat". (CT, pg. 59) (temporală + principală sau cauzală + principală); „Şî grebla, *dac-o calcat-o cu chişoru pi val*, apu ie s-o rădicat di coadî..." (EP, pg. 173) (principală + condiţională sau principală + cauzală sau principală + temporală).

2.1.b) Propoziţii ambigue din punct de vedere sintactic subordonate unei propoziţii *secundare* şi *subordonate*: „Să se ştie că toate au o margine, chiar şi în ţara noastră binecuvântată, şi că pietrele s-ar ridica singure să ne lovească *dacă am tolera* ca sângele românilor să plătească incapacitatea guvernului". (L. Rebreanu, pg. 793) (principală + subiectivă + subiectivă + finală + *condiţională* + completivă directă) sau principală + subiectivă + subiectivă + finală + *cauzală* + completivă directă). Propoziţia *Dacă am tolera* este pentru interlocutor *condiţională* sau *cauzală*, în funcţie de valenţa semantico-sintactică prevalentă (cea condiţională sau cea cauzală).

Observație Un tip de exemplu similar de propoziție ambiguă sintactic subordonată unei propoziții secundare în limba veche este „Grăesc amu voao că *de nu se va izbândi dereptatea voastră, mai vrătos de cărtularii și fariseii* nu veți întra împărăția ceriului". (CT, pg. 8), tip de exemplu în care propoziția *De nu se va izbândi dereptatea voastră, mai vrătos de cărtularii și fariseii* poate fi analizată fie ca propoziție circumstanțială *condițională*, fie ca propoziție circumstanțială *cauzală*.

2.2. Din punctul de vedere al *numărului* propozițiilor ambigue din frază, se pot distinge:

2.2.a) Fraze ce conțin *o singură* propoziție ambiguă din punct de vedere sintactic. Exemplu: „Amândoi raportară că oamenii sunt liniștiți, cam murmură ei din pricina învoielilor, după obicei, dar *numai să se îndrepte puțin vremea* și toți se vor da pe brazdă". (L. Rebreanu, pg. 790) (principală + completivă directă + *temporală* + completivă directă) sau (principală + completivă directă + completivă directă + *cauzală* + completivă directă) sau (principală + completivă directă + completivă directă + *condițională* + completivă directă). Propoziția *Numai să se îndrepte puțin vremea* poate fi interpretată de către interlocutor fie ca *temporală*, fie ca circumstanțială de *cauză*, fie ca circumstanțială *condițională*, în funcție de informația semantico-sintactică simțită ca fiind predominantă: cea temporală, cea cauzală sau cea condițională.

Observație În textele vechi, tipul de propoziție *Ca să dobândiți împărăția cerului*, din tipul de frază „Nevoiți-vă cine după cât poate, *ca să dobândiți împărăția cerului.*" (VC, pg. 11) este, din perspectiva receptorului, sau propoziție circumstanțială *finală*, sau propoziție circumstanțială *consecutivă*.

2.2.b) Fraze ce conțin *două* sau mai multe propoziții ambigue din punct de vedere sintactic. Exemple: „*Când nu suna nimeni la ușă* și *agenda arăta o zi goală*, îmbrăca paltonul, răsucea cheia și pornea să alunge pe uliți mărginașe un dușman care-i fugea înainte". (Cezar Petrescu, pg. 184) (*temporală* + *temporală* + principală + prin-

cipală + principală + finală + atributivă) sau (*cauzală* + *cauzală* + principală + principală + principală + finală + atributivă). Propozițiile *Când nu suna nimeni la ușă* și, respectiv, *Agenda arăta o zi goală*, aflate în raport de coordonare copulativă, sunt ambigue din punct de vedere sintactic, deoarece ele pot fi interpretate fie ca propoziții circumstanțiale *temporale*, fie ca propoziții circumstanțiale *de cauză*.

Notă Ambiguitatea la nivelul frazei se manifestă, întocmai ca și ambiguitatea la nivelul propoziției, nu numai în planul faptelor de limbă propriu-zise, ci și la nivelul *interpretărilor* faptelor lingvistice. Un exemplu de ambiguitate la nivelul frazei în planul interpretărilor faptelor lingvistice îl reprezintă propozițiile introduse prin conjuncțiile *căci* sau *că*, de tipul „Lângă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate,/Vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prea luminate,/*Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese/Au venit* ca să serbeze nunta gingașei mirese". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 64), care într-o primă interpretare, sunt propoziții circumstanțiale *cauzale*, iar într-o altă analiză sintactică, sunt propoziții *intermediare explicative*[431]. Propoziția *Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese au venit* nu exprimă cauza sau motivul desfășurării acțiunii exprimate de verbul regent *vezi*, ci constituie explicația propoziției anterioare. Acest tip de propoziții nu pot fi încadrate nici la propozițiile principale (din cauza caracteristicilor comune cu secundarele), nici la propozițiile secundare (din cauza caracteristicilor comune cu principalele, ele reprezentând nucleul frazei), motiv pentru care propozițiile explicative sunt numite *propoziții intermediare*[432].

Și în textele vechi, propozițiile intermediare explicative sunt destul de frecvente, ele putând fi interpretate și ca propoziții circumstanțiale cauzale: „Cântați Domnului nostru, cântați,/Cântați împăratului nostru, cântați, /*Că împărat prespre tot pământul Dumnezeu (e)*". (CP, pg. 207).

Un alt tip de exemplu de ambiguitate la nivelul frazei în planul interpretărilor faptelor lingvistice îl constituie propozițiile cu *corelativ*, de tipul *Cine fuge după doi iepuri, acela nu prinde nici unul*. (după

[431] Dimitriu, GLRS, pg. 74 și 136.
[432] Dimitriu, GLRS, pg. 136.

Dimitriu, GLRS, pg. 178) sau, în textele vechi, de tipul „*Cine face* și *(cine) învață*, acesta mare chemă-se împărăția ceriului". (CT, pg. 7). Propozițiile *Cine fuge după doi iepuri* și, respectiv, *Cine face* și *(Cine) învață* pot fi interpretate fie ca *propoziții apozitive*[433], pe lângă elementele determinate explicate *acela* și *acesta*, fie ca propoziții *subiective apozitive*[434].

În cazul *ambiguității sintactice*, există mai multe mijloace de **dezambiguizare** sintactică. Un prim procedeu de evitare a ambiguității sintactice este *adăugarea* unei părți de propoziție în interiorul structurii sintactice ambigue. De exemplu, dacă tipul de propoziție *Ioana, ușa!* este ambiguă sintactic, propoziția *Ioana, închide ușa!* poate avea o singură interpretare sintactică. Ambiguitatea sintactică poate fi evitată și prin *suprimarea* unei părți de propoziție. De exemplu, în tipul de propoziție *El duce vestea prietenului*, termenul *prietenului* este ambiguu din punct de vedere sintactic (complement indirect sau atribut), dar dacă suprimăm complementul direct *vestea*, propoziția *El duce prietenului* devine clară din punct de vedere sintactic.

Un alt mijloc de dezambiguizare a structurilor sintactice ambigue este acela al *schimbării topicii* în propoziție. Tipul de propoziție „Să ia o sticlă de vin negru, fructe și bomboane *pentru copii*". (Cezar Petrescu, pg. 177) este ambiguă din punct de vedere sintactic, deoarece structura prepozițională *pentru copii* poate fi analizată sintactic fie ca atribut, fie ca un complement indirect. Tipul de propoziție *Să ia o sticlă de vin negru, **pentru copii** fructe și bomboane* admite, însă, o singură interpretare sintactică a elementelor ei componente.

Un alt procedeu de evitare a ambiguității sintactice este *substituirea* unui cuvânt cu un echivalent morfologic al lui. Tipul de propoziție *Trimit dicționarul **lui Radu și Ion*** nu mai este ambiguă sintactic dacă înlocuim substantivul *dicționarul* cu un pronume personal: ***Îl** trimit lui Radu și Ion*.

---

433 Dimitriu, GLRS, pg. 178.

434 Teodorescu, *Propoziția*, pg. 107.

Idei generale

52. Lucrarea de față, ***Sinonimia și omonimia gramaticală***, tratează problema sinonimiei și omonimiei în plan gramatical, datorită faptului că *sinonimia* și *omonimia* au fost cercetate, la diverse nivele ale limbii (nivelul fonetico-fonologic, nivelul lexical-semantic, nivelul gramatical - morfologic și sintactic - nivelul stilistic), în măsură diferită, existând numeroase studii referitoare la *sinonimia* și *omonimia* lexicală, fiind, însă, lăsate în subsidiar nivelele *morfologic* și *sintactic*.

Dacă ***sinonimia lexicală*** înseamnă *mijloace formale diferite de transmitere a aproximativ aceleiași informații semantice* (vezi paragraful 1), în ***gramatică***, sinonimia reprezintă, ca și sinonimia lexicală, *mijloace diferite de transmitere a unei informații comune*, de data aceasta nemaifiind vorba despre *informația semantică* (și *stilistică*), ca în cazul sinonimiei lexicale, ci despre ***informația gramaticală*** (*informația gramaticală de tip categorial*, în morfologie și, respectiv, *informația sintactică*, mai precis, *funcția sintactică* și *raportul* generator de această funcție, în sintaxă). Sinonimia gramaticală (morfologică și sintactică) preia principiile care ordonează *sinonimia lexicală*, și anume, ***principiul identității informației semantice și stilistice*** și ***principiul comutabilității în context***. (vezi paragraful 3).

În ***morfologie***, putem vorbi despre sinonimie morfologică atunci când *organizarea morfematică a cuvintelor este diferită*, dar se transmite *aceeași informație gramaticală de tip categorial* (vezi paragraful 4).

Ca și în cazul sinonimiei lexicale, unde se vorbește despre ***grade de sinonimie lexicală*** (vezi paragraful 2), considerăm că există grade diferite și în cadrul *sinonimiei morfologice*. ***Sinonimele morfologice de gradul I*** se caracterizează prin *organizare morfematică diferită* și prin *identitate* atât la nivelul *informației gramaticale de tip categorial*, cât și la nivelul *informației semantice*. Un exemplu de sinonimie morfologică de gradul I este acela al *dativului* cu articol

hotărât *proclitic* care este sinonim morfologic de gradul I cu dativul cu articol hotărât *enclitic* (*I-am dat lui Ion vestea - I-am dat băiatului vestea*).

Sinonimele morfologice de gradul al 2-lea se caracterizează prin *organizare morfematică diferită* și prin *identitate la nivelul informației gramaticale de tip categorial*. Sinonimele morfologice de gradul al 2-lea *nu au identitate semantică*. Un exemplu de sinonimie morfologică de gradul al 2-lea este acela al *genitivului neprepozițional* care este sinonim morfologic de gradul al 2-lea cu *genitivul prepozițional* („Pe umerii *umbrei* el fruntea și-o lasă". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 325; „Stau *în jurul cupei* cu cifre de maur./Obscunse vrăji scrise..." (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 325) (vezi paragraful 4).

Datorită faptului că o condiție a existenței sinonimiei morfologice este *identitatea* la nivelul *informației gramaticale de tip categorial*, am urmărit sinonimia morfologică de gradul I și de gradul al 2-lea la toate categoriile gramaticale unanim recunoscute în limba română: *genul, numărul, cazul, diateza, modul, timpul, persoana* și *comparația* (vezi paragrafele 5-14).

În *sintaxă*, sinonimia vizează *mijloacele formale diferite* (la nivelul propoziției, frazei și textului), care transmit *aceeași* ***informație sintactică***, mai exact, aceeași ***funcție sintactică*** și același raport generator de această funcție (vezi paragraful 17).

Sinonimia sintactică se diferențiază de ***echivalența*** și de ***coreferența*** sintactică, relații la nivel sintactic care nu presupun identitate la nivelul ***funcției sintactice***, ci numai *identitate semantică* (echivalența sintactică) sau *identitate referențială* (coreferența sintactică) (vezi paragraful 18).

Ca și în cazul *sinonimiei lexicale* (vezi paragraful 2) și al *sinonimiei morfologice* (vezi paragraful 4), considerăm că există mai multe ***grade*** de sinonimie sintactică, în funcție de identitatea sau non-identitatea *informației semantice* transmise de unitățile sintactice sinonime. Astfel, ***sinonimele sintactice de gradul I*** reprezintă unitățile sintactice caracterizate atât prin identitate la nivelul *informației sin-*

tactice (*funcției sintactice* și *raportului* generator de această funcție), cât și prin identitate la nivelul *informației semantice*. De exemplu, subiectul *mincinosul*, din tipul de propoziție ***Mincinosul va fi pedepsit*** este sinonim sintactic de gradul I cu propoziția subiectivă *Cine minte*, din tipul de frază ***Cine minte va fi pedepsit*** (vezi paragraful 20).

Sinonimele sintactice de gradul al 2-lea se caracterizează prin *identitate la nivelul informației sintactice* (*funcției sintactice*) și *raportului* generator de această funcție) și *non-identitate la nivelul informației semantice* (identitatea semnificaților nu este pertinentă). De exemplu, subiectul *simplu melancolia*, din tipul de propoziție „*Melancolia* în vârsta lui este semnul caracteristic al orfanilor". (M. Eminescu, pg. 27) este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu subiectul *multiplu Ion și Simion*, din tipul de propoziție „*Ion și Simion* nu mai înțelegeau nimic". (L. Rebreanu, pg. 134) (vezi paragraful 21).

Admițând faptul că există *șapte* funcții sintactice în limba română, și anume, *subiectul, predicatul, atributul, complementul, circumstanțialul, funcția cu dublă coordonare* și *apoziția*, funcții sintactice generate de raporturile sintactice generatoare de funcții sintactice, *inerența* și *subordonarea* (vezi paragraful 16), am urmărit sinonimia sintactică de gradul al 2-lea la nivelul diverselor *realizări* ale funcțiilor sintactice amintite (vezi paragrafele 22-28).

În timp ce *sinonimia*, la nivel lexical și gramatical, vizează mijloace diferite de transmitere a aceleiași informații (semantică, stilistică, gramaticală), ***omonimia*** este manifestarea unui proces contrar: *același semnificant transmite informație semantică, stilistică, gramaticală diferită*.

Omonimia în ***morfologie*** și ***sintaxă*** reprezintă, ca și omonimia *lexicală* (vezi paragraful 29), același senificant care transmite informație diferită, la acest nivel informația nemaifiind, însă, *semantică*, ci ***gramaticală*** (vezi paragraful 31).

Extinderea semnificației termenului de *omonimie* de la nivelul lexical la nivelul ***morfologic*** este, în opinia noastră, justificată,

deoarece, așa cum în lexic există semnificante identice care transmit informație *semantică* diferită, tot așa, în **morfologie**, avem a face cu asocierea unor semnificante fonologic identice, care transmit informație ***morfologică*** diferită. Exemplu: *să fi citit* (conjunctiv perfect) - *să fi citit* (prezumtiv perfect) (vezi paragraful 32).

Am urmărit *omonimia morfologică* în funcție de tipurile de semnificante fonologic identice: ***flectivele propriu-zise cuvintele-flectiv*** și ***structurile morfologice analitice***, la diferite părți de vorbire (vezi paragrafele 33-42).

Omonimia *morfologică* conține, ca și omonimia lexicală (vezi paragraful 30), ***grade*** diferite de omonimie morfologică, și anume, ***omonimele morfologice de gradul I*** și ***omonimele morfologice de gradul al 2-lea***.

Omonimele morfologice de gradul I reprezintă semnificantele identice care transmit ***informație gramaticală de tip categorial*** diferită, în timp ce ***omonimele morfologice de gradul al 2-lea*** sunt semnificantele fonologic identice care aparțin ***unor clase semantico-gramaticale*** diferite. De exemplu, articolul posesiv-genitival *a*, din tipul de enunț „Papa cu *a* lui trei coroane puse una peste alta". (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 109), marcă a cazului *genitiv*, este omonim morfologic de gradul I cu articolul posesiv-genitival *a*, din tipul de propoziție *A noastră a plecat*, propoziție în care, articolul posesiv-genitival *a*, împreună cu pronumele posesiv *noastră*, este în cazul *nominativ*.

Articolul hotărât proclitic lui, din tipul de propoziție *I-am dat lui Ion cartea*, este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele personal lui*, din tipul de propoziție *I-am dat lui cartea* (vezi paragrafele 36-42).

Și în ***sintaxă*** se poate vorbi despre *semnificante fonologic identice* (fie la nivelul propoziției, fie la nivelul frazei), care transmit ***informație sintactică*** diferită (care au **funcție sintactică** diferită).

Ca și în cadrul *omonimiei lexicale*, unde am făcut distincție

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

între *omonimia lexicală*, pe de o parte, și *ambiguitatea lexicală*, pe de altă parte (vezi paragraful 30), operăm și în plan ***sintactic*** la distincția dintre ***omonimia sintactică*** și ***ambiguitatea sintactică***. Astfel, *omonimia sintactică* reprezintă părţile de propoziţie, propoziţiile sau frazele multiinterpretabile sintactic atât din punctul de vedere al ***emițătorului*** de mesaj lingvistic, cât și din perspectiva ***receptorului*** acestuia (sunt omonime sintactic ***în sine***), în timp ce *ambiguitatea sintactică* vizează părţile de propoziţie, propoziţiile sau frazele multiinterpretabile sintactic ***exclusiv*** la nivelul ***receptorului*** de mesaj lingvistic (sunt ambigue sintactic în ***contextul*** dat). De exemplu, *complementul indirect lui*, din tipul de enunț „Ea se apără c-o mână,/Însă totuşi *lui* se lasă”. (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 52) este ***omonim*** sintactic cu *atributul lui*, din tipul de propoziție „Să cadă nimicul cu noaptea *lui* largă”. (M. Eminescu, *Poezii*, pg. 28) (vezi paragraful 47).

În tipul de enunț „Devin o brută!” își repetă Comşa oprindu-se înaintea unei vitrine pentru a lăsa câinele *doamei*”. (Cezar Petrescu, pg. 175), substantivul *doamnei* este ***ambiguu*** din punct de vedere sintactic, deoarece poate fi dublu interpretat sintactic din perspectiva *receptorului* de mesaj, fie având funcția sintactică de *atribut*, fie aceea de *complement indirect* (vezi paragraful 50).

Având în vedere satisfacerea condiţiilor obligatorii ale existenței ambiguității sintactice (identitate la nivelul organizării fonologice și non-identitate în plan sintactic), identificăm mai multe ***tipuri*** de structuri ambigue sintactic *la nivelul propoziției* (vezi paragraful 50) și mai multe ***tipuri*** de propoziții ambigue sintactic *la nivelul frazei* (vezi paragraful 51).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IZVOARE ȘI BIBLIOGRAFIE

Izvoare

1. Coresi, *Tetravanghelul*, București, 1889, ediția Gherasim Timuș Piteșteanu (=CT).
2. Coresi, *Psaltirea slavo-română 1577*, București, 1976, ediția Stela Toma (=CP).
3. Dosoftei, *Opere*, vol. 1, *Psaltirea în versuri*, București, 1978, ediția N.A. Ursu (=DP).
4. Dumistrăcel, S., Bârleanu, I.H., Hreapcă, Doina, *Noul Atlas Lingvistic Român pe regiuni, Moldova și Bucovina, Texte dialectale*, vol. 1, 2, București, 1993, (=TD).
5. *Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia de la 1688*, vol. 1 și 2, ediția Al. Andriescu, V. Arvinte, I. Caprosu (=B).
6. Neculce, I., *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1986, ediția G. Strempel (=NL).
7. Petrovici, E., *Texte dialectale (Suplement la Atlasul lingvistic român)*, 2, Sibiu-Leipzig, 1943 (=EP).
8. Popescu, R., *Cronicari munteni*, București, 1970, *Cronica lui Nicolae Mavrocordat*, ediția L. Onu (=RP).
9. Varlaam, *Cazania 1643*, București, 1943 (Scriitori romani vechi) (=VC).
10. Blaga, L., *Poezii*, București, 1966 (=L. Blaga).
11. Eminescu, M., *Poezii*, București, 1960 (=M. Eminescu, *Poezii*).
12. Eminescu, M., *Proză literară*, București, 1964 (=M. Eminescu).
13. Petrescu, Cezar, *Întunecare*, București, 1968, vol. 1 și 2 (=Cezar Petrescu).
14. Rebreanu, L., *Opere alese*, București, 1962 (=L. Rebreanu).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Bibliografie

1. Alexandrescu, Ecaterina, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative și ale regentelor acestora*, LL, 1967, nr. 15 (=Alexandrescu, *Probleme*).
2. Alston, W.P., *Philosophy of Language*, 1964 (=Alston, *Philosophy*).
3. Avram, A., *Omonimia și sinonimia în fonologie*, în SCL, 1962, nr.1 (=Avram, *Omonimia*).
4. Avram, A., *Pe marginea unei morfologii structurale a limbii române*, SCL, 1969, nr. 4.
5. Avram, Mioara, *Cu privire la definiția complementului de agent și a complementului sociativ*, în LR, 1968, nr. 5 (=Avram, *Definiția*).
6. Avram, Mioara, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, SG, 1, 1956 (=Avram, *Corespondența*).
7. Avram, Mioara, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960 (=Avram, *Evoluția*).
8. Bally, Ch., *Linguistique générale et linguistique française*, 1965 (=Bally, *Linguistique*).
9. Bally, Ch., *Traité de stylistique française*, Paris, 1951 (=Bally, *Traité*).
10. Barthes, R., *Le degré zéro de l'écriture*, Paris, 1972.
11. Belchiță, Anca, *Flexiunea nominală în gramatica transformațională a limbii române*, SCL, 1969, nr. 4.
12. Bercea, P., *Contribuții la cunoașterea raportului apozitiv*, LR, 1972, nr. 5.
13. Bujor, I.I., *Genul substantivelor în limba română*, LR, 1955, nr. 6.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

14. Bulgăr, Gh., *Limba română. Sintaxă şi stilistică*, Bucureşti, 1968.
15. Bulgăr, Gh., *Sinonimele în viitorul dicţionar general al limbii române*, LR, nr. 2, 1959 (=Bulgăr, *Sinonimele*).
16. Carbulea, Elena, *Atributivele circumstanţiale*, SCL, 2, 1959, nr. 3.
17. Caracostea, D., *Expresivitatea limbii române*, Fundaţia pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1942.
18. Caragiu Marioţeanu, Matilda, *Moduri nepersonale*, SCL, 13, 1962, nr.1 (=Caragiu, *Moduri*).
19. Ciobanu, Fluvia, *Cu privire la construcţiile care exprimă cumulul şi excepţia*, LR, 1962, nr. 4.
20. Cipariu, T., *Opere 2*, Bucureşti, 1992.
21. Chomsky, N., *Aspects of the Theory of Sintax*, Massachusetts, 1965 (=Chomsky, *Aspects*).
22. Chomsky, N., *Current Issues in Linguistic Theory*, Paris, 1975 (=Chomsky, *Issues*).
23. Chomsky, N., *Structures syntaxiques*, 1979 (=Chomsky, *Structures*).
24. Corbin, D., *Morphologie et lexicographie: la representation du sens dans le Dictionnaire dérivationnel du français*, Amsterdam, 1993 (=Corbin, *Morphologie*).
25. Coşeriu, E., *Einführung in die Allgemeine Sprachwissenschaft*, Tübingen, 1988 (=Coşeriu, *Einführung*).
26. Coteanu, I., *În legătură cu „subordonatele explicative"* LR, 1960, nr. 1.
27. Coteanu, I., *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, 1982.

28. Coteanu, I., Bidu Vrănceanu, Narcisa, Forăscu, Angela, *Limba română contemporană*, București, 1985 (=Coteanu ș.a., LRC).

29. Crașoveanu, D., *Considerații asupra elementului predicativ suplimentar*, AUT, 8, 1970.

30. Crașoveanu, D., *Din sintaxa părților de propoziție (În jurul complementului concesiv)*, LR, 1972, nr. 4.

31. Crașoveanu, D., *Observații asupra complementului de excepție și a propoziției corespunzătoare*, LR, 1971, nr. 2.

32. Crașoveanu, D., *Sunt circumstanțiale complementele opozițional, cumulativ și de excepție, precum și subordonatele corespunzătoare?*, LR, 1969, nr.2 (=Crașoveanu, *Circumstanțiale*).

33. Diaconescu, I., *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, București, 1989 (=Diaconescu, *Probleme*).

34. Diaconescu, I., *Sintaxa limbii române, 1, Unitățile sintactice*, București, 1992 (=Diaconescu, *Unitățile*).

35. Diaconescu, I., *Unele aspecte ale înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română din sec. al 16-lea*, în „Omagiu lui Al. Rosetti”, București (=Diaconescu, *Aspecte*).

36. Diaconescu, Paula, *Omonimia și polisemia*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol.1, București, 1959 (=Diaconescu, *Omonimia*).

37. Diaconescu, Paula, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, 1970.

38. *Dicționarul limbii române*, Tomul 1, partea 1, București, 1913.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

39. Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979 (=Dimitriu, GM).
40. Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1994 (=Dimitriu, GLRM).
41. Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, 1982 (=Dimitriu, GLRS).
42. Dimitriu, C., *Observații în legătură cu raporturile sintactice*, AUI, 20, 1974 (=Dimitriu, *Observații*).
43. Dragomirescu, Gh.N., *Atributul predicativ în limba română*, LL, 1962, nr. 6 (=Dragomirescu, *Atributul*).
44. Dragomirescu, Gh.N., *Îmbinările de cuvinte indivizibile, analizabile și neanalizabile*, LL, 8, 1964 (=Dragomirescu, *Îmbinări*).
45. Dragoș, Elena, *Elemente de sintaxă istorică românească*, Cluj-Napoca, 1993 (=Dragoș, *Elemente*).
46. Drașoveanu, D.D., *Coordonarea/subordonarea - o diviziune dihotomică*, CL, 1977, nr.1 (=Drașoveanu, *Coordonarea/subordonarea*).
47. Drașoveanu, D.D., *Despre natura raportului dintre subiect și predicat*, CL, 3, 1958 (=Drașoveanu, *Natura*).
48. Drașoveanu, D.D., *Sintagma verb-copulativ + adjectiv - o certitudine?*, CL, 1973, nr. 2 (=Drașoveanu, *Sintagma*).
49. Drăganu, N., *Elemente de sintaxă a limbii române*, București, 1945 (=Drăganu, *Elemente*).
50. Dumitrașcu, P., *În legătură cu predicatul multiplu și cel complex*, CL, 1964.
51. Fauconnier, G., *La coréférence: syntaxe ou sémantique*, Paris, 1975 (=Fauconnier, *Coréférence*).
52. *Formarea cuvintelor în limba română*, vol.1, *Compunerea*, București, 1970 (=*Formarea*).

53. Gabrea, Maria, *Atributiva circumstanțială*, LR, 1960, nr.4.
54. Gabrea, Maria, *Probleme de teorie și analiză gramaticală*, LL, 1962, nr. 6.
55. Graeme, H., *Semantic interpretation and the resolution of ambiguity*, Cambridge, 1987 (=Graeme, *Ambiguity*).
56. *Gramatica limbii române*, vol.1 și 2, București, 1966 (=GA).
57. Graur, Al., *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, SG, 1, 1956.
58. Graur, Al., *Studii de lingvistică generală*, București, 1960.
59. Graur, Al., *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968 (=Graur, *Tendințe*).
60. Graur, Al., Stati, S., Wald, Lucia, *Tratat de lingvistică generală*, București, 1971 (=Graur, Stati, Wald, *Tratat*).
61. Grigorescu, Maria, *Atributul circumstanțial*, SG, 1, 1956.
62. Gruiță, G., *Despre așa-zisul circumstanțial de excepție, introdus prin* decât *(și subordonata corespunzătoare)*, CL, 1976, nr. 1.
63. Guțu Romalo, Valeria, *Articolul și categoria determinării în limba română*, în „Elemente de lingvistică structurală", București, 1967.
64. Guțu Romalo, Valeria, *Descriere structurală a flexiunii verbale românești*, București, 1966 (=Guțu, *Descriere*).
65. Guțu Romalo, Valeria, *Descriere structurală a verbului românesc*, SCL, 1964, nr. 2,4 și 5 și 1965, nr.1, 2, 3.
66. Guțu Romalo, Valeria, *Flexiunea verbală în limba română*, București, 1971.
67. Guțu Romalo, Valeria, *Morfologie structurală a limbii române*, București, 1968 (=Guțu, *Morfologie*).

68. Guțu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, 1973 (=Guțu, *Sintaxa*).
69. Hazy, St., *O conjuncție devenită morfem?*, în StUBB, 1962, nr. 2.
70. Heusinger, K., *Salienz und Referenz*, Berlin, 1997.
71. Hill, A.A., *Introduction to Linguistic Structures*, Texas, 1958 (=Hill, *Introduction*).
72. Hodiș, V., *Apoziția și propoziția apozitivă*, București, 1990 (=Hodiș, *Apoziția*).
73. Hodiș, V., *Propoziții subordonate omonime*, CL, 1970 (=Hodiș, *Propoziții*).
74. Iacob, Șt., *Natura subiectului*, LR, 1969, nr. 3 (=Iacob, *Natura*).
75. Ioanițescu, E., *Locuțiunile*, LR, nr.6, 1956 (=Ioanițescu, *Locuțiunile*).
76. Iordan, I., *Limba română contemporană*, București, 1956 (=Iordan, LRC).
77. Iordan, I., Robu, Vl., *Limba română contemporană*, București, 1978, (=Iordan, Robu, LRC).
78. Irimia, D., *Gramatica limbii române*, Iași, 1997 (=Irimia, GLR).
79. Irimia, D., *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, 1983 (=Irimia, SGLS).
80. Irimia, D., *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Iași, 1976 (SGLV).
81. Katz, J.J., *La philosophie du language*, Paris, 1971 (=Katz, *Philosophie*).
82. Kempson, R.M., *Semantic Theory*, Cambridge, 1977 (=Kempson, *Theory*).
83. Levinson, St. C., *Pragmatics*, Cambridge, 1983 (=Levinson, *Pragmatics*).
84. Levinson, St. C., *Pragmatik*, Tübingen, 1994 (=Levinson, *Pragmatik*).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

85. Levinson, St. C., *Three levels of meaning*, în *Grammar and meaning*, Cambridge, 1995 (=Levinson, *Levels*).

86. Lyons, J., *Einführung in die moderne Linguistik*, München, 1975 (=Lyons, *Einführung*).

87. Lyons, J., *Semantics*, vol. 1, 2, Cambridge, 1977 (=Lyons, *Semantics*).

88. Manoliu Manea, Maria, *Articolul posesiv în limba română contemporană*, SCL, nr.1, 1964 (=Manoliu, *Articolul*).

89. Manoliu Manea, Maria, *Genitivul pronumelui personal în limba română contemporană*, în „Elemente de lingvistică structurală", București, 1967 (=Manoliu, *Genitivul*).

90. Manoliu Manea, Maria, *Sistematica substitutelor în româna contemporană standard*, București, 1978 (=Manoliu, *Sistematica*).

91. Mitran, M., *Despre apoziție și raportul apozitiv*, LR, 1963, nr. 1, (=Mitran, *Apoziția*).

92. Munteanu, Șt., *Sintaxă și semantică (Observații despre complementul circumstanțial de cauză)*, CL, 1972, nr. 2.

93. Neagoe, Elena, *Observații asupra definiției verbului copulativ*, CL, 1969, nr. 1.

94. Neamțu, G.G., *Elemente de analiză gramaticală*, București, 1989.

95. Neamțu, G.G., *În problema predicatului nominal*, LR, 1979, nr. 5.

96. Neamțu, G.G., *Termeni regenți pentru determinanții (complementele) predicatului nominal*, CL, 1972, nr. 1.

97. Nica, D., *Locuțiunile substantivale în limba română*, LR, nr. 5, 1963.

98. Nica, D., *Scheda di sintassi poetica emineschiana: la concessiva asindetica*, în *Il momento Eminescu*, București, 1987.

99. Niţă, Silvia, *Predicatul circumstanţial*, LR, nr. 4, 1958 (=Niţă, *Predicatul*).

100. Ocheşeanu, Rodica, *Prefixele superlative în limba română*, SMPFC, 1, Bucureşti, 1959.

101. Palmer, F.R., *Semantics*, Cambridge, 1976.

102. Pană Dindelegan, Gabriela, *Grupul verbal în sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, 1970.

103. Pană Dindelegan, Gabriela, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti, 1974.

104. Pană Dindelegan, Gabriela, *Tipuri de relaţii în interiorul grupului verbal*, LL, 1975, nr. 2 (Dindelegan, *Tipuri*).

105. Poalelungi, Gh., *Sinonimia gramaticală*, SCL, 1960, nr. 3 (=Poalelungi, *Sinonimia*).

106. Posner, R., *Semantics and Pragmatics of Sentence Connectives in Natural Language*, în „Speech act Theory and Pragmatics", London, 1980 (=Posner, *Semantics*).

107. Radu, M., *Observaţii în legătură cu sinonimia, sistemul vocabularului şi raportul limbii cu gândirea*, LL, 1967, nr.3 (=Radu, *Observaţii*).

108. Rădulescu, Maria, *Numele predicativ circumstanţial*, SG, 2 (=Rădulescu, *Numele*).

109. Rădulescu, Maria, *Tot despre numele predicativ circumstanţial*, LR, 1958, nr.6 (=Rădulescu, *Despre numele*).

110. Rizescu, I., *Complementul de măsură şi propoziţia subordonată corespunzătoare*, SCL, 1959, nr. 3.

111. Rizescu, I., *Observaţii asupra îmbinărilor de cuvinte*, LR, nr. 5, 1962.

112. Rosetti, Al., *Istoria limbii române*, București, 1986.
113. Saussure, F. de, *Curs de lingvistică generală*, Paris, 1976.
114. Săteanu, C., *Coordonarea explicativă*, LL, 11, 1966.
115. Seche, M., *Note despre sinonimie*, CL, 22, nr.2, 1977 (=Seche, *Note*).
116. Slama Cazacu, Tatiana, *Limbaj și context*, București, 1959.
117. Stati, S., *Elemente de analiză sintactică*, București, 1972 (=Stati, *Elemente*).
118. Stati, S., *Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor*, București, 1960.
119. Stati, S., *Noțiunea de „funcție" în gramatică*, în LL, 14, 1967.
120. Stati, S., *Omonimie, sinonimie și echivalență în sintaxă*, în „Revue roumaine de linguistique", nr. 2, 1966.
121. Stati, S., *Omonimia în sistemul morfologic*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. 2, București, 1959.
122. Stati, S., *Omonimia sintactică*, LL, nr. 11, 1966 (=Stati, OS).
123. Stati, S., *Manual de semantică descriptivă*, Napoli, 1978 (=Stati, *Manual*).
124. Stati, S., *La semantica delle relazioni transfrastiche*, în „Studi orientali e linguistici", 6, Bologna, 1995-1996 (=Stati, *La semantica*).
125. Stati, S., *Sintagma și sistemul sintactic al limbii*, SCL, 1956.
126. Stati, S., *Il significato delle parole*, Firenze, 1975.
127. Stati, S., *Teorie și metodă în sintaxă*, București, 1967.
128. Stati, S., *Modèle de phrase. Métataxe et traduction*, în „La linguistique", vol. 28, fasc. 1, 1992 (=Stati, *Modèle*).

129. Stati, S., *Trois types de significations syntaxiques*, in „Actes du 10-e Congres International de linguistes", Bucarest, 1967 (=Stati, *Types*)
130. Stati, S., *Synonimie de „langue" et de „parole"*, în „Actele celui de al doilea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică", București, 1970.
131. Stati, S., *Sistemul sintactic. Autoreferatul tezei de doctorat*, București, 1966 (=Stati, *Sistemul*).
132. Stati, S., Bulgăr, Gh., *Analize sintactice și stilistice*, București, 1970 (=Stati, Bulgăr, *Analize*).
133. Șerban, V., *Sintaxa limbii române*, București, 1973.
134. Șerban, V., *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, 1975.
135. Șerban, V., Evseev, I., *Vocabularul românesc contemporan*, Timișoara, 1978 (=Șerban, Evseev, *Vocabularul*).
136. Șuteu, Flora, *Însemnări pe marginea anumitor construcții gerunziale*, LR, nr. 5, 1957.
137. Șuteu, Flora, *Atribut pronominal sau complement indirect?*, LR, nr. 3, 1962.
138. Teodorescu, Ecaterina, *Raportul apozitiv și cel predicativ*, AUI, 1974, pg. 5.
139. Teodorescu, Ecaterina, *Grup funcțional*, „Collegium", Iași, 1985 (=Teodorescu, *Grup*).
140. Teodorescu, Ecaterina, *În problema structurii părților de propoziție, cu privire specială la predicatul nominal*, LR, 1972, nr. 2.
141. Teodorescu, Ecaterina, *Adverbe predicative?*, LR, nr. 5, 1964.
142. Teodorescu, Ecaterina, *Propoziția subiectivă*, București, 1972 (=Teodorescu, *Propoziția*).
143. *Terminologie zur neueren Linguistik*, Tübingen, 1974 (=*Terminologie*).

144. Tiktin, H., *Gramatica română*, Bucureşti, 1945 (=Tiktin, *Gramatica*).
145. Trandafir, Gh., *Relaţiile sintactice în cadrul frazei*, LR, nr. 5, 1974.
146. Trandafir, Gh., *Contribuţii la definirea complementului circumstanţial sociativ*, LR, 1968, nr. 2.
147. Tuţescu, Mariana, *Les grammaires generatives-transformationelles*, Bucureşti, 1982.
148. Vasiliu, E., Golopenţia Eretescu, Sanda, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, 1969.
149. Vasiliu, Laura, *Desinenţa* a *în limba română*, LR, 1985, nr. 5.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ERATĂ

Pag.	Rând	În loc de	Se va citi
29	9 de sus	profixoide	prefixoide
43	10 de sus	României Orientale	Romaniei Orientale
45	la nota 102	Irimia, GLR, pg. 268	C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Editura Junimea, Iaşi, 1982, pg. 111 (=Dimitriu, GLRS).

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

208

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY